

Universitat de Girona

LA PRIMERA TRADUCCIÓ GOLDONIANA AL CATALÀ: LA VIUDA ASTUTA DE VICENÇ ALBERTÍ I VIDAL. MANUSCRIT, TRADUCCIÓ I CONTEXT

Rosa BERTRAN I CASANOVAS

ISBN: 978-84-694-2590-9

Dipòsit legal: GI-403-2011

<http://hdl.handle.net/10803/7814>

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

**LA PRIMERA TRADUCCIÓ GOLDONIANA AL CATALÀ:
LA VIUDA ASTUTA DE VICENÇ ALBERTÍ I VIDAL.
MANUSCRIT, TRADUCCIÓ I CONTEXT**

TESI DOCTORAL

ROSA BERTRAN I CASANOVAS

Departament de Filologia i Comunicació

Facultat de Lletres

UNIVERSITAT DE GIRONA

**LA PRIMERA TRADUCCIÓ GOLDONIANA AL CATALÀ:
LA VIUDA ASTUTA DE VICENÇ ALBERTÍ I VIDAL.
MANUSCRIT, TRADUCCIÓ I CONTEXT**

**Tesi de Rosa Bertran i Casanovas per a optar al títol de doctora.
Dirigida pel Dr. Albert Rossich i Estragó**

**Departament de Filologia i Comunicació
Programa de Doctorat: Cultura i societat de l'Europa
Mediterrània**

**UNIVERSITAT DE GIRONA
Any acadèmic 2009-2010**

Dedico aquesta tesi al meu mestre, Pietro Spezzani, qui em va transmetre, amb entusiasme, els potser més alts conceptes de la filologia i de l'hermenèutica goldoniana.

Sumari

VOLUM 1

PRESENTACIÓ	7
PART A	
Estudi filològic general al voltant del manuscrit de <i>La viuda astuta</i> de Vicenç Albertí i Vidal com a punt d'arribada	11
CAPÍTOL PRIMER: D'ALBERTÍ A MENORCA	11
1. Les traduccions d'obres goldonianes al català: un balanç preliminar	12
2. De la vida d'Albertí i de l'obra d'Albertí dins el context cultural i literari menorquí	14
3. Albertí i Ramis	18
4. Un altre intel·lectual menorquí de l'època d'Albertí: Antoni Febrer i Cardona	22
4.1. Erudició, folklore i gramàtica	23
5. Trajectòria d'Albertí traductor	28
CAPÍTOL SEGON: DE LA VEDOVA SCALTRA	30
1. <i>La vedova scaltra</i> dins la primera etapa de la reforma del teatre italià, per part de Goldoni	31
2. El personatge de Rosaura	38
3. El personatge d'Arlequí	44
4. El personatge de Pantalone	47
CAPÍTOL TERCER: DE LA TRADUCCIÓ D'ALBERTÍ	51
1. Estudi comparatiu-lingüístic de <i>La vedova scaltra</i> de Goldoni (1748) i la versió catalana d'Albertí (1818)	53
2. El manuscrit de <i>La viuda astuta</i>	57
3. L'edició goldoniana de la qual Albertí va traduir	59
4. Anàlisi lingüística	60
4.1. Canvi de personatges	61

4.2. Modalitats de la traducció	62
4.2.1. Alteracions per omissió, substitució, extensió	62
4.2.1.1. Omissions	62
4.2.1.2. Substitucions	72
4.2.1.3. Extensions	73
4.2.2. Elements d'origen cultural o sociolingüístic implícits en la llengua del traductor	75
4.2.2.1. Dialectalismes	75
4.2.2.2. Barbarismes	80
4.2.3. Traducció directa	83
4.2.3.1. Préstecs	83
4.2.4. Traducció obliqua	89
4.2.4.1. Modulacions	90
4.2.4.2. Equivalències	100
4.2.4.3. Transposicions	111
4.2.4.4. Adaptacions	115
4.2.4.5. (a) Intensificacions / (b) Atenuacions	118
4.2.4.6. Vulgaritzacions i literaritzacions	125
4.2.4.7. Canvis de registre	130
4.2.4.8. Desviacions	131
4.2.4.9. Tergiversacions	134
5, De la censura al temps d'Albertí	138
6. Cloenda	140
Apèndix bibliogràfic 1: Bibliografia de Vicenç Albertí i Vidal	141
Apèndix bibliogràfic 2 : Cronologia de les traduccions de Goldoni al català (1818-1995)	147
Notes	155
Bibliografia	164
Apèndix documental	173

PART B

Transcripció i notes del manuscrit de *La viuda astuta* de Vicenç Albertí i Vidal, com a punt de partida 183

Nota preliminar a propòsit de la transcripció 184

La viuda astuta: comèdia en tres actes. Traduïda de l'original italià de Goldoni al menorquí en 1818 187

Acte primer 189

Acte segon 239

Acte tercer 301

Postil·la dels tres censors 360

VOLUM 2

PRESENTACIÓ ACARADA DEL TEXT ITALIÀ I LA TRADUCCIÓ CATALANA DE ROSA BERTRAN I CASANOVAS 5

PART C

La vedova scaltra de Carlo Goldoni (edició de G. Ortolani) 6

PART D

La vídua sagaç, traducció de Rosa Bertran i Casanovas 7

CONCLUSIONS 364

PRESENTACIÓ

La present tesi consta de quatre parts. La part A, que ens introdueix a les parts B, C i D, és un estudi filològic introductor de l'obra teatral *La viuda astuta*, de 1818, traducció menorquina feta per Vicenç Albertí i Vidal (Maó, 1786-1859) de l'obra *La vedova scaltra*, de 1748, de Carlo Goldoni (Venècia 1707 - París 1793). En aquest estudi hi consten les traduccions de Goldoni al català, un recorregut per la vida, obra, marc intel·lectual i trajectòria de l'activitat traductora d'Albertí. Així mateix hi trobem una localització de *La vedova scaltra* dins la primera etapa de la reforma goldoniana del teatre amb comentari dels personatges destacats. I finalment s'hi desenvolupa l'estudi comparatiu-lingüístic de *La vedova scaltra* amb la versió catalana d'Albertí.

La part B consta de la transcripció comentada del manuscrit de *La viuda astuta* (ms. 1788 de la Biblioteca de Catalunya, pervingut gràcies a la donació d'Antoni Rubió i Lluch).

La part C és la transcripció integral de l'obra original, seguint l'edició de Giuseppe Ortolani, 1936, que s'acaba amb la part D que és la traducció catalana realitzada per la doctoranda. S'ha cercat així de tenir tots els elements per a una exegesi del text en les seves completes dimensions.

Els objectius plantejats en el present estudi són tres. Per un cantó la transcripció del manuscrit de *La viuda astuta* de Vicenç Albertí, un treball que ha volgut una llarga recerca lingüística, atès que s'ha estudiat paraula per paraula i intenció per intenció; prèvia classificació de tots els casos de traducció classificables i per classificar, tot seguint la metodologia dels canadencs Vinay i Darbelnet¹. També ha estat necessària la familiarització amb el manuscrit i la comprensió del context en el qual

---

¹ Vegeu J.P. VINAY – J. DARBELNET, *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Paris, Didier, 1967.

sorgeix. Per això es fa esment a la Part A al moment cultural de l'illa de Menorca quan la colonització anglesa, respectuosa amb la llengua de l'illa, permet un cert desenvolupament de creació en llengua catalana. Aleshores esdevé possible l'activitat de la Societat Maonesa de Cultura encapçalada per Joan Ramis i Ramis i Antoni Febrer i Cardona, de la qual Vicenç Albertí i Vidal fa part. La idea d'anar a conèixer el manuscrit a Barcelona va sorgir com una necessitat, vivint a la ciutat de Goldoni durant setze anys, estudiant l'autor a fons i cursant assignatures sobre la llengua de Goldoni en tres ocasions per a la meua llicenciatura. Des del punt de vista català, em vaig preguntar quina era la recepció de Goldoni a casa nostra, i va ser així que vaig descobrir Albertí com a traductor pioner, gràcies a l'estudiós menorquí Antoni-Joan Pons i Pons, que vaig començar a construir la cronologia de totes les traduccions catalanes de Goldoni, després de les d'Albertí i fins avui, i que vaig viatjar a Menorca, (on casualment havia viscut dos anys i estava una mica avesada a la parla de l'illa, la qual cosa em complementava l'estudi de la recerca entre llengües) per després anar a trobar el *Sonet* que dedica Albertí a Ramis al diari de Menorca, el catorze de febrer de 1819 i també els documents que proven la representació d'obres teatrals de Goldoni al Teatre Principal de Maó, l'onze i el vint-i-cinc de febrer de 1821. Tot això és inclòs en l'apèndix documental de la Part A. Un objectiu és doncs la transcripció del manuscrit amb les cent cinquanta-tres notes. Per això la part B es titula: *Transcripció i notes del manuscrit de La viuda astuta de Vicenç Albertí i Vidal, com a punt de partida*, perquè el punt de partença és el manuscrit d'Albertí. En les notes s'ha comentat tot el que el text permetia i traspuava, tant de percepció lingüística, com de traducció, com de lligams puntuals històrico-teatrals o de transposició de l'acció o lloc teatral o diferències importants que provenien d'una percepció tendenciosa, verbigràcia la censura.

Un altre objectiu és l'exploració de tots els elements que ens ajuden a situar el manuscrit. És així que l'estudi filològic general previ a la transcripció tracta de tot el trobat arran del manuscrit i ens enllaça amb el document

filològic com a tal. Per això la part A es titula: *Estudi filològic general al voltant del manuscrit de La viuda astuta de Vicenç Albertí i Vidal com a punt d'arribada*. Perquè parteix de Goldoni, explica que Albertí va ser el seu primer traductor al català, fa preliminarment el balanç, com hem dit, de les traduccions catalanes, continua explicant les característiques del traductor menorquí, de la seva trajectòria, del seu context cultural i del seu entrellat. Paral·lelament s'endinsa en l'obra goldoniana que precisament dóna la volta al teatre italià, element també necessari per a entendre l'obra i la procedència de la traducció. Finalment passa a la part més minuciosa i potser de propòsit més important que és l'estudi comparatiu-lingüístic amb el que es pot, en profunditat, comprendre la llengua utilitzada per Albertí amb el ventall de les seves expressions obert sobre la taula, i retrospectivament observa la presència de la llengua de l'autor venecià, fent de guia.

El tercer objectiu, que clarament està trenat amb els altres dos, és la traducció catalana de l'obra feta respectant l'original goldonià, sense omissions ni canvis de lloc ni de personatges, ni tot el que està en l'elenc dels canvis lingüístics d'Albertí, per les enumerades raons. Treball aquest que també es deté en els menors detalls d'expressió de les dues llengües romàniques germanes i que havent esmicolat la versió d'Albertí ha estat necessari fer, a tall d'aclariment. Tal treball ha requerit fer la transcripció de la versió italiana per a acarar-la simètricament amb la traducció i perquè es pogués llegir el que es tradueix, tot fent-ne una sèrie de correccions de puntuació, d'acord amb el director de tesi, que s'havien de fer també per a coherència amb la puntuació catalana que té unes regles més estrictes per a l'edició.

En tot cas l'objecte final és que el lector pugui llegir simultàniament els tres textos, obrint el volum 1, veient la transcripció del manuscrit, i obrint el volum 2 veient l'original italià i la traducció catalana, a banda de poder-se entretenir en cada crida a l'atenció filològica.

PART A

ESTUDI FILOLÒGIC GENERAL AL VOLTANT DEL MANUSCRIT
DE *LA VIUDA ASTUTA* DE VICENÇ ALBERTÍ I VIDAL
COM A PUNT D'ARRIBADA

CAPÍTOL PRIMER: D'ALBERTÍ A MENORCA

1. Les traduccions d'obres goldonianes al català: un balanç preliminar
2. De la vida d'Albertí i de l'obra d'Albertí dins el context cultural i literari menorquí
3. Albertí i Ramis
4. Un altre intel·lectual menorquí de l'època d'Albertí: Antoni Febrer i Cardona
  - 4.1. Erudició, folklore i gramàtica
5. Trajectòria d'Albertí traductor

1. LES TRADUCCIONS D'OBRES GOLDONIANES AL CATALÀ: UN BALANÇ PRELIMINAR

Les traduccions d'obres goldonianes al català són en l'actualitat trenta-cinc, que van del 1818 al 2004. Fins avui hi ha hagut només dos estudiosos que han publicat bibliografies de les traduccions de Carlo Goldoni al català. El primer, Nicola Mangini, en va anomenar sis (1). La segona, Anna Maria Gallina, n'anomena catorze, incloent-hi les cinc manuscrites del nostre pioner, amb què n'afegeix vuit de noves (2). La investigació bibliogràfica feta en ocasió de la present tesi n'afegeix vint-i-una a les dels dos estudiosos precedents, amb què arribem a trenta-cinc (3).

Per ordre cronològic, les cinc primeres són de Vicenç Albertí i Vidal, lletraferit menorquí (Maó, 1786-1859). Intel·lectual d'importància dins el món cultural de Menorca, escriptor i traductor, coneixedor de diverses llengües, va traduir al maonès més de trenta comèdies i drames de Molière, Metastasio, Goldoni i d'altres autors. Traductor de l'italià, del francès, de l'anglès i del castellà (4).

Les seves traduccions de Goldoni són encara avui manuscrites (encara que estan en fase de publicació) i són sens dubte les de més gran interès per diverses raons. La primera és que, essent redactades entre 1818 i 1820, són les que tenen un marge de temps més curt i per tant més pròxim als originals de Goldoni. Després d'Albertí ja es va a parar al 1906 amb Joaquim Casas-Carbó, en ple modernisme, amb la traducció de *La Locandiera*; sabem que l'original de Goldoni va ser escrit el 1753. Mentre que *La vedova scaltra*, que data del 1748 (5), obra que serà objecte principal del present estudi, Albertí la va traduir el 1818. Aquesta obra ha tingut ulteriors traduccions al català els anys: 1915 (Ambrosi Carrión), 1988 (Damià Borràs). Per tant,

veiem que les traduccions d'Albertí són les que tenen més proximitat temporal (encara que parlem de setanta anys després) als originals.

És lògic que Goldoni fos reivindicat en època modernista, ja que sabem que el cosmopolitisme era bàsic en aquest moviment literari, i trobem doncs una justificació cultural, relativament fàcil d'explicar, en una traducció feta a Barcelona el 1906. Però que la traduís, el 1818, Albertí a l'illa de Menorca s'explica només per la peculiaritat del moment cultural de l'illa, la qual, a més, per tradició, tenia connexions amb la cultura europea; basti pensar que va ser colonitzada pels anglesos dues vegades i una pels francesos (6), i que això va fer que hi penetrés i que absorbís un cert pes cultural estranger. Alhora que la colonització va suposar una obertura lingüística, els colonitzadors van observar un respecte per la llengua catalana de Menorca. Però sens dubte el nostre primer traductor de Goldoni era també un intel·lectual peculiar.

2. DE LA VIDA D'ALBERTÍ I DE L'OBRA D'ALBERTÍ DINS EL CONTEXT CULTURAL I LITERARI MENORQUÍ

De la vida d'Albertí en sabem poc. Gràcies a l'article del menorquí Antoni Joan Pons i Pons (12) ens consta que va néixer el 24 de Novembre de 1786, a Maó. Es creu que per proximitat a casa seva va estudiar a l'escola dels franciscans del convent de Jesús, on es pensa que va aprendre llatí i grec, català i castellà. I es suposa que va aprendre, amb professors nadius fora de l'escola, l'anglès el francès i l'italià, perquè es coneixen d'altres intel·lectuals com Mateu Orfila que aprenien així aquestes llengües. En l'article de Jordi Carbonell a Serra d'Or, *La cultura a Menorca*, de l'any 1964, trobem una informació referent a com va aprendre anglès Albertí i diu que va ser deixeble de Carles Ernest Cook - fundador de la revista *El Europeo*, junt amb Bonaventura Carles Aribau i d'altres intel·lectuals impulsors de col·laboracions i produccions originals en poesia i en prosa que seguia les directius d'un setmanari milanès d'ideologia romàntica- que va establir una escola a Menorca a partir del 1807 on pretenia dur a terme una tasca introductòria al pensament científic europeu del moment. Tot sembla apuntar que tota la seva formació va ser la citada, a banda de posseir una bona biblioteca i construir-se una formació autodidacta. Tenim constància de diverses obres manuscrites i de la seva col·laboració en la vida política i social de Menorca, i de les diverses facetes seves en aquest àmbit. Albertí va ser traductor, va ser batlle tercer de Maó l'any 1822 i regidor de l'Ajuntament l'any 1835, va ser censor, va ser director de l'orfenat. Per la escassa documentació sobre la seva vida, la sotasignada va anar personalment als llocs d'Albertí, casa natal i biblioteca de Maó, i va dialogar amb els estudiosos que en tenien notícia. Un d'ells, Deseado Mercadal Bagur, expert de l'Òpera i de l'Art Dramàtic del Teatre Principal de Maó, li

va explicar algunes anècdotes d'Albertí entre les quals que posava noms estranys a la mainada de l'orfenat com "Amante de la Constitución". I també va argumentar que va morir foll.

Segons els documents (7), Albertí era provinent d'una família mallorquina benestant i il·lustrada. No consta en cap lloc que sortís de Menorca per completar la seva formació; així, deduïm que no va estudiar a cap universitat, però sabem que posseïa una biblioteca de qualitat, d'uns cinc-cents volums aproximadament. Aquesta biblioteca es va perdre en part amb la guerra del 36 i en part per causa d'unes reformes de la casa familiar, els volums van ser venuts al drapaire .

Vicenç Albertí era un amant de les llengües i essencialment un promotor cultural que va fer les seves opcions sobretot orientades cap a la traducció teatral. Essent partícip de la vida social i cultural de Maó, i formant part de l'Ajuntament va poder veure realitzats alguns dels seus projectes, això és, va veure representades al Teatre Principal de Maó obres que ell mateix havia traduït amb aquest objectiu.

Entre els anys 1815 i 1820 comença la seva etapa de traductor amb obres de Molière, Metastasio, Beaumarchais, Goldoni i Moratín. Els primers anys vint, Albertí va emprendre la redacció del *Manual de un lector, o sea Diccionario etimológico-analítico de voces sagradas, técnicas, históricas, mitológicas, etc., introducidas en todos los idiomas cultos cuyas raíces comunmente oscuras i peregrinas, son significativas en las respectivas lenguas originarias*. (Un total de deu volums manuscrits en quart.)

Durant el Trienni Liberal (1820-1823) va exercir de batlle de la ciutat de Maó, l'any 1822. El 1835 va ser nomenat regidor de l'Ajuntament de Maó (8) i, aquest any, torna a traduir, ara al castellà: publica *Diario de un crucero en el navio de los Estados Unidos Delaware en el Mediterráneo*, de J. Israel i H. Lundt. D'aquesta època deuen ser les altres traduccions

perdudes i indatades que Bover enumera amb detall. Una síntesi de l'obra del nostre autor, documentada en l'apèndix (9) ens permetrà amb una ullada situar-lo més concretament.

L'activitat principal de Vicenç Albertí va ser doncs la de traductor, i sobretot la de traductor al català d'obres majoritàriament teatrals. Una altra activitat de domini literari, encara que marginal, va ser la de censor.

Una altra raó d'interès de les traduccions de V. Albertí Vidal és de tipus lingüístic: són traduccions al dialecte maonès i hi trobem una riquesa especial i una identitat completament diferent de la de les obres traduïdes a Barcelona. Un altre fet insòlit és que és l'únic traductor de Goldoni al català que ha traduït un nombre considerable d'obres. Li coneixem cinc manuscrits: *L'enganyador* (1815), *El pare de família* (1818), *La viuda astuta* (1818), *La dona venjativa* (1818) i *Pamela* (1820) (10). Dipositats a la Biblioteca de Catalunya, provenen de la biblioteca d'Antoni Rubió i Lluch (filòleg barceloní, 1856-1937) (11) que, no se sap com, en posseïa aquestes cinc úniques còpies arribades a nosaltres. Els originals s'han extraviat i fan part de l'obra perduda d'Albertí que uns familiars, en ocasió d'unes reformes de la casa de Maó, van vendre al drapaire (12). Els altres traductors de Goldoni al català n'han traduït tan sols una obra o al màxim tres, com és el cas de Narcís Oller.

Anna Maria Gallina (13) parla de la possibilitat de tres obres més de Goldoni traduïdes per Albertí: *La fondista d'itxosa*, *La família del antiquari* i *La malalta per amor*, que farien part de l'obra extraviada (14). Resten misterioses les fonts de la seva valuosa informació. Misterioses perquè no les cita enlloc i valuoses perquè el "Diari de Menorca" del 25 de febrer del 1821 (durant el Carnaval) dona notícia que es va representar *La fondista d'itxosa*. Diu exactament, en l'apartat de teatre: "Hoy día de la fecha se

representará la comedia intitulada LA FONDISTA DITXOSA. Se dará fin con el Saynete El Rustich de la Carta. Se empezará a las seis y media”.

Més avall diu: “Hoy día de la fecha habrá baile público de Máscara en la Sala del Teatro, a beneficio de la Pobre Casa de Misericordia. Se empezará a las 10 de la noche, y se concluirá a las 3”.

En aquesta documentació (15) trobem massa coincidències que fan referència a Albertí. Sabem que Albertí aquell any 1821 tenia relació amb l’organització de la vida cultural de Maó, i que això succeïa un any abans que exercís de batlle de la ciutat. L’1 de febrer del 1822 era nomenat batlle tercer de la ciutat de Maó i, a partir del 7 de març, s’encarregà de la batllia, cessat el batlle primer i suspesa l’actuació del batlle segon (16). Per altra banda, el ball de màscara que es va fer a la sala del Teatre era a beneficència de la “Pobre Casa de Misericordia”, que era l’hospici de Maó, d’on Albertí havia estat director (17). Tot sembla apuntar en aquesta pàgina de diari una presència indirecta d’Albertí, a més a més d’una prova de la representació d’una obra de Goldoni al Teatre Principal de Maó. Una altra testimoniança documentada en el mateix “Diari de Menorca”, del mateix mes però d’un any abans (18), fa referència a la representació de *Pamela* al Teatre Principal de Maó. Aquestes dues testimoniances són de notable importància no sols per ser inèdites, sinó pel que fa a les traduccions albertianes de les obres de Goldoni; en són una prova indiscutible. Com també ho és per altra banda una tercera testimoniança d’una obra representada a Maó, que no incumbeix tan directament al tema de la present investigació, atès que es refereix a una traducció, sempre d’Albertí, i d’una comèdia, però traduïda del francès, de Molière: *Don Pere de Niquiñao*, que segons A. J. Pons i Pons, Albertí havia traduït el 1815. El “Diari de Menorca” del 6 de març del 1821 en dona la notícia de la representació (19).

3. ALBERTÍ I RAMIS

L'any en què Albertí va traduir *La vedova scaltra* (1818), va traduir també *L'Alonsiada o Conquista de Menorca*, poema en tres cants de Joan Ramis i Ramis (Maó, 1746-1819), contemporani seu i personatge cabdal per a la cultura menorquina. A diferència d'Albertí, Ramis havia sortit de Menorca per completar els seus estudis literaris a la Universitat de Mallorca i de dret civil i canònic a la Universitat d'Avinyó, “on sembla [com explica Antoni Comas] que assimilà els corrents neoclàssics. Retornat a Maó, exercí amb gran prestigi la carrera d'advocat i impulsà l'activitat cultural de l'illa amb la creació de la “Societat Maonesa de Cultura” (20) que tenia la seu a [la planta baixa de] casa seva. Fou autor dramàtic de primer ordre, amb les seves peces: *Lucrecia*, *Arminda i Rosaura o el més constant amor* [... fou també] poeta i historiador. L'activitat creadora en català de Ramis cessa però, de fet, en incorporar-se Menorca a la corona hispànica [1783]. A partir d'aleshores la seva producció és tota en castellà” (21).

Ja que, com explica Comas, la dominació britànica va suposar una política liberal i “el català continuà essent llengua oficial: la llengua emprada a les disposicions públiques, als tribunals i a l'ensenyament escolar. Aquesta situació permeté a Menorca alliberar-se, per una banda, de la tradició barroca que pesava a la literatura de les terres sotmeses al domini borbònic, i, per l'altra, obrir-se als nous aires europeus, als corrents del Neoclassicisme. Com a conseqüència de tot això, al darrer terç del segle, sorgeix allí un moviment literari nou i puixant dirigit o emparat per la “Societat Mahonesa de Cultura” [ja esmentada abans], creada el 1778, en les sessions de la qual era obligatori l'ús de la llengua catalana. Aquest moviment té prou personalitat perquè hom hagi arribat a parlar d'un període

menorquí de la literatura catalana, que resta però més definit en l'aspecte teatral, gramatical i humanístic" (22).

Ens hem endinsat una mica en el quadre del moment literari d'Albertí i ha estat d'obligació la citació de Ramis, del qual Albertí va traduir la peça de poesia més rellevant. Albertí era ben conscient de la desfeta del camí recorregut culturalment en català amb la pèrdua de la colonització britànica, la qual havia representat una sort per a l'afirmació i la personalitat catalanes. Menorca hi havia trobat una comprensió i un suport lingüístic que no trobava en la corona borbònica, sota la dominació de la qual Ramis va escriure en castellà el poema de la conquesta de Menorca pel rei Alfons III d'Aragó. Poema que data del 1818 i que Albertí tradueix, quasi simultàniament, el mateix any (23), coincidint, com ja he dit, curiosament, amb l'any en què va traduir *La vedova scaltra* de Goldoni.

En la traducció al català de *L'Alonsiada*, Albertí demostra la seva destresa, essent capaç de refer la poesia fins i tot canviant-hi el metre i passat del romanç heroic a l'alexandrí apariat. Lluny d'una traducció literal, pràcticament fa de nou el text donant-hi una elegància i una personalitat originals. Albertí s'identificà amb el text de Ramis d'una manera tan profunda que la seva traducció sembla fins i tot millorar l'original. I Ramis mateix se sentí elogiat amb aquesta traducció.

Albertí era un admirador de Ramis. Per tant, val la pena transcriure un sonet en castellà (que podem considerar quasi inèdit), també del "Diari de Menorca", en acròstic, del dia 14 de febrer de l'any 1819, en ocasió de la mort de Ramis:

SONETO (24)

Atropos cruel, me robas mi Amigo!
Retira tu mano; si, tente, mira...
Ay! Lloro, Patria, duélate, suspira,
Murió tu Defensor: lloro contigo.
Ignorancia, apartaste á tu Enemigo:
Sañuda hija Embidia, ríe, respira:
Mientras que tú, Sábio, rota la lira,
Unido á mi, gime triste conmigo.
Yace en un vil olvido sepultado
Aquél que inutil fué al propio suelo;
Mas, no así tú, Paisano venerado:
A la inmortalidad remonta el vuelo
De tu Nombre que en vida han adornado
Obras, piedad, honor y patrio zelo.
V. A. y V.

Les inicials de la firma, “V. A. y V.”, corresponen clarament a Vicenç Albertí i Vidal, i hi descobrim una faceta nova d’Albertí, la de col·laborador del “Diari de Menorca”. En aquest cas autor d’una petita però significativa col·laboració. Un sonet en acròstic denota a més un cert nivell d’elaboració poètica. Sembla una poesia de caràcter personal (“A Ramis muy amado”), i en canvi conté implícitament un caràcter patriòtic. És una poesia política; només cal veure la insistència de la paraula pàtria: “Patria” i “patrio zelo”, i com dóna a J. Ramis el nom de “defensor de la patria”, perquè, en veritat, ha escrit poesia en la llengua de la pàtria: el català de Menorca, “nostro desmasiat olvidat vulgar” (25). Aquesta poesia és una resposta a la petició

que va fer Ramis per escrit, en una carta (“Carta del autor del poema al traductor”) publicada dins *L’Alonsiada*, on diu textualment: “no puch dexar de anadirly que, vehént una pròva tant clara dels séus talénts per la poesia, dech pregarlo que de tems no ne donia altres de la seua habilitat en esta bella ciència per el lustre del nostre idioma y Patria” (26).

Allà on diu: “Aquél que inutil fué al propio suelo”, compara la utilitat social de la literatura en llengua catalana amb la inutilitat d’una expressió sense personalitat (la del castellà), inutilitat que té a veure amb la “ignorancia” de cinc versos més amunt. La impressió que treu el lector d’aquest sonet és quasi que Ramis hagi mort ja una vegada, abans de morir de veritat, quan va deixar d’escriure en llengua catalana.

4. UN ALTRE INTEL·LECTUAL MENORQUÍ DE L'ÈPOCA D'ALBERTÍ : ANTONI FEBRER I CARDONA

Antoni Febrer i Cardona (Maó, 1761-1841) (27), advocat, a més de ser una figura literària va ser una figura política destacable en el camp de la jurisprudència: quan tenia 51 anys va formar part de la Junta Suprema de Balears i fou diputat provincial de les Illes Balears (28). Va fer nombroses aportacions de textos i traduccions en menorquí; va ser recopilador de poesia popular de Menorca, gramàtic, i estudiós de mètrica. Segons Bover, se li coneix un manuscrit, “Gramàtica de la llengua menorquina”, de l’any 1821. L’any en què Albertí traduïa *La vedova scaltra* de Goldoni i *L’Alonsiada* de Ramis (1818), Febrer escrivia una obra titulada *Compendi de poesia menorquina o principis en que se funden les regles a les quals els versos estan subjectes i sense les quals no sabrien tenir gràcia i harmonia*. Veiem que es tracta d’un estudiós de les regles mètriques per al qual l’harmonia i la gràcia s’expliquen només per mitjà de la mesura de les síl·labes. És sens dubte un grau d’elaboració lingüística alt el d’aquest intel·lectual menorquí. A més d’una novetat per a la poesia en la llengua de Menorca. Febrer no manca tampoc, igual que Joan Ramis i Ramis i Vicenç Albertí i Vidal, de gust pels clàssics i tradueix tota una llista d’obres clàssiques del llatí al menorquí. I així forma part, com ells, d’un corrent neoclassicista.

Esmentarem els títols més significatius: “Exercici sobre la mitologia, continent ab brevedat les principals divinitats del paganisme i los heroes més famosos, per intel·ligència dels poetes, dels retaules i de les estàtues cuios subjectes son trets de la història poètica” (1804); “Llibres de Ciceró de la Vellesa, de l’Amistat, dels Paradoxos i del Sòmit de Cipió” (1807) ; “Les Bucòliques” de Virgili.

4.1. ERUDICIÓ, FOLKLORE I GRAMÀTICA

Febrer també és autor de traduccions del llatí al menorquí d'obres religioses, i autor de reculls de notable interès, com “Recopilació de diferents poesies menorquines i principalment de les cobles que es cantaven antigament en les festes d'alguns sants advocats” i “Glossat sobre les principals festes del any, exceptat les que són movibles. Compost per un cego” (29).

Les festes, amb tota la seva expressió i la participació popular, tenen molta importància per al poble menorquí; l'han tinguda des de l'època medieval. Tot l'estiu Menorca és una festa. Comencen per Sant Joan a Ciutadella, passa per totes les localitats, per acabar a finals de setembre amb la festa de Maó. Totes són plenes de simbologies al·legòriques i ancestrals: banderes, cavalls i cavallers amb vestits típics locals, la dansa dels cavalls, fent-los saltar en posició erecta en totes les places dels pobles, i sobretot la participació popular multitudinària. Per als illencs han estat sempre importants ocasions de coneixences, d'un poble a l'altre, i ocasions de comunicació entre ells.

Les festes, i amb més motiu dins un context borbònic castellanitzant, eren un motiu per a fer reviure la pròpia identitat cultural catalana de Menorca. L'interès de Febrer per les festes vol dir que, com Ramis en la poesia i la dramaturgia, i Albertí en les traduccions teatrals, aquest autor era conscient de la necessitat d'una labor de reconstrucció del menorquí com a llengua de cultura i de comunicació. Potser les festes, justament amb les cerimònies religioses, són el moment d'expressió social més sentit. I trobem en Febrer la voluntat de traduir al menorquí la Passió, per exemple, i de recollir les cobles cantades antigament en les principals festes de l'any, sens

dubte perquè té una consciència clara de recuperació i de reivindicació lingüística.

Situem doncs Vicenç Albertí i Vidal dins aquest marc juntament amb els dos altres autors, com a exemple de denominador comú dins el moviment de recuperació de la llengua i de la identitat cultural de Menorca.

Com ja he explicat, les colonitzacions angleses van observar un respecte per la cultura local, cosa que no passava amb la dominació borbònica. Menorca va demostrar de tenir una personalitat cultural, una clara identificació amb la seva llengua i una necessitat de posar en marxa els motors dels mitjans de comunicació. Per això són de gran importància els reculls de Febrer, les tradicions de les festes, la creació de la gramàtica; tot dins un marc de creació en llengua pròpia. El fet mateix que Antoni Febrer i Cardona fos autor d'una gramàtica del menorquí, de l'any 1821, és de per si excepcional, i més si tenim en compte que la normalització de la llengua l'havia d'establir Fabra més d'un segle més tard. Fer una gramàtica sense una normalització significava per un costat una gran consciència lingüística i per l'altre un esforç i una voluntat considerables, i un desig de literatura en llengua pròpia.

Una gramàtica, doncs, havia de ser una eina de treball fonamental per a difondre la llengua, decisiva per a la llengua literària, i segurament que tant Ramis com Albertí l'havien feta servir. I amb més raó atès que ambdós eren traductors al menorquí, bàsicament Albertí, de qui podem dir que la de traduir va ser la seva tasca principal, o si més no la més fructífera (ja hem vist que també va ser polític, censor (30), escriptor, col·laborador del "Diari de Menorca", etc., etc.). I de segur que per a Febrer mateix va ser una necessitat ocupar-se de gramàtica, ateses també altres obres seves com els diccionaris menorquí, espanyol i francès, i menorquí, espanyol, francès i

llatí. Que denoten obertura i expansió de la llengua i per tant contacte amb la literatura europea.

Aquesta inèdita gramàtica del 1821 no era pas el primer treball de Febrer d'apropament a la llengua com a instrument de cultura. Ja el 1804 li'n trobem una, inèdita també, que té per títol: "Principis generals de la llengua menorquina o modo facil d'aprènder a lligir, i parlar i escriurer aquesta llengua"; un altre treball de gramàtica i lexicografia. Hi ha un fet curiós. Remarquem un text de Gaspar Melchor de Jovellanos, agudament recordat per A. Comas (31), en el qual defensava la necessitat de l'ensenyament de la gramàtica en mallorquí, text del mateix any d'un altre de Febrer, el qual sent la mateixa necessitat de fer una gramàtica en menorquí; Jovellanos, que va ser a Mallorca del 1802 al 1808, va escriure en el *Tratado teórico-práctico de la enseñanza* del 1804 (any en què Febrer havia escrit els "Principis generals de la llengua menorquina o modo d'aprènder a lligir, parlar i escriurer aquesta llengua") les paraules següents:

"(...) se aplicasen los principios de la gramática general a nuestra lengua mallorquina y se diese a los niños una cabal idea de su sintaxis. Siendo la que primero aprenden, la que hablan en su primera edad, aquella en que hablamos siempre con el pueblo y en que este pueblo recibe toda su instrucción, visto es que merece mayor atención de la que le hemos dado hasta aquí. Se dirá que la amamos con ciego amor".

Aquest "ciego amor": podria ser molt bé el "cego" del títol de Febrer del recull ja esmentat: "Glossat sobre les principals festes del any, exceptat les que són movibles. Compost per un cego". Això pot voler dir "fet per un cec", potser perquè els cecs, com avui dia venen la loteria, abans venien els almanacs, estampes populars o altres impresos. O bé l'altra possibilitat és que al·ludís al "ciego amor" per la llengua que Jovellanos havia esmentat en la seva estada a Mallorca. "Compost per un cego", o sigui compost per una

persona que sent aquell ciego amor per la llengua i per la sintaxi que Gaspar Melchor de Jovellanos proposava. D'un cantó tenim aquestes paraules de Jovellanos escrites l'any 1804, i, de l'altre, que el mateix any Antoni Febrer i Cardona escriu la gramàtica menorquina. Fet singularment curiós. És evident que Jovellanos va ser una figura cabdal en molts sentits a més a més d'un polític intel·ligent interessant per a qualsevol intel·lectual de l'època. No competeix a aquest treball endinsar-se més en la figura de Jovellanos, però sembla clar en aquest cas una afinitat total en la "política lingüística" amb Febrer.

Les paraules de Jovellanos continuen així :

"El mejor modo de amarla será cultivarla. Entonces conoceremos lo que vale y lo que puede valer". Cultivar vol dir que fruit de la gramàtica és la llengua literària, per exemple. Tot seguit continua: "entonces podremos irla llevando a la dignidad de la lengua literata; entonces irla proporcionando a la exactitud del estilo didáctico y a los encantos de la poesía y entonces escribiendo y traduciendo en ella obras útiles y acomodadas a la comprensión general, abriremos las puertas de la ilustración a esta muchedumbre de mallorquines" (32).

D'altra banda, com remarca Comas, Jovellanos és autor d'un altre text inèdit interessant, on demostra també l'interès per l'existència d'una gramàtica mallorquina. El text es diu "Borrador de un proyecto de Academia Mallorquina para formar una buena gramática y un buen diccionario de la lengua mallorquina" (33). En aquest sentit podem dir que l'experiència de Jovellanos i la de Febrer són paral·leles. Experiències de consciència de la necessitat d'una gramàtica com a base de la llengua de Mallorca i de Menorca, clau per a qualsevol desenvolupament literari.

Després d'haver explicat qui era Vicenç Albertí i Vidal, traductor de Goldoni, i en quin marc cultural sorgeix com a traductor, havent vist l'exemple de dos escriptors contemporanis seus, Joan Ramis i Ramis i Antoni Febrer i Cardona, podrem comprendre més bé les raons per les quals van sorgir les cinc versions en menorquí de Carlo Goldoni: com ja he dit al principi, *L'enganyador*, *El pare de família*, *La viuda astuta*, *La dona venjativa* i *Pamela*. L'èxit que van tenir i les representacions que se'n van fer van ser deguts a tot aquest moment literari de Menorca caracteritzat per la presa de consciència de la llengua de l'illa i consegüentment per una expansió i, per tant, per l'obertura cap a Europa.

5. TRAJECTÒRIA D'ALBERTÍ TRADUCTOR

Podem definir tres estadis en la labor d'Albertí com a traductor. El primer i més antic amb dos gèneres, un de còmic i un de tràgic. Pel que fa al gènere còmic, tradueix entremesos i teatre del tipus de la farsa. Pel que fa al gènere tràgic, Albertí tradueix Metastasio. Aleshores ja superat, atès que a principi del segle passat era considerat teatre de retroguarda. Però de segur que Albertí, des del seu temps i el seu punt de vista, va sentir la necessitat de traduir-lo al menorquí, conscient d'una mancança. Si ningú no havia traduït Metastasio, ho va fer ell, no pel gust de traduir una cosa superada, sinó pel gust de posar unes bases de literatura en llengua pròpia que mancaven. Ningú no ho havia fet i per tant era necessari fer-ho. I amb la mateixa òptica i per les mateixes raons Albertí tradueix Goldoni, setanta anys més tard, però paradoxalment és el primer traductor de Goldoni al català. Segurament el traductor més important de Goldoni al català. Un home que era quasi exclusivament traductor, protagonista principal per a la importació de literatura europea a l'illa de Menorca.

En el segon estadi ens descobreix la modernitat quasi realista, amb Molière, Goldoni, Moratín, Beaumarchais. Moment lligat a l'il·luminisme. És útil de recordar en aquest sentit que Diderot havia donat importància a la *Pamela* de Samuel Richardson (1741), perquè deia que significava el naixement del realisme europeu. Goldoni va llegir, probablement en versió italiana, la novel·la de Richardson i li va agradar tant que en va fer una obra teatral. Així Albertí la va escollir per a la traducció menorquina perquè en va comprendre la importància. En l'apèndix d'aquesta tesi queda transcrit el document, trobat a Maó, on es diu el dia de la representació al Teatre

Principal. La va traduir dos anys més tard d'haver fet la traducció de *La vedova scaltra*.

El tercer estadi del nostre traductor de Goldoni és un estadi neoclassicista amb les traduccions de l'estètica de Winckelmann, o sigui, el “Catálogo simbólico-alegórico formado del Ensayo sobre la alegoría de Winckelmann y puesto en castellano para más fácil uso de los artistas españoles, a quienes se ofrece y dedica” (segons Bover, un tom en 4t de 180 pàgs.) (34), i la “Breve noticia sobre el Vesubio, Herculano y Pompeya, traducida del italiano”, dins el mateix recull. De la mateixa manera el sonet en acròstic (transcrit a la pàg. 13), que Albertí va escriure en ocasió de la mort de Joan Ramis i Ramis, és també d'estil neoclàssic. Comença amb les paraules mitològiques “Atropos cruel [...]”, i indubtablement indica un interès pel moment neoclàssic europeu. Resulta particularment interessant el fet que Albertí traduís al castellà en aquestes ocasions i a més a més explicités la seva ofrena i la dedicatòria. Sens dubte el fet de traduir més de trenta comèdies al menorquí, amb l'evident consciència de mancança de literatura en llengua pròpia, no li va treure la satisfacció de poder traduir al castellà i dedicar als artistes castellanoparlants part de la seva obra traduïda.

Evidentment li devia semblar prou important el tema perquè tingués una major divulgació. La qüestió és que feia circular els textos, les llengües. Importava d'Europa comèdies en les llengües respectives i les traduïa al menorquí, i va “exportar” cap a la Península els textos neoclassicistes, traduïts, però, al castellà.

CAPÍTOL SEGON: DE LA VEDOVA SCALTRA

1. *La vedova scaltra* dins la primera etapa de la reforma del teatre italià, per part de Goldoni
2. El personatge de Rosaura
3. El personatge d'Arlequí
4. El personatge de Pantalone

1. LA VEDOVA SCALTRA DINS LA PRIMERA ETAPA DE LA REFORMA DEL TEATRE ITALIÀ PER PART DE GOLDONI

Es fa necessari en primer lloc un resum del fil conductor de l'obra. La trama és com segueix:

La vídua Rosaura, germana d'Elionor, al ball coneix quatre senyors: un francès, Monsieur Le Blau, un anglès, Milord Runebif, un castellà, Don Alvaro de Castella, i el comte italià Bosco Nero. Tots s'enamoren d'ella. Després d'una sèrie d'embolics (cartes enviades pels quatre contrincants per mitjà dels seus servents, entre els quals Arlequí, que comet certs errors entre cartes i destinataris) decideix de posar-los a prova per escollir marit. Per això es disfressa, durant el carnaval, i fa veure que és una compatriota de cada un d'ells, per fer-los enamorar, i així comprendre si veritablement l'estimen o no. Tots cauen en la trampa i cedeixen per amor de la suposada compatriota, menys el vertader compatriota romà, en Bosco Nero, que quan la troba, disfressada de manera que sembla una altra dona, refusa les seves proposicions per amor de Rosaura. Això la decideix a prendre'l per marit.

Personatges menys significatius són el vell "Pantalon dei Bisognosi", que volia casar-se amb Elionor, la qual en canvi es casarà amb Monsieur Le Blau, un cop descartat per la germana i proposat per la cambrera francesa Marionette, companya fidel de Rosaura. El doctor Lombardi, pare de les dues germanes, que ha confiat les filles a "Pantalon dei Bisognosi" perquè és pobre de condició. I Arlequí, personatge encara de la "Commedia dell'Arte", que fa que sigui còmica part de l'obra. Cal remarcar que Arlequí, com la vídua, és un personatge polifacètic, que es vesteix d'anglès, de francès i d'espanyol, tal com fa Rosaura per escollir marit.

Hi ha un paral·lelisme entre aquests dos personatges que representen dos estaments socials. Arlequí, amb la màscara, el poble, i Rosaura, filla

d'un metge pobre, la burgesia. Aquest paral·lelisme apareix per primera vegada en el teatre de Goldoni. Sens dubte és una convergència que potser hi és per a representar un missatge social en ple segle divuit, segle de la Revolució Francesa. Un voler d'alguna manera un comú denominador entre la burgesia i el poble. Res no s'havia trencat encara. Tot era al seu lloc, en equilibri. És una obra vista des de l'òptica de l'"Ancien Régime", encara que comença a evidenciar-se la burgesia com a classe social protagonista. Malgrat que es tracti d'un burgès pobre, el metge Lombardi, en crisi pecuniària, que deixa les filles en mans de Pantalone, burgès benestant.

Per comprendre *La vedova scaltra* en el seu context goldonià i ulteriorment les seves traduccions respecte a l'original de Goldoni, és oportú veure l'obra dins el context original. Cal recordar Goldoni com a reformador per excel·lència del teatre italià. Amb ell mor la "Commedia dell'Arte", desapareixen les màscares de l'escena, però les màscares mateixes donen lloc a personatges més versemblants i amb caràcter i text escrit propis (35). Goldoni crea el nou estil de literatura teatral del set-cents italià; tot allò que abans d'ell era tan sols clixé, caricatura, farsa o espontaneïtat popular, pren forma dins un context més definit i els personatges es desenvolupen com a tals. Per mitjà d'una evolució, naturalment. Pas a pas, obra darrere obra. Hereu de les màscares, de primer les fa servir, després les alterna amb personatges sense màscara i per tant amb caràcter propi; i després les elimina per necessitat, car ja no tenien res a dir dins un context nou i són superades per personatges més rics i més definits.

Amb *La vedova scaltra* (1748) Goldoni ja és en un bon punt dins aquesta transició i inicia el període més fecund de la seva obra, en el camí de la reforma del teatre que el veurà triomfar per sempre més dalt dels escenaris. Basti pensar que tan sols al cap de poc més d'un any va escriure les setze "commedie nuove" (1750-1751) (36). *La vedova scaltra* és una

comèdia de caràcter, la segona que Goldoni va crear; la primera és *La donna di garbo*. L'autor mateix explica en la introducció, *L'autore a chi legge* (1763): “Ella è la seconda Commedia di carattere che io ho composto, sendo *La donna di garbo* la prima, e tutte e due sentono ancora non poco del cattivo teatro, con cui confinavano, ed hanno quel sorprendente e meraviglioso che ho poi col tempo a verità e natura condotto” (37).

Aquestes paraules reflecteixen un moment concret de l'evolució i situen d'alguna manera *La vedova scaltra*, que amplia la bretxa oberta per *La donna di garbo*, tot i reconeixent que encara és una obra de frontera amb el teatre precedent: que era més simple, amb ús de màscares, sense desenvolupament escrit dels personatges i sense forma concreta. I, per tant, sense contingut de veritat, tal com diu l'autor. Goldoni també li reconeix el seu valor, així, tal com li va sortir en el seu moment, i no sent la necessitat de refer-la, ni per millorar-la ni per corregir-la, ja que pren importància justament per ser tal com és. I així continua a *L'autore a chi legge*:

“Ciò non ostante io non ardisco alterare l'intreccio ed il sistema qualunque siasi di questa Commedia, poiché, imperfetta com ella è, ha avuto la buona sorte di piacere al Pubblico estremamente, e dura tuttavia dopo quindici anni la sua fortuna, onde crederei far torto alla pubblica approvazione cangiandola essenzialmente, e arrischierei di sfigurarla e di farle perdere l'acquistato concetto. Così parimenti si è regolato Cornelio [Corneille] rispetto al *Cid delle Spagne*, così Molière intorno alle sue *Preziose ridicole*. Furono queste due opere criticate in particolare, ma piacevano al Pubblico estremamente, e non ardirono di migliorarle” (38).

Aquesta citació és una prova palesa que l'autor mateix és conscient de la reforma que porta a terme. Quant a la llengua usada pels personatges de l'obra, els quatre estrangers: Alvaro, Milord, Le Blau i Marionette, parlen tots italià per voluntat explícita de l'autor, que va ser criticat per fer-los

parlar així. L'autor se'n justificava explicant que l'italià era una llengua de cultura que es cultivava en les millors corts d'Europa i per tant era natural que un anglès, un francès i un espanyol parlessin a Itàlia la llengua del país, i doncs era versemblant.

Més avall Goldoni continua dient: “schiamazzino pure i critici a loro posta, perché nella Vedova scaltra un inglese, un francese, uno spagnuolo parlano ben l'Italiano; che gran meraviglia? Come se il nostro linguaggio no fosse coltivato in tutte le più polite corti di Europa da tutte quasi le persone di conto, e non fosse costume di parlar il linguaggio della nazione, tra le quale un si trova, quando adeguatamente favellar quello sappia; o come s'io fossi il primo Autor di azioni teatrali, che introducendo nelle sue Favole Attori forestieri, parlar gli faccia nella lingua del Paese, e non nella nativa, o vogliasi creder tradotta la Favola stessa, o vogliansi supporre gli Attori periti dell'idioma che parlano. L'Arlecchino, il Dottore parlano francese, per queste ragioni, a Parigi: Plauto, Terenzio, han le loro Commedie la maggior parte di personaggi Greci composte, e per questo li fan essi parlar greco o latino? E nelle tragedie sarebbe una delizia per gl'Italiani il sentir parlar turco od arabo un Orbecche, un Solimano; parlare scita un Oronte, caldeo una Semiramide, persiano un Ciro? Si dee supporre che gli uditori si figurino di sentir parlare gli Attori la loro lingua nativa, benché di fatto parlino la paesana; tosto che al carattere ne conoscano la nazione, e ciò con ragione, e per una spezie di necessità; perciocché le lingue straniere non sarebbero intese dalla maggior parte dell'Uditorio, di esse ignorante; e sarebbe facile che i Comici le storpiassero parlandole, onde gl'imperiti non goderebbono la Commedia, per non intenderne il linguaggio ed i periti si sdegnerebbono in sentir maltrattati gl'idiomi. Ma è vano ch'io cerchi su questa ed altre imputazioni giustificarmi. La commedia è piaciuta al Pubblico, il Pubblico la

difende, e su tal difesa m'acquieto. Si acchetino i Critici ancora, se loro piace; quando no, si assicurino ch'io faccia il sordo" (39).

Goldoni era polèmic, ho resultava per la seva gran empresa de reformador. En diverses ocasions trobà rivals i crítics contra seu (40). Això no fa res més que corroborar la seva originalitat i la seva genialitat.

Tornant a la llengua dels personatges de l'obra, trobem primer de tot l'italià per a Rosaura, Elionor i el comte. Però també trobem dos dialectes: el venecià majoritàriament per a Pantalon; el venecià i alguns mots de bergamasc per a Arlequí. No és estrany, ja que els seus orígens són bergamascos. Antic personatge de la "Commedia dell'Arte", Arlequí procedia de Bèrgam. Així com sabem que Pantalone és de Venècia, que Pulcinella venia de Nàpols, el doctor de Bolonya, etc. El poc bergamasc que trobem en *La vedova scaltra*, doncs, és una herència del plurilingüisme de la "Commedia dell'Arte".

Una valoració del mateix autor de l'obra esmentada, la trobem en les seves *Mémoires*, on diu:

"J'avois donné des Pieces très-heureuses ; aucune ne l'avait été au point de celle-ci. Elle eut trente représentations de suite ; elle a été jouée par-tout avec le même bonheur. Le debut de ma réforme ne pouvoit pas être plus brillant" (41).

Quant a la formació de la comèdia de caràcter, o sigui a aquest dibuix que Goldoni crea de cada un dels personatges, donant-los un perfil i un contingut concret com a tals, que surten per primera vegada en l'escena italiana, amb text escrit -com saben, abans el text en si no existia i consistia sobretot en la improvisació, basada només en el "canovaccio" (42) i en els estereotips de la "Commedia dell'Arte", amb les cares dels actors cobertes per les corresponents màscares -, en trobem en les paraules d'Ettore Caccia una sintètica i esclaridora explicació:

“Il Goldoni crea il carattere, lo rende vero ed umano togliendogli la maschera della tipizzazione burattinesca, ma insieme poi lo dissolve nel giro più alto della sua arte. [...] Nel Goldoni non abbiamo il carattere ma quel carattere, e non il personaggio ma i personaggi, singolarmente vivi ed irripetibili delle sue lepidi vicende. [...] Nel *Teatro comico* si ha la dichiarazione programmatica di questo: proprio nello stacco tra commedia di carattere e commedia dei caratteri pone il Goldoni la differenza tra la propria commedia e quella francese (atto II, scena III)”, etc. (43)

Molt interessant és la definició que ens fa Goldoni mateix, a propòsit del caràcter en la comèdia, en el “prologo apologetic” de *La vedova scaltra*.
Diu:

“[...] la lingua non fa la commedia, ma il carattere”.

Aquest principi, també citat per Folena (44), es refereix al fet criticat, el qual ja hem assenyalat, de fer parlar els quatre estrangers en italià. Però és evident que es refereix també al fet que la comèdia no es basa en la llengua, que és només un instrument, sinó que es base sobretot en la psicologia dels personatges, en el dibuix del seu caràcter, en els colors, en els matisos, en el temperament de cadascú, en el perfilar un personatge, donar-li el seu contingut concret, viu i real per oposició a la ficció de la màscara del teatre precedent i del “canovaccio”.

Aquest és el punt d’evolució en el qual es troba Goldoni quan escriu *La vedova scaltra*.

Essent *La donna di garbo* la primera comèdia de caràcter a més a més de la primera obra escrita en la seva totalitat, hi trobem reminiscències, com també en *La vedova scaltra*, encara que menys, del vell teatre de les màscares. A més, essent *La vedova scaltra* la segona ocasió en què Goldoni dóna vida pròpia als personatges, lògicament aquests hi queden més ben definits que no pas en *La donna di garbo*, on Rosaura és un personatge quasi

automàtic que es mimetitza amb els altres (45). Mentre que la Rosaura de *La vedova scaltra* ja és una persona amb determinació, que no es mimetitza amb cap altre personatge i és un ésser conscient (46), encara que el seu personatge va a menys pel fet que es transforma en quatre més.

El fet de disfressar-se correspon a una superestructura teatral de reminiscències de la “Commedia dell’Arte”. En *La locandiera* desapareix aquesta superestructura teatral del transvestiment i el personatge queda perfectament definit, amb una originalitat i una personalitat molt ben perfilada, i troba un sentit d’unitat i d’identitat evident. Dibuix, caràcter, perfil, psicologia, prenen per sempre més una forma concreta.

2. EL PERSONATGE DE ROSAURA

La vídua, filla com hem dit d'un metge pobre, de procedència social burgesa, pertany a la nova classe social que comença a prendre importància en els escenaris teatrals. Personatge optimista. Astuta perquè sap com tractar quatre homes per escollir-ne un a la fi. Veiem que Goldoni diu a les *Mémoires*: “Cette veuve Vénitienne qui avoit été pendant quelque temps garde-malade de son vieux mari, qui jouissoit d'une fortune considérable, aspirait à se dédommager du tems perdu par un mariage mieux assorti” (47). Amb Rosaura, Goldoni inventa un personatge complex, que amb intel·ligència i astúcia, tal com el títol de l'obra ens indica, interpreta quatre falsos personatges a més del seu. Amb què es crea una situació de doble ficció, o sigui, de teatre dins el teatre.

La complexitat del personatge de Rosaura és una complexitat estratègica, com la d'Arlequí, en el sentit que ambdós interpreten diversos personatges i recorren a una sèrie de “remogudes” i d’“embolics”, respectivament, que són els que donen una tensió a l'obra fins al final. Però, a part d'aquesta “carcassa” (48) volguda per Goldoni (disfresses i giravolts d'una comicitat polifacètica en què els personatges assumeixen diversos rols), hi ha també la simplicitat del caràcter, tant del personatge principal de Rosaura, com d'Arlequí: complexos en les estratègies, però senzills en els objectius. Cor i raó són conceptes centrals dins del comportament de Rosaura, espill del racionalisme de Goldoni. La dialèctica del cor i la raó és mesurada i de bon seny burgès.

Rosaura té claríssim que necessita casar-se i que per poder escollir ha d'usar una tàctica, és a dir ha de fingir que és francesa, anglesa, castellana o italiana per tal de fer caure en la trampa els pretendents: veure la veritat des

de fora, vestir-se d'estrangera per veure com es comportarien els quatre pretendents fora de la vista d'ella per arribar a la conclusió que n'hi ha un de sincer, un que davant d'ella i al darrere l'estima de la mateixa manera. Necessitat de claredat, de sinceritat i de coherència com a base de l'amor.

La volguda opció italiana de Goldoni, o sigui el fet que Rosaura opti per en Bosco Nero, l'únic pretendent italià, denota un cert patriotisme, i si es vol un antiforasterisme, i potser fins i tot una exaltació de la italianitat.

La vedova scaltra, continuant dins la bretxa oberta per *La donna di garbo*, anticipa el protagonisme femení de *La locandiera*. Podem afirmar que Goldoni perfila en *La vedova scaltra* allò que en *La donna di garbo* havia insinuat per primera vegada i que en *La locandiera* defineix perfectament. Podem dir en certa manera que Goldoni era feminista, i que en un primer moment *La donna di garbo* li va servir per a centrar el caràcter de la dona en l'escena, i que així prengué importància. I que en un segon moment la dona (en *La vedova scaltra*) era una dona intel·ligent i astuta per definició. I que en un tercer moment, en *La locandiera*, la dona apareix radicalment astuta, intel·ligent i dominadora de tots els homes que se li presenten, amb un poder molt clar en tot moment. I podem dir també amb un gran sentit de triomf.

En *La vedova scaltra* el personatge femení protagonista interioritza els seus pensaments i raonaments de manera més profunda que en la precedent *La donna di garbo*, i medita mesuradament quin ha de ser el seu futur, la seva opció matrimonial. La dualitat o la balança del cor i la raó es decanta cap a la raó. En el cas de la *Mirandolina* podem afirmar que l'astúcia és ja l'exponent màxim de la seva intel·ligència. L'art del fingiment en *La locandiera* arriba a la culminació tant en la simulació com en la dissimulació.

Goldoni sabia perfectament quin era el seu objectiu parlant de la dona com a protagonista principal de la comèdia. I per descomptat que era un tema innovador i revolucionari pel que fa al teatre italià precedent. Ell va ser el primer a crear la comèdia de caràcter contraposada a la “Commedia dell’Arte” com a teatre de màscares i de tipus fixos (49). I també el primer a voler fixar-se en el caràcter de la dona que puntualitza clarament en aquestes tres obres i que té present en tota la seva producció. Per il·lustrar aquest “crescendo” referit al protagonisme femení en les tres obres citades, pot ser útil donar una ullada a les últimes paraules conclusives de les tres protagonistes en les tres obres; la Rosaura de la primera obra, la Rosaura de la segona i la Mirandolina de la tercera. Paraules sintètiques i orientatives, paraules finals o bé l’última paraula, aquella que val, aquella que no es modifica perquè arriba a terme. La primera Rosaura, la de *La dona di garbo*, diu així, concloent:

“Tutti mi hanno detto finora dona di garbo, perché ho saputo secondare le loro passioni, uniformandomi al loro carattere. Tale però non sono stata, mentre adulazione mi ha fatto usurpare un titolo non meritato. Per essere una donna di garbo, avrei dovuto dire quello che ora dico. Alla signora Beatrice, che le donne savie si contentano dell’onesto, e la vanità delle mode rovina le famiglie. Al signor Ottavio, che il lusingarsi troppo della fortuna è una pazzia, e le cabale sono imposture e falsità. Alla signora Diana, che la finzione è dannata, e che la donna d’onore deve essere sincera e leale. Al signor Lelio, che l’affettazione è ridicola, e che il cavaliere non dev’essere millantatore. Al signor Momolo, che lasci le ragazzate, attenda al sodo, e non faccia disonore alla patria. Al signor Dottore, che il buon avvocato deve amare la verità, e non ingannare i clienti. Dirò altresì alla signora Isabella, che una moglie deve amare e rispettare il marito. Dirò al mio caro Florindo, che un marito deve amare e compatire la moglie. Dirò a tutti, che l’onore è più della vita pregievole, che il far bene ridonda in bene, e che chi ha per guida la verità e l’innocenza, non può perire. Tutto questo a voi dico; e se vi pare che il mio dire meriti approvazione o compatimento, ditemi allora ch’io sono una Donna di Garbo” (50).

La segona Rosaura, la de la nostra *La vedova scaltra*, diu en cloenda:

“[...] ecco dunque condotto felicemente a fine ogni mio disegno. Ecco assicurato lo stato di una vedova e di una fanciulla, stati egualmente pericolosi. Confesso d’aver operato nelle mie direzioni da scaltra, ma siccome la mia scaltrezza non è mai stata abbandonata dalle massime d’onore e dalle leggi della civil società, così spero che sarò, se non applaudita, compatita almeno, e forse invidiata” (51).

I, finalment, les darreres paraules de la Mirandolina en *La locandiera* són:

CON[TE]. Mirandolina, voi siete una gran donna, voi avete l’abilità di condur gli uomini dove volete.

MAR[CHESE]. Certamente la vostra maniera obbliga infinitamente.

MIR[ANDOLINA]. Se è vero ch’io possa sperar grazie da lor signori, una ne chiedo loro per ultimo.

CON[TE]. Dite pure.

MAR[CHESE]. Parlate.

FABR[IZIO]. (Che cosa mai adesso domanderà?)

MIR[ANDOLINA]. Li supplisco per atto di grazia, a provvedersi d’una’altra locanda.

FABR[IZIO]. (Brava; ora vedo che la mi vuol bene).

CON[TE]. Sì, vi capisco e vi lodo. Me n’anderò, ma dovunque io sia, assicuratevi della mia stima.

MAR[CHESE]. Ditemi: avete voi perduta una boccettina d’oro?

MIR[ANDOLINA]. Sì signore.

MAR[CHESE]. Eccola qui. L’ho ritrovata, e ve la rendo. Partirò per compiacervi, ma in ogni loco fate pur capitale della mia protezione.

MIR[ANDOLINA]. Queste espressioni mi saran care, nei limiti della convenienza e dell’onestà. Cambiando stato, voglio cambiar costume; e lor signori ancora profittino di quanto hanno veduto, in vantaggio e sicurezza del loro cuore; e quando mai si trovassero in occasioni di dubitare, di dover cedere, di dover cadere, persino alle malizie imparate, e si ricordino della *Locandiera*” (52).

Diguem-ne que finalment en *La locandiera* Goldoni troba la manera per a arrodonir el seu concepte de teatre nou. O, dit més simplement: és una obra que li va sortir rodona. Va ser un triomf. Atesa la seva elaboració,

completa i ponderada. Notem també que *La locandiera* al final no té un “afegit” amb una moral o unes últimes frases conclusives desenganxades de la resta de l’obra, com ho trobem en *La donna di garbo* i en *La vedova scaltra*. Aquest final afegit ja ha caigut també en el sac del vell teatre. El teatre vell necessitava una cloenda de forma moralística o d’explicació final. En aquest sentit era un teatre més fragmentat; en canvi, en *La locandiera* hi ha el sentit total d’unitat. Un final a manera de moral no hi entra, perquè els personatges ja han integrat cadascun la seva part i per tant no queden fora de la conclusió de l’obra. La conclusió ja és implícita en els personatges que des del principi fins a la fi tenen un sol rol molt clar i definit.

Veiem, dels tres finals d’obra, que els dos primers són finals feliços (i fets a manera d’afegit) i el tercer potser no és tan feliç (encara que reeixit com a fi en si mateixa, integrada en el text i que segueix el fil des del començament). Mirandolina escull cerebralment l’home que més li convé, perquè per oposició de caràcter no pot acceptar cap dels senyors hostatjats i menys els seus capricis. En canvi, voldrà l’únic home que no pretén jugar amb ella i que li dóna suport en tot moment (constant del personatge de Fabrizio), que és un cambrer de la fonda, és a dir, com a bon partit, segurament el pitjor.

El fet d’escollir el cambrer denota una opció d’honestedat, l’única potser. I això crea una certa ambigüitat en l’espectador. La fonda és seva, de la Mirandolina, i en veritat es casa amb un seu servent; alguna cosa no quadra quan, dins el context dels senyors aristocràtics, Goldoni fa que Mirandolina esculli un servent. O sigui, que domina totalment l’home. Fins i tot l’escollit per marit és un a qui ella dóna ordres cada dia.

El final feliç tradicional hi és perquè s’acaba amb el casament. Però es tracta d’un final poc canònic, perquè assumeix una opció de canvi de rols

socials. Un desclassament, perquè l'hostalera es casa amb el seu servent. Sembla una anomalia (53).

Potser és un final més feliç (54) el de *La vedova scaltra*, que es casa amb el comte romà que, a més de ser honest, és un bon partit. Interessa notar la procedència social de l'astuta Rosaura, filla d'un metge burgès arruïnat, que la deixa a l'empar de Pantalone, que podria mantenir-la, i ella finalment es casarà amb el comte Bosco Nero. Com a bon partit, vista la trajectòria, es clar que ho és més en Bosco Nero que no pas en Fabrizio, encara que clarament per a la viuda és una opció de coherència i d'honestedat. És curiós el fet que la Mirandolina volgués aconseguir que el personatge misogin, el cavaller de Ripafratta (que en principi no volia saber res de les dones si no era per a menysprear-les), s'enamorés bojament d'ella, i ella hagués perdut el seu temps pel gust de fer-lo enamorar i menysprear-lo casant-se davant d'ell amb Fabrizio, amb qui s'havia promès.

És un artifici reeixit, perquè tota la misogínia de l'obra es descarrega en aquesta "bofetada" final d'escollir Fabrizio, que era un "bon minyó". Però era un dilema, i Mirandolina potser escull Fabrizio per oposició a la misogínia, com per donar una lliçó (55). En aquest sentit potser no és un final senzill i feliç com el de *La vedova scaltra*, en el qual el tema del menyspreu de la dona no és segurament tan marcat, encara que existent a la seva mesura.

En la Rosaura de *La donna di garbo* també trobem un final feliç, el que ella desitjava des del principi, o sigui casar-se amb Florindo, fill del doctor de la casa on ella fa de cambrera. No cal dir que les últimes paraules de Rosaura són moralistes, perquè són plenes de consells dirigits a tots els personatges.

3. EL PERSONATGE D'ARLEQUÍ

El personatge d'Arlequí, antiga màscara de la "Commedia dell'Arte", fa esdevenir còmica part de l'obra, i podríem dir que aquesta és potser una reminiscència del vell teatre. Però és un Arlequí molt diferent, creatiu i polifacètic. Un personatge que, com la vídua, es disfressa d'anglès, de francès i de castellà. Part fonamental de l'obra, segurament és un dels més grans arlequins de Goldoni. Probablement l'Arlequí més reeixit del comediògraf venecià va ser *Il servitore di due padroni* (1745). En aquella ocasió Arlequí feia dos papers; aquí en fa quatre, sotmesos a quatre personatges amb caràcter propi, els quatre pretendents de Rosaura. *Il servitore di due padroni* tenia una bona dosi de comicitat, encara de la "Commedia dell'Arte", i queda lluny de *La vedova scaltra*, on a més de la part jocosa d'Arlequí hi ha la part seriosa, o sigui el caràcter, la consciència, la psicologia dels personatges.

Es tracta d'un personatge capaç de passar del dialecte a la llengua. El llenguatge d'Arlequí és prevalentment dialectal, venecià i bergamasc, però en alguns moments fins i tot passa a l'italià. Un criat que comença a parlar en la llengua senyorívola.

De fet Arlequí participa en la vida social dels senyors des del començament. En l'acte primer, escena segona, apareix per prendre un got de vi de la taula dels senyors i entona la mateixa cançó dels senyors i tot seguit desapareix de l'escena. És una presència indirecta volguda per l'autor, que dóna un nou espai a Arlequí. Arlequí no figura en aquesta escena per dialogar o per ser manat per algú. Senzillament es deixa veure i brinda, encara que enduent-se'n el got, amb M. Le Blau, el comte Bosco Nero i Don Alvaro de Castella. De fet aquest darrer fa comprendre que en el seu país, si

un cambrer hagués gosat fer una impertinència així (beure el mateix vi de la taula dels senyors), s'hauria guanyat cinquanta bastonades. En canvi al francès i a l'italià els està bé aquesta actitud democràtica.

Quant a llengua usada per aquest criat especial, podem afirmar que parla preponderantment dialecte venecià i que de tant en tant li surten paraules i frases que fan palesos els seus orígens bergamascos.

Un exemple de l'ús del venecià, el trobem en l'escena cinquena de l'acte primer:

ARL[ECCHINO]. Come! La ricusa un anello? Da chi ala imparà sta brutta usanza? Al dì d'ancuo donne che recusa regali ghe ne son poche (56).

I un altre exemple de l'ús del bergamasc en la mateixa escena, el trobem en la següent intervenció d'Arlequí, on continua:

ARL[ECCHINO]. Mi rest attonito, stupefatto, maraveià. El me par un insonio. Una donna recusa un anello? L'è un miracolo contro natura (57).

Les formes rest i L'è són bergamasques. Hi trobem doncs una barreja de venecià amb bergamasc. La primera vegada que apareix Arlequí en la mateixa escena barreja però el dialecte venecià amb la llengua italiana; diu:

ARL[ECCHINO]. Con grazia, se pol entrar? Resti servida. Obbligatissimo alle sue grazie.

Les formes se pol i servida pertanyen al dialecte venecià, mentre que la resta pertany a la llengua italiana. Aquests exemples de plurilingüisme en el personatge d'Arlequí, amb tres registres diferents, el del dialecte venecià, el del dialecte bergamasc i el de la llengua italiana, hi seran presents fins a la fi de l'obra.

A més, cal dir que, a part d'aquests tres registres, Goldoni no n'empra cap més en els personatges; Pantalone, clarament, entra dins el registre del venecià; els quatre estrangers, M. Le Blau, Milord Runebif, Don Alvaro de Castella i Marionette, parlen perfecte italià per voluntat explícita de l'autor (58), tal com Rosaura, Elionor, el Doctor i també Birif, servidor de l'anglès M. Runebif, i Folletto, servidor de Bosco Nero.

4. EL PERSONATGE DE PANTALONE

Personatge descendent de la “Commedia dell’Arte”, el vell “Pantalon” (59) assumeix el rol de cunyat de Rosaura, i de protector de Rosaura i de la seva germana Elionor. Per tradició, “Pantalone dei Bisognosi” ajuda els necessitats i, en aquest cas, el pare de les dues noies, el bolonyès Doctor Lombardi, va fiar-les-hi perquè ell no les podia mantenir, perquè era pobre. Pantalone volia casar-se amb Elionor, però Elionor el refusa i es casa amb el francès Monsieur Le Blau (refusat per Rosaura com a pretendent, i proposat a Elionor per la cambrera francesa que tenen les dues germanes, que es diu Marionette).

Normalment Pantalone és sempre un personatge representat per un home gran que, dins les comèdies goldonianes, es preocupa pels altres. Sol ésser un senyor burgès del seu temps, o sigui representant d’una burgesia emergent com a classe social que entra en un nou ordre d’idees. Personatge molt endinsat en el teixit social i carregat de realisme.

La seva figura és sempre positiva. Una figura que cerca sempre solucions, que carrega responsabilitats damunt les espatlles, que dóna consells, i que conserva una certa comicitat de l’antiga màscara, encara que des de Goldoni és també un personatge amb caràcter, amb un caràcter seriós i una psicologia perfectament dibuixada (60)

Pantalone utilitza un llenguatge popular, dialectal quan és interlocutor del francès Monsieur Le Blau i refusa la seva adulació, no té cap intenció de fer d’amfitrió i crea una distància fent servir el dialecte venecià. Per exemple, de l’escena 13 de l’acte primer, es desprèn el seu esperit antinobiliari i la manera de fer directa i popular.

PANT[ALONE]. Eppure è vero, se mi no gh'aveva quella putta in casa, mi no me insuniava de maridarme. Gh'ho chiapà a voler ben, e no posso viver senza de ella.

MONS[IEUR LE BLAU]. Monsieur Pantalone, vostro servitor di buon cuore.

PANT[ALONE]. Servitor obbligatissimo, monsù le Blò.

MONS[IEUR LE BLAU]. Voi tenete in molto prezzo la vostra persona.

PANT[ALONE]. Perché disela cussì ?

MONS[IEUR LE BLAU]. Perché vi lasciate poco godere da' vostri amici.

PANT[ALONE]. Oh, la vede: son vecchio. No posso più far nottolae; el goto me piase, ma bisogna che vaga lizier, e colle donne ho battuo la ritirada.

MONS[IEUR LE BLAU]. Eppure io non mi batterei con voi a far all'amore con una bella donna. Siete vecchio, ma li portate bene i vostri anni.

PANT[ALONE]. Certo che schinele mi no ghe n'ho.

MONS[IEUR LE BLAU]. Evviva monsieur Pantalone de' Bisognosi. Io ho una bottiglia di Borgogna di dodici anni, che potrebbe dar la vita ad un morto. Voglio che ce la beviamo insieme.

PANT[ALONE]. Perché no? Per una bottiglia ghe stago.

MONS[IEUR LE BLAU]. E voi come state di vino di Cipro? Una volta ne ho bevuto del buono alla vostra casa.

PANT[ALONE]. Gh'ho una barila preziosa, con una mare cussì perfetta, che farave deventar bone anca le lavaure dei fiaschi.

MONS[IEUR LE BLAU]. Buono, buono. Lo sentiremo.

PANT[ALONE]. Quando volè.

MONS[IEUR LE BLAU]. Alon: chi ha tempo, non aspetti tempo.

PANT[ALONE]. Adesso no xe tempo. In casa ghe xe della suggezion. Lassemo che le donne le vaga fora de casa, e po staremo colla nostra libertae.

MONS[IEUR LE BLAU]. Le donne non mi mettono in soggezione. Andiamo, andiamo.

PANT[ALONE]. Bisogna averghe sta poca de convenienza.

MONS[IEUR LE BLAU]. Eh, madama Rosaura avrà piacere che le andiamo a far poco di conversazione. E' una donna di grande spirito: avete una gran cognata, signor Pantalone.

PANT[ALONE]. (Adesso ho capio che sorte de vin ch'el vorave beber; ghe xe anca in casa quella putta. No vorave...No no alla llarga). (da sé) Certo, la xe una vedova oropria, civil e modesta. (a Monsieur)

MONS[IEUR LE BLAU]. Amico, fatemi il piacere, conducetemi a darle il buon giorno.

PANT[ALONE]. Oh la falla, mi gh'ho nome Pantalone, no gh'ho nome condusi.

MONS[IEUR LE BLAU]. Voi che siete il padrone di casa, potete farlo.

PANT[ALONE]. Posso farlo, ma no devo farlo.

MONS[IEUR LE BLAU]. Perché ?

PANT[ALONE]. Perché? Ghe par a ella ch'el cugnà abbia da batter el canafio alla cugnada?

MONS[IEUR LE BLAU]. Eh, lasciate questi pregiudizi. Siate amico, siate galantuomo. Farò io lo stesso per voi.

PANT[ALONE]. Mi la ringrazio infinitamente, no g'ho bisogno de sti servizi, e no son in stato de farghene (61).

I continua amb un crescendo fins al final de l'escena, on queda clar que Pantalone no vol saber res dels compliments que li fa Le Blau i no està disposat a facilitar-li els plans que té envers Rosaura. Així, el seu llenguatge de pocs miraments és reflex de la seva posició burgesa, però al mateix temps pren una distància de l'aristocràcia posant-hi pel mig, la barrera del dialecte popular.

En canvi quan Pantalone es dirigeix a Rosaura utilitza un llenguatge més educat. Encara que en dialecte venecià, però culte. Per exemple en el tercer acte, escena segona:

PANT[ALONE]. Con grazia, se pol intrar? (di dentro)

ROS[AURA]. Passi, signor cognato, è padrone.

PANT[ALONE]. Cara siora cugnada, son vegnù a domandarghe scusa, se stamattina gh'ho parlà con un pochetto de caldo; i omeni bisogna compatirli co i gh'ha delle debolezze che li predomina, e spero che gnanca per questo no me la me varderà de mal occhio.

ROS[AURA]. Voi fate meco una parte che toccherebbe a me piuttosto praticare con voi. Dovrei io chiedervi scusa, se con qualche asprezza mi sono opposta alle nozze di mia sorella. Caro signor cognato, se ella no vi acconsente, volete voi sacrificare a un capriccio la vostra quiete, e la di leri gioventù?

PANT[ALONE]. Co ella no vol, pazenzia. Ma se poderave con qualche bona maniera veder de metterla a segno. Basta, prescindendo da sto negozio, sappiè, fia mia, che se v'ho dà qualche motivo de andar via de sta casa, l'ho dito in atto de collera, son pentio d'averlo dito, e ve prego de starghe, perché, se andessi via, me porteressi via el cuor.

ROS[AURA]. Signor Pantalone, vi ringrazio infinitamente delle vostre generose espressioni, e giacché dimostrate tanta bontà per me, ardisco pregarvi d'una grazia.

PANT[ALONE]. Comandé, fia, farò tutto quel che volè (62).

Pantalone en la versió d'Albertí es transforma en Gabriel.

CAPÍTOL TERCER: DE LA TRADUCCIÓ D'ALBERTÍ

1. Estudi comparatiu-lingüístic de *La vedova scaltra* de Goldoni (1748) i la versió catalana d'Albertí (1818)
2. El manuscrit de *La viuda astuta*
3. L'edició goldoniana de la qual Albertí va traduir
4. Anàlisi lingüística
  - 4.1. Canvi de personatges
  - 4.2. Modalitats de la traducció
    - 4.2.1. Alteracions per omissió, substitució, extensió
    - 4.2.2. Elements d'origen cultural o sociolingüístic implícits en la llengua del traductor
      - 4.2.2.1. Dialectalismes
      - 4.2.2.2. Barbarismes
    - 4.2.3. Traducció directa
      - 4.2.3.1. Préstecs
    - 4.2.4. Traducció obliqua
      - 4.2.4.1. Modulacions
      - 4.2.4.2. Equivalències
      - 4.2.4.3. Transposicions
      - 4.2.4.4. Adaptacions
      - 4.2.4.5. (a) Intensificacions / (b) Atenuacions
      - 4.2.4.6. Vulgaritzacions i literaritzacions
      - 4.2.4.7. Canvis de registre
      - 4.2.4.8. Desviacions
      - 4.2.4.9. Tergiversacions
5. De la censura al temps d'Albertí
6. Cloenda

Apèndix bibliogràfic 1: Bibliografia de Vicenç Albertí i Vidal

Apèndix bibliogràfic 2 : Cronologia de les traduccions de Goldoni al català (1818-1995)

Notes

Bibliografia

Apèndix documental

1. ESTUDI COMPARATIU-LINGÜÍSTIC DE *LA VEDOVA SCALTRA* DE GOLDONI (1748) I LA VERSIÓ CATALANA D'ALBERTÍ (1818)

Abans de passar a l'anàlisi lingüística del text manuscrit de *La viuda astuta* de Vicenç Albertí i Vidal és útil fer algunes consideracions. Per fer aquesta anàlisi s'ha de tenir en compte que les traduccions, a més a més de ser un vehicle de comunicació entre dues cultures, són documents que ens indiquen l'estat de la llengua, i per tant el seu moment literari, històric, sociològic i lingüístic concret.

Quan valorem una traducció hem de pensar que no es tracta solament d'un apropament o d'una interpretació, sinó també d'un document lingüístico-literari reflex d'un altre text i d'un altre context, podríem dir-ne originals. Aquest document, que pot tenir diverses explicacions literàries o diverses raons d'existir, és també una testimoniança lingüística que ens dóna l'estat puntual de la llengua d'aquell autor i d'aquell moment. Sabem que Goldoni tenia predilecció pel seu dialecte venecià, encara que també n'utilitzava d'altres, a més, naturalment, de la llengua italiana (63). Albertí per la seva part escrivia en el seu dialecte de les Illes, concretament, el de Menorca i, encara més, el de Maó.

Parlant del dialecte de Menorca, el posseïdor del manuscrit de *La viuda astuta*, Antoni Rubió i Lluch, escrivia l'any 1930: "Contràriament a Mallorca, la petita illa de Menorca és una de les regions del domini català que han afirmat amb més d'obsessió –per bé que sols modernament- llur personalitat lingüística independent". L'any 1804 un autor anònim publicava uns *Principis de llengua menorquina*; el 1821, A. Febrer, la seva *Gramàtica de la llengua menorquina*; i Juli Soler, l'any 1868, una nova gramàtica menorquina en castellà. No tots els gramàtics han adoptat, però, aquesta qualificació: Jaume Ferrer publicà a Palma de Mallorca, l'any 1872, un

Tratado de analogía del dialecto menorquín, i el mateix nom li dóna en una *Quartilla* impresa a Maó al 1857. Aquest autor considera el seu parlar matern, que anomena maonès, com un cinquè dialecte de la llengua catalana [clarament ha exclòs els de fora frontera, és a dir el del Rosselló i el de l'Alguer]. A la biblioteca d'Oxford hom conserva una traducció del text grec del Nou Testament, d'autor anònim, que es diu també, “traduït... en llengua menorquina” (64).

Què tenen d'especial els dialectes balears? Doncs que d'una banda han conservat unes característiques de la llengua catalana com cap altre dels Països Catalans, i de l'altra són d'una originalitat única, possiblement pel fet d'haver viscut aïlladament i també d'haver sofert colonitzacions o tingut contacte durant molt de temps només per mitjà del mar.

La particularitat de les traduccions d'Albertí és que són fetes abans de la normalització de la llengua i es ressenten d'un fons encara no depurat, on trobem una pluralitat de formes avui abolides. Aquesta vasta anarquia els dóna a la vegada una personalitat única. En els seus textos apareix una barreja de nivells de llenguatge, on tant hi entra el català comú, com el català culte amb una nombrosa presència d'arcaïsmes, com el català popular. Hi ha també un substrat submergit castellanitzant on notem una nombrosa presència de barbarismes (65).

D'altra banda el traductor, per transportar l'acció teatral a Maó, inventa constantment situacions noves. Si una cosa no existeix o no es pot ambientar, Albertí en crea un substitutiu, però que pugui donar els mateixos efectes que els de l'original goldonià.

En conjunt, podem afirmar que Albertí en repetides ocasions fa una traducció literal. Algunes vegades, encara que de molt poques ratlles, omet diàlegs. I en d'altres, bastant freqüents, sobretot pel que fa expressions dialectals, recrea el text, el refà a la seva manera (66).

Albertí transforma en menorquí el venecià de Goldoni; ho veiem sovint en el llenguatge d'Arlequí. I, com que a Menorca les maneres de Venècia són irreproduïbles, Albertí crea situacions noves, per tal de poder traduir el sentit i transmetre una idea, la de l'original.

Albertí cerca constantment de trobar un corresponent, cosa que entre l'illa de Venècia i l'illa de Menorca és molt difícil. D'entrada, a Venècia s'utilitza un llenguatge urbà; el venecià s'ha creat en una ciutat, i el menorquí, encara que importat pels conqueridors de la Catalunya vella, s'ha desenvolupat a la natura, al camp i al mar. La qual cosa no treu que dins un àmbit profundament rural no s'hi pogués trobar també una certa riquesa cultural, especialment a Maó. Però sabem que totes les personalitats cultes havien sortit de l'illa. Per començar, havien d'anar a la Universitat fora de l'illa. La més propera era a Ciutat de Mallorca.

Albertí buscava la riquesa en Goldoni, tal com la va buscar en Moratín, Beaumarchais, Metastasio, Molière, etc. Es devia sentir atret per la riquesa dels textos i del llenguatge, i devia sentir la necessitat d'escriure en maonès obres de cabdal importància. Un fet que probablement li devia cridar l'atenció era que Goldoni emprés el dialecte, i es devia sentir més lliure pensant que podria trobar un equivalent al dialecte venecià, i aquest equivalent era el dialecte maonès.

Es nota que la traducció és feta per a ésser representada, amb el canvi de personatges adaptats a Menorca, amb petites indicacions de com s'han de comportar els personatges, i amb termes molt resolutius i directes. És una manera de traduir que correspon al llenguatge col·loquial. Aquesta col·loquialitat és precisament el que dóna al text una certa vivesa. Moltes paraules no corresponen a una traducció exacta. Hi trobem molts mots que són catalans però sobretot s'utilitzen en l'italià. En català tindrien altres formes, però Albertí transmet molta part de text italià, amb connotacions

italianes. Encara que el resultat possiblement s'assembli molt al que Goldoni volia dir, sembla quasi un italià adaptat. En el text d'Albertí hi ha una nombrosa quantitat de préstecs. El préstec és una trampa fàcil quan es tracta de traduccions entre llengües romàniques, com en el nostre cas, és a dir, de la llengua italiana a la llengua catalana. Llengües que s'assemblen massa per a no caure-hi en alguna ocasió.

Per altra banda, segurament Albertí va saber llegir en *La vedova scaltra* (com ja hem dit, segona comèdia de caràcter de Goldoni, i novena comèdia que va escriure i que determina un canvi en la trajectòria de l'autor) allò que suposava de nou.

A més , és una opció significativa aquesta d'Albertí, de traduir *La vedova scaltra*, que pel text mateix també suposa una obertura a una aparició de personatges de diverses nacions europees. Com també són opcions significatives les de traduir *Pamela* (1870), lligada com ja hem dit, al moviment realista europeu: sabem que el text prové d'una novel·la sentimental del mateix nom, de l'anglès Samuel Richardson, escrita nou anys abans de l'adaptació teatral de Goldoni.

Una altra opció en el mateix sentit és la de traduir *El pare de família* de Goldoni (vegeu *Il padre di famiglia*, 1750), comèdia en consonància amb *Le père de famille* (1758) del francès Denis Diderot. I fins i tot en *La malalta fingida* trobem nexes temàtics amb Molière (*Le malade imaginaire*, 1673): el nostre traductor tenia una ampla òptica literària.

2. EL MANUSCRIT DE LA VIUDA ASTUTA

Es tracta del Ms. 1788 de la Biblioteca de Catalunya de Barcelona.

El tipus de paper és gruixut amb filigranes i les mides són 216 mm. x 160 mm.

Està elaborat amb set quaderns irregulars, els tres primers de 10 folis i els quatre que segueixen de 8, 9, 14 i 21 respectivament. No presenta senyals de punxat per al traçat de les ratlles. L'escriptura és a línia tirada sense marges.

El nombre de ratlles varia de 21 o 22, quasi sempre 22. La mida de la caixa és de 145mm. x 192mm. No presenta signatures ni reclams.

La foliació és antiga amb xifres aràbigues al recto del foli. Està comptat per folis però està escrit per les dues cares en tinta marró. La numeració no presenta alteracions. El primer full pertany al quadern primer, no hi ha fulls en blanc entremig. La relligadura és moderna, del segle XX, no és original perquè és feta per protecció del manuscrit per la Biblioteca de Catalunya. El llom és de pell vermella i les tapes de cartró vermell, amb títol i topogràfic daurats.

Està escrit amb una mà, amb dues excepcions. Una al primer foli, l'exlibris de quan va pertànyer a Antoni Rubió i Lluch, on es llegeix el seu nom i, a sota, Barcelona, setembre 1893. I l'altra a l'últim foli on hi apareixen els vist i plau dels tres censors, Sancho, sense data, i Olives –amb data 4 d'agost de 1847 i la del mateix Albertí que hi va actuar de censor, i especifica amb firma i lletra que reconeixem idèntica a la del manuscrit: *Mahon 20 de Noviembre de 1829*. La qual cosa fa pensar que Albertí sigui el copista.

La puntuació és la pròpia d'un text teatral, i els accents són els que es feien abans de la normalització de la nostra llengua. L'escriptura és de lletres

entrellaçades a voltes amb fantasia. Els títols hi són a principi de cada acte i escena. Les rúbriques hi són al principi de cada acte, títol i escena, amb uns gargots a dreta i esquerra, són rúbriques primitives de la mateixa mà del text. Algunes parts del text estan dins un marc o subratllades. Hi han algunes correccions i cancel·lacions amb tinta.

La datació és al primer foli, és de l'any 1818. El lloc d'origen és Maó. La procedència és d'Antoni Rubió i Lluch, i com ja indicat hi ha la data de l'ex-libris, de Barcelona, setembre de 1893.

Una particularitat d'aquest manuscrit és que hi trobem senyals de la censura en tres retalls de paper enganxats a sobre de les sortides en escena següents: (II. 3.2), (II. 3.1), (II. 17. 16), (III.1.3), (III. 9. 20-21). Però per molt que la censura tapés aquests fragments, són perfectament llegibles sota el paper.

Als folis 13 i 14 del manuscrit trobem tres especificacions interessants: al foli 13 trobem ratllada dues vegades la paraula Venècia i hi veiem a sobre la paraula Maó. Només el qui tenia el text italià, original de Goldoni, al davant podia caure en aquest error. Sabem que Albertí des del principi decideix de transportar l'acció a Maó. La tercera vegada, al foli 14, la rectificació hi és igualment amb ratllat "a Vene" i a continuació hi diu: "en aquesta ciutat". Amb molta probabilitat el copista és el mateix traductor, o sigui, que ens trobem davant d'un manuscrit autògraf de Vicenç Albertí i Vidal.

Una altra indicació en aquest mateix sentit, al foli 16, la podem veure en el fet de treure la lletra "A" a "Eleonora" (Elionor), dues vegades. És fàcil de confondre-s'hi: tenint al davant el nom dels personatges de l'escena del text goldonià.

3. L'EDICIÓ GOLDONIANA DE LA QUAL ALBERTÍ VA TRADUIR

Es pot deduir que Albertí no va traduir de l'edició del Bettinelli ni de la Paperini, perquè en l'escena IV de l'Ortolani, en una nota, es parla de les formes “Monsieur Le Blau” i “Monsieur Le Bleu”. Ortolani, de la forma “Monsieur Le Bleu”, n'explica el següent:

“[Le Blau] Così si trova stampato nelle edizioni Bettinelli, Paperini, Pasquali: solo dopo un lungo soggiorno del G.[oldoni] in Francia, comparve nei *Mémoires* e nell'ed. Zatta la forma migliore: *Le Bleu*” (67).

Albertí adopta la forma “Monsieur Le Bleu”. Això ens decanta cap a la hipòtesi que va fer servir l'edició Zatta (1788-1795). A més a més, tampoc no pot ser l'edició Bettinelli ni l'edició Paperini, perquè en una altra nota d'Ortolani es confirmen les versions d'una frase en les edicions Bettinelli i Paperini: “spero di essere a baciare la mano a madama Rosaura” (68). En canvi en Albertí, seguint l'italià:

MONS[IEUR LE BLAU]. Spero di essere da Madama Rosaura [ed. Pasquali t.V, que només ho pot haver tret de l'última edició *vulgata* Zatta]

Llegim: Le Bleu: Cònt anar a cà la señora Rosaura.

Això és perfectament coherent i descarta l'edició Bettinelli o la Paperini. En una altra nota Ortolani (69) explica que, en l'edició Bettinelli i en la Paperini, en l'escena IV diu “disinvolta con gli uomini”. Albertí tan sols diu “desimbolta”, com en l'edició Pasquali, de la qual Ortolani fa la seva (on el nom del Monsieur figura com “Le Blau”) (70).

4. ANÀLISI LINGÜÍSTICA

- 4.1. Canvi de personatges
- 4.2. Modalitats de la traducció
  - 4.2.1. Alteracions per omisió, substitució, extensió
  - 4.2.2. Elements d'origen cultural o sociolingüístic implícits en la llengua del traductor
    - 4.2.2.1. Dialectalismes
    - 4.2.2.2. Barbarismes
  - 4.2.3. Traducció directa
    - 4.2.3.1. Préstecs
  - 4.2.4. Traducció obliqua
    - 4.2.4.1. Modulacions
    - 4.2.4.2. Equivalències
    - 4.2.4.3. Transposicions
    - 4.2.4.4. Adaptacions
    - 4.2.4.5. (a) Intensificacions / (b) Atenuacions
    - 4.2.4.6. Vulgaritzacions i literaritzacions
    - 4.2.4.7. Canvis de registre
    - 4.2.4.8. Desviacions
    - 4.2.4.9. Tergiversacions

4.1. CANVI DE PERSONATGES

Albertí al principi del seu text ens fa present que transporta l'escena de Venècia a Maó. Ho especifica a la primera pàgina a continuació dels noms dels personatges que representaran l'obra, on diu:

“La scéna se figura en Mahó”.

El nostre traductor de *La vedova scaltra*, fent transcórrer l'acció a Maó, ha canviat també el nom a alguns personatges. És evident que a Maó no existia cap Pantalone i així Albertí s'inventa el nom de Gabriel, senyor burgès de Maó, per substituir-lo. També canvia Don Alvaro “di Castiglia”, espanyol, per Don Juan de Lisbona, portuguès. Si Albertí hagués mantingut Don Alvaro “di Castiglia” no hauria tingut, a Maó, l'efecte d'estranger que hi té Don Juan de Lisbona, senzillament perquè Maó era dins el mateix Estat espanyol i, Don Alvaro no hi hauria resultat estranger.

Pel que fa a Marionette, la cambrera francesa de Rosaura, el traductor li canvia el nom per Lluisseta i li manté la nacionalitat. Potser s'explica el canvi de Marionette en Lluisseta perquè “marioneta”, en castellà “titella”, podria semblar còmic, cosa que no era en absolut la intenció de Goldoni per a aquest personatge i possiblement Albertí en fos conscient.

Al criat del comte, Birif, li posa el nom Espira, que vol dir espurna.

Passarem ara a una lectura de la traducció de Vicenç Albertí i Vidal, indicant les parts del text de major interès, transcrites preliminarment i subratllant-ne les paraules que, cas per cas, ens suggeriran una valoració semàntica i estilística. S'indicaran amb xifres romanes els actes, amb numeració decimal les escenes i a continuació les sortides a escena dels personatges.

4.2. MODALITATS DE LA TRADUCCIÓ

4.2.1. ALTERACIONS PER OMISSIÓ, SUBSTITUCIÓ, EXTENSIÓ

4.2.1.1. Omissions

1) (I. 3. 13):

MONS[IEUR]. Credo che non vi sarà bisogno di lume.

2) (I. 4. 3-6):

ROS[AURA]. Eppure io non sono delle più disinvolve; in Italia ne troverai moltissime di me più briose, pronte di lingua e sciolte nel costume.

MARION[ETTE]. Volete dire di quelle che in Italia si chiamano spiritose, e noi le diremo spiritate. A Parigi piace il brio composto: una disinvoltura manierosa, una prontezza corretta, ed un costume ben regolato.

ROS[AURA]. Dunque colà le donne saranno molto modeste.

MARION[ETTE]. Eh, non si piccano poi di tanta modestia. Tutto passa per galanteria, quando è fatto con garbo.

Potser pels costums del temps, a Albertí no li agradava de parlar de la distinció de les dones en atrevides o modestes. Potser ser “pronte di lingua e sciolte nel costume” hauria pogut suggerir en el públic femení una identificació massa alliberadora per al seu punt de vista. Aquesta omissió és una autocensura, a diferència de les altres, crec que fetes per la mà del censor.

3) (I. 4. 8):

MARION[ETTE]. [...] Colà le donne per comparire hanno d'adoperare il belletto.

4) (I. 4. 9):

ROS[AURA]. Questo poi non lo approverei. Non vi so vedere una giusta ragione.

5) (I. 4. 10):

MARION[ETTE]. Parliamoci qui tra noi. Qual'è quella delle mode di noi altre donne, che sia regolata dalla ragione? Forse il tagliarci i capelli, nei quali una volta consisteva un pregio singolare delle donne? Il guardinfante, che ci rende deformi? Il tormento che diamo alla nostra fronte per sradicare i piccoli peli? Tremar di freddo l'inverno, per la vanità di mostrare quello che dovremmo tener nascosto? Eh, tutte pazzie, signora padrona, tutte pazzie.

6) (I. 4 .11):

ROS[AURA]. Basta, io non mi voglio fare riformatrice del secolo.

7) (I. 4. 12):

MARION[ETTE]. Fate bene; si va dietro agli altri. Se vi rendeste singolare, forse non sareste considerata.

8) (I. 4. 27):

ROS[AURA]. Questa è una bella prerogativa.

9) (I. 4. 28):

MARION[ETTE]. I mariti francesi sono troppo comodi per le donne. Credetelo a me che lo dico per prova.

10) (I. 5. 19):

ARL[ECCHINO]. Anderò, ghe lo dirò, racconterò a tutta Venezia

[...]

Arlequí: Hey aniré, ly diré, contaré pertot.

Aquí el traductor, obligat a ometre Venècia perquè pretén transportar l'acció a Maó, per no dir: ho contaré per tot Maó, diu "pertot", que és a la vegada ambigu (respecte a Venècia) i reforça encara més de la idea de contar pertot arreu on vagi. En aquest cas, doncs, l'adverbi té una funció intensificativa.

11) Un cas d'omissió i substitució i extensió interrelacionades:

(I.5. 27):

MARION[ETTE]. In tanto passerò il tempo con Arlecchino.

(I. 5. 28):

ROS[AURA]. Non gli dar confidenza.

(I. 5. 29):

MARION[ETTE]. Eh, so vivere anch'io. Sono francese e tanto basta. (parte)

Aquestes tres sortides finals de l'escena cinquena, Albertí les omet i les substitueix per "Bé està". L'última paraula de l'escena cinquena, doncs, és el "Bé está" de Lluisseta, mentre que omet les tres últimes intervencions del text goldonià: dues de Marionette i una de Rosaura, on Marionette proposa de passar el temps amb Arlequí. Tot seguit seran transportades pel traductor a l'escena següent [escena sisena], on aquella ommissió del final de l'escena anterior, en què Marionette diu a Rosaura que, mentre parli la vídua amb el Milord, ella passarà el temps amb Arlequí, és introduïda aquí enmig d'aquesta escena, on apareixen Arlequin i Lluisseta d'afegit

(I. 6. 6):

Arlequin (baix a Lluisseta): Hermosa, això va a la llarga. Conversem també jo y vos, sinós m'en vatx.

(I. 6. 7):

Lluisseta: Aquí no, que los destorbarem. Anem dins la cuina y aloménos m'ajudareu a fer el xicolati (vàssen).

Aquest afegit dóna un sentit real a aquesta relació entre els dos servents, tot i que el diàleg és inventat per Albertí. És a dir, que ha posat èmfasi en allò que ha omès abans. Però ho ha reforçat d'una manera creativa, perquè ho ha refet: ha suprimit un diàleg que li ha suggerit de fer-ne un altre de més extens.

12) (I. 14. 1)

Una ommissió de cert interès, probablement intencionada:

MONS[IEUR LE BLAU]. Ah, ah, ah. Costui mi fa rider di cuore. È un buon uomo, ma è troppo italiano. Ma che m'importa s'ei non mi vuole introdurre? Non ho franchezza bastante per battere farmi aprire [...]

Le Blau: Ah, ah, ah. Aquest me fa riurer de gust. És un bon homo, però [...].

Aquí, volgudament, el traductor omet la crítica de Le Blau, que menysprea Pantalone per massa italià, que en aquest cas vol dir massa purità al seu punt de vista.

13) Omissió d'una part descriptiva fora del diàleg (I. 17. 13):

[...] Da una scatola d'argento tira fuori un buffettino con polvere di Cipro, e le dà la polvere dove manca; poi dall'astuccio cava il coltellino per levar la polvere dalla fronte. Con un fazzoletto la ripulisce, e dopo tira fuori uno specchio, perché si guardi [...].

14) (II. 4. 6):

ARL[ECCHINO]. Ambasciator de pase, araldo de felicità e contenti, in bon italian vol dir batter l'azzalin.

Arlequin: Guapo guapo.

Amb aquesta omissió-substitució s'arriba a una tergiversació. Probablement en aquest cas el traductor no ha comprès el dialecte.

Els dos casos següents (15 i 16) no alteren la distribució del text, sinó que són més aviat dues petites el·lipsis (71). Resulten interessants, atès que són exemples de la simplificació que Albertí fa sovint; no són retalls del text original, sinó manca de precisions.

15) (II. 4. 7):

CON[TE]. Devi andare alla di lei casa, e portale questa mia lettera.

Conde: Hey has d'anar a durly aquesta carta.

Mancant "alla di lei casa" (a casa seva), queda imprecís on ha d'anar el criat per portar-li la carta.

16) (II. 12. 14):

ARL[ECCHINO]. L'arte dell'omo suplisce alle avventure del caso [...].

(II. 12. 13):

Arliquin: L'art del home lo supleix.

Perdent el complement “alle avventure del caso”, la frase perd el seu sentit complet.

17) (II. 17. 16): Al foli 47 del manuscrit d'Albertí manca la part que en l'original és la següent:

ROS[AURA]. Son vedova, conosco il mondo; e so distinguere che, per scegliere un amante, serve aprire un sol occhio, ma per scegliere un marito, conviene aprirli ben tutti due, e se non basta, aggiungervi anche il microscopio della prudenza.

Només aixecant el retall de paper blanc enganxat a sobre es pot veure que amaga aquest fragment de traducció:

Rosaura. Som viuda, coneix el mon, y se distingir que per elegir un estimat, basta obrir un sol ull, però per elegir un espòs, convé obrirlos bé tots dos, y si no basta, añadirhy el microscopi de la prudencia.

Sobre aquest blanc, hi ha estat escrita la paraula “vasen” (72). Observant bé la cal·ligrafia dels tres censors pels quals havia passat l'obra, descartem que aquesta s'assembli tant a la del mateix Albertí (que com ja hem dit va ser censor ell mateix una de les tres vegades) com a la del censor Olives. I a més veiem que s'assembla moltíssim a la de Sancho, el qual a més escriu “vasen” amb una sola “s”, a diferència d'Albertí, que tres ratlles més avall escriu “vassen” amb dues esses. D'altra banda, potser es pot explicar (mai justificar) que el tros omès no devia agradar gaire al censor (espècie d'interfector del text) (73) perquè, fins al punt on Rosaura diu que per escollir un marit no consultarà el cor sinó la ment i que no cercarà la bellesa sinó l'amor i la fidelitat, al censor li està bé. Però la continuació, on

es demostra ben bé el cas d'una dona agudíssima, que coneix el món i que sap distingir perfectament les coses (reafirmació de dona intel·ligent i sobretot independent), i sap també que per a escollir un estimat cal obrir tan sols un ull, però per a escollir un marit convé obrir-los ben bé tots dos, i, per si no fos prou, afegir-hi el microscopi de la prudència, això ja no va tan bé al censor, que és un home i segurament de mentalitat misògina, ja que en el seu temps, com en tants d'altres, la dona independent capaç d'escollir el seu destí no era acceptada.

Segurament aquesta actitud va portar el censor a suprimir aquesta part de text de Goldoni que, al contrari, escrivia papers de dones, per primera vegada en els escenaris italians, com la Rosaura de *La donna di garbo*, la nostra vídua, la Mirandolina, etc., que eren dones independents, amb una potència intel·lectual remarcable, amb perspicàcia, sagacitat, talent i finor d'esperit. El sol fet que una dona en escena fos una protagonista d'aquest estil no devia congeniar gaire amb el censor Sancho. Censor a més amb cognom de procedència castellana, que treu dues parts culminants del text, tant aquesta com la següent omissió en l'acte tercer que veiem a continuació.

18) Una altra vegada notem l'espai buit on hi ha enganxat a sobre un retall de paper en blanc, al lloc on falta el que en l'original és com segueix (III. 1. 3):

ROS[AURA]. [...] anzi, perché la prova sia più efficace, mi fingerò della nazione di ciascheduno di essi, e coll'aiuto di un abito bene assettato, della maschera, delle lingue che già sufficientemente io possiedo, e di qualche caricatura all'usanza di quei paesi, cercherò di farmi credere sua paesana. Mi lusingo di riuscirvi, ché per imitare io valeva un Milano sin da ragazza. Chi saprà resistere a questa tentazione, sarà da me prediletto.

Que en el manuscrit en el foli 55 a sota diu:

Rosaura. A fi de que la pròva sia més eficaz, me fingiré de la nació de cadeun de ells, y ab la ajuda del vestit, de la careta, de la llengu, que

possehesch bastant, y de algunas caricaturas a la usanza d'aquells païssos, procuraré ferme creurer paisána seua. Tench confiansá de que me surtirá bé; perque de allota ensà tench habilidad en imitar: Aquell qui serà capas de resistir a esta tentació, será el meu preferit.

El fet explícit que Rosaura definís perfectament els seus plans amb una perspiciàcia tal, no va ser del gust del censor. Una dona que enganya els homes per no enganyar-se ella mateixa. Una dona que parla llengües estrangeres i que té un pla de fingiment preconcebut. Potser per a la mentalitat patriarcal de l'època no estava ben vist. Tot això incita a una rebel·lió de les dones. A més, un dona que es disfressa amb aquest objectiu, potser fins i tot resultava immoral. I, encara més, si ella mateixa creu que val un Imperi ("Milano"). Aquesta és la clau de lectura dels espais buits: la censura.

Aquesta omisió, doncs, no és per voluntat del traductor. És una omisió que deriva de l'estat del manuscrit. És a dir que Albertí ho tradueix, el que passa és que hi torna a haver el paper enganxat a sobre.

19) Hi ha un espai blanc a l'escena tercera de l'Acte segon on veiem el retall de paper blanc de la censura i l'escriptura de Sancho que diu : "vasen" amb cal·ligrafia molt diferent de la d'Albertí i corresponent a la dels retalls ja citats, de les escenes II. 17. 16 i III. 1; al foli 31 del manuscrit. Aquests m'havien cridat l'atenció pel fet de ser en moments culminants de l'obra i de la seva ideologia. El que segueix, però, possiblement queda eliminat per raons de context en la traducció. Atès que, transportant l'acció a Maó, amb el canvi de país, la nacionalitat del comte (Bosco Nero) deixa de ser la mateixa que la de la protagonista principal i per tant, el fragment perd el sentit. És, crec, una pèrdua volguda pel context, que segueix una lògica; i un retall que trobem també en la traducció del 1915 d'Ambrosi Carrión (*La vídua desitjada*). Tot i així, Albertí era prou capaç d'ometre ell mateix una

cosa que no quadrés. El que el traductor va escriure en aquest espai buit; que en Goldoni és així:

(II. 3. 1):

ROS[AURA]. [...] Vedo che volendo levarmi dalla soggezione, uno di questi dovrei scegliere, ma quale ancor non saprei. Dubito poi che dovrò preferire il Conte ad ogni altro, tuttoché qualche volta mi si renda molesto co' suoi sospetti gelosi. Egli è il primo che mi si è dichiarato; e poi ha il privilegio sopra degli altri d'essermi quasi paesano: privilegio che assai prevale in tutte le nazioni del mondo. (parte).

És com segueix:

Rosaura. Jo vetx, que volent jo surtir de la subgecció, deuria elegir a un de éstos, però quin, encára no lo sè. Jo tem que no hàgia de preferir el Conde, encara que algunas vegadas sia molest ab las suas gelosas suspitas. Ell es estat el primer qui se es declarat a mi; y después que té el privilegi de ser cási paisá méu, per lo molt de téms que hey hábita aqui; privilegi qui preval bastánt en totas les nacióms del món. (Vássen.)

Veiem, en aquest tros, una creu abans de “Jo vetx...” i una altra después de “Vássen”, a més del paper a sobre.

20) Una altra omisió d'un fragment que precedentment havia escrit Albertí i después havia estat suprimit segurament pel censor (on tornem a trobar una ratlla similar a les altres en les quals, com ja hem assenyalat, hi ha un paper en blanc enganxat a sobre) és la de les sortides 20 i 21 de l'Acte tercer, escena novena (III. 9. 20-21):

MIL[ORD]. Non vi movete, o vi taglio la faccia.

CON[TE]. Lasciateci combattere. La sfida è al primo sangue.

Sota el paper es pot llegir:

(Surten alguns y procuran separarlos)

Milord. No em detingueu, o vos traspás a vosaltres.

Conte. Dexaunos combater. El desafio es a primera sang.

Potser en aquesta omisió hi hagi intervingut la mà de la censura per l'excessiva violència de la situació: “vi taglio la faccia”, “La sfida è al primo sangue”.

21) (III. 12. 8):

ARL[ECCHINO]. [...] come l'è ella a sto tavolin [...].

22) (III. 19. 23):

CON[TE]. [...] ma ella nasce di casa nobile bolognese, e la famiglia de' Bisognosi è delle antiche di questa città.

Albertí omet aquestes ratlles on l'autor defineix els orígens socials de Rosaura. Segurament li hauria resultat difícil de trobar un substitut de Bolonya i dels Bisognosi, atès que transporta l'acció a Maó. Potser per a Bolonya hauria pogut usar una altra ciutat de Menorca, però per al nom Bisognosi no tenia cap paraula, atès que Pantalone de' Bisognosi l'havia traduït tan sols per Gabriel. De fet, a la mateixa escena (III. 19. 17) el traductor també omet el cognom de Rosaura:

CON[TE]. In questo posso soddifarvi. Quella che adoro è la signora Rosaura Balanzoni.

Conde: En esto puch satisfacerla. La que ador es la Señora Rosaura.

23) Les indicacions dels canvis d'escena, en general Albertí les sintetitza a l'extrem. O també les canvia al seu gust. Per exemple en els escenes 19 i 20 de l'Acte tercer (III. 19):

[1] ROSAURA mascherata con zendale alla veneziana, e detti.

[2] Rosaura viene passeggiando con qualche caricatura, guardando vezzosamente il CONTE, senza parlare.

El traductor omet del tot la segona indicació:

“Rosaura vestida a la italiana y dits”.

24) (III. 20):

Camera di Rosaura accomodata per la conversazione, con tavolini, e sedie, e vari lumi.

La traducció:

“Sala parada y llums”.

Aquests són només dos exemples del que Albertí sol fer durant tota l'obra. En les seves reduccions, hi ha moltes vegades omissió de text. Per molt que, a voltes, siguin indicacions escenogràfiques, de llenguatge no verbal, no deixen de ser part important del text. Això correspon clarament a una òptica més reduïda que no pas la de Goldoni. Encara que, comprensiblement, sigui també volguda pel context.

4.2.1.2. Substitucions

1) (I. 4. 13):

ROS[AURA]. Anzi da qui avanti voglio sfoggiar le mode con un poco più d'attenzione. Sinora fui nelle mani d'un vecchio tisico; ma giacché la sorte me ne ha liberata colla sua morte, non vo' perdere miseramente la mia gioventù.

Queda en la sortida (I. 4. 5):

Rosaura: Escolta Lluisseta jo ara hem vuy [ieisme] cuidar un poch de mi, vuy anar composta. Fins ara he estat entre sas mans de un vey [ieisme] tisich y ja que la sort me ha alliberada ab la sua mort, no vuy perdre miserablement la mia joventud.

Hi ha un canvi: "Anzi da qui avanti" queda substituït per "Escolta Lluisseta", que té un to més confidencial, com per a desfogar-se de la pena de l'anterior matrimoni.

2) (I. 5. 10) vegeu Canvis de registre 2.

3) (III. 1. 11):

ROS[AURA]. La maschera altera facilmente la voce.

Rosaura: la careta la muda facilment.

En "La careta la muda facilment", "la" és un pronom que substitueix "la veu", per no dir: "La careta muda fàcilment la veu".

4) Les notes didascàliques introductives de situacions concretes de les escenes, Albertí les sol simplificar. Per exemple, en el cas en què Goldoni indica (III. 9): "Strada con bottega di caffè con sedili, e quanto occorre per

servizio della bottega medesima”, el traductor només diu: “Altre carrer. Nit”. Això fa esdevenir segurament l’escenografia més pobra que la de Goldoni.

4.2.1.3. Extensions

1) (II. 14. 30):

MARION[ETTE]. Eh birbone! Sa il cielo quante ne hai!

(II. 14. 29):

Lluiseta: Brivó, tu no has de venir aquí, no. Ja sabs ahont has d’anar!
Tu en téns tres o quatre d’animoradas.

Aquí el traductor refà el text i n’inventa una part: “tu no has de venir aquí, no. Ja sabs ahont has d’anar”. També hi ha modulació atès que: “sa il cielo quante ne hai!”, en forma exclamativa, passa a una afirmació explícita del nombre d’enamorades: “Tu en téns tres o quatre d’animoradas”.

2) (II. 17. 17):

MARION[ETTE]. E poi farà come il solito di noi altre donne, si attaccherà al suo peggio.

Lluiseta: Y después, ferá lo que solem fer nosaltras dònas; com pròu haurà triat pendrà el mes dolènt.

El traductor ha afegit “com pròu haurà triat” que l’original no diu.

3) La indicació didascàlica de Goldoni per a l’escena (III. X) és la següent:

“MILORD, poi ROSAURA mascherata all’inglese”.

Mentre Albertí escriu:

“Milord, después Rosaura desfressada a l’inglesa, ab mitja careta”.

Amb l’afegit “ab mitja careta” el traductor ha decidit com s’ha de disfressar Rosaura; això pot semblar quasi una indicació de director.

4) (III. 10. 7):

MIL[ORD]. Cioccolata?

Milord: Vol xicolati?

Al llenguatge el·líptic de Milord Runebif, el traductor afegeix “vol”, amb què resulta més clar.

5) (III. 14. 18)

MONS[IEUR]. Attendete: or ora sono da voi. (parte da Rosaura e s’accosta a Don Alvaro) Amico, questa dama francese sospira per me [...].

Bleau: Espéria: Luego som ab vosté (se separa de Rosaura y va a Juan: y Rosaura s’aixeca).

Aquest afegit sembla també una indicació de director de teatre.

4.2.2. ELEMENTS D'ORIGEN CULTURAL O SOCIOLINGÜÍSTIC IMPLÍCITS EN LA LLENGUA DEL TRADUCTOR

4.2.2.1. DIALECTALISMES

La llengua de la traducció emprada per Albertí, com ja dit, és el català habitual de l'època, 1818, sense normalitzar, Albertí escriu com Ramis o Febrer, encara que potser sigui menys culte o tingui menys estudis. En aquesta llengua de llavors de Menorca hi ha molt més de català antic que de formes purament dialectals.

En la traducció de *La vedova scaltra* trobem formes de la variant dialectal baleàrica de l'illa de Menorca. Molts dels següents trets dialectals, són formes del català antic, el que passa és que el seu ús s'ha conservat.

Tot seguit en citarem els exemples més significatius:

1) (I. 1. 6):

MONS[IEUR]. [...] Oh se sentiste come si mangia a Parigi! [...].

Monsieur: [...] si vosté vés com se menja en Paris!

La forma vés correspon a veiés, tercera persona en singular de l'imperfet de subjuntiu del verb “veure”. Aquí veiem l'absència de iodització, com a tret fonètic específic de Menorca.

2) “Dins es cap” (I. 1. 7) ens indica novament la forma dialectal menorquina amb l'article determinat masculí singular “es” (anomenat article salat, tret morfològic usual a les illes com a d'altres llocs dels Països Catalans). Cal dir que Albertí empra poc l'article salat, el fa servir per quan parla Arlequí qui

en el text de Goldoni parla dialecte, a voltes venecià, a voltes bergamasc. La majoria de vegades emprà l'article determinat estàndard. Tret morfològic.

3) El mot “dubblers” (I. 1 .9) és una variant dialectal menorquina paral·lela al mallorquí dobbers). Traducció per “quattrini”, o sigui, diners. Tret lexical.

4) (I. 3. 5):

ARL[ECCHINO]. La vedova? La cognosso.

Arlequin: Sa vidua, ja la conech, ja.

Albertí ha comprés molt bé que Arlecchino parla dialecte i el tradueix en el seu dialecte. Així tradueix la viuda per sa viuda, article determinat femení singular, “salat”. Trobem una redundància en: “ja la conech, ja”; la repetició del “ja” és també del nivell col·loquial; per tant, més a prop del nivell dialectal que no pas del text original.

5) (I. 3. 8):

“Jas, vataquí”:

“Jas”, expressió del català antic que ha quedat en la variant baleàrica de Menorca, està per “té”, segona persona en singular de l'imperatiu del verb tenir. Tret lexical.

6) (I. 4. 8):

“Vermeya” és un dels pocs exemples amb iodització. Tret fonètic.

7) (I. 4. 22):

“Mesquineta”: adjectiu exclusiu menorquí d’ús molt freqüent, sinònim de pobreta. Tret lexical.

8) (I. 4. 26):

La paraula, poc més avall, “al·lota” també ens transporta directament a les Illes Balears, significa noia. Tret lexical.

9) (I. 5. 9):

En l’escena cinquena Albertí tradueix “cioccolata” per “xicolati”, una de les tantes formes dialectals d’aquesta paraula arreu del Paísos Catalans, però que en aquest cas és exclusiva de Menorca. Tret lexical.

10) (I. 5. 16):

MARION[ETTE]. Ma come è bello! Varrà almeno trecento doppie, e voi lo volete lasciar andare?

Lluisseta: O y qués de pulit! Alomenos deu valer trecents duros y vosté el vol amollar així?

“O y qués de pulit” és una expressió menorquina; “és pulit” a l’illa, és l’“és bonic” al català del Principat, o garrut a Mallorca. Tret sintàctic

11) (I. 9. 24):

MIL[ORD]. [...] godo in vedervi circondata da più adoratori, che facciano giustizia al vostro merito [...].

(I. 9. 40):

Milord: Me alegr de veurerla rodada de molts de adoradors [...]

“Me alegr”, Tret sintàctic. Forma dialectal del verb alegrar-se, hi està per “godo” (o sigui, gaudeixo”). És clar que és una atenuació. Gaudir és més fort que alegrar-se. Notem que no és la primera vegada que trobem una asimetria en la traducció dels verba gaudendi (precedeixen acontentar-se, complaure, etc.).

12) (I. 13. 16):

MONS[IEUR]. Alon: chi ha tempo, non aspetti tempo.

Le Bleau: Y dò are, qui no hey ha moment més prop.

La forma y dò és inconfusiblement dels dialectes baleàrics i dona perfectament sentit d'immediat com “Alon”, que hi és per “allons”. Y dò are, pot equivaler a la forma “alon” com a complement circumstancial de temps que es mimetitzava amb el present de la primera persona plural del verb francès “aller”. Tret lexical, però també fonètic.

El mecanisme és el següent: “alon” = allons = anem = ara = Y dò are.

13) (II. 15. 16):

ROS[AURA]. Bene, e così?

Rosaura: Molt bé. Y dò?

Tantes vegades usada pels nostres illencs, la forma dialectal “I do?” correspon al “I doncs?” d'arreu de la resta del Paísos Catalans, usat també en forma afirmativa, negativa i exclamativa. Tret lexical, però també fonètic.

14) (II. 21.1):

“temperino” = “guinavet”, forma per ganivet. Tret lexical.

15) (II. 21. 2):

“da madama” = “a cà madama”; “ca” és igualment una forma apocopada de casa (com a Venècia; per exemple: Ca’ Foscari, Ca’ D’oro, etc. o al Principat també; per exemple: Ca la Montserrat). Tret lexical.

16) (II. 21. 40):

“Confes” = forma dialectal per “confesso”. Primera persona del singular del present indicatiu de la primera conjugació.

17) (III. 2. 13):

PANT[ALONE]. [...] semo giusto co fa i putelli [...]

Gabriel: [...] som just com els allotets [...].

“Al·lotet, al·lotets” a les Illes balears = “nen, nens” (vegeu també 8). Molt adient a la traducció de “putelli”, que és la paraula del dialecte venecià per “nens”. Tret lexical

18) (III. 19. 41):

CON[TE]. [...] Che razza di gente si trova in questo mondo!

Conde: Quina casta de gent se tròba en aquest mon!

“Casta” pot ser un equivalent de “razza”, encara que “casta” no té per què ser forçosament despectiu com “razza”. Però, pel que fa al cas, és un altre mot del català antic emprat sobretot a les Illes, encara avui. Tret lexical.

4.2.2.2. BARBARISMES

1) (I. 3. 16):

MONS[IEUR]. Questa mattina forse no mi vedrete.

Monsieur: Avuy dematí quissà no hem veuran.

2) (I. 4. 18):

MARION[ETTE]. Godreste tutta la vostra libertà, senza timore di dargli una minima gelosia; anzi con sicurezza, che quanto più foste disinvolta, tanto più gli dareste nel genio.

Lluisseta: Gosaria de tota la llibertat sens tremor de donarly la minima gelosia, antes be, segura [...].

“Gosaria”, en lloc de gaudiria, barbarisme del “gozar” en castellà. I “antes be, segura” és un castellanisme (per “anzi con sicurezza”); en lloc de ans segurament.

3) (II. 12. 10):

ROS[AURA]. A me una gioia?

Rosaura: A mi una prenda?

“Prenda”, barbarisme castellà per penyora. A la paraula “gioja” (en català joia), Albertí li dóna una funció que en Goldoni no té; és a dir, la funció de penyora (en castellà “prenda” i en italià “pegno”).

4) (II. 12. 26):

ROS[AURA]. Volentieri. Attendimi, che ora in un momento sono da te.

(II. 12. 25):

Rosaura: Ab molt de gust. Espéra un moment, que luego som ab tu.

“Luego”: barbarisme per “després”.

5) (II. 13. 17) vegeu Equivalències 28).

6) (II. 17. 3):

ROS[AURA]. No, Marionette, nemmen per questo lo preferisco agli altri.

Rosaura: No, Lluisseta, ni per esto.

“Esto”: mot castellà per dir a “això”; aquí hauria de dir “per això”. Aquest “esto” en lloc d’“això” sona molt malament i destorba l’orella. Malauradament encara es diu avui al País Valencià i potser també a les Illes. Altra vegada el mateix barbarisme en (II. 18. 4):

MIL[ORD]. Questo è quello che non capirete mai.

Milord: Esto es lo que no comprendrà mai.

7) (II. 17. 11):

MARION[ETTE]. Dunque non ne aggradite nessuno?

(II. 17. 10):

Lluisseta: Dons no n’agradeix ningun?

“Ningun”: castellanisme per “cap”.

8) (III. 7. 1):

MONS[IEUR]. .. pazzo.

Bleau: “[...] loco”.

“Loco”: adjectiu castellà per “boig”.

9) (III. 14. 18):

MONS[IEUR]. [...] or ora [...].

Bleau: “[...] luego [...]”.

Mot castellà per “després”.

4.2.3. TRADUCCIÓ DIRECTA

La traducció directa (mecanisme clarament predominant en la d'Albertí) és la que deriva del que anomenem traducció literal. En aquesta traducció hi són molt comuns els préstecs d'inèrcia, que són exemples d'una forta dependència de la llengua de partida (74).

4.2.3.1. Préstecs (75)

1) (I. 1. 9):

CON[TE]. Signori miei io vi parlerò da vero italiano. Tutto il mondo è paese e per tutto si sta bene, quando s'ha dei quatrini in tasca e dell'allegria in cuore.

Conde: Señors, jo los parlaré com un verdader italià tot el mon es pais y per tot un està bé quand es té dubblers dins sa butxaca y alegria en el cor.

Préstec d'inèrcia (76): “tot el món es pais”.

No és correcta la traducció d'aquest proverbi.

2) (I. 4. 39):

ROS[AURA]. Chi è costui che viene alla volta della mia camera?

Rosaura: Qui es aquell qui vé a la volta del meu estudi.

“A la volta” no vol dir res; volta, en català, no té absolutament aquest ús, sinó el de sostre corbat; “al volt” o “al voltant” tenen el significat de l'espai a l'entorn d'una cosa. Que no correspon gens a l'italià “alla volta della mia camera”.

3) (I. 4. 40):

MARION[ETTE]. [...] È Molto faceto.

(I. 4. 30):

Lluisseta: [...] Es molt faceto.

Albertí ha posat directament l'adjectiu italià. En català no existeix “faceto”, sinó faceciós, que vol dir “que fa facècies”, per exemple “un home faceciós”. El substantiu facècia vol dir acudit graciós.

4) Un altre préstec. En la mateixa escena on Goldoni escriu

(I. 4. 41):

ROS[AURA]. Viene avanti con gran libertà. Domandagli che cosa vuole.

Albertí tradueix (I. 4. 31):

Rosaura: Ell passa avant ab molta llibertat [...].

No té cap sentit. Aquesta és una traducció literal que traeix el significat. Albertí hauria d'haver escrit, per exemple: “va venint amb aires de qui creu que pot fer el que vol”, o bé “es pren massa llibertat”. Evidentment en aquest cas Albertí no fa cap troballa coherent.

5) Igualment continua el diàleg amb la contesta de Lluisseta que diu (I. 4. 32) “Deixiel entrar, que prendrà gust”, per les paraules de Goldoni (I. 4. 42): “Lasciatelo venire che ne avrete piacere”. Una forma correcta seria potser: “Deixeu-lo venir, que us agradarà”, però “prendre gust” és inadequat, a més a més de no donar la idea clara de l'avere piacere o compiacersi, o sigui “agradar” en català.

6) És curiós que la paraula “scena” (per a la numeració de les escenes) des del principi Albertí la deixi igual. És clar que qualsevol català entén que vol

dir “escena”, però el fet que el traductor la deixi en italià no deixa ser una manera molt arbitrària de traduir, potser intencionada, amb una voluntat marcada de presència italiana (77).

7) (I. 5. 1):

ARL[ECCHINO]. Con grazia se pol entrar? Resti servida. Obbligatissimo alle sue grazie.

Arlequin: Ab llessència, es pòd entrar? Quedarà servida. Visca molts anys del favor.

“Quedarà servida” per “Resti servida” és literal (encara que es fa servir el futur de quedar en lloc de l’imperatiu), és un altre préstec, i no té el mateix significat. No se sap per què Albertí no va adoptar la forma senzilla que hi correspon, o sigui la de: “sigui servida”. Per “obbligatissimo alle sue grazie” ha trobat el “visca molts anys del favor”. Transforma el llenguatge educat d’Arlequí, que queda així camuflat, perquè la forma italiana d’aquestes paraules d’Arlequí pertany al llenguatge cortès i culte, mentre que la menorquina de visca molts anys és adreçable a qualsevol estament social i pren un sentit popularitzant. També cal preguntar-se’n el perquè.

És clar que, en Goldoni, Arlequí, en la primera part del text diu: “Con grazia, se pol entrar”, usant “se pol”, que és dialecte venecià. Després, en la segona part, però, passa d’emprar aquest dialecte a l’italià culte del Resti servida, Obbligatissimo alle sue grazie, mentre que Albertí en la primera part manté un to educat amb: Ab llessència, es pòd entrar i, en la segona, visca molts anys del favor, un to popularitzant, com ja hem dit. Potser l’efecte final sigui semblant. Els dos components hi són en ambdós casos. En Goldoni: dialectal + culte, i en Albertí: culte + dialectal.

Potser es tracta d’una barreja volguda en tots dos casos, ja que sembla bastant natural pensar que Albertí tenia una alternativa de traducció que

hauria estat: Agraïdíssim per la vostra gràcia, que era quasi automàtica, que possiblement va descartar per completar la frase amb aquesta component més popular, que faltava en la balança per a donar un equilibri igual al de Goldoni (78).

D'altra banda ja hem esmentat la singularitat d'aquest servent especial. Arlequí pertany al poble i a un passat de màscara de la "Commedia dell'Arte": allí era un tipus fix, absolutament popular en totes les vessants del seu llenguatge. Aquí òbviament alguna reminiscència li ha de quedar del dialecte, però la gran novetat d'Arlequí és que també sap parlar com un senyor.

8) Tot seguit trobem un altre préstec d'inèrcia (I. 12. 5):

PANT[ALONE]. [...] onde spereria che no me disè de no.

Gabriel: [...] conti que no me díguia de no.

Díguia de no no és una construcció catalana; en català s'empra la conjunció "que", per "dir que sí" o "dir que no". Però mai la preposició "de", como l'usa l'italià en "dire di si" o "dire di no".

9) Un préstec d'inèrcia: "permissió" en lloc de "permís" (I. 15. 11):

MARION[ETTE]. [...] Insomma egli è nell'anticamera, che aspetta la permissione di entrare.

(I. 15. 12):

Lluissetta: [...] que espera la permissió per entrar.

10) Trobem un italianisme mantingut per Albertí en la frase de Lluissetta: "Bravo, monsieur Le Bleau". En Goldoni Marionette diu les mateixes paraules.

11) (II. 1. 18):

DOTT[ORE]: mi farete piacere a riceverlo [...].

Doctor: me daràs molt de gust rebre-lo [...].

Per “mi farete piacere a riceverlo”, Albertí ha traduït d’inèrcia: “me daràs molt de gust rebre-lo”. Això és sintàcticament incorrecte. Podria dir: “Em faràs content si el rebràs” (o bé l’opció de Damià Borràs: “em fareu el favor de rebre’l) (79).

12) Préstec sintàctic (I. 4. 24):

MARION[ETTE]. Io vi consiglierèi star a vedere, se vi capita qualche cosa di meglio. Oh, se poteste avere un francese! Beata voi!

(I. 4. 16):

Lluiseta: Jo ly aconsellaria [...]. Ah si pogués haver un francès, que dítxosa sería!

Aquest és un préstec sintàctic, perquè es diu tenir “algú per marit”, i no la forma italianitzant “haver un francès” (“avere un francese”).

13) (II. 13. 4):

ROS[AURA]. Sappi, Marionette, che il signor Pantalone si è disgustato meco [...].

Rosaura: Sápias, Lluiseta, que el Señor Gabriel se es disgustat ab mi.

Disgustar-se es conjuga am l’auxiliar “haver”, i no “ésser” com en italià. Hauria de dir: “el senyor Gabriel s’ha disgustat amb mi”. És un préstec sintàctic.

14) (II. 17. 1):

MARION[ETTE]. Oh che figura ridicola!

Lluiseta: O figura mes ridicula.

Aquesta traducció vol ser literal i així no té cap sentit. Hauria de dir “Oh, quin paper més ridícul!” o bé: “Oh, quina fila que fa!”. Préstec de la paraula “figura” per “fila” o “paper”. Pèrdua de l’adjectiu exclamatiu (“che” = “quin” [paper] o “quina” [fila]). És clar que en català la paraula figura existeix, però no amb el sentit italià que Goldoni hi dóna aquí. Podem dir figura geomètrica, primera figura de teatre, i d’altres, però no per al sentit indicat. Per tant, és un cas de falsos amics (80).

15) (III. 19. 15):

CON[TE]. Perché il mio cuore è già impegnato per altro oggetto.

Conde: Perqué el meu cor està ja empeñat ab un altre objecte.

El traductor hauria d’haver emprat “compromès”. Inexistent en català, “empeñat” és un préstec de l’italià.

4.2.4. TRADUCCIÓ OBLIQUA

La traducció obliqua és aquell “sac on hi cap tot”, això és, on hi caben tots els mecanismes inventats i per inventar, que no tenen a veure amb la traducció directe o literal. Els mecanismes més freqüents pel que fa la traducció obliqua són la modulació i l'equivalència. També hi ha bastants casos de transposició i alguns d'adaptació. Trobem també molts canvis de registre, algunes intensificacions i vulgaritzacions. S'ha de dir que moltes vegades els mecanismes de la traducció obliqua no troben una frontera clara entre ells i que pot passar que una modalitat sigui a tocar de l'altra o que hi hagi alguna definició a mig camí. El camp de la llengua és el més vast de la comunicació humana i per tant el més definible i alhora relatiu, atès que els termes lingüístics estan relacionats entre ells, cadascun amb vastes implicacions. De vegades es toquen. En el manual de metodologia de la traducció (tractat d'estilística comparada de Vinay i Dabernet) on defineixen els possibles casos de traducció, els autors mateixos conscients de la gran amplitud de la llengua, deixen oberta una sèrie de conceptes per a aquells casos imaginables que es puguin crear; atès que l'ésser humà és irrepetible, i més si el referim a cada una de les llengües. Per tant, les reflexions de llengua estan lligades a reflexions de pensament (de cada autor) i d'universalitat, en el sentit de riquesa i no precisament d'homologació; un camp en el qual és possible d'entrar-hi, però no sempre és possible sortir-ne amb un sol punt de vista (81).

4.2.4.1. Modulacions (82)

La modulació és una variació dins el missatge obtinguda canviant el punt de vista.

1) (I. 3. 3):

ARL[ECCHINO]. Son qui.

Arlequin: Ja pot dir.

La traducció literal (83) seria: sóc aquí; però és clar que la traducció “Ja pot dir” dóna millor la idea d’èsser aquí per a ésser manat.

2) (I. 3. 7):

ARL[ECCHINO]. Ma, signor, la vede ben...

Arlequin: Però señor, vosté que no veu...

Un altre cas de modulació. Albertí canvia una afirmació positiva per una de negativa amb el mateix resultat.

3) (I. 5. 16):

MARION[ETTE]. Ma come è bello. Varrà almeno trecento doppie, e voi lo volete lasciar andare?

Lluiseta: O y qués de pulit. Alosmenos deu valer trecents duros, y vosté el vol amollar així?

El significat de la paraula “amollar”, que vol dir “deixar anar”, deixar lliure cessant de tenir agafat, correspon perfectament (i és una modulació reeixida) al voi lo volete lasciare andare.

4) (I. 13. 21):

Descobrim una altra modulació, que raneja a la desviació, quan tradueix per “berganta” la paraula “putta”:

PANT[ALONE]. (Adesso ho capio che sorte de vin ch’el vorave beber; ghe xe anca in casa quella putta. No vorave... No no, alla larga). (da sé) Certo, la xe una vedoa propria, civil e modesta. (a Monsieur).

Gabriel: Are are vetx quina casta de vi deu voler beurer aquest; a sa casa també hey ha aquella berganta. Jo no voldria... No, no, enfora, enfora. (fort) Si, és una viuda molt civil y modesta.

En efecte, no té gaire sentit que per putta el traductor usi la forma “berganta”. “Putta” vol dir, en venecià, “noia”. Encara que berganta pugui funcionar com a sinònim de noia, no deixa de tenir un doble significat, perquè també vol dir persona de mala conducta moral. I sobretot té menys sentit encara dins el context on tot seguit es parla de Rosaura com d’una “viuda molt civil y modesta”, encara que omet l’adjectiu “propria”, ja que Goldoni vol que Pantalone digui: “la xe una vedoa propria, civil e modesta”. És estrany que Albertí no adopti la seva paraula corresponent ja emprada en altres ocasions, o sigui la traducció literal i igualment dialectal d’al·lota. O bé noia.

5) (I. 13. 31):

PANT[ALONE]. Eh, una bagatella. A chi non patisce le gatarigole, no vol dir gnente.

Gabriel: Una bagatella. Per qui hey esta acostumat, no es res.

“A chi non patisce le gatorigole es podria haver traduït per: “Aquí no li fa pessigolles”, però Albertí ha trobat la forma: “Per qui hey està acostumat”, que és una solució reeixida, encara que no literal.

6) (II. 1. 18):

DOTT[ORE]: [...] So che è un cavaliere pieno di civiltà [...].

Doctor: [...] Jo sè que es un cavaller ple de cortesia [...].

De “civiltà” es passa a “cortesia”: aquesta és una traducció lliure, no literal, ja que la paraula “civilitat” existeix a casa nostra en sentit exclusiu d’urbanitat, de bon comportament d’un ciutadà. Emprar “cortesia” és una modulació. Una opció volguda. Al mateix temps és adequada, atès que tot i existint “civilitat” “cortesia”, possiblement és més emprat i menys contundent.

7) (II. 1. 18):

DOTT[ORE]. [...] tanto più che può darsi non sia inutile per voi la sua inclinazione.

Doctor: [...] y més podent succehir que no te sia inutil el afecte que et té.

“La sua inclinazione” esdevé “el afecte que et té”. El que en Goldoni és tan sols “la sua inclinazione”, en Albertí està molt més accentuat. És una altra opció lliure, no literal; encara que existeix la traducció literal, però ha exagerat el terme. És una modulació que raneja a la desviació. A més, hi trobem el canvi de registre del vós al tu, perquè “per voi” esdevé “que et té”.

8) (II. 2. 1):

ROS[AURA]. Mi mortifica gentilmente [...].

Rosaura: Me mortifica civilment [...].

Hi ha un canvi adverbial, una altra opció lliure no literal i que raneja a la desviació. No deixa de ser estrany que allà on abans deia “civiltà” el traductor emprava “cortesia” i ara que diu “gentilmente” empra “civilment”.

9) (II. 9. 11):

ELEON[ORA]. Trovarlo un francese che mi volesse!

Eleonor: El mal es trobarne qui en volgués.

Aquesta transposició podria anar bé si estigués ben escrita. Hauria de dir: “El mal es trobar-ne un que em volgués (o “qui em volgués”, més emprat a les Illes). Llavors aquesta inversió de termes seria correcta. Li manca però l’adjectiu numeral: “un”, fent de pronom; el que en Goldoni era tan sols l’article indeterminat “un”, en “un francese”.

10) (II. 17. 2):

ROS[AURA] Vuoi che ti dica che costui si porta molto bene, e che si sa perfettamente trasformare in tutti i caratteri?

Rosaura: Vols que et diguia, que aquest es compòrta molt be, y sap parfetament contrefer tots los characters.

Aquesta és una modulació excepcional en tant que ben trobada. Contrafer és falsificar o imitar d’una manera il·lícita. El “contrefer” de l’Arlequí d’Albertí és molt més explícit que el “trasformare” de Goldoni. Sobretot perquè es refereix a Arlequí, personatge que té fonamentalment el rol de contrafer. Podem afirmar que és un cas de millorament d’estil respecte a l’original. L’avantatge de qui tradueix és poder reveure el text amb una òptica nova, una vegada més que l’autor.

11) (II. 20.1):

ALV[ARO]. O Rosaura sa poco le convenienze, o Arlecchino è un pessimo servitore.

Juan: O Rosaura té molt poca politica o Arliquin es un pèssim criat.

Es tracta d'una modulació encertada.

12) (II. 21.1):

MONS[IEUR]. [...] e non sanno che non è ben calzato, chi non si sente stroppiare.

Bleau: [...] y no sàben que aquell qui no té els peus fets malbé no pod anar jamas ben calsat.

En aquesta modulació hi ha una inversió sintàctica i una intensificació per la presència de l'adverbi "jamas" (barbarisme castellà per mai).

13) (II. 21. 3):

ARL[ECCHINO]. Sono stato. Ah, non ci fossi stato.

Arliquin: Si Señor. Ay! Y prega Déu així no fos.

Aquesta és una modulació reeixida amb la perífrasi verbal: "Ay! Y prega Déu així no fos" que, citant Déu, a la vegada queda intensificada.

14) (II. 21. 23):

ARL[ECCHINO]. [...] el me voleva sbudellar.

Arliquin: [...] hem volia furedar.

Literalment "sbudelar" es diria: "esbudellar", "treure els budells". "Foradar" s'hi acosta, però no és literal. Manca de concreció i per això perd

el sentit específic de l'original, com en molts d'altres casos. “Foradar” és genèric respecte a “esbudellar”.

15) (II. 21. 24):

MONS[IEUR]. [...] mi sento strugger il cuore dal contento [...].

Bleau: [...] me sent despedassar el cor de alegria.

“Strugger il cuore” és una forma més conceptual, menys material i més elaborada que “despedassar”. Espedaçar en italià és literalment “stracciare”. Un pedaç és un tros de roba i el verb derivat s'utilitza sobretot per “fer a pedaços”. Aquí hi trobem una concreció i una materialització: es passa de l'abstracte al concret (84). A més hi ha un canvi d'estil. “Strugger il cuore” és una frase feta, poètica, de l'italià. Mentre que “despedassar” és una forma senzilla. D'una frase poètica, el traductor en fa una de poc rica, poc culta si la comparem amb l'original. Això continua el to popularitzant que ja hem examinat en altres casos.

16) (III. 1. 7):

ROS[AURA]. [...] nel personaggio francese.

Rosaura: [...] per el paper francès.

Molt adient com a traducció. Potser hi ha un reflex dels punts de vista tant de l'autor com del traductor. Potser Goldoni ha escrit “personaggio” des d'un punt de vista teatral, perquè com a comediògraf és conscient que Rosaura fa teatre dins el teatre. És a dir, és un personatge que contrafà quatre altres personatges. Albertí dient “paper” queda molt més natural, tot i que en català personatge i paper poden ser sinònims, però cada un té els seus matisos.

17) (III. 2. 3):

PANT[ALONE]. [...] se stamattina g'ho parlà con un pochetto de caldo [...].

Gabriel: [...] si avuy dematí hè parlat un poch alterat [...].

“Caldo”, en venecià adjectiu substantivat per la presència del “de” davant, passa a “alterat”, adjectiu català. És una modulació ben trobada i elegant. Aquí el traductor passa del concret a l'abstracte o conceptual.

18) (III. 2. 5):

PANT[ALONE]. [...] Basta, prescindendo da sto negozio [...].

Gabriel: [...] Però basta, deixem anar això.

Aquí Albertí hi ha afegit “Però”. “Això” és més genèric que “questo negozio”. Com també ho és “deixar” per “prescindir”. Aquests mots més senzills pertanyen a la tècnica de vulgarització, molt freqüent en aquesta traducció, que entra dins l'òptica restringida del traductor. Aquí es passa d'una frase subordinada, la italiana, a coordinada en català.

19) (III. 2. 12):

ROS[AURA]. Farò il possible [...].

Rosaura: Jo feré tot lo possible [...].

Afegir-hi “tot” ve quasi de manera espontània, atès que és pràcticament igual dir “fer el possible” o “fer tot el possible”. Igualment en el cas precedent de “perdre el mèrit” o “perdre tot el mèrit”. Potser aquestes frases amb “tot” s'usin més en català.

20) (III. 9. 16):

MIL[ORD]. A noi. (mette mano, e fa lo stesso il conte.

Milord: Defènsies, dòns (treuen les espasas).

L'expressió italiana "A noi" per a incitar a la lluita, el traductor la canvia per "defènsies, dòn's", cosa que dóna a l'acció un sentit de realisme, com si la lluita ja hagués començat.

21) (III. 12. 12):

ARL[ECCHINO]. Essendo al deser, la prese un biscottin [...].

Arliquin: Dons, essent a las pòstras, ha pres un congret [...].

Molt original aquesta modulació, on, per galeteta, el traductor troba la paraula congre. El diccionari Fabra dóna la definició següent de "congre": coca feta d'ous, sucre, oli i matafaluga. Congre és el mateix en petit, o sigui que correspon a "biscottin".

22) (III. 13. 3):

ALV[ARO]. A tempo giungeste [...].

Juan: A bon punt arriba.

La traducció literal la tindriem en: "heu arribat a temps". "A tempo" esdevé "a bon punt", que dóna un sentit millor d'oportunitat, ja que és com si hagués dit "al moment oportú". El verb "arriba" és present en lloc del passat de l'italià "giungeste".

23) (III. 17. 2):

ALV[ARO]. [...] Rosaura è bella, ma non è nobile [...].

Juan: [...] Rosaura es hermosa, però no es gran Señora.

L'adjectiu “nobile” el veiem canviat per un adjectiu “gran”, que reforça el valor del substantiu “Señora”. “Nobile” és més elegant; “gran Señora” correspon a un llenguatge més popular.

24) (III. 17. 2):

ALV[ARO]. [...] dal rossor del mio volto comprenderete la confusion del mio cuore [...].

Juan: [...] de la turbació de la mia cara inferirà la confusió del meu cor.

Aquí el traductor creativament troba dues solucions reeixides. Amb “turbació” per “rossore” Albertí ens dóna una traducció no literal, interessant. Dos mots que mantenen una relació metonímica i una certa analogia. “Inferirà” per “comprenderete” també té un cert interès, atès que inferir, o sigui causar efectes, és fins i tot més explícit (és quasi una intensificació).

25) (III. 18. 7):

CON[TE]. In che consiste?

Conde: Y en que ha consistit?

Albertí ha canviat en pretèrit indefinit el que en Goldoni era present. L'autor, així, s'acosta al llenguatge parlat.

26) (III. 19. 23):

CON[TE]. È tanto savia e civile, che supplisce al difetto della nobiltà.

Conde: Però es sàbia y civil, qui val molt més que la nobblesa.

“Valer molt més “ equival positivament al que en Goldoni era per “defecte”, o per no pertànyer a la noblesa; una forma negativa esdevé positiva.

27) (III. 25. 11):

ROS[AURA]. [...] (rende l’astuccio a Milord).

Rosaura: [...] (dona l’estotx a Milord).

“Dóna” per “rende” no és exacte; “torna” hauria estat la traducció literal, ja que tornar vol dir trametre alguna cosa a aquell a qui pertany, mentre que donar no té aquesta funció. Tornem a topar amb la manca de matisos. “Estoig” és una de les poques paraules catalanes que van entrar en l’italià en el segle XVI (segons Migliorini, en la *Storia della lingua italiana*) (85). Així, aquesta paraula-“bumerang” torna a la llengua d’origen.

28) Escena última, sortida primera:

PANT[ALONE]. Come va la conversazion, patroni?

Gabriel: Señors, com va la sociedad?

A més de la inversió sintàctica, podem notar en aquesta frase una modulació interessant. La “conversazion” (= conversa) queda transformada pel traductor en “sociedad”. Al mateix temps és una petita intensificació. Conversar per a Albertí vol dir socialitzar. O sigui, per mitjà de la conversa se socialitza.

4.2.4.2. Equivalències (86)

L'equivalència dóna a entendre un mateix concepte amb mitjans estilístics o estructurals diferents.

Les equivalències poden pertànyer tant a la traducció directa com a la traducció obliqua. Només considerarem aquí les de traducció obliqua.

Notem que quasi totes les equivalències fan referència a una sola paraula o a una unitat de traducció. Les equivalències indicades no corresponen (en la major part) a la definició d'equivalència suggerida per Vinay i Darbelnet (87), ja que per a aquests autors l'equivalència es basa només en els proverbis, els clixés, les frases fetes, etc. En el present estudi l'equivalència també es basa en l'afinitat de significat entre paraules o locucions de la llengua original amb la llengua de la traducció. Aquesta afinitat comporta una relació sinonímica (exemples 2, 3, 15, 29). Són doncs, equivalències sinonímiques (88). En alguns casos el nombre d'unitats de traducció pot variar d'una llengua a l'altra o pot també quedar invarià i patir un lleu canvi lexemàtic (exemples 13, 14, 17, 19, 21) (89).

Quan ens endinsem en el món dels sinònims ens adonem que per la traducció la riquesa d'un mateix text esdevé doblement fructífera. Si dins una sola llengua hi trobem certs sinònims, dins una traducció el joc de la sinonímia es multiplica. Depèn del traductor engrandir-lo, reduir-lo, modificar-lo, enriquir-lo o simplificar-lo. Certes opcions són també obligades, condicionades o volgudes pel context.

1) (I. 1. 6):

MIL[ORD]. Voialtri francesi avete questa malinconia in capo.

Milord: Vostes, francesos, tenen aquesta mania dins es cap.

“Malinconia” en Albertí esdevé “mania”, que té un altre significat. Hi pot equivaler, però raneja la desviació, lluny de la traducció literal. “Malinconia” és una mena de tristesa i mania és un costum. Potser és una traducció interpretativa en la qual Albertí veu com una “mania” l’estat d’ànim de qui pateix de malenconia constantment.

2) (I. 1. 8):

ALV[ARO]. Io rido, quando sento esaltar Parigi. Madrid è la reggia del mondo.

Juan: Jo rich quand sent exaltar Paris. Lisbona és la capital del món.

Capital no té exactament el significat de reggia, però pot funcionar com a equivalent.

3) Una equivalència dèbil és la següent (I. 2. 17):

ALV[ARO]. Il Dottore suo padre è mio dipendente. Mi sarà egli di scorta.

Juan: El doctor son pare dependeix de mi, ell me servirà d’acompanyador.

Una “scorta” en italià és una persona que fa de guàrdia –i en català existeix amb el mateix significat la paraula “escorta”-, mentre que l’acompanyador no té aquesta funció tan protectora.

4) Consegüentment amb el canvi de nom de Marionette per Lluisseta, “Què noms?, que vol dir: com te dius, al lloc de “sei francese?” (I. 4. 7):

MIL[ORD]. Marionette, tu sei francese? (bevendo)

MARION[ETTE]. Sì, signore.

(I. 4. 8):

Milord: Joveneta que nòms?

Lluisseta: Lluissa.

5) Un cas d'una equivalència especial (I. 4. 19):

MARION[ETTE]. Poverina! Anch'ella cerca marito.

Lluisseta: Mesquineta també serca marit.

En aquest cas la paraula “mesquineta”, en lloc de “pobreta”, mereix una atenció especial. El contingut de la paraula mesquina, i més el diminutiu mesquineta, en aquesta ocasió és només baleàric i té una connotació afectuosa. És una mica com en venecià “vecia”. És a dir, pren el significat de la paraula mesquí, de desventurat i digne de commiseració com a tal, i per tant és d'aquest significat de sentiment de pietat d'on es desprèn, crec, la connotació de comprensió i d'afecte. De la mateixa manera que en venecià “veccio” també té una mica el sentit de desventurat pel que fa vell però al mateix temps de tendresa. Això només per a fer una comparació adjectival. “Mesquineta” és una paraula clau com a índex de referència del dialecte menorquí, conservada avui i de gran actualitat. Així es diu mesquí o mesquina en tots els casos de comprensió o d'afecte envers una persona, i amb més raó en un cas de commiseració. I el diminutiu mesquinet o mesquineta encara en reforça el significat, sempre dins un llenguatge familiar (per tant, molt encertat en aquest context on Lluisseta parla de la germana de Rosaura); podríem dir que pertany més al llenguatge col·loquial que no pas a l'escrit.

Això confirma el nivell de traducció col·loquial que dóna vida al text. La paraula “mesquineta” ens transporta inconfusiblement, immediatament a un lloc, Menorca, i a un nivell col·loquial afectiu i popular.

6) (I. 4. 30):

MARION[ETTE]. Sarà alla tavoletta.

Lluisseta: Se deu vestir.

7) Una equivalència molt encertada la veiem en la contesta de Rosaura

(I. 5. 17):

ROS[AURA]. Ti pare che una donna civile abbia da ricevere un regalo così alla prima, senza un poco di complimento?

Rosaura: Y te pareix que una dona honesta ha de rebre així tot d'una, un regalo sens alguns compliments antes?

Tot d'una és una altra expressió dialectal, específicament de les Illes, molt ben trobada en el cas de “così alla prima”. Hi pot equivaler i a més dóna vivesa al text.

8) Una equivalència rítmica, i no semàntica, la trobem quan Rosaura diu (I. 15. 17): “No siau impertinent sinós prest, prest” (per: “Non fare l'impertinente che poi poi...”). “Prest, prest” = aviat, aviat; “poi, poi” = després, després: aviat i després són quasi contraris, això no treu que en la traducció siguin equivalents i tinguin un resultat d'igual eficàcia.

9) (II. 1. 5):

ROS[AURA]. Bisognerebbe procurar l'occasione di maritarla.

Rosaura: Voste deuria procurar casar-la.

En aquesta equivalència, el traductor passa de la forma impersonal “bisognerebbe” a la personal de “voste deuria” (vegeu també Modulacions 15). El “bisognerebbe” no vol dir que hagi de ser el concret “vostè” (referit

al Doctor, pare de Rosaura). Per tant, és una personalització inadequada. Es podria haver dit més fidelment: “s’hauria de trobar l’ocació de casar-la”.

10) (II. 1. 20):

DOTT[ORE]. Figliuola mia, sarebbe bene che vi rimaritate. Compatitemi, se ve lo dico. Una vedova sui festini non fa la migliore figura di questo mondo (parte)

Doctor: Ma fía, convendria que et tornassis casar. Escusem si te ho dich. Una viuda en las sociedades no fa la major figura.

Transposició: “Sui festini” esdevé “en las sociedades”; és una opció lliure, altre cop una traducció no literal. Hauria pogut optar per la traducció “en les festes”. “No fa major figura” és un préstec d’inèrcia, sense sentit ni elegància. Hauria pogut dir: “no fa bon paper” o bé “no està ben vist”.

11) (II. 2. 6):

ALV[ARO]. Voi siete una dama di molto merito, e però trovo bene ricompensata qualunque pena per voi mi prendo.

Juan: Voste es una Señora de molt de mèrit y trob recompensada cualsevol mortificació que prengua per voste.

Al mateix temps és una equivalència tot i essent el mot “mortificació” més intens i més fort que no pas “pena”. Això no fa res més que definir millor la situació. Exagerar els termes és una de les tècniques del nostre traductor. És quasi volgut i alhora més popular, com tot el to d’Albertí en aquesta traducció. És clar, com ja he dit, que passar d’un entorn urbà a un de rural exigeix, sobretot per a una representació, tons diferents, més forts i probablement més directes.

12) (II. 2. 7):

ROS[AURA]. Vol favorire? S'accomodi.

Rosaura: Vol ferme un favor, sèguia.

Perifrasar és una de les tècniques usades sovint pel traductor. Aquí en tenim un exemple. Tot i que “favorire” tingui un significat de participar i no pas de “fer un favor”.

13) (II. 2. 9):

ROS[AURA]: Mi mette in gran soggezione.

(II. 2. 8):

Rosaura: M'incomoda en extrem.

Aquesta equivalència és un exemple del que s'ha donat a entendre a la pàg. 89 que molts cops no hi ha una frontera clara de definició de termes , sinó que es toquen perquè estan relacionats entre ells. Per exemple aquest cas és el cas d'una equivalència però també modulació, perquè Albertí d'una altra manera arriba al mateix resultat. I a la vegada la podem considerar també com adaptació.

14) (II. 2. 33):

ROS[AURA]. Lo credo, ma qualche volta la passione fa travedere.

(II. 2. 32):

Rosaura: Jo lo crech, però algunas vegadas la passió alucina.

En aquest cas podem parlar d'invenció reeixida.

15) (II. 2. 36):

ALV[ARO]. Del contegno e della gravità.

(II. 2. 35):

Juan: De la seriedad y gravedad.

16) (II. 2. 53):

ROS[AURA]. Favorite dirmi che cosa manca.

(II. 2. 52):

Rosaura: Fassiem favor de dirme qu'es.

Aquí no queda alterat el sentit, però fa una afirmació: “qu'es”, per una negació: “manca”.

17) (II. 2. 67):

ROS[AURA]. Ad un mio cenno dovrete trattenere sino i sospiri.

(II. 2. 66):

Rosaura: Ab una girada d'ulls mena voste deu detenir fins los sospirs.

L'equivalència està en la perífrasi “girada d'ulls” per “cenno”.

18) (II. 5. 10):

FOL[ETTO]. Illustrissimo sì.

Espira: Bé està.

En aquesta equivalència hi ha també un canvi de registre, del civil “Illustrissimo” al “bé està”, que és una expressió comuna. Aquest cas se suma als molts precedents d'aquest estil.

19) (II. 5. 15):

CON[TE]. [...] L'adulazione è una minestra che piace a tutti. (parte)

Conde: [...] L'adulació és un aliment qui a tutom agrada. (vássen).

Trobem per “minestra” la paraula “aliment” i tot seguit la inversió sintàctica: on diu “che piace a tutti”, o sigui que agrada a tothom, diu “que a tutom agrada”.

20) (II. 7. 5):

ARL[ECCHINO]. La ringrazio della bona opinion.

Arliquin: Visca molt anys de la bona opinió.

Per enèsima vegada ensopeguem amb l’expressió “visca molt anys”, amb grafia més o menys alterada. És per al traductor una expressió jòquer per a les formes de cordialitat, que sovint són més educades en l’italià de Goldoni que no pas en el menorquí d’Albertí.

21) (II. 7. 9):

ARL[ECCHINO]. Un tesoro? Una bagatella! [...].

Arliquin: Un tesor? Y còm qui no diguia res.

“Una bagatella” esdevé “Y còm qui no diguia res”. Atès que bagatella significa una cosa frívola que no té gaire importància, pot trobar aquesta traducció. O sigui la perífrasi del “y com qui no diguia res” pot equivaler a dir una cosa frívola o “bagatella”.

22) (II. 7. 9):

ARL[ECCHINO]. [...] che ogni premio vol la so fadiga.

Arliquin: [...] que tota paga vol el seu treball.

Solució molt encertada i adient al text.

23) (II. 8. 1):

DOTT[ORE]. [...] suo fratello, che ha aggiunte alle proprie facultà ereditate, debe essere ricco al doppio.

Doctor: [...] el seu germà ja era rich y ara aquest, qui ha heretat tot los séus béns, lo es el doble.

El que en Goldoni és una suposició, “deve essere ricco al doppio”, per a Albertí ja és un fet, amb l’afirmació: “lo es el doble”.

24) (II. 9. 1):

ELEON[ORA]. [...] Ma quell’esser vecchio il marito, non mi finisce.

Eleonor: [...] Però això de tenir un marit vell (90) no m’acaba d’agradar.

Aquesta modulació també és encertada.

25) (II. 9. 7):

ELEON[ORA]. [...] l’esser vecchio mi pare che poco importi.

Eleonor. [...] trob que no fà res que sia vey.

En aquesta equivalència veiem que es passa de l’“esser vecchio” (infinitiu) al “que sia véy” (subjuntiu). A més hi veiem una inversió, és a dir el traductor posa davant un “trob que”, mentre que en l’original del verb iudicandi (“mi pare”) és al mig de la frase. Una altra equivalència és la del “no fa res” (indicatiu) pel “poco importi” (subjuntiu). Tot aquests petits detalls són correctes. No fan res més que donar personalitat pròpia a la traducció.

26) (II. 9. 34):

MARION[ETTE]. La festa no si può fare senza di voi, battete sodo.

Lluisseta: La festa no es ferà sens voste. Aguantics fort.

Albertí per “aguantics for” vol dir mantingui la seva posició, que és una forma que s’acosta al “battete sodo”.

27) (II. 12. 4):

MARION[ETTE]. Sapete per altro chi è costui?

Lluisseta: Però voste que no sap qui es?

En aquest exemple trobem una forma d’equivalència que canvia una afirmació per una negació dins la frase interrogativa.

28) (II. 13. 17):

MARION[ETTE]. Attaccatevi al francese, e non fallirete.

Lluisseta: unesquies ab el Frances y no s’engañarà.

Molt reeixida aquesta adaptació de sentit quasi literari. Podria haver fet servir “no fracassarà”, o bé “no s’equivocarà”, traducció literal l’una, i traducció aproximativa l’altra. “No s’enganyarà” ja és una elaboració amb èxit.

29) (II. 14. 27):

FOL[ETTO]. Già me l’immagino. Ma pure, se ci venissi io, vi sarebbe niente?

(II. 14. 26):

Espira: Jo heu crech. Però, si jo vengués, que...

Aquest canvi de forma, de l'imaginar al creure, poc canvia. Potser hi hagi una petita intensificació, però que té un resultat final d'igual efecte. Quant als punts suspensius, hi ha una pèrdua, però a la vegada inviten a entendre el mateix contingut.

30) (II. 14. 28):

MARION[ETTE]. Chi sa?

(II. 14. 27):

Lluiseta: Jo no heu sé.

Aquí es passa d'una formulació impersonal a una de personal concreta. Una de les formes típiques de la modulació.

31) (II. 16. 4):

ROS[AURA]. E quanto ricco, altrettanto generoso. E questo mantellone chi diamine è?

Rosaura: Molt rich i molt més generos. Y aquest bulcat llarch, qui diamínes es?

A banda del canvi de la primera oració, ja que no és en absolut una traducció literal, perquè hauria de dir: “tan ric com generós”, i no la forma intensificada “Molt rich i molt més generos”, trobem aquí una equivalència comicoburlesca. Ja era còmica la metonímia “mantellone”, i ho és molt més la forma catalana “bulcat llarch”. Sinònim de bolquer o bolcall (quadrat de cotó amb què hom embolca els infants nadons), “bulcat” ridiculitza potser encara més que “mantellone”.

32) (III. 15. 1):

MONS[IEUR]. [...] Non è ch'io non lo meriti, ma duro fatica a crederlo [...].

Bleau: [...] No es perque jo no lo meresquia; però en dubt.

La forma sintètica “en dubt” d’Albertí és prou diferent de l’expressió goldoniana “duro fatica a crederlo”. Una manera més completa podria ser “em costa de creure-ho”. “En dubt”, en italià: “ne dubito”. És una construcció que no implica un temps de raonament com “em costa de creure”.

4.2.4.3. Transposicions

La transposició consisteix a reemplaçar una part del discurs per una altra sense canviar el sentit del missatge.

1) (I. 5. 16):

MARION[ETTE]. Ma come è bello! Varrà almeno trecento doppie, e voi lo volete lasciar andare?

Lluiseta: O y qués de pulit! Alomenos deu valer trecents duros y vosté el vol amollar així?

Aquesta modalitat de traducció és a cavall entre una equivalència i una transposició.

2) (II. 2. 11):

ROS[AURA]. Veramente prezioso.

Rosaura: Es preciós.

La modificació adverbial de Goldoni: “veramente prezioso”, queda transformada en el verb: “es preciós”.

3) (II. 5. 6):

FOL[ETTO]. Illustrissimo sì, la conosco.

Espira: Molt bé.

El “molt bé” arriba al mateix efecte de l’“Illustrissimo sì, la conosco”, perquè, referit a la sortida en escena anterior, en què el comte pregunta si el criat coneix Rosaura, dient que la coneix “molt bé” arriba al mateix resultat.

4) (II. 6. 5):

MIL[ORD]. Dille che mando te, non potendo andar io.

(II. 6. 4):

Milord: Digasly que t’y envii a tu, perque jo no hy puch anar.

Transposició verbal: del gerundi italià (“non potendo”) al present d’indicatiu català (“jo no hy puch”).

5) (II. 14. 21):

MARION[ETTE]. Che ti venga la rabbia, lacché del diavolo.

Lluisseta: Mal te rabiis, criat endemoniat.

L’exposició idiomàtica del català “mal te rabiis” és perfectament adient al cas.

6) (II. 20. 1):

ALV[ARO]. [...] Così non si tratta co’ cavalieri miei pari...

Juan: Això no es fa ab cavallers com jò...

Aquí hi veiem un canvi de formes en les dues unitats de traducció (91). Tant en la primera unitat (“Così non si tratta”), que veiem traduïda per “Això no es fa” en lloc d’“així no es tracta”, on es passa de l’adverbi “così” al

pronom “això”. Com en la segona unitat (“co’ cavalieri miei pari”), molt eficaç per “ab cavallers com jò”.

7) (III. 1. 9):

ROS[AURA]. M’ingegnerò di riuscirvi.

Rosaura: M’enginaré perque hem surtia.

Transposició de l’oració subordinada implícita: “di riuscirvi” (infinitiu), per la subordinada explícita (subjuntiu present) “perquè hem surtia”.

8) (III. 2. 5):

PANT[ALONE]. [...] l’ho dito in atto de collera [...].

Gabriel: [...] es estat estant enfadat [...].

La forma “atto di collera” és una forma nominal mentre que “estant enfadat” és una forma verbal. “L’ho dito”, verb dialectal, pretèrit indefinit del verb dir, passa a “és estat”, també indefinit (ha estat) del verb ésser. Una elaboració molt encertada.

9) (III. 3. 7):

MARION[ETTE]. Siete pronta davvero nelle vostre invenzioni.

Lluisseta: A dir la veritat, veste es el diañe per imaginarse prest una cosa.

Aquesta sortida en escena, el traductor l’ha perifraseda en les tres unitats de traducció. Hi trobem una transposició i una inversió sintàctica en “davvero” traduït per “A dir la veritat”, forma perifràstica per “vertaderament” (= “davvero”). Una modulació que s’acosta a l’adaptació és la de substituir per “viste es el diañe” “siete pronta” (= “sou llesta”), i

finalment “nelle vostre invenzioni” passa a ésser “imaginarse prest una cosa”, una altra transposició, en lloc d’“en els vostres acudits”. Tractant-se d’inversió sintàctica i d’una successió de perífrasis (o circumlocucions), en la classificació tots aquests casos queden units, i amb més raó perquè junts formen la mateixa sortida en escena.

10) (III. 16. 6):

ROS[AURA]. Fate partire il francese. Voglio parlarvi con libertà.

Rosaura: Fassia que el Frances s’en vagia, que vuy parlar ab tota llibertat ab vosté.

Amb la conjunció de subordinació “que”, present dues vegades, el traductor transforma les frases coordinades italianes en subordinades catalanes. Traducció, però, fidel i reeixida.

11) (III. 19. 41):

CON[TE]. Manco male. Me lo poteva dire alla prima che faceva all’amore col mio fazzoletto.

Conde: Això no es res. Ja me lo podia haver dit tot d’una que festetjava el meu mocador.

És una transposició, perquè hi ha un canvi de forma. També hi ha intensificació, perquè “Això no es res” dóna un sentit d’anul·lació que no dóna pas el “Manco male” (= encara sort).

4.2.4.4. Adaptacions

Quan la situació a la qual es refereix el missatge no existeix en la llengua a la qual traduïm i se'n crea una de nova per a l'ocasió, es tracta d'una adaptació.

1) La moneda naturalment passa a la moneda del país, duros en comptes de “doppie” (I. 5. 16).

2) (I. 5. 21):

MARION[ETTE]. Brava signora padrona!

Lluïseta: Guapo, senhora.

I també en masculí (I. 12. 15):

ROS[AURA]. Bravo!

Rosaura: Guapo!

Aquest guapo, també molt específic de les nostres illes, és igualment un judici positiu que inclou un concepte corresponent, resultant d'un fet, el de la reflexió anterior feta per Rosaura.

3) Un cas d'adaptació (I. 3. 23):

ALV[ARO]. Sia pur geloso quanto vuole, sia pur Rosaura fedele, i doblioni di Spagna sanno fare dei gran prodigi.

Juan: Sia tant gelós com vulguia, sia Rosaura fidel, sas caròtas de Portugal fan fer grans prodigis.

Per “dobloni di Spagna” Albertí ha traduït “sas caròtas de Portugal”, emprant aquí un mot popular. Evidentment, pel sentit figurat de carota, és també una vulgarització.

4) La paraula “carota”, el traductor l'utilitza una altra vegada en (II. 20. 1):
ALV[ARO]. [...] Per un milione di doppie [...].

Juan: [...] Per un milió de carotas [...].

Hem trobat ja un cop, al principi de l'obra, a l'escena tercera de l'Acte primer, la traducció de “dobloni” (moneda) per “carotas”. “Carotas” no figura en cap diccionari consultat com a denominació d'un tipus de moneda. Una possible explicació és que fos un mot del llenguatge d'argot, tal com avui dia diem “peles” per pessetes. Tot sembla apuntar cap a aquesta explicació, atès que a l'escena cinquena de l'Acte primer (I. 5. 16) tradueix “doppie” per “duros”, i duros sí que és una denominació de moneda del valor de cinc pessetes. Probablement el mot “carotas” estigui en sintonia amb el to popularitzant que sovint empra el nostre traductor i sigui veritablement una paraula de l'argot del temps. De “dobloni” a “carotas” hi ha un canvi de nivell lingüístic, segurament intencionat per l'adaptació de l'obra en el context menorquí. També (II. 22. 12):

MARION[ETTE]. Dieci scudi non pagherebbono i buoni uffici che ho fatto per lui.

Lluiseta: Deu duros no pagarian los bonos passos[...].

5) Aquesta adaptació sembla quasi un cas d'omissió-substitució (donada la diferència abismal dels termes). On el traductor omet el següent (II. 20. 6):

ARL[ECCHINO]. [...] Inarcava le ciglia, stringeva i denti per meraviglia.

I aquesta ommissió la substitueix per (II. 20. 6):

Arlequin: [...] Vamos no ly podia llevar els morros de demunt.

És clar que aquí el traductor ha refet el text al seu aire. Aquesta és una innovació molt interessant i d'alguna manera un exponent representatiu de la concepció de la traducció d'Albertí. Clarament hi ha un canvi de registre considerable. El que en Goldoni, tot i essent còmic, és elegant i pertinent a un llenguatge educat, en Albertí és quasi xaró i terriblement còmic. És també un llenguatge caricaturesc el d'aquest Arlequí d'Albertí; "Els morros" és un terme popular i poc educat, sinònim de llavis. Adient al personatge d'Arlequí si tenim en compte que el traductor abaixa constantment el nivell del registre de Goldoni, adaptant el text a una col·loquialitat que té una immediatesa i una eficàcia notables.

Aquest és el punt de la traducció on trobem la divergència més gran. I que ens dóna una clau de lectura de la traducció albertiana. Un transport complet a un altre context. A una altra cultura que posseeix unes altres paraules i maneres de dir, les de la ciutat de Maó al temps d'Albertí. Podem afirmar també que és una vulgarització còmica i burlesca, lluny de l'original de Goldoni.

6) (III. 14. 31):

ROS[AURA]. [...] Non conviene che una dama d'onore si faccia vedere in una bottega [...]

Rosaura: [...] No convé que una Señora es fassia veurer en mitx de un carrer y devant una fonda [...].

Una adaptació que és a la vegada una extensió, ja que "fonda" hi és per "bottega" i la resta és afegida. "En mitx de un carrer" a la vegada intensifica el concepte que no està bé fer-se notar públicament.

7) (III. 19. 41):

CON[TE]. [...] Così, a quest'ora, verso la sera, la Piazza è piena di queste bellezze incognite.

Conde: Entre las duas foscas y en aquesta hora las plassas y los carrers estan plens de aquestas hermosas incognites.

“Las duas foscas” a Menorca són: la primera, es fosquet (= la tarda, quan es fa fosc), i la segona, la fosca (de la nit). Es diu sovint “a l’hora de la fosca” i també “a es fosquet”. “Verso”, de “verso sera”, pot donar també la idea de transcórrer el temps cap al vespre, abans de la nit. El traductor ha trobat una altra aproximació temporal, amb “entre les dues fosques”. Veiem també “plassas”, en plural, una cosa que a Venècia és impossible, perquè, tal com diu l’original, “la Piazza” (amb el “la”, article determinat), a Venècia només és una: la Plaça de Sant Marc; totes les altres possibles placetes són denominades “campos”, perquè antigament no eren empedrades. “Las plassas i los carrers” en lloc de “la Piazza” també ho podem considerar una adaptació, perquè realment la Piazza (Sant Marc) no existeix a Maó i així queda substituïda d’aquesta manera genèrica i en plural per places i carrers indefinits.

4.2.4.5. (a) Intensificacions / (b) Atenuacions

(a) Intensificacions

Quan trobem exageracions o extrapolacions o càrrega superior de significat en respecte a la llengua original es tracta d’identificació.

1) La de la paraula imprudència en lloc de bestieses que correspondria a “sciocchezze” (I. 2. 2):

ALV[ARO]. Voi altri ridete di simili scioccherie? In Ispagna un cameriere per tale impertinenza si sarebbe guadagnato cinquanta bastonate.

Juan: [...] y vostes riuèn de semblants imprudencias.

2) Un altre cas d'intensificació el trobem en (I. 2. 16):

CON[TE]. (Ardo di gelosia). (da sé).

Conde a part: Jo me abràs de gelosia.

La paraula “abràs” ve de brasa, i podria haver dit: cremo de gelosia, m'encenc dels gelos. En canvi ha passat del cremar (“ardo”) a l’“abrasar”, que és l'estadi successiu.

3) Una altra intensificació (I. 3. 8):

ARL[ECCHINO]. Obbligatissimo; no diseva per questo, ma no vorave che il sior Pantalon...

Arlequin: Visca molts anys, jo no heu deia per això, però no voldria que el señor Gabriel.

És clar que la forma “visca molts anys” és molt més complimentosa que no pas “obligatissimo”.

4) Novament en el llenguatge d'Arlequí el dialecte queda intensificat (I.5.13):

ARL[ECCHINO]. Mi rest [bergamasc] attonito, stupefatto, maraveià [...].

Arlequí: Jo estich espantat, esmerevellat ab cabeys drets.

És un to molt més popularitzant el dels cabeys drets. La paraula “cabeys” fa part dels dialectes baleàrics. Aquí es passa de l’abstracte (“attonito”) a la imatge concreta (“ab cabeys drets”), hi ha una relació metonímica en aquest canvi de registre (92).

5) (I. 13. 19):

PANT[ALONE]: Bisogna averghe sta poca de convenienza.

Gabriel: Un sempre ha de fer ceremònias.

“Ceremònias” la podem considerar una adaptació de “convenienza”, però al mateix temps un canvi de registre, en tant que “convenienza” es refereix a educació i bones maneres, mentre que ceremònias al·ludeix a la idea de l’educació de manera exagerada. A més a més, en Pantalone és “sta poca”, que en Gabriel esdevé sempre, una cosa que reforça la idea de la “cerimònia” o, més ben dit, de la poca voluntat de fer-ne.

6) Trobem una intensificació en (II. 1. 7):

ROS[AURA]. Oh, non le date un vecchio.

Rosaura: Per amor de Déu no ly dónia un vell.

La interjecció “Oh” es pot traduir literalment, però Albertí ha escollit, en lloc d’aquesta exclamació, la locució: “Per amor de Déu”, que dóna millor la idea d’espant. Per tant, encara que intensificada és una expressió que hi correspon perfectament. Una invenció reeixida que també és una forma d’adaptació.

7) (I. 17. 6):

Quan Rosaura, a part, diu: “Y obsequiada d’aquest esmortahit”, allà on en la versió original diu: “E seguida di questo passo”, en aquesta adaptació trobem un canvi de nivell lingüístic. En Albertí, “il passo”, que per a Goldoni era només una petita queixa de Rosaura per les maneres del francès Monsieur Le Blau, esdevé “l’obsequi d’un esmortait”. És una forta intensificació despectiva, comparada amb l’original. De fet, Damià Borràs trobarà una traducció més exacta en: “segueix per aquest camí” (93). Potser una equivalència que donaria la idea de Goldoni seria “tornem-hi!” (exclamatiu per “ja hi tornem a ser”), ja que “di questo passo” no deixa de voler significar: d’una manera que destorba Rosaura.

8) (II. 2. 4):

ALV[ARO]. Vostro padre mi ha obblicato ch’io venga a darvi il presente incomodo, ed io non ho mancato di compiacerlo, anche per il piacere di riverirvi.

Juan: El seu pare me hà obligat a venirly jo a donar el present enfado pero jo no he faltat a donarly gust, y més per tenir el gust de honorar-la.

La paraula “incomodo”, la veiem transformada il·lògicament en enfado. “Destorb” o, si es vol, “molèstia” seria més adequat (94). I, per enèsima ocasió en el repertori verba gaudendi, per “compiacerlo” Albertí torna a donar una traducció inexacta amb el “donarly gust”: “complaure’l” hauria estat la traducció literal que hi hauria anat com l’anell al dit.

També hi ha un canvi de registre: de “vostro padre” el traductor passa a “el seu pare”, és a dir que passa del “vós” al “vostè”, que correspon a un nivell inferior. Hauria hagut de dir “el vostre pare”.

9) (II. 2. 17):

ROS[AURA]. Non permetterei che doveste restarne senza.

(II. 2. 16):

Rosaura: Jo jamai permetré que vosté quédia sense.

En lloc de traduir literalment: “no permetria”, utilitza el futur “permetré” amb l’afegit de l’adverbi jamai, que intensifica l’acció respecte a l’original.

10) (II. 17. 1):

MARION[ETTE]. [...] Se abbandona la grazia francese, ha perduto il merito.

Lluiseta: [...] Si abandona la gracia francesa, ha perdut tot el merit.

Afegint el “tot” intensifica el concepte de perdre el mèrit, o sigui, el perd completament. Tot i així, podríem dir que quasi es tracta d’una intensificació forçada. “Ha perdut el mèrit” es diu, es pot dir. Però potser “ha perdut tot el mèrit” és una forma millorada, que podem considerar una petita modulació.

11) Intensificació adjectival (II. 18. 3):

CON[TE]. [...] Voi avete fatto un’ottima scelta [...].

Conde: [...] Vosté há fet una superba elecció [...].

L’adjectiu “superba” és més fort fins i tot que el superlatiu “ottimo”.

12) (III. 3. 13):

MARION[ETTE]. [...] le donne sanno molto bene dove il diavolo tiene la coda.

Lluiseta: [...] sas donas sàben bé el diable ahónt gèu y sa màra ahónt se colga.

Aquesta és una intensificació per extensió, ja que “dove il diavolo tiene la coda” passa a “el diable ahónt gèu y sa màra ahónt se colga”, que és més específic. No sabem tan sols del diable, sinó també de “sa mara”. Dóna així un efecte reforçat respecte a l’original (“gèu” = “jeu”; “se colga” de “colgar-se”, ajeure’s entre les robes del llit).

13) (III. 8. 3):

MONS[IEUR]. [...] a’ miei prieghi, ingrata a’ meiei pianti, non vuole accordarmi corrispondenza, mi nega pietà.

Bleau: [...] a las mias pregarias, e ingrada a los meus plors, no vol concedirme la sua correspondència, y me nega la pietat.

Aquí es passa de l’asíndeton a la introducció de la conjuncions “e” (castellanisme per “y” davant “i”, cosa que el català no fa avui) en “e ingrada” i “y”, en “y me nega”.

També s’hi suma l’article determinat “la”, amb què tot plegat crea una petita intensificació encara que el significat no variï.

14) (III. 17. 2):

ALV[ARO]. [...] La voce di questa dama fa in me l’effetto che fece l’incantato scudo nell’animo di Rinaldo.

Juan: [...] La veu de aquesta Dáma fa en mi el mateix efecte que fèu el escut encantat en lo esperit de Rinaldo.

Afegint l’adjectiu “mateix” es dóna més força a la comparació, tot i que és quasi una intensificació volguda per la llengua.

(b) Atenuacions

L'atenuació és el contrari de la intensificació, és donar una idea més fluixa que la de la llengua original.

1) (1. 9. 24): vegeu Dialectalismes 11).

2) (II. 2. 38):

ALV[ARO]. Non vorrei esservi di soverchio incomodo [...].

(II. 2. 37):

Juan: Jo no desitjaria incomodarla.

La pèrdua de la forma adverbial “di soverchio” atenua l’acció.

3) (II. 13. 1):

ROS[AURA]. Credetemi, che lo spirito di costui mi piace infinitamente.

Rosaura: Creguia, que l’esperit d’aquest criat m’agrada molt.

És una atenuació en tant que l’adverbi “molt” és menys intens que l’“infinitamente” de l’original. Aquí també hi ha un canvi de registre. El “costui” del llenguatge àulic es transforma en “aquest criat” del llenguatge corrent.

4) (III. 9. 8):

MIL[ORD]. (S'alza da sedere, ed esce fuori dalla bottega).

Milord surt en mitx del teatro.

Aquesta sortida, que és una sortida en escena de llenguatge no verbal, és traduïda per Albertí d'una altra manera. El concepte d'escenografia queda simplificat pel traductor. És una forma d'atenuació i potser també d'adaptació escenogràfica.

5) (III. 15. 1):

MONS[IEUR]. [...] Chi mai può esser costei? [...].

Bleau: [...] Qui pod ser? [...].

El llenguatge àulic (per la presència del “costei”) de Goldoni perd aquesta qualitat i esdevé, un altre cop, simplificat pel traductor. El sentit no varia, però la forma és consonant amb el context de l'illa de Menorca.

4.2.4.6. Vulgaritzacions i literaritzacions

(a) Vulgaritzacions

Utilitzar una paraula que ens dóna una idea més simple, menys fina o més baixa això és vulgaritzar.

1) (1. 3. 10):

MIL[ORD]. Vanne, o ti farò provare il bastone.

Milord: Vés, sinós et faré tastar el garrot.

“Garrot” és una vulgarització per bastó. El traductor hauria pogut deixar bastó i ha preferit un llenguatge menys culte i segurament més enfàtic i eficaç.

2) La frase que segueix, en la qual el Doctor diu (I. 12. 4):

“Avete stabilito e fissato con chi accompagnarvi?”, esdevé (I. 12. 3):
“Quejà ha posat s’uy demunt sa qui ha da ser la seua costella?”. Per avete stabilito e fissato el traductor ha emprat el simple que ja ha posat s’uy demunt. Aquí es passa d’un nivell culte a un nivell vulgar o comú. Posar s’uy demunt és ben diferent d’establir i fixar.

3) (II. 4. 7):

MONS[IEUR]. Orsù, io sarò quello che metterà in luminoso prospetto la tua persona. Conosci madama Rosaura, cognata di Pantalone de’ Bisognosi?

Bleau: Vamos, jo feré una cosa qui ferà brillar la teva persona. Tu que coneixes una tal Madama Rosaura, coñada de un tal Señor Gabriel?

Ho podem considerar també una transposició: del “mettere in luminoso prospetto” al “ferà brillar”. Podria haver dit: “Jo seré el qui et donarà un aspecte brillant” i potser s’hi hauria aproximat més.

4) (II. 14. 1):

FOL[ETTO]. Servo umilissimo di vossignoria illustrissima.

Espira: Bòn die tenga, señora Doña Rosaura.

Com en tantes altres ocasions ja esmentades, en les formes de salutació amb cordialitat o bé amb respecte, el traductor rebaixa el nivell i porta el diàleg a un nivell més popular. El salut “bòn die tenga” no té en absolut la connotació específica del llenguatge del servent: “Servo umilissimo di” denota una pertinença a una condició social de súbdit que en Espira no hi és. O sigui, pel llenguatge, Espira en aquest cas sembla no tenir cap dependència de la “Señora Doña Rosaura”. Les connotacions de respecte,

cordialitat i dependència com a servent manquen doncs en el registre de la traducció. Per això ens acostem també a una transposició, a més a més, naturalment, del canvi de registre (del civil al familiar). Vegeu També Equivalències 18) i Transposicions 5).

5) (III. 14. 31):

ROS[AURA]. [...] Non conviene che una dama d'onore [...].

Rosaura: [...] No convé que una Señora [...].

Aquest és un altre exemple de la constant voluntat del traductor de simplificar o vulgaritzar en repetides ocasions.

6) (III. 15. 1):

MONS[IEUR]. [...] Ah, sarebbe troppo precipitosa la corsa [...].

Bleau: Ah! La cosa seria precipitada.

Es tracta d'una vulgarització, perquè es generalitza un terme específic, "la corsa", portant-lo a un terme més genèric: "la cosa". En aquest cas el traductor ha fet servir una paraula plurivalent, jòquer (prop de la desviació). Un altre exemple que s'uneix a molts d'altres en la mateixa direcció: simplificar, sintetitzar, resumir, generalitzar, banalitzar, tant unitats de traducció com frases, mots o locucions.

7) Una altra generalització, perquè la paraula catalana és més genèrica que la de l'original, la trobem quan Goldoni fa dir a Rosaura:

(III. 17. 1):

[...] non fa orrore questo nome di mercante? [...].

Aquí l'original vol especificar que és un nom, o millor dit, un cognom en aquest cas, que no és pas de procedència noble. Mentre que Albertí tradueix (III. 17. 1):

Rosaura: [...] aquest matrimoni no ly fa horror? [...].

El matrimoni és el pas següent al plantejament d'unió condicionat per la procedència social. Un altre cop aquí se simplifica l'acció.

8) (III. 19. 7):

CON[TE]. Perdonate, signora, ma con quella maschera, in quell'abito, e sola, avevo ragion di credervi, anziché una dama, una ordinaria pedina.

Conde: Perdona, però ab aquesta careta, aquest vestit, y sola, tenia motiu de prenderla, no per una Señora, sinós per la dona més ordinaria.

Una “pedina” és una fitxa de dames. És molt més subtil que “dona”, que torna a ser molt més genèric. El traductor passa del concret al general com en tantes altres ocasions. Això, d'alguna manera, desvalora el text.

(b) Literaritzacions

En les literaritzacions s'utilitza, al contrari que en les vulgaritzacions, expressions més riques o pròpies del llenguatge literari.

1) (I. 12. 4):

“Con chi accompagnarvi?” = “qui ha da ser la seua costella?”. El traductor porta el simple mot “accompagnarvi” a la metàfora del “qui ha da ser la seua costella”.

2) (III. 2. 5):

PANT[ALONE]. [...] fia mia [...].

Gabriel: [...] ma cuñada estimada [...].

El to confidencial, col·loquial i dialectal del “fia mia” de Pantalone és ben diferent del to educat de Gabriel: “ma cuñada estimada”. Tanmateix en dialecte balear existeix “fia meua”. Potser aquest és un dels pocs casos de literarització del text, no per casualitat en el llenguatge de Gabriel. El senyor Gabriel en la versió albertiana perd les connotacions dialectals de Pantalone. Potser hi trobem un personatge amb un llenguatge un xic més distingit. Això, naturalment, no passa en el cas del personatge d’Arlequí.

3) (III. 2. 13):

PANT[ALONE]. [...] Nualtri poveri vecchi semo giusto co fa i putelli gh’avemo gusto de vederse a coccoliar.

Gabriel: [...] Nosaltre pobres vèlls, som just com els allotets petits, qui nos alegrem quand nos veiem acariciar.

Deixant a part “nos alegrem” en lloc de “gh’avemo gusto”, on per enèsima vegada trobem una asimetria dels verba gaudendi (vegeu també Dialectalismes 11): alegrar-se, agradar, gaudir, etc., que no són quasi mai respectats pel traductor, Albertí ha escollit “acariciar” en lloc dels possibles: acaronar, amanyagar, afalagar, etc., optant aquí per la traducció suggerida pel mateix Goldoni en la nota didascàlica per a qui no entengués el venecià.

4.2.4.7. Canvis de registre

1) De la llengua al dialecte (I. 3. 8): Milord contesta en dialecte a Arlequí tan sols la primera paraula, com per a la millor comprensió per part del servent:

MIL[ORD]. Tieni, questo anello portalo a madama Rosaura.

Milord: Jas, vataquí aquest anell duly [...].

És un canvi de registre. Albertí fa passar de la llengua al dialecte el milord anglès.

2) Un cas de canvi de pronom que aconseguix una certa distància en el diàleg. Rosaura canvia el “tu” pel “vós” dirigint-se a Arlequí. Rosaura així reforça la idea que troba poc respectuós que Runebif, per mitjà d’Arlequí, li enviï un anell. Aquest vós crea una distància, doncs, volguda (I. 5. 10):

ROS[AURA]. Mi maraviglio di te e di chi ti manda con simili ambasciate [...].

Rosaura: Jo no m’espant de vos y de qui vos envia.

El traductor passa aquí del registre familiar al registre civil.

3) També en el llenguatge de Marionette hi ha un altre canvi de registre. Notem també una vulgarització en aquest exemple (I. 5. 14):

MARION[ETTE]. Galantuomo, lasciatemi vedere codest’anello.

Lluiseta: Vejàm, germà, deixanmel veurer.

Lluiseta resulta molt més confidencial amb la paraula germà, que els iguala com a condició social de servents, però que no correspon a

“galantuomo”. En aquesta ocasió es passa del registre civil al registre familiar.

4) (II. 1. 18):

DOTT[ORE]. Egli m’ha pregato acciò l’introduca da voi [...].

Doctor: Ell me ha pregat de introduirlo a ca teva [...].

Canvi de registre del “vós” al “tu”. En Albertí el doctor tuteja la filla, mentre que en Goldoni li dóna el tractament de “vós”. Així “da voi” esdevé “a ca teva”.

5) Vegem tot seguit dos canvis de registre on es passa del civil al familiar (II. 2. 2):

ALV[ARO]. Riverisco donna Rosaura de’ Bisognosi.

Juan: Deu la guard, Señora Doña Rosaura.

L’italià “riverisco” té una connotació de respecte o servicial, si es vol, que no té en absolut la locució “Deu la guard”. És un cas de creació pròpia. Igualment en la resposta de Rosaura succeeix el mateix (II. 2. 3):

ROS[AURA]. M’inchino a Don Alvaro di Castiglia.

Rosaura: Bon dia tenga, Señor Don Juan.

Es tracta en ambdós casos de vulgarització. Deu la guard i Bon dia tenga són formes de salutació menys educades que “Riversisco” i “m’inchino”. Albertí ha rebaixat el nivell de cortesia i de respecte, caient en unes salutacions massa comunes. Potser el registre familiar, sovint emprat pel traductor, correspongui a unes raons concretes, com ja he dit, a l’illa de Menorca, de context fonamentalment rural: el registre civil i respectuós hi és menys freqüent que a Venècia, en un context urbà.

4.2.4.8. Desviacions

1) (I. 13. 1):

PANT[ALONE]. [...] Gh'ho chiapà a voler ben, e no posso viver senza de ella.

Gabriel: [...] N'estic animorat i no puch viurer sens ella.

La construcció sintàctica dialectal de: “Gh'ho chiapà a voler ben” no és exactament “n'estic animorat”; vol dir més aviat “he començat a estimar-la” –amb un gran sentit d'afecte -, que és molt diferent de l'enamorament; per tant, “n'estic animorat” és una transposició. Ni tan sols una intensificació, atès que es pot estimar molt sense sentir l'enamorament. Damià Borrás en la seva versió troba una traducció més fidel: Ja me l'estim tant, però, que no puc viure sense ella (95).

Això resulta molt més reeixit, ja que no confon en absolut, estimar amb estar enamorat. Albertí comet una desviació, quasi una tergiversació.

2) (II. 1. 13):

ROS[AURA]. Perché no? Se mi capitasse una buona occasione forse l'abbraccerei.

Rosaura: Y perquè no? Si hem surtigués un bon partit, al punt lo prendria.

L'original en aquesta ocasió és molt diferent de la traducció. Rosaura en Goldoni diu: “forse l'abbraccerei”, que en català podria ser: “potser l'agafaria”. En canvi en Albertí és una afirmació: “al punt lo prendria”. O sigui l'agafaria immediatament. Allò que en Goldoni és un punt dubitatiu, en Albertí és una afirmació segura.

3) (II. 5. 11):

CON[TE]. Con questa occasione osserva se vi è nessuno a conversazione.

Conde: Escusas d'això, mira si hey ha algú qui parlia ab ella.

Potser Albertí volia dir “amb aquesta excusa”, que estaria més a prop d’una modulació que d’una desviació per “con questa occasione” però “Escusas d’això” no és una expressió gaire completa.

4) (III. 5. 17):

ALV[ARO]. Ed io mi rallegro con voi del conto che fa della vostra avvenenza.

Juan: Y jo estich molt content del cas que fa del seu merit.

El mèrit és una qualitat intel·lectual o moral, mentre que la “avvenenza” és una qualitat física, un sinònim de bellesa. Hauria d’haver emprat: bellesa, formosor, formositat, etc. El traductor ha canviat el concepte i per tant el significat.

5) (III. 7. 19):

MONS[IEUR]. Deh, mia bella, fatemi aprir questa porta, e permettetemi che io possa sospirare più da vicino.

(III. 7. 17):

Bleau: Ah, mon bé, fassiem obrir aquesta pòrta [...].

Hem vist a Desviacions 8) que el traductor ha transformat una qualitat moral en una de física, passat de la bellesa al mèrit. Aquí fa el contrari, passant de la bellesa al bé. Hi trobem una asimetria similar a la que trobem en els verba gaudendi. És clar que en aquest cas la desviació s’apropa a la modulació, atès que, pel que fa al resultat, el significat no canvia gaire, mentre que en l’anterior, sí.

4.2.4.9. Tergiversacions

1) (I. 1. 12):

PANT[ALONE]. La xe cussí, el mio caro amigo e parente. Mio fradello Stefanello xe morto senza fioi [...].

Albertí no ha comprès bé el dialecte i tradueix incorrectament

(I. 1. 12):

Gabriel: Ell es així, mon estimat amic. El meu germà Esteve s'es mort sense infants.

No es tracta d'un pronom personal. Aquest "la" es refereix a la situació del germà, no a la seva persona. Trobem en aquesta escena un canvi de sentit i una tergiversació.

2) (I. 12. 3):

PANT[ALONE]. Ve dirò, son avanzà in etae, ma siccome m'ho sparagnà in zoventù, cussì spero de valer qualcosa in vecchiezza.

Gabriel: Jo ly diré; jo ja som de una edad avensada; però així com me som regositjat molt en la meva joventut [...].

"Regositjat" salta a la vista que és un barbarisme castellà, però deixem de banda aquest fet, atès que el text és anterior a la normalització de la llengua. Regocijarse en castellà ve de "goce", de "gozar", i voldria significar gaudir, viure amb gaubança, que és diferent, per a no dir contrari, del significat de "sparagnar" en dialecte venecià, que vol dir estalviar. Pantalone explica que ha estalviat durant la joventut i potser per això, encara que gran, porta bé els anys: ha estalviat energies, ha passat una bona joventut, i per tant una bona vellesa. En canvi Gabriel passa d'aquest estalviar energies ("sparagnar"), al gaudiment de la joventut que portaria a un bon viure la

vellesa. Albertí passa del verb “sparagnar” del dialecte venecià comú al verb regocijarse (encara que castellà) que pertany al llenguatge literari. Regositjat és doncs un graó més elevat que el quotidià i dialectal sparagnà. El traductor en aquest cas ha portat el terme a un nivell literari. A més de ser una traducció lliure o incorrecta. Moltes vegades el traductor davant del dialecte comet errors i per incomprensió recorre a castellanismes. És un mecanisme repetit.

3) (II. 2. 32):

ALV[ARO]. Uno spagnuolo no è capace di restare abbagliato. Noi abbiamo la vera cognizione del merito.

(II. 2. 31):

Juan : Un portugues no es capàs de quedar obligat. Nosaltres tenim un verdader coneixament del mérit.

No és (com potser voldria ser) una traducció literal la d’“obligat” per “abbagliato”. Hauria de dir “enlluernat”. L’“obligat” no hi correspon.

4) (II. 7. 1):

ARL[ECCHINO]. Stavolta pol esser che arriva a far la me fortuna: a bon cont el frances me vestirà [...].

Arliquín sol: Aquesta vegada pod ser que fássia sa meua fortuna, en primer lloc el francès me vestirà [...].

L’expressió bergamasca “a bon cont” no correspon a la catalana “en primer lloc”. És potser explicable aquesta desviació per la incomprensió del dialecte. “A bon cont” potser trobaria un corresponent en l’expressió “de moment”.

5) (II. 9. 24):

MARION[ETTE]. [...] Già vostra sorella è perduta per il geloso [...].

Lluisseta: [...] La séua germána ha perdut el séu gelós [...].

En Goldoni Marionette explica que Rosaura ha perdut el cap pel gelós (el Conte), o sigui que n'està enamorada, mentre que el traductor diu que ha perdut el "seu gelós". Albertí aquí no ha comprès la lectura de l'original.

6) (II. 14. 16):

MARION[ETTE]. Oh, la sai lunga davvero!

(II. 14. 16):

Lluisseta: De bò.

Inexplicablement la traducció literal no hi compareix. No hi ha tampoc cap correspondència lògica. "De bò" no dóna en absolut la idea de "saber-la llarga", i a més hi ha una pèrdua tant de sentit com de text: és una traducció el·líptica.

7) (II. 16. 3):

MARION[ETTE]. Ma quest'inglese dice davvero. Spende alla generosa e tratta da principe. Bisogna dir che sia molto ricco.

Lluisseta: Però aquest anglès, es cèrt, gásta generosament, y es tracta com un príncep. Per força deu ser molt ric.

Aquí el traductor, canviant el verb italià transitiu "tratta" pel reflexiu català "es tracta" (a ell mateix), ha desviat la lògica del text original.

8) (II. 20. 4):

ARL[ECCHINO]: Viva il Re nostro signore. [...]. Donna Rosaura vi vuol gran bene.

Arlequin: Viva el meu Señor. [...] Doña Rosaura s'el estima.

“Visca el rei nostre senyor. Donya Rosaura us té gran estimació”: seria la traducció literal. Si volem, l'expressió és un corresponent d'“alabat sia Déu”, com a expressió de joia. Mentre que l'Arlequí d'Albertí en canvia el sentit, dient: “Viva el meu Señor” i a continuació: “Doña Rosaura s'el estima”: “s'el” encara corrobora més el sentit del “Señor” referit a Juan en la frase anterior. Amb això s'allunya per sempre més de l'original.

5. DE LA CENSURA AL TEMPS D'ALBERTÍ

Ascensión Rivas, en el seu article, *La acción de la censura en siete dramas del siglo XIX* (97), explica que Larra, bon cronista de l'època, denunciava el pèssim estat del teatre a Espanya a causa d'una censura excessivament rígida, una escena en la que mancaven obres originals i nodrida de traduccions de poc valor literari, entre altres mancances. Això coincideix plenament amb la traducció del present estudi, amb les omissions, mà de la censura, ja citades. El poc valor literari és evident, encara que interessant com a document i perquè és com un miracle tot plegat. Que a l'època per la dominació anglesa a Menorca, hi pogués haver presència de literatura en català, que Albertí valorés i traduís per primer cop als Països Catalans a Goldoni, i encara que en un llenguatge de poca qualitat, va aconseguir que es representés al Teatre Principal de Maó.

Víctor Cantero, per la seva part, en el seu article *El oficio del Censor en nuestra historia literaria (siglosXVII-XIX): estudio y consideración de la censura dramática en la España decimonónica* (98) afirma que amb el règim absolutista de Fernando VII es van anular totes les llibertats i hi va haver una forta censura sobre tot el material escrit i que des de 1814 (la traducció de *La viuda astuta* és de 1818) s'instaurà un règim de censura teatral d'acord amb el Corregidor. El Corregidor era una figura que tenia una autoritat suprema, apunta Cantero, sobre el text, més que el censor qui en realitat només donava el vist-i-plau a obres noves o antigues quan es representaven. El treball de retall o modificació ja l'havia fet prèviament el Corregidor. No podem saber amb exactitud quants Corregidors hi havia a Menorca en aquell temps, però la normativa depenia de Madrid i s'aplicava a tot arreu amb grau més o menys gran.

Potser el censor també feia de Corregidor, atès que a Menorca no hi havia una magnitud literària o teatral com a les ciutats de la Península que ja era poca en aquell temps, com deia Larra, i també Galdós. El cas és que trobem els retalls ja citats, revolucionaris per a l'època.

Fer parlar les dones en escena ja era innovador i presentar-les públicament i a dalt d'un escenari, amb autonomia, no va agradar a la censura, tal com hem vist.

De fet, tampoc va agradar a Venècia quan Goldoni va fer representar l'obra i l'*Abate Chiari* va fer la rèplica de *La scuola delle vedove*. Després d'això va ser quan van acabar totes dues obres prohibides pel tribunal de la Inquisició.

6. CLOENDA

S'ha de reconèixer el valor de les traduccions catalanes d'Albertí, encara que la seva experiència resta limitada a l'ambient insular i a les representacions del teatre Coliseu de Maó. Aquestes traduccions van quedar manuscrites, sense més difusió fora de l'àmbit filològic (com per exemple per Antoni Rubió i Lluch). Aquesta limitació es reflecteix també en l'estil de la seva versió de *La vedova scaltra*, potser excessivament simplificador i col·loquial. Paral·lelament hi ha una altra simplificació significativa que prové de la censura, en les parts culminants de l'obra, totes referents a la posició social de la dona. Però s'ha d'apreciar l'esforç d'Albertí de proposar al públic maonès, de personalitat especial, un autor que com Goldoni presenta una certa dificultat, atesa la seva complexitat lingüística. Tot i així, Albertí va saber llegir i potser transmetre, en la seva mesura, l'extraordinària sensibilitat per la realitat lingüística com a instrument de comunicació, per mitjà del teatre, que tenia Goldoni. De tota manera, un judici definitiu d'Albertí traductor només es podrà emetre estudiant globalment tot el corpus de les seves versions.

APÈNDIX BIBLIOGRÀFIC 1: BIBLIOGRAFIA DE VICENÇ ALBERTÍ I VIDAL²

I. Obra conservada

a) Obra editada:

1. *Elojio a la memoria del virtuoso, justo y benemérito doctor D. Gabriel Alena y Estarella, rector de la parroquia de Mahon*, Maó, impreso por Fabregues, 1814.

2. V. ALBERTÍ I VIDAL, *Manual de un lector, o sea Diccionario etimológico-analítico de voces sagradas, técnicas, históricas, mitológicas, etc. introducidas en todos los idiomas cultos, cuyas raíces, comunmente oscuras y peregrinas, son significativas en las respectivas lenguas originarias* (Vol. 1: AAR-GUT), Maó, Impremta de Pedro Antonio Serra, 1828.

3. *Relación de los festejos que se hicieron en Mahon por la jura de S.A.R. la Ser.ma señora Princesa de Asturias*, Maó, Pedro Antonio Serra, 1834.

4. *Relación de los festejos solemnizados en la ciudad de Mahon con motivo de la proclamación de la Reina D. a Isabel II*, Maó, Pedro Antonio Serra, 1834.

---

² Seguint A.J. PONS I PONS, *Vicenç Albertí i Vidal traductor menorquí del s. XIX*, “Els Marges”, 31, 1984, pàgs. 107-114 i darreres actualitzacions.

(Traduccions)

5. J. RAMIS I RAMIS, *L'Alonsiada o Conquista de Menorca per el Rey D. Alonso III d'Arago en 1827. Poema en tres cants*, Maó, en l'Impremta de Pere Antoni Serra, 1818.

[Vegeu J. RAMIS – V. ALBERTÍ, *La Alonsiada*, edició facsímil de l'obra original i de la traducció catalana, introducció d'A. J. Pons i Pons i J. Salord, Ferreries, Consell Insular de Menorca, 1985].

6. J. ISRAEL – H. LUNDT, *Diario de un crucero en el navío de los Estados-Unidos Delaware, de 74, en el Mediterráneo, en los años 1833 y 34, juntamente con el bosquejo de un viaje a Jerusalem. Traducido del inglés al castellano*, Maó, Impremta de la Vidua e Hijo de Serra, 1835.

b) Obra manuscrita:

(Traduccions teatrals)

7. MOLIÈRE, *El muson noble o don Pere per Excellencia* (1815)

[Biblioteca Albertí (ms.A)].

8. MOLIÈRE, *Don Pere de Niquiñac* (1815)

[Biblioteca Albertí (ms.A)].

9. P. METASTASIO, *Demoofonte* (1815)

[Biblioteca Albertí (ms.A)].

10. P.A. BEAUMARCHAIS, *El barber de Sevilla o la precaució inútil* (1815)

[Biblioteca de Catalunya (ms. 1783)].

11. C. GOLDONI, *L'enganyador* (1815)

[Biblioteca de Catalunya (ms.1782)].

12. P. METASTASIO, *Siroe* (1816)

[Biblioteca de Catalunya (ms. 1791)].

13. L. MORATÍN, *El baró* (1817)

[Biblioteca de Catalunya (ms. 1796)].

14. P METASTASIO, *Aquil·les* (1818)

[Biblioteca de Catalunya (ms. 1793)].

15. V. RODRÍGUEZ DE ARELLANO, *El geperut gelos* (1818)

[Biblioteca de Catalunya (ms.1794)].

16. C. GOLDONI, *El pare de família* (1818)

[Biblioteca de Catalunya (ms.1787)].

17. C. GOLDONI, *La viuda astuta* (1818)

[Biblioteca de Catalunya (ms.1788)].

18. C. GOLDONI, *La dona venjativa* (1818)

[Biblioteca de Catalunya (ms.1789)].

19. C. GOLDONI, *Pamela* (1820)
[Biblioteca de Catalunya (ms.1790)].

20. MOLIÈRE, *El convit de l'estatua* (1825?)
[Biblioteca de Catalunya (ms.1798)].

21. MOLIÈRE, *L'amor metge* (1829?)

Altres traduccions

22. J. POWER, *El nuevo testamento en preguntas y respuestas con ilustraciones sacadas de los Santos Padres y más aprobados intérpretes. Traducido del inglés con abundantes notas*
[Biblioteca Albertí s.s.].

II. Obra manuscrita perduda

23. *Manual de un lector*, cit., vol. 2-10
[Vegeu Bover, *Biblioteca de escritores menorquines*: [...] Los demás, aún inéditos, los ha legado su autor a la Real Academia Española” (pàg. 10); Pons i Pons: [...] cal considerar-los perduts” (pàg. 113)].

24. *Catálogo simbólico-alegórico formado del Ensayo sobre la alegoría de Winckelmann y puesto en castellano para más fácil uso de los artistas españoles, a quienes se ofrece y dedica*. [Vegeu Bover, pàg. 11].

25. *Ilustraciones del Diccionario clásico de la lengua española por Dominguez.*

[es tracta del *Diccionario nacional o gran Diccionario clásico de la Lengua española. El más completo de los léxicos publicados hasta el día* (Madrid, 1847)].

26. *Poesias en varios idiomas sobre diferentes materias*

[Vegeu Bover, pàg. 10].

27. Comèdies traduïdes

[Segons Anna Maria Gallina, entre aquestes es comptarien *La família del antiquari, La fondista ditxosa i La malalta per amor* de Goldoni]. [Vegeu Gallina].

28. C. TURLES, *La vida ideal o desarrollos poéticos del alma. Traducidos del francés*

[Vegeu Bover, pàg. 11].

29. *Breve noticia sobre el Vesubio, Herculano y Pompeya, traducida del italiano.*

[Vegeu Bover, pàg. 11].

Entremesos en menorquí

30. *El amo y el criat en la casa dels vins generosos* (1816)

[Biblioteca de Catalunya (ms.1784)].

31. *El criat de la obligació* (1824)
[Biblioteca de Catalunya (ms.1797)].

32. *El borratxo corregit* (1826)
[Biblioteca de Catalunya (ms.1799)].

33. *El licenciado Farruela* (1826)
[Biblioteca de Catalunya (ms.1796)].

34. R. DE LA CRUZ, *El agent de los seus negocis* (1827)
[Biblioteca de Catalunya (ms.1795)].

III. Obre atribuïble

35. *El homicide per honor* (1828?)
[Biblioteca de Catalunya (ms.1786)].

APÈNDIX BIBLIOGRÀFIC 2: CRONOLOGIA DE LES TRADUCCIONS DE GOLDONI AL CATALÀ (1818-1995)

Les traduccions de Goldoni al català són poc nombroses si tenim en compte que, en el moment en què Goldoni triomfava als escenaris de tot Europa, les traduccions castellanes, per exemple, es podien comptar per centenars (entre manuscrites, moltes de les quals anònimes, i publicades). Al segle XVIII i bona part del XIX la llengua i la literatura catalanes travessaven una època de decadència; i en el terreny teatral, hi trobem tan sols algunes peces de teatre religiós i alguns sainets.

És d'interès saber que una setantena de les traduccions castellanes de Goldoni van ser impreses als Països Catalans. A Barcelona majoritàriament, encara que també a València i a Mallorca. Això omplia el buit creat per l'absència de teatre en llengua catalana. Malauradament a Catalunya Goldoni es coneixia i es representava en castellà. Així l'espectador catalanoparlant trobava al teatre la traducció de l'italià al castellà, havent de passar per dos codis lingüístics diferents abans de poder entendre l'obra i potser comentar-la en la seva llengua. A excepció del cas de les traduccions de Vicenç Albertí a Maó. És oportú assenyalar que la primera obra de Goldoni representada a l'Estat espanyol (96) va ser a Barcelona, però en castellà, l'any 1765. Es tracta de *La sposa persiana*, que va ser publicada per F. Generas en italià, incloent-hi un petit resum en castellà.

En la següent cronologia hi ha indicats els noms dels traductors de Goldoni al català i les dades essencials per a la identificació i la localització dels manuscrits i dels exemplars:

V. ALBERTÍ I VIDAL:

[1] *El pare de família*

[trad. d'*Il padre di famiglia*]

Maó*, 1818

(Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Ms.1787).

[2] *La viuda astuta*

[trad. de *La vedova scaltra*]

Maó*, 1818

(Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Ms.1788).

[3] *La dona venjativa*

[trad. de *La donna vendicativa*]

Maó*, 1818

(Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Ms. 1789).

[4] *L'enganyador*

[trad. d'*Il raggiratore*]

Maó*, 1819

(Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Ms.1782).

[5] *Pamela*

[trad. de *La Pamela*]

Maó*, 1820

(Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Ms.1790).

J. CASAS-CARBÓ:

[6] *La dispesera*

[trad. de *La locandiera*]

Barcelona, Biblioteca Popular L'Avenç, 1906.

N. OLLER:

[7] *El vano*

[trad. d'*Il ventaglio*]

Barcelona, Biblioteca Popular L'Avenç, 1908.

[8] *L'avar*

[trad. de *L'avar*]

Barcelona, Biblioteca Popular L'Avenç, 1909.

[9] *El sorrut benefactor*

[trad. de *Le bourru bienfaisant*]

Barcelona, Biblioteca Popular L'Avenç, 1909.

A. L. PUIGGARÍ:

[10] *La malalta fingida*

[trad. de *La finta ammalata*]

Barcelona, Baxarias, 1911.

A. CARRION:

[11] *La vídua desitjada*

[trad. de *La vedova scaltra*]

Barcelona, Fèlix Costa, 1918.

J. FERRAN I MAYORAL:

[12] *Els enamorats*

[trad. de *Gl'innamorati*]
Barcelona, La Revista, 1931.

J. BERNAT I DURAN:

[13] *L'honesta enamorada*

[trad. de *La putta onorata*]

Barcelona* s.a.

(Barcelona, Col·lecció Teatral Arturo Sedó, Ms. XL).

J. M. DE SAGARRA:

[14] *Molière*

[trad. d'*Il Molière*]

Barcelona*, s.d.

(Barcelona, Col·lecció Teatral Arturo Sedó, Ms. CDXLVI)

Vegeu També J.M. de Sagarra, Obres Completes, Barcelona, Selecta, 1967
(III, 2).

ANÒNIM:

[15] *La malalta fingida*

[trad. de *La finta ammalata*]

(Barcelona, Biblioteca de l'Institut del Teatre, Ms. MCDXLIV bis).

J. OLIVER:

[16] *El criat de dos amos*

[trad. d'*Il servitore di due padroni*]

Palma, Moll, 1963.

L. PASQUAL – C. SOLDEVILA:

[17] *Un dels últims vespres de Carnaval*

[trad. d' *Una delle ultime sere di carnevale*]

Barcelona, Servei de Cultura de la Diputació, 1985.

J. TEIXIDOR:

[18] *L'autèntic amic*

[trad. d' *Il vero amico*]

Oliana*, 1985

(Barcelona, L'escorpí, 1988).

J. BEGUERIA I VILAGINÉS:

[19] *Lo servent de dos patrons*

[trad. d' *Il servitore di dues padroni*]

Barcelona*, 1987

(Barcelona, Biblioteca de l'Institut del Teatre, mecanografiat).

D. BORRAS:

[20] *La viuda entremaliada*

[trad. de *La vedova scaltra*]

Maó*, 1988

(Maó, Orfeó Maonès, mecanografiat).

J. TEIXIDOR:

[21] *Mirandolina*

[trad. de *La locandiera*]

Barcelona, L'escorpí, 1991.

M. DESCLOT:

[22] *El ventall*

[trad. d'*Il Ventaglio*]

Barcelona, Institut del Teatre, 1993.

J. MELENDRES:

[23] *Els enamorats*

[trad. de *Gl.innamorati*]

Barcelona, Institut del Teatre, 1993.

P. PUÉRTOLAS:

[24] *El cafè*

[trad. de: *La Bottega del Caffé*]

Barcelona, Institut del Teatre, 1993.

[25] *La família del antiquari o la sogra i la jove*

[trad. de *La Famiglia dell'antiquario*]

Barcelona, Institut del Teatre, 1993.

J. CASAS:

[26] *Memòries*

[trad. de *Mémoires de M. Goldoni, pour servir à l'histoire de sa vie, et à celle de son théâtre, dédiées au Roi*]

Barcelona, Institut del Teatre, 1994

N. FURIÓ:

[27] *L'hostalera*

[trad. de *La locandiera*]

Barcelona, 1995

(Barcelona, Festival d'Estiu-Teatre Grec, 1995).

N. FURIÓ I SERGI BELBEL:

[28] *L'hostalera*

[trad. de *La locandiera*]

Barcelona, Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona, 1996

P. PUÉRTOLAS:

[29] *El Cafè*

[trad. de *La Bottega del caffè*]

Barcelona, RBA, 1996

JORDI GALCERAN

[30] *L'estiueig*

[trad. de *Trilogia della Villeggiatura*]

Barcelona, Proa, 1999.

ANTONI TORREÑO

[31] *El criat de dos amos*

[trad. de *Il servitore di due padroni*]

Alzira, Bromera, 2004

[32] *La serva amorosa*

[trad. de *La serventa amorosa*]

Barcelona, Fundació Teatre Lliure-Teatre Públic de Barcelona, 1997.

NARCÍS COMADIRA

[33] *El cafè*

[trad. de *La Bottega del Caffè*]

Text per a la representació al teatre Romea de Barcelona, 2010.

M.CURSACH

[34] *La viuda astuta*

Transcripció parcial del manuscrit de Vicenç Albertí i Vidal de *La viuda astuta*, [trad. de *La vedova scaltra*], Col·lecció Capcer IME, Maó, 2010.

---

*□ Lloc de la representació teatral.

NOTES

---

(1) Vegeu MANGINI (1961, 131-132): 1. *El Vano* [*Il Ventaglio*], traducció de Narcís Oller, Barcelona, 1908; 2. *El Sorrut Benefactor* [*Le bourru bienfaisant*], traducció de Narcís Oller, Barcelona, 1909; 3. *L'Avar* [*l'Avaro*], traducció de Narcís Oller, Barcelona, 1909; 4. *La malalta fingida* [*La finta ammalata*], traducció catalana per Lluís A. Puiggarí, Barcelona, 1911; 5. *La Vídua desitjada* [*La Vedova scaltra*], traducció de Ambrosi Carrión, Barcelona, 1918; 6. *Els Enamorats* [*Gl'innamorati*], traducció de J. Ferran i Mayoral, Barcelona, 1931.

(2) Vegeu GALLINA (1960, 278-290) : 1. *La Dona Venjativa*, traducció de V. Albertí i Vidal, Maó, 1818; 2. *El Pare de Família*, traducció de V. Albertí i Vidal, Maó, 1818; 3. *La Vidua astuta*, traducció de V. Albertí i Vidal, Maó, 1818; 4. *L'Enganyador*, traducció de V. Albertí i Vidal, Maó, 1819; 5. *Pamela*, traducció de V. Albertí i Vidal, Maó, 1820; 6. *La dispesera*, traducció de Joaquim Casas-Carbó, Barcelona, 1906; de 7 a 12 vegeu Mangini (nota precedent); 13. *L'honesta enamorada*, traducció de Bernat i Duran, Barcelona (s.a.); 14. *Molière*, traducció de Josep M. de Sagarra, Barcelona (s.a.).

(3) Aquestes són traduccions localitzades i trobables; de *La fondista ditxosa* en tenim tan sols notícia gràcies al “Diari de Menorca”, 25. II. 1821 (vegeu Apèndix documental), que en confirma la representació en el temps d'Albertí i que molt probablement és d'ell.

(4) Vegeu Apèndix bibliogràfic 1 i BOVER (1878, 11).

(5) La data que figura a l'edició Paperini no està confirmada amb documentació, però se sap del cert que es va representar a Mòdena i a Venècia l'any 1748 (vegeu GOLDONI (1936, 1213).

(6) La primera ocupació britànica fou de 1712 a 1783; la segona durà tan sols quatre anys (1798-1802), mentre que la francesa fou durant la guerra dels set anys (1856-1762).

(7) BOVER (1878, 9-10).

(8) Vegeu MERCADAL BAGUR (1975).

(9) Vegeu Apèndix bibliogràfic 1.

(10) Tots els manuscrits són a Barcelona, Biblioteca de Catalunya, amb els respectius números: Mss. 1782/1787/1788/1789/1790.

(11) Vegeu COMAS (1986, 454-456). La personalitat complexa de Rubió i Lluch i la seva amplíssima òptica de la cultura catalana justifiquen la presència a la seva biblioteca dels manuscrits d'Albertí.

(12) Vegeu PONS I PONS (1984, 109). Les informacions essencials per a comprendre i reconstruir les dades de la biografia i de l'obra d'Albertí són tretes fonamentalment de la important aportació d'aquest autor menorquí.

(13) *Goldoni in Catalogna*, cit., pàg. 279.

(14) Vegeu Apèndix bibliogràfic 1 (Obra perduda de V. Albertí i Vidal).

(15) Documentació al·legada integralment en Apèndix documental, per l'interès del context i de l'ambient social menorquí retratat en aquestes pàgines de diari.

(16) Vegeu PONS i PONS (1984, 108).

(17) Informació d'arxiu comunicada per l'historiador menorquí Andreu Murillo.

(18) Vegeu Apèndix documental.

(19) Vegeu Apèndix documental.

(20) Vegeu HERNÁNDEZ SANZ (1921, 353-394).

(21) Vegeu COMAS (1985, 459-460).

(22) Ibid.

(23) Vegeu RAMIS i ALBERTÍ (1985).

(24) Vegeu l'original en Apèndix documental.

(25) Vegeu RAMIS i ALBERTÍ (1985, 3).

(26) RAMIS i ALBERTÍ (1985, 5).

(27) Vegeu Obres en Apèndix.

(28) Vegeu BOVER (1878).

(29) Vegeu COMAS (1985, 246).

(30) En l'última pàgina del manuscrit de *La viuda astuta* d'Albertí, veiem que l'obra va ser representada tres vegades, perquè hi trobem l'autorització de tres censors. El primer diu "Visto Sancho" immediatament després de la paraula "Fi"; això fa suposar que era l'any de la traducció, 1818. El segon més avall diu: "Mahon 20 Noviembre de 1829 V.B." (que vol dir *visto bueno*), firmat, Vicente Albertí. I el tercer censor, firmat, "Olives" una mica il·legible, sembla dir: "Mahon 4 agosto de 1841, visto por mi". Cal recordar la faceta d'Albertí censor, i aquí en tenim la prova. Una altra prova molt més detallada la podem trobar a RAMIS I RAMIS (1910, 193-194) on especifica que, en la publicació de 62 exemplars d'una *Oda sàfica a la jura de la Princesa de Astúrias* (Maó, 1833), Albertí va ser el censor ("la censura de obras dramáticas [...] se ejercía por censores nombrados de Real orden que debían, además, asistir a las representaciones teatrales para impedir el cambio ó alteración de los libretos") Vegeu EUI, *ad vocem*. Vegeu també SALORD RIPOLL (1987).

(31) COMAS (1985, 246).

(32) COMAS (1985, 246).

(33) COMAS (1985, 247).

(34) BOVER (1878).

(35) Vegeu FOLENA (1983, 138-139).

(36) Vegeu *Il teatro comico, Le femmine puntigliose, La bottega del caffè, Il bugiardo, L'adulatore, Il poeta fanatico, La Pamela, Il cavaliere di buon gusto, Il giuocatore, Il vero amico, La finta ammalata, La dama prudente, L'incognita, L'avventuriere onorato, La donna volubile, I pettegolezzi delle donne*.

(37) GOLDONI (1936, 329).

(38) Ibid., pàg. 329.

(39) Ibid., pàgs. 329-330.

(40) El rival principal de Goldoni era l'Abate Chiari, que en va fer una rèplica, tal com explica Gastone Geron a la seva presentació de *La vedova scaltra*, dins el volum C. GOLDONI, *La donna di garbo – La vedova scaltra – La putta onorata*, a cura di G. Geron, Milano, Mursia, 1984, pàgs. 17-25. La rèplica va ser l'obra *La scuola delle Vedove*, que Chiari va fer representar als actors de la mateixa companyia que havia representat *La vedova scaltra* de Goldoni poc abans. Això d'una banda va amargar Goldoni per la intenció burlesca, i de l'altra va crear una polèmica tan forta que hi va haver d'intervenir el Tribunal de la Inquisició i les va prohibir totes dues.

Com cita Mario Baratto a *L'itinerario della commedia goldoniana*, dins *La letteratura teatrale del Settecento in Italia. Studi e letture su Carlo Goldoni*, Vicenza, Neri Pozza, 1985 (pàg. 49), Goldoni en el prefaci de *La famiglia dell'antiquario* parla d'un text de l'abat Chiari del 1752, que criticava sistemàticament Goldoni, i el nostre autor confessa que en acabat de llegir-lo es va fer un tip de riure.

(41) *Mémoires*, dins GOLDONI (1935, 251).

(42) “Canovaccio”: traducció literal, “drapot; un drap gran o un paper on hi ha traçades les grans línies del que s'havia de recitar en el temps de la “Commedia dell'Arte”; és un esquema de l'acció escènica.

(43) CACCIA (1959, 28 i 40).

(44) Vegeu FOLENA (1983, 94).

(45) Vegeu *La donna di garbo* (atto I, scena I): “Io praticando Florindo ed alcuni scolari, ed esercitando la mia inclinazione per le lettere, sono arrivata a saper tanto che supera il femminile costume. Ho apprese varie scienze; ma più utilmente ancora ho appresa la facoltà di sapermi uniformare a tutti i caratteri delle persone. Il Dottore mi vede volentieri, e se giungo a farlo innamorare di me, ho il modo di vendicarmi di Florindo. Tenterò ancora di rendermi affezionato il signor Ottavio, figlio primogenito del signor Dottore, benché ammogliato, perché può giovare al disegno. Così farò delle padrone di casa, e di quanti praticano in essa; seconderò le loro inclinazioni, e tutti obbligati alla mia maniera di vivere, m'assisteranno per compiere le mie vendette. Brighella avrà appreso di me tutto il merito, e vi giuro che non lascerò veruna occasione per ricompensarvi” (*Tutte le opere*, a cura di G. Ortolani, vol. I, cit., pàg. 1026). Tractant la present tesi de la traducció al català de *La vedova scaltra*, i estant aquesta obra relacionada amb *La donna*

di garbo, és d'obligació citar que en aquesta segona peça Goldoni apunta una presència catalana de qualitat excepcional fent parlar de Ramon Llull dos dels personatges: (escena 12, acte 1er) “OTT[AVIO]. Mi costa sudori. Prima di tutto ho consumato sei anni nello studio dell'arte di Raimondo Lullo, la qual apre il sentiero a tutte le scienze speculative, mistiche e misteriose [...]. ROS[AURA]. Come, signore? Io non ne capisco i principi! Perdonatemi, mi fate torto. So benissimo che l'arte di Raimondo Lullo è una solenne impostura [...]” (pàg. 1043). Encara que Rosaura no en parli gaire bé, l'important és que sortís Llull en una obra de Goldoni, en la seva primera comèdia de caràcter. En aquest cas Llull era citat també com a mestre de ciències “especulatives”; això segurament fa referència al Llull alquimista, astrònom, estudiós de la càbala, etc. Era un repte a Rosaura per veure si ella coneixia Llull i d'altres noms citats en la mateixa escena, i amb sorpresa Ottavio constata que Rosaura coneixia Llull i els altres i per tant és una dona culta.

(46) A propòsit de l'autoconsciència del personatge, cal recordar FERRONE (1990), a l'apartat “Storia della riforma goldoniana”, pàgs. 49-50, pertanyent al capítol “Dall'apprendistato al professionismo (1706-1743)”.

(47) *Mémoires*, GOLDONI (1936, 249).

(48) “Carcassa”, reminiscències de la *Commedia dell'Arte*, disfresses. Per això és teatre dins el teatre: reminiscències de teatre antic dins un teatre nou de trinca. Un text senzill i nou que té a dins l'artifici de la disfressa del teatre vell, precedent. Per això és un moment important de transició.

(49) Vegeu *Il linguaggio del Goldoni dall'improvviso al concertato*, dins G. FOLENA (1983, 139); aquest estudi resulta molt esclaridor per a comprendre l'evolució del teatre de màscares, sense text ni caràcter propi. Com també és de molt útil consulta G. NICASTRO (1982, 131-163).

(50) C. GOLDONI, *Tutte le opere*, I, a cura de G. Ortolani, cit., pàgs. 1083-1804.

(51) *La vedova scaltra* (C. GOLDONI, *Tutte le opere*, II, cit., pàg. 408).

(52) *La locandiera* (C. GOLDONI, *Tutte le opere*, IV, Milano, Mondadori, 1936, pàgs. 857-858).

(53) La tònica que segueixen els altres finals en general és la de la lliçó de les classes socials. Per fer un exemple, en *L'uomo di mondo* (1738), Lucindo, el fill d'un doctor, no pot casar-se amb Esmeraldina, bugadera.

(54) Per al tema del final feliç, vegeu el text de Fido (1992, 155-160).

(55) Vegeu ANGLANI (1982, 79-98): *Le contaddizioni che fin adesso erano apparse ideologiche e programatiche qui si svelano interne alla stessa ideologia*, etc. (pàg. 95).

(56) *La vedova scaltra* (C. GOLDONI, *Tutte le opere*, II, cit., pàg. 339).

(57) *Ibid.*, pàgs. 339-340.

(58) *Ibid.*, pàg. 329.

(59) Per comprendre l'evolució del personatge de Pantalone, de la "Commedia dell'Arte" a la reforma de Goldoni, de personatge amb màscara i sense text escrit a personatge amb text i sense màscara, vegeu DAZZI (1957, 165), BARATTO (1957, 25) i SPEZZANI (1962). Estudi on es fa una anàlisi lingüística excel·lent del personatge.

(60) Potser l'únic cas d'atipicitat de Pantalone és el de *La Bancarotta (o sia il Mercante fallito)*, 1741; *Tutte le opere*, I, cit., pàgs. 937-1011), en el qual ell que sempre es preocupava dels altres, en canvi, no té forces ni per a preocupar-se de si mateix. I té un comportament feble, una debilitat de la seva voluntat habitual. Això mateix confirma que en mans de Goldoni Pantalone no és un tipus fix, sinó un personatge viu (vegeu SPEZZANI (1976, 83-104).

(61) *La vedova scaltra* (C. GOLDONI, *Tutte le opere*, II, cit., pàgs. 346-348).

(62) *Ibid.*, pàgs. 383-384.

(63) També cal recordar que Goldoni de vegades usava un llenguatge excessivament àulic i per això un xic antiquat.

(64) GUILLEUMAS (1957, 62).

(65) Podem dir que a les Illes s'ha quasi fossilitzat aquesta mescla de català i castellà. Per exemple, en l'època d'Albertí es va tornar a la llengua d'origen:

el català, però és evident que hi havia un cert residu de la llengua castellana preexistent que a la vegada coexistia amb un català encara més antic. Dos idiomes en un conflicte que queda reflectit en el terreny lingüístic. Això explica la presència dels barbarismes castellans.

(66) Vegeu els models de traducció citats per Spezzani (1977, 277-324), on indica un esquema de tres tipus de traducció: traducció literal, traducció-reducció i traducció-creació.

(67) *Tutte le opere* (II), cit., pàg. 1214.

(68) Escena III (ibid., pàg. 1215)

(69) Ibid. Pàg. 1215.

(70) Vegeu també SPEZZANI (1995, 263-270).

(71) S'entén per el·lipsi una omissió, en la qual es tradueix tan sols una part pel tot.

(72) Vegeu nota n.29.

(73) *La censura ideologica sull'arte, almeno nella sua forma immediata, si rivela dunque delittuosa nei confronti dell'arte.* ASSUNTO (1963, 150).

(74) Per al concepte de llengua de partida, vegeu VINAY (1968, 732-733).

(75) Per al concepte de préstec, vegeu VINAY (1968, 737-738).

(76) “On peut en effet transposer le vocable en le digérant en quelque sorte, pour l'insérer dans le système sonore et morphologique”, etc. VINAY (1968, 739).

(77) MERCADAL BAGUR (1968) explica la importància de l'òpera lírica italiana al Teatre Principal de Maó i diu que en aquest teatre es va representar la primera òpera, quan el Liceu de Barcelona encara no existia, i també assegura que Vicenç Albertí i Vidal va traduir les obres de Goldoni perquè es representessin al Teatre Principal.

(78) “La compensation: Procédé stylistique qui vise à garder la tonalité de l'ensemble en rétablissant sur un autre point de l'énoncé la nuance que n'a

pu être rendue au même endroit que dans l’original”, VINAY – J. DARBELNET (1977, 6).

(79) *La viuda entremaliada*, Maó, 1988 (mecnografiat: representat per l’Orfeó Maonès), pàg. 26.

(80) Vegeu *Faux amis* a VINAY – J. DARBELNET (1977, 9).

(81) Per posar un exemple, els esquimals tenen trenta paraules per a definir el mot neu. Nosaltres els catalans en tenim un parell. La invenció de la traducció per a cada cas serà diferent i a més a més dependrà de les opcions de cada traductor.

(82) Per a la definició de modulació, vegeu VINAY (1968, 744-746).

(83) “On verra dans l’expression “traduction littérale” la reconnaissance d’une coïncidence formelle, que les mots soient les mêmes, ou que les structures soient parallèles, voir régulièrement comparables”. VINAY (1968, 740).

(84) Vegeu VINAY – DARBELNET (1977, 12).

(85) MIGLIORINI (1960, 420).

(86) Vegeu VINAY – DARBELNET, (1977, 8) (“Équivalence”).

(87) Vegeu també VINAY – DARBELNET, (1977, 48-52).

(88) Per a una orientació mínima de l’òptica de la sinonímia i del seu ventall de possibilitats dins del camp de la traducció, vegeu LYONS (1977, 589-594) (cap.X “La struttura semantica”: “La sinonimia”).

(89) Per a la relació de correspondència entre les unitats de traducció i les paraules del text original, vegeu VINAY – DARBELNET, (1977, 38-39).

(90) Aquí notem la paraula “vell” per primera vegada sense la forma del ieisme; quasi sempre Albertí utilitza la forma “vey”.

(91) Vegeu VINAY – DARBELNET, (1977, 16).

(92) Vegeu VINAY – DARBELNET, (1977, 12) (“Particularisation”) pel que fa al pas de l’abstracte al concret (vegeu també Modulacions 15).

(93) *La viuda entremaliada*, cit., pàg. 21.

(94) Vegeu la traducció de Damià Borrás (*La viuda entremaliada*, cit., pàg. 26).

(95) *La viuda entremaliada*, cit., pàg. 16

(96) MARIUTTI DE SANCHEZ RIVERO (1960, 328).

(97) RIVAS (1997, 391-408).

(98) CANTERO (2002, 63-89).

BIBLIOGRAFIA

GOLDONI I EL TEXT DE LA VEDOVA SCALTRA

B. ANGLANI, *Goldoni: il mercato, la scena e l'utopia*, Napoli, Liguori, 1983.

M. BARATTO, *La letteratura teatrale del Settecento in Italia. Studi e letture su Carlo Goldoni*, Vicenza, Neri Pozza, 1985.

N. BORSELLINO *L'interpretazione goldoniana. Critica e messinscena*, Roma, Officina Edizioni, 1982.

E. CACCIA, *Carattere e caratteri nella commedia del Goldoni*, Venezia – Roma, Istituto per la Collaborazione Culturale, 1959.

M. DAZZI, *Carlo Goldoni e la sua poetica sociale*, Torino, Einaudi, 1957.

S. FERRONE, *Carlo Goldoni. Vita, opere, critica, messinscena*, Firenze, Biblioteca Universale Sansoni, 1990.

F. FIDO, *Ambiguità del lieto fine goldoniano*, "Ariel", VII, 3 (1992), pàgs. 155-160.

F. FIDO, *Giuda a Goldoni. Teatro e società nel Settecento*, Torino, Einaudi, 1977.

G. FOLENA, *L'italiano in Europa*, Torino, Einaudi, 1983.

A.M. GALLINA, *Goldoni in Catalogna*, STUDI GOLDONIANI (I), a cura di V. Branca e Nicola Mangini, Venezia-Roma, Istituto per la Collaborazione Culturale, 1960.

C. GOLDONI, *Commedie buffe in prosa del Sig. Goldoni (IX)*, Venezia, dalle stampe di Antonio Zatta, 1791.

C. GOLDONI, *La donna di garbo – La vedova scaltra – La putta onorata*, a cura di G. Geron, Milano, Mursia, 1984.

C. GOLDONI, *Tutte le opere* (I), a cura di G. Ortolani, Milano, Mondadori, 1935.

C. GOLDONI, *Tutte le opere* (II), a cura di G. Ortolani, Milano, Mondadori, 1936.

C. GOLDONI, *La vedova scaltra*, introduzione e commento a cura di N. Mangini, Brescia, La Scuola, 1979.

C. GOLDONI, *La vedova scaltra*, a cura di Laura Sannia Nowé, Venezia, Marsilio 2004.

N. MANGINI, *Bibliografia goldoniana (1908-1957)*, Venezia-Roma, Istituto per la Collaborazione Culturale, 1961.

N. MANGINI, *Bibliografia goldoniana (1958-1967)*, Venezia, "Casa di Goldoni", 1976.

N. MANGINI, *Bibliografia goldoniana (1968-1977)*, Venezia, "Casa di Goldoni", 1985.

N. MANGINI, *Lineamenti per una storia della fortuna del teatro goldoniano nel mondo*, "Maske und Kothurn", 3-4 (1964), pàgs. 408-421.

A. MARIUTTI DE SÁNCHEZ RIVERO, *Fortuna di Goldoni in Spagna nel Settecento*, *Atti del convegno internazionale di studi goldoniani. STUDI GOLDONIANI* (II), a cura di V. Branca e Nicola Mangini, Venezia-Roma, Istituto per la Collaborazione Culturale, 1960.

G. NICASTRO, *Dalla commedia dell'Arte alla commedia di "carattere": dall' "Uomo di mondo" all' "Uomo prudente"*, "Studi Goldoniani", 6 (1982), pàgs. 131-163.

L. SANNIA NOWÉ, *L'improvviso premeditato: la parte d'Arlecchino nella Vedova Scaltra*, *Le forme e la storia*, *Rivista di filologia moderna* n.s.XI, 1998, 1-2, pp. 65-86.

L. SANNIA NOWÉ, *Filologia e teatro: a margine dell'Edizionale Nazionale di Goldoni, dieci anni dopo*, *Testi e tradizioni, le prospettive delle filologie*. Atti del seminario Alghero 7 giugno 2003, a cura di Paolo Maninchedda.

L. SANNIA NOWÉ, *Profili goldoniani di fine Settecento*. “Rivista di letteratura italiana”. Fabrizio Serra Editore, Pisa-Roma, (2007), pp. 75-98.

P. SPEZZANI, *Goldoni traduttore di se stesso dal dialetto alla lingua*, “Annali della Facoltà di Lettere e Filosofia”, II (1977), pàgs. 277-324.

P. SPEZZANI, *La stratificazione delle “Centodiciassette” commedie del Goldoni nei principali “corpus” editoriali settecenteschi e in una appendice editoriale novecentesca*, “Lettere italiane”, XLVII, 2 (1995), pàgs. 263-270.

P. SPEZZANI, *La lingua delle commedie goldoniane dalla “Bettinelli” alla “Paperini”* in “Studi italiani”, V, 1-2, 1993, pàgs 131-181.

P. SPEZZANI, *Linguaggio del Pantalone goldoniano*, Venezia, Stamperia di Venezia, 1962.

P. SPEZZANI, *Per una analisi critica e linguistica della “Bancarotta” di Carlo Goldoni*, “Studi Goldoniani”, 4 (1976), pàgs. 83-104.

P. SPEZZANI, *Dalla commedia dell’arte a Goldoni, Studi linguistici*. Filologia veneta, testi e studi 4, Esedra Editrice, 1997.

ALBERTÍ I LA CULTURA MENORQUINA

V. ALBERTÍ I VIDAL, *Entremesos (I)*, a cura de M. Salord, Institut Menorquí d'estudis, Maó, 1997.

V. ALBERTÍ I VIDAL, *El baró*, Institut Menorquí d'estudis, Capcer, 21 Maó, 2009.

V. ALBERTÍ I VIDAL, *El barber de Sevilla o la preocupació inútil*, a cura de J.R. Cerdà, Institut Menorquí d'estudis, Capcer 22, Maó, 2009.

V. ALBERTÍ I VIDAL, *La viuda astuta*, a cura de M. Cursach, Institut Menorquí d'estudis, Capcer 23, Maó, 2010.

J. BAGUR, J. SALORD I A. VILLENA, *Joan Ramis, un il·lustrat de la Menorca disputada*, Consell Insular de Menorca, 1998.

J.M. BOVER, *Biblioteca de escritores menorquines*, extracto de la obra "Biblioteca de escritores baleares", aumentado con nuevos datos recogidos por Bernardo Fàbregues, Ciutadela, Estab. tip. de Salvador Fàbregues, 1878.

J. CARBONELL, *La cultura a Menorca*, "Serra d'Or", IV (1964), pàgs. 725-736.

J. CARBONELL, *Els gramàtics i els lexicògrafs menorquins anteriors a F. de B. Moll*. Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Menorca. Barcelona-Menorca: Institut d'Estudis Catalans/Institut Menorquí d'Estudis, 1994, pàgs. 57-75.

J. CARBONELL, *Notes sobre els "Principis de la lectura menorquina"*, "Estudis Romànics", VIII (1961), pàgs. 195-214.

M.A. CASASNOVAS CAMPS, *Història de Menorca*, Palma, Moll, 2005.

A. COMAS, *L'interès per la llengua a les Illes Balears*, dins *Història de la literatura catalana*, V, Barcelona, Ariel, 1985, pàgs 246-249.

A. COMAS, *La poesia a les Illes, a la Catalunya francesa i a l'Alguer*, dins *Història de la literatura catalana*, VI, Barcelona, Ariel, 1985, pàgs. 459-460.

Correspondència de D. Antonio Ramis y Ramis con D. Joaquín María Bover (1828-1839), “Revista de Menorca”, V, 7 (1910), pàgs. 193-194.

Cultura i història a Menorca, “Randa”, 21 (1987).

Descripción del Coliseo de Mahón, “Revista de Menorca”, V, 10 (1910), pàgs. 289-294.

F. DURAN CAÑAMERAS, *Papeletas para la historia*, “Revista de Menorca”, XLI (1945), pàgs. 97-98.

X. FÀBREGAS, *Història del teatre català*, Barcelona, Editorial Millà, 1978, pàgs. 85-86.

J. GINEBRA, *L’obra gramatical d’Antoni Febrer i Cardona (1761-1841)*, Ciutadella, Institut Menorquí d’Estudis, 1996.

R. GUILLEUMAS, *La llengua catalana segons Antoni Rubió i Lluch*, Barcelona, Barcino, 1957.

F. HERNÁNDEZ SANZ, *Una sociedad de cultura establecida en Mahón durante la segunda mitad del s. XVIII*, “Revista de Menorca”, XVI, 12 (1921), pàgs. 353-394.

M. JORBA, *Llengua i literatura 1800-1833*, dins Joaquim Molas, dir., *Història de la literatura catalana*. Part moderna, VII, Barcelona, Ariel, 1986, pàgs 49-50.

J. F. LÓPEZ CASASNOVAS, *Els menorquins i la llengua catalana: una perspectiva històrica*, dins *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, volum VIII, València, Institut de Filologia Valenciana, 1989, pàgs. 157-173.

J. MALÉ, L. MIRALLES, *Mites clàssics en la literatura moderna i contemporània*. Barcelona, UB, 2007.

D. MERCADAL BAGUR, *Ciento cincuenta años de arte lírico y dramático en el Coliseo de Mahón*, Barcelona, Imprenta Peris, 1968.

D. MERCADAL BAGUR, *Los ayuntamientos de Mahón a través de la historia*, [Maó, s.n.t.], 1975.

F. MASSIP, *Història del teatre català, I: dels orígens a 1800*, Tarragona, Arola Editors, 2007.

F. MOLL, *Gramàtica històrica catalana*, València, Universitat de València, 2006.

F. MOLL, *La nostra llengua a Menorca, avui*, "Serra d'Or", IV (1964), pàgs. 737-738.

M. PAREDES, J. SALORD, *Antoni Febrer i Cardona i la cultura de la Il·lustració a Menorca*, "Randa", 31 (1992).

M. PAREDES, *Antoni Febrer i Cardona, un humanista il·lustrat a Menorca (1761-1841)*, Barcelona, Curial, 1996.

A.J. PONS I PONS, *Vicenç Albertí i Vidal traductor menorquí del s. XIX*, "Els Marges", 31 (1984), pàgs. 107-114.

A.J. PONS I PONS I JOSEFINA SALORD RIPOLL, *La literatura catalana a Menorca a estudi: un estat de la qüestió*, "Randa", 21 (1987).

A.J. PONS I PONS, *La llengua a Menorca: entre el mite i la realitat*, dins Pep Balsalobre i Joan Gratacós, ed., *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema, 1995, pàgs. 469-498.

J. RAMIS I RAMIS, *Poesies burlesques i amoroses*, edició a cura d'A. J. PONS, Ciutadella, Institut Menorquí d'Estudis, 1988.

J. RAMIS – V. ALBERTÍ, *La Alonsiada*, edició facsímil catalana (1818), introducció d'A. J. Pons i Pons i J. Salord i Ripoll, Ferreries, Consell Insular de Menorca, 1985.

A. ROSSICH, *Bibliografia sobre teatre català antic*, Girona, Institut de Llengua i Cultura Catalanes, UdG, 1999.

A. ROSSICH, *La literatura catalana entre el barroc i el romanticisme*, "Caplletra", núm. 9 (tardor, 1990), pàgs. 35-57.

A. ROSSICH, «La literatura (1716-1808)», dins P. GABRIEL, dir., *Història de la cultura catalana, III. El Set-cents*, Barcelona, Edicions 62, 1996, pàgs. 121-142.

J. SALORD FARNÉS, *La llengua dels menorquins: notes sobre el seu origen, naturalesa i denominació*. Menorca: Consell Insular, 1981.

M. SALORD, *Els entremesos traduïts per Vicenç Albertí: recreació literària i incorporació de la realitat menorquina*. Estudis de Llengua i Literatura Catalanes XIV. Miscel·lània de Jordi Carbonell, Montserrat, 1992.

J. SOLERVICENS BO I ANTONI MOLL BENEJAM, *Joan Ramis, Antoni Febrer i Cardona, Vicenç Albertí i la Menorca de la il·lustració*. "Llengua i literatura", 11 (2000).

S. SANPERE Y MIQUEL, *Noticia sobre'l moviment historich en la Balear menor. Menorca en lo sigle XIX*, "La Renaixensa", II, 1 (1879), pàgs. 1-9.

P. VALSALOBRE i A. ROSSICH, *Literatura i cultura catalanes. (Segles XVII-XVIII.)*, Barcelona, UOC, 2007.

METODOLOGIA DE LA TRADUCCIÓ

AA. DD., *La traduzione. saggi e studi*, Trieste, LINT, 1973.

E. ARCAINI, *Analisi linguistica e traduzione*, Bologna, Patron, 1986.

E. ARCAINI, *La traduzione come operazione transculturale*, “Lingua e stile”, XXVII, 2 (1992), pàgs. 157-181.

C. BADOSA, *Aproximació a la teoria de la traducció literària a Catalunya*, “Revista de Catalunya”, 93 (1995).

G. FOLENA, *Volgarizzare e tradurre*, Torino, Einaudi, 1994.

R. JAKOBSON, *Saggi di lingüística generale*, a cura di L. Heilmann, Milano, Feltrinelli, 1976.

J. LYONS, *Introduzione alla lingüística teorica*, Bari, Laterza, 1977.

J. MALLAFRÉ, *Llengua de tribu i llengua de polis: bases d'una traducció literària*, Barcelona, Quaderns Crema, 1991.

J. MALLAFRÉ, *Tribu i polis en la traducció literària*, “Els Marges”, 41 (1997), pàgs. 29-38.

J. MURGADES, *Entorn de la llengua de les traduccions*, “Els Marges”, 45 (1992), pàgs 107-110.

A. TERRACINI, *Il problema della traduzione*, a cura di B. Mortara Garavelli, Milano, Serra e Riva, 1983.

J.P. VINAY, *La traduction humaine*, en LE LANGAGE, publié sous la direction d'A. Martinet, Paris, Gallimard, 1968, pàgs. 729-757.

J.P. VINAY – J. DARBELNET, *Stylistique comparée du français et de l'anglais*, Paris, Didier, 1967.

LA CENSURA AL TEMPS D'ALBERTÍ

R. ASSUNTO, *Giudizio estetico, critica e censura*, Firenze, La Nuova Italia, 1963, pàg. 150

V. CANTERO, *El oficio del Censor en nuestra historia literaria (siglos XVII-XIX): Estudio y consideración de la censura dramática en la España decimonónica*, "Letras de Deusto", 96, vol. 32 (2002), pàgs. 63-89.

A. RIVAS, *La acción de la censura en siete dramas del siglo XX*, "Anuario de Estudios Filológicos. Universidad de Salamanca", XX (1997), pàgs 391-408.

A. RIVAS, *A vueltas con la censura en el siglo XIX: Un nuevo drama inédito y reprobado*. "Anuario de Estudios Filológicos. Universidad de Salamanca", XIV (2001), pàgs. 397-408.

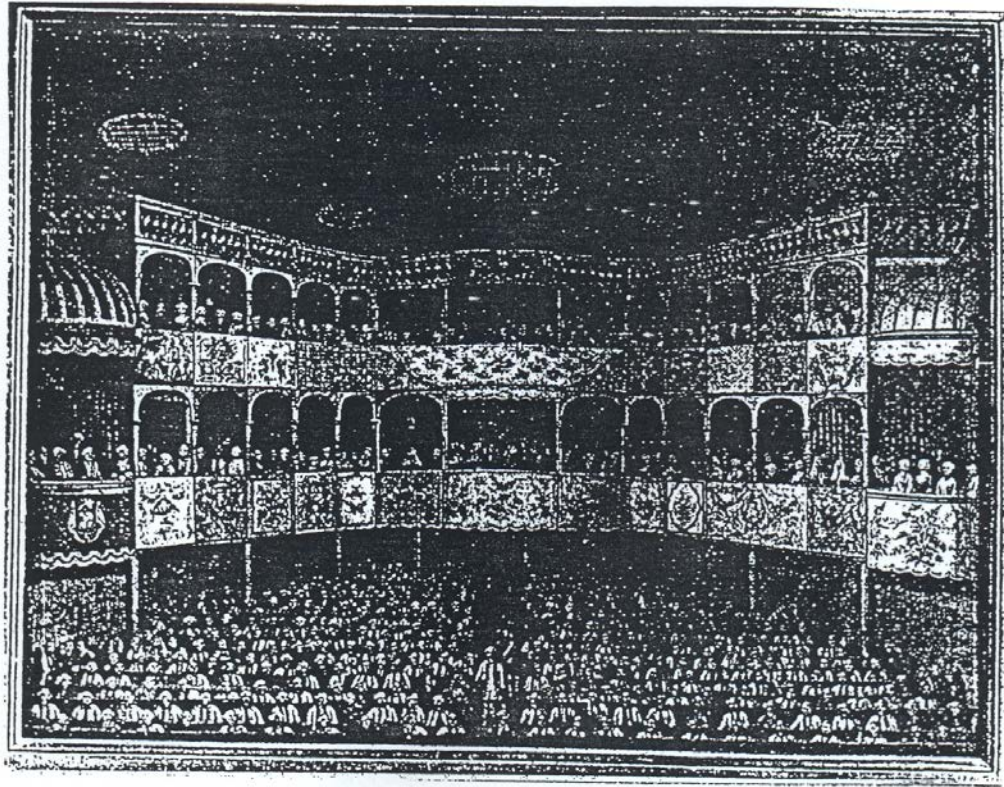
A. ROMERO FERRER, *Censura y represión: sobre teatro y política en el Cádiz de Fernando VII (1814-1833)*, "Cuadernos de Ilustración y Romanticismo", 10 (2002), pàgs. 105-121.

M. SALORD RIPOLL, *Censura i dinàmica cultural a la Menorca borbònica del segle XVIII*, "Randa", 21 (1987) (núm. especial: *Cultura i història a Menorca*).

APÈNDIX DOCUMENTAL

---

1. El públic al teatre de Maó durant una representació al segle XVIII (Musée des Arts Décoratifs, Paris).
2. *El malat imaginari* de Molière representat al segle XVIII.
3. “Diario de Menorca”, 14/II/1819 (pàgs. 177 i 180).
4. “Diario de Menorca”, 11/II/1821 (pàgs. 165 i 168).
5. “Diario de Menorca”, 25/II/1821 (pàgs. 221 i 224).
6. “Diario de Menorca”, 6/III/1821 (pàgs. 257 i 260).

M/R. B.S.

120

Núm. 45.

177

DIARIO DE

MENORGA

DEL DOMINGO

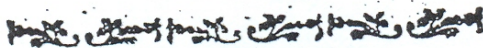
14 DE FEBRERO

DE

1819.

S. VALENTIN MR.

Continua el artículo de Bruselas inserto en el diario de ayer.

Tratando del poder judicial manifestó su sentimiento de que no estuviesen ya establecidos con arreglo á la ley fundamental el tribunal supremo de Justicia y los demas tribunales. „La perpetuidad de los jueces, añadió el orador, señalandoles un sueldo correspondiente al carácter de que estan revestidos, seria un nuevo acto de la bondad del Rey.” Cesó en seguida algunas partes del presupuesto del departamento de la Justicia; y examinando despues los gastos destinados a la conservacion del culto católico y protestante, manifestó la diferencia que resulta en el budget entre los gastos de ambos cultos, en perjuicio de los católicos romanos, y en proporcion á la poblacion respectiva de las provincias meridionales y septentrionales del reino; proponiendo que se estableciese entre los dos cultos un justo equilibrio, aumentando proporcionalmente la dotacion del culto católico. Debemos, añadió, recibir este tributo á la justicia, pues los miembros del clero católico, como súbditos del Rey, deben gozar de los mismos beneficios que gozan los de los demas cultos.

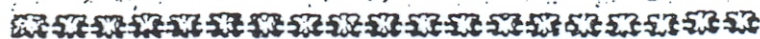
SONETO.

Atropos cruel, me robas mi Amigo!
Retira tu mano; si, tente, mira...
Ay! Lloro, Patria, duélate, suspira,
Murió tu Defensor: lloro contigo.
Ignorancia, apartaste á tu Enemigo:
Sañuda hija Embidia, ríe, respira:
Mientras que tú, Sábio, rota la lira,
Unido á mi, gime triste conmigo.
Vace en un vil olvido sepultado
Aquél que inutil fué al propio suelo;
Mas, no así tú, Paisano venerado:
A la inmortalidad remonta el vuelo
De tu Nombre que en vida han adornado
Obras, piedad, honor y patrio zelo.
V. A. y V.

Con las licencias necesarias.

MAHON: Imprenta de Fabregues, calle Nueva
número 17.

DIARIO DE MENORCA

Del Domingo 11 de Febrero de 1821.

S. Lazaro Ob. y S. Saturnino.

NOTICIAS PARTICULARES DE BARCELONA.

Circular del ministero de Gracia y Justicia sobre secularizaciones.

Para promover S. M. las secularizaciones de todos los regulares de la monarquía, ya monacales, ya mendicantes, ya de cualquiera otra clase ó denominación, en vista de los obstáculos que experimentaban las justas y utilísimas providencias que se habia servido dictar á ese fin, tuvo á bien resolver en agosto de 1820 que se impétrase de S. S. un breve general, concediendo á los M. RR. arzobispos, RR. obispos y demas ordinarios diocésanos amplias facultades para que pudieran secularizar á los espresados regulares, sin exigirles otro requisito que el que justificasen tener la congrua señalada por las sinodales de cada obispado.

S. S. por despacho de oficio, fecha 30 de setiembre próximo, ha tenido á bien autorizar á su M. R. nuncio en este reino para recibir los recursos de todos los religiosos españoles que crean tener motivos para solicitar su perpetua secularizacion, y que se le dirijan ó directamente, ó por medio de sus respectivos ordinarios. Le concede por el espacio de seis meses la facultad de poder dar, como delegado suyo y de la Si-

la torpe Avutarda, á mas de haver mentido diciendo que contestava al articulo, y solo á tratado de la firma.

Procurie fer millor en la resposta proccima vinent
—*Safia.*

OTRO.

Alerta D. Rafael Hernandez: aquella junta que Vd. sabe trata de obligar á Miguel Chequi á que firme un escrito, amenazandolo con Prision (no es extraño por Infractores), sirvale á Vd. de Aviso que esto uele mal á su Amigo. — *El Trompeta.*

OTRO.

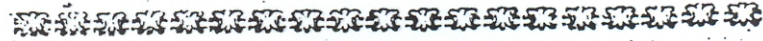
Sr. Amigo de las Viejas, la benefica institucion de la libertad de la prensa sirbe entre otras cosas para ilustrar al Público y para advertir á las autoridades, que se separan del camino de la razon; pero de ninguna manera para fomentar indisposiciones, y chismes, ó para entretenerse en puerilidades ridiculas: por mi parte estoy muy lejos de pensar ni aun remotamente en abusar del inestimable beneficio de la libertad de imprenta, accediendo á la necia probocacion de V.; y le ruego que en lo sucesivo se sirba no acordarse de mi para mezclarme en semejantes arterias. — *Felix Guitarte.*

Teatro: Hoy se representará la Comedia nueva intitulada PAMELA; y se dará fin con un Saynete. Se empezará á las seis y media.

Errata: En el diario de ayer, pag. 164 lin. 12 donde dice Carta lease Casta.

Aviso: — Las dos Casas contiguas y Horno N. 3 y 4, cituadas en la Calle de ne Plana, própias de D. Francisco Bou, están de venta, el que guste comprarlas podrá conferirse con su dueño que vive en la Arravalcta casa número 27 para tratar de las condiciones y precio de ellas.

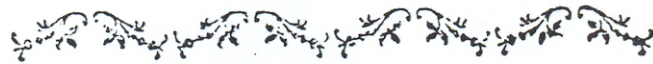
MAHON. Imprenta de Pablo Fabregues.
Calle del Arraval N.º 128. junto al Puente de S. Roque.

DIARIO DE MENORCA

Del Domingo 25 de Febrero de 1821.

Sta. Erena Virgen.

NOTICIAS DE LA PENINSULA.

Las turbulencias de Madrid de resultas del atentado cometido por los guardias de corps parecen ya apaciguadas. Con fecha del 7 de febrero, la Miscelanea refiere como sigue esta feliz conclusion.

Despues de las últimas noticias que dimos anoche, la gente se fué separando de los barrios del cuartel de guardias, quedando allí las tropas que se habian enviado con el objeto de precaver escesos. Parece que algunos guardias han salido del cuartel, vestidos de paisanos.

A pesar de que corría la noticia de haberse expedido el decreto de la disolucion del cuerpo, esta mañana se halló no ser cierta. Hoy han corrido diferentes rumores sobre este particular; segun unos los señores generales Ballesteros, Quiroga y marques de Castelar, estaban encargados de la disolucion; segun otros el cuerpo de guardias debia pasar á Alcalá. Lo que hay de cierto es que se ha publicado un edicto del ayuntamiento, concebido en los términos siguientes.

„Ciudadanos: ya se ha comenzado á verificar lo que os anuncié el ayuntamiento constitucional sin pedi-

24
la deuda consolidada, y recíen en su lugar las correspondientes inscripciones, pueden pasarlas á la deuda sin interes en todo el tiempo que media hasta 1.º esclusivo de Julio del corriente año, para gozar de los beneficios que la estan concedidos; y que los dueños de los vales de cualquiera de las tres creaciones pueden con ellos comprar fincas en el espresado termino, declarando en el acto del pago que los destinan á la deuda sin interes, con lo que ningun perjuicio se sigue de llamarlos á presentarse por su turno para evitar confusion." Lo que pongo á noticia del publico para su inteligencia y gobierno. Mahon 23 de Febrero de 1821. — Catalina German y Hugalde, viuda.

Articulo Comunicado.

Es tanta la habilidad del Peluquero moderno de la calle de las novedades, que con quince dias de peinar el miliciano que quizo ser acompañado por sus Gefes hasta muy cerca de la ermita de gracia, le há valido quince duros. ¡Cuanto mas ventajoso seria á los medicos abandonar su facultad, irse á Pisa, y meterse á Peluqueros!

AVISOS.

En casa del patron Francisco Riudavets calle de los Frayles, se venden los libros siguientes:

La Moral Universal.

Discursos sobre una Constitucion Religiosa considerada como parte de la Civil Nacional.

Teatro: Hoy dia de la fecha se representará la Comedia intitulada LA FONDISTA DITXOSA. Se dará fin con el Saynete El Rustich de la Carta. Se empezará á las seis y media.

Hoy dia de la fecha habrá baile público de Máscara en la Sala del Teatro, á beneficio de la Pobre Casa de Misericordia. Se empezará á las 10 de la noche, y se concluirá á las 3.

MAHON. Imprenta de Pablo Fabregues.
Calle del Arraval N.º 128. junto al Puente de S. Roque.

deuda fuese real y verdadera, ¿no tiene el Ayuntamiento en su poder una finca mía cuyo valor escede á de muchas tallas? Todo esto lo conoce el Sr. Ladico, pero combiene á sus miras que yo no sea Ciudadano, para que nunca pueda ni tenga derecho á pedir la exhibicion de aquel libro, porque Dios sabe lo que habrá en el, esto no es mas que buscar esugios para que la luz de la verdad no penetre ni sus ojos ni sus paginas y que.... pero degemos correr el tiempo que es el mejor testigo de las acciones humanas.

Mientras que el publico con su acostumbrada imparcialidad hace las observaciones, á que dá margen el inconsecuente y extraordinario modo de proceder del Sr. Ladico, con cuya tenacidad no consigue otra cosa que aumentar las sospechas sobre la identidad de su partida de bautismo, y fomentár unas dudas que devia desvanecer por herir lo mas vivo de su estimacion; ofrezco por mi parte continuar noticiandole el estado de este expediente, y cuanto se vaya adelantando en este Tribunal ó en qualquiera otro que sea necesario recurrir en obsequio de nuestra Santa Religión y Sagrado Codigo que hemos jurado.—*Pedro Pont y Mus.*

TEATRO: Hoy se representará la Comedia intitulada D. LLUCH DE NIQUINACH. Se dará fin con un Saynete. Se empezará á las 6½.

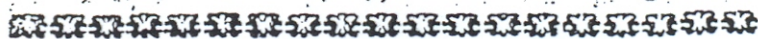
Embarcaciones Entradas.

De Gibraltar el bergantin sueco Bernadotte capitán J. H. Stank con tablas de su cuenta. De idem el javeque español Cordero patron Buenaventura Marques con harina, rom y quincallería de su cuenta.

Correo: Jueves 8 del corriente á las doce del día se despachará para Mallorca con el patron Nicolas Bausa.

MAHON. Imprenta de Pablo Fabregues.
Calle del Arrenal N.º 128. junto al Puente de S. Roque.

Núm. 42. . . tres cuartos. . . Pag. 165

DIARIO DE MENORCA

Del Domingo 11 de Febrero de 1821.

S. Lazaro Ob. y S. Saturnino.

NOTICIAS PARTICULARES DE BARCELONA.

Circular del ministero de Gracia y Justicia sobre secularizaciones.

Para promover S. M. las secularizaciones de todos los regulares de la monarquía, ya monacales, ya mendicantes, ya de cualquiera otra clase ó denominación, en vista de los obstáculos que experimentaban las justas y utilísimas providencias que se había servido dictar á ese fin, tuvo á bien resolver en agosto de 1820 que se impétrase de S. S. un breve general, concediendo á los M. RR. arzobispos, RR. obispos y demás ordinarios diocesanos amplias facultades para que pudieran secularizar á los espresados regulares, sin exigirles otro requisito que el que justificasen tener la congrua señalada por las sinodales de cada obispado.

S. S. por despacho de oficio, fecha 30 de setiembre próximo, ha tenido á bien autorizar á su M. R. nuncio en este reino para recibir los recursos de todos los religiosos españoles que crean tener motivos para solicitar su perpetua secularizacion, y que se le dirijan ó directamente, ó por medio de sus respectivos ordinarios. Le concede por el espacio de seis meses la facultad de poder dar, como delegado suyo y de la Si-

PART B

TRANSCRIPCIÓ I NOTES DEL MANUSCRIT
DE *LA VIUDA ASTUTA* DE VICENÇ ALBERTÍ I VIDAL,
COM A PUNT DE PARTIDA

NOTA PRELIMINAR A PROPÒSIT DE LA TRANSCRIPCIÓ

Des que a Venècia, l'any 1989, vaig començar a analitzar la primera traducció de Goldoni al català, que vaig pensar a fer-ne la transcripció. Avui, la transcripció ha pres forma dins la meua tesi doctoral on hi he normalitzat, amb les indicacions del professor Albert Rossich, la puntuació, l'accentuació, l'ús de majúscules i minúscules, la separació de paraules, els parèntesis, els apòstrofs que el text permetia, els guionets i punts volats.

Com a edició de referència per a l'autor venecià, he utilitzat l'edició Ortolani, dels *Classici Mondadori* de 1936. L'edició de *l'opera omnia* de Goldoni sens dubte està lligada a la figura de l'estudiós Giuseppe Ortolani¹, fins avui la més completa².

Albertí va traduir *La vedova scaltra* de l'edició Zatta del 1790, (contemplada també per l'Ortolani) última edició que es va fer de les obres completes en vida de Goldoni, una edició *vulgata* la qual l'autor no va mai revisar, tot i que va ser molt exigent en la publicació de les seves obres, que en algunes ocasions va fer retirar³.

En la traducció d'Albertí podem observar que manquen tres parts, respecte a l'edició Ortolani. La primera és la part dedicatòria al noble Niccolò Balbi, patrici venecià, intel·lectual apassionat de teatre i mecenes, de Goldoni⁴. La segona part que hi manca és la part introductòria, que tracta del suggeriment de lectura que el mateix autor fa en *L'autore a chi legge*⁵. I la tercera part que no hi figura

---

¹ Ortolani va ser el conservador de la casa de Goldoni, crític literari del Setcents venecià i curador de l'edició considerada la més important de les obres completes del comediògraf. Va dedicar més de vint anys en aquesta extensa tasca, des dels anys trenta fins la seva mort l'any 58.

² El text original de la comèdia *Ortolani* el va reeditar fent la reproducció del tom V (1763) de l'edició Pasquali de Venècia, acarat amb les edicions precedents. Goldoni va publicar *La vedova scaltra* a Venècia a partir del 1750 en el tom I de l'edició de Bettinelli, després la trobem en totes les col·leccions més famoses del segle XVIII (Paperini, Pasquali, Zatta) i del segle XIX i XX. I en el nostre segle l'ha reeditat la casa veneciana Marsilio.

³Vegeu la ressenya de les edicions de *Goldoni*: SANNIA NOWÉ (2003).

⁴ Trobem aquesta carta ja l'any 1750, en les *Comèdies* de l'editor Bettinelli.

⁵ Trobem aquest suggeriment ja l'any 1763 en l'edició Pasquali.

és el *Prologo apologetico*. Segurament aquesta última part és el buit més significatiu atès que l'advocat Goldoni la va escriure en defensa d'una burla que va portar molta cua quan l'abat Chiari, exjesuïta, de Brescia, va refer, a la seva manera, *La vedova scaltra* i la va rebatejar amb el nom de *La scuola delle vedove*. Goldoni, durant el carnaval de l'any 1749, va assistir, amb una màscara posada, al teatre San Samuele, on es va representar aquesta obra, i aquella mateixa nit va dictar el pròleg, en defensa seva, que tot seguit va fer repartir per la ciutat⁶. Tot i que tal defensa, escrita en forma dramàtica, li va costar la prohibició de l'obra, el triomf era tal que no va impedir que es continués representant a diverses ciutats d'Itàlia, fins i tot havent estat prohibida pel Tribunal de la Inquisició a causa del terrabastall causat per l'Abat Chiari. Aquesta tercera part, però, no hi figura tampoc en l'edició Zatta, per això no és una opció del traductor menorquí el fet d'ometre-la. En les parts C i D hi figura, en italià i català respectivament, l'obra amb totes les seves parts, fet obligat, per a la comprensió del text en la seva totalitat.

S'ha de dir, però, que per part d'Albertí, hi ha una manca de comprensió envers els textos goldonians amb aquestes omissions, que treuen sentit a la part històrica, sumades a les omissions citades a la part A, a l'apartat d'alteracions del text per omissió substitució o extensió, que empobreixen el sentit literari i ideològic de l'obra. Això no treu el valor ecdòtic del text per a la nostra literatura, exigua en aquell temps.

El llenguatge d'Albertí és una caixa de sorpreses on es pot trobar des d'una mena de patuès, inventat per ell, amb els préstecs i calcs italians de Goldoni, fins a petites creacions reexides en les quals són paleses alguns jocs i troballes originals. El text goldonià minva, baixa de qualitat, de riquesa de tonalitats, amb les ja esmentades mancances per voluntat de la censura, de les tergiversacions del text i de la malaurada misogínia.

---

⁶ GOLDONI (1908, 392-396). El pròleg va ser divulgat amplament en ocasió del bicentenari goldonià, tot i que en el diari d'Emmanuele Antonio Cicogna, iniciat el 1848, ja se'n té notícia publicada i d'allà no es va tornar a publicar fins al 1908.

Albertí, no pas com l'Abat Chiari, però, també va traïr el text de *La vedova scaltra* amb la seva manera d'interpretar-lo. Tradueix un text de qualitat lingüística refinada, del pare del teatre italià, transformador dels *canovacci* de la *Commedia dell'arte* en papers plens de psicologia i d'ambient social italià de l'època. El traductor menorquí va aconseguir fer un treball de divulgació, però no enlaira gaire el text goldonià. En canvi fa resultar doblement còmiques⁷ certes escenes d'Arlequí, que ja per si mateixes ho són⁸, tenint en compte que aquesta obra teatral és l'única en la qual l'autor escriu quatre papers per a Arlequí sol, plens d'enganyifes i trapelleries, que en Albertí es multipliquen amb jocs dialectals, genuïns i únics i a més fora del context originari d'Arlequí que ve de les valls de Bèrgam i va a servir a Venècia. De cop, setanta anys després es torna maonès i surt a escena interpretant altres quatre personatges de resultat grotesc.

---

⁷ Vegeu II-20-6.

⁸ Vegeu part A, *El personatge d'Arlequí*, i també SANNIA NOWÉ (1998, 65-86).

Antoni Rubió i Lluch
Barcelona, Setembre 1893

LA VIUDA ASTUTA

COMÈDIA EN TRES ACTES

**TRADUÏDA DE L'ORIGINAL ITALIÀ
DE GOLDONI
AL MENORQUÍ
EN 1818**

PERSONAS

ROSAURA , viuda, filla del Dr. Lombard.
ELEONOR, germana de Rosaura.
GABRIEL⁹, coñat de Rosaura y amant de Eleonor.
MILORD RUNEBIF, anglès.
MONSIEUR LE BLEAU, francès.
EL CONDE DEL BOSCH NEGRE, italià.
Dñ. JUAN DE LISBONA , portuguès.
LLUÏSSETA¹⁰, camarera de Rosaura.
ARLIQUÍN, criat de la fonda.
BIRIF, criat del Milord.
ESPIRA¹¹, criat del Conde.
CRIATS [de Gabriel]qui no parlan.

La scena¹² se figura en Mahó.

---

⁹Substitució de *Pantalone* per *Gabriel*. Això dona més versemblança a la representació menorquina atès que transporta l'acció a Maó.

¹⁰Substitució de *Marionette* per *Lluisseta*.

¹¹Substitució de *Foletto* per *Espira*.

¹²El traductor ha mantingut la paraula italiana.

ACTE PRIMER

SCENA 1ª

Nit.

Sala de fonda ab una taula, en el mitx, parada, figurant que se acaba de sopar.

MILORD, MONSIEUR, DON JUAN y EL CONDE.

Tots estos asseguts a la taula, ab el got ple de vi ab la mà. Cantaran una cansó entonada per Monsieur y, acabada, comensaran a parlar.

MONSIEUR

Viva el vi y l'alegria!

TOTS

Viva!

CONDE

Aquest aubergista nos ha donat, per cert, un bon sopar.

MONSIEUR

És estat passable, però vostès, italians, no tenen tant bon gust en el menjar, com en Fransa.

CONDE

També tenim cuiners francesos.

MONSIEUR

Sí, però quand van a Itàlia perden el bon modo de cuinar. Ah, si vostè ves com se menja en París! Allà és ahont es rafinan sas cosas.

MILORD

Vostès, francesos, tenen aquesta mania dins es cap, que no hey ha més món que París. Jo som bon anglès, però may parl de Londres.

JUAN

Jo rich quand sent exaltar París. Lisbona és la capital del món.

CONDE

Señors, jo los parlaré com un vertader italià. Tot el món és país¹³ y pertot un està bé, quand té dubblés dins sa butxaca y alegria en el cor.

MONSIEUR

Bravo¹⁴, camarada, viva l'alegria. Después de un bon sopar, desitjaria estar en conversassió ab una jova guapa. Al punt surt el sol y podríam escusar de anar al llit. Però què hem diuen de aquella viuda hermosa que vàrem tenir el honor de obsequiar la nit passada en aquell ball?

MILORD

És molt elegant y civil.

JUAN

Tenia una gravedad qui encantava.

MONSIEUR

Semblava una francesa. Tenia tota la vivesa de les mademuaselas de Fransa.

CONDE

En veritat, la senyora Rosaura és dona de molta gràcia, reverenciada, respectada de tutom. (*A part.*) I adorada de aquest cor.

MONSIEUR

Alon¹⁵: viva madama Rosaura. (*Aboca vi a tots.*)

JUAN

Viva Doña Rosaura!

MILORD i CONDE

Viva!

---

¹³ *Tot el món és país*: Préstec d'inèrcia de la frase feta *Tutto il mondo è paese*. 'A pertot hi ha de tot'.

¹⁴ *Bravo*: Calc de l'italià.

¹⁵ *Alon*: francesisme: *Allons*.

*Monsieur entona la mateixa cansó,
tots càntan y beuen*

SCENA 2a

Arlequín se atura ab admiració per escoltar el cant. Quand han acabat, se acosta a la taula, umpl un got de vi, canta la mateixa cansó, beu y va-sse'n ab el got.

CONDE

Bravo, criat! Jo alab el seu esperit.

JUAN

Y vostès riuen de semblants imprudèncias? En Portugal, un criat, per una tal impertinència se hauria guñat cincuenta bastonadas.

MONSIEUR

Y en França, aquest feria sa fortuna. Allí los bells esperits són aplaudits.

MILORD

Vostès aprecían los hòmens d'esperit, y nosaltres los de judici.

MONSIEUR

Però, tornem al cas. Tench sempre aquella viuda dins el cor.

JUAN

Jo ja suspir per ella.

CONDE

Jo los aconsell de no ficar-se en aquest pensament.

MONSIEUR

Per què?

CONDE

Perquè la señora Rosaura és una dona inimiga de amor, despreciadora de los hòmens e incapàs de tendresa. Agraphida y compassiva sols en mi. (*A part.*)

MONSIEUR

Encare que sia més sauvatge que una fiera, si un vertader francès, com jo, arriba a dir-ly alguna de aquelles expressions nostras, fetas a posta per encantar las donas, los jur que la veuran suspirar y demanar-me piedad.

JUAN

La primera dona seria qui correspondència negàs al señor Doñ Juan de Lisboa. Els hòmens de un neixement com jo tenen el privilegi de fer-se córrer las donas derrera.

CONDE

I non obstant ab esta, ni la desimboltura francesa, ni la gravedad portuguesa podran alcansar cosa alguna. Jo sé lo que dich, la conech, y crèguian un amic seu.

MONSIEUR

La nit passada la vatx observar que hem mirava tan atentament, que molt bé vatx descobrir la impressió que los meus ulls havían feta al seu cor. Ah! Al donar-ly jo la mà, en el últim minuet, me parlà ab tanta dulsura, que fonch un miracle com no vatx càurer prostrat a los seus peus.

JUAN

Jo no acostum alabar-me de las fineses de las donas, que si no tindria molt que dir per confondre'ls.

CONDE

Jo me abràs de gelosia. (*A part.*)

MONSIEUR

El senyor Gabriel, el seu coñat, és molt amic meu. Ell no deixarà d'introduir-m'y.

JUAN

El doctor, son pare, dependeix de mi. Ell me servirà de acompanyador.

CONDE

Mon cuidado serà de prevenir-la. (*A part.*)

MILORD

Hey! (*Alsant-se y cridant.*)

SCENA 3a

ARLEQUÍN, *altres criats de la fonda, y los dits.*

ARLIQUÍN

Què mana, señor?

MILORD

Escolta. (*Lo aparta.*) (*Los altres tres quedan asseguts a la taula, fent com qui conversin entre ells.*)

ARLIQUÍN

Ja pod dir.

MILORD

Tu, que coneixes la senyora Rosaura, coñada de un tal señor Gabriel?

ARLIQUÍN

Sa viuda? Ja la conech, ja.

MILORD

Jas, vat aquí aquest anell. Du-ly y digas que el Milord Runebif ly envia, que és aquell mateix que anit passada ella me va tant alabar y que avuy dematí aniré a bèurer el xocolati ab ella.

ARLIQUÍN

Però, senyor, vostè que no veu...

MILORD

Jas, vet aquí vuit duros per tu.

ARLIQUÍN

Visca molts anys, jo no heu deya per això, però no voldria que el señor Gabriel...

MILORD

Vés, sinós et feré tastar es garrot.

ARLIQUÍN

Si és així no s'incomòdia. El serviré y feré tot lo que es sol fer a tots los criats de fonda. (*Va-sse'n.*)

MILORD

Hey! (*Cridant.*)

Surten quatre criats.

MILORD

(*A un criat:*) Pren el llum. Amigs, un poc de repòs. (*Va-sse'n ab un criat, ab un llum.*)

MONSIEUR

Adiós, Milord. Anem a dormir un instant, nosaltres també.

Tots s'àlsan.

CONDE

Si no nos veim en la fonda, nos encontrarem en un altre cafè.

MONSIEUR

Avuy dematí quissà no hem veuran.

CONDE

Que té ocupacions?

MONSIEUR

Cont anar a ca la señora Rosaura.

CONDE

És impossible. Ella no reb ningú. (*Va-sse'n ab un criat, ab un llum.*)

MONSIEUR

Sent com se altera el Conde. Ell està més animorat que nosaltres y gaudeix quissà de aquella correspondència que anam cercant.

JUAN

Si fos així, seria molt gelós.

MONSIEUR

És italià y basta. (*Va-sse'n amb un criat, amb un llum.*)

JUAN

Sia tant gelós com vúlguia, sia Rosaura fael, sas carotas de Portugal fan fer grans prodigis. (*Va-sse'n ab un criat, ab un llum.*)

SCENA 4^a

Estudi de la Sra. Rosaura ab cadiras.

ROSAURA y LLUÏSSETA *vestida a la francesa.*

ROSAURA

Lluïseta estimada, digue'm tu, qui ets nada a Fransa y enseñada a París, quina figura¹⁶ feria jo entre aquellas madamas?

LLUÏSSETA

Vostè té esperit y qui té esperit fa paper a Fransa¹⁷.

ROSAURA

Escolta, que trobas que per haver estat tota la nit a ballar tench mal color?

LLUÏSSETA

No señora, vostè és vermeya de natural¹⁸.

---

¹⁶ Calc de l'italià: *Figura*, 'fila', o 'paper'.

¹⁷ Omissió de les quatre entrades següents. Vegeu part C (I.4.3) (I.4.4) (I.4.5) (I.4.6).

Des de:

ROSAURA *Eppure io non sono delle più disinvolve...*

Fins a:

MARIONETTE *Eh, non si piccano poi di tanta modestia. Tutto passa per galanteria, quando è fatto con garbo.*

Goldoni fa referència aquí a de la desimboltura de les dones i altres característiques de caire liberal per l'època. L'autor atorgava als personatges femenins una igualtat, si més no cultural, respecte dels homes. Albertí ha tallat tots els diàlegs on l'autor ho explicita clarament.

¹⁸ Omissió de quatre entrades més. Vegeu part C (I.4.9) (I.4.10) (I.4.11) (I.4.12).

Des de:

ROSAURA *Questo io non l'approverei. Non vi so vedere una giusta ragione.*

Fins a:

MARIONETTE *Fate bene; si va dietro agli altri. Se vi rendeste singolare, forse non sareste considerata.*

Aquest passatge tallat, té la particularitat de citar la *ragione*, la raó, concepte important per al segle. També hi surt Rosaura dient que no vol fer-se reformadora del segle, quan en realitat és un recurs dins el diàleg teatral per a insinuar que aquests dos valors estan en joc i de manera crucial en la reforma goldoniana del teatre, en aquesta obra precisament que dóna la volta a la comèdia italiana, amb el dibuix dels caràcters, amb vertaders personatges i amb molta importància a la dona i a la seva presència dalt de l'escenari.

ROSAURA

Escolta Luisseta, jo are em vuy cuidar un poc de mi, vuy anar composta. Fins are he estat entre sas mans de un vey tísich, y ja que la sort me ha alliberada ab la sua mort, no vuy pèdrer miserablement la mia joventut.

LLUÏSSETA

Si, sèrquia un jovenet, y recompènsia el tems perdut.

ROSAURA

Serà necessari que lo fàssia prest. És veritat que el Señor Gabriel, el meu coñat, me tracta ab cortesia, però per fi, jo ja no puch dir que sia a sa casa, y visch ab subgecció.

LLUÏSSETA

No ly faltaran partits, vostè és jove, hermosa, y lo que més importa, té un bon dot.

ROSAURA

Gràcias a aquell pobre vey qui lo ha aumentat.

LLUÏSSETA

Díguie'm la veritat, vostè que té res entre mans?

ROSAURA

Tant prest? Jo hey ha pochs mesos que som viuda.

LLUÏSSETA

Las esposas jovas, de marits vells solen pensar en tems a elegir aquell qui deu aixugar las suas llàgrimas. Jo me record haver fet lo mateix ab el meu primer espòs, qui en tenia setante.

ROSAURA

Tu hem fas ríurer. El conde no em desagrada.

LLUÏSSETA

No seria un mal partit, però és massa gelós.

ROSAURA

Señal que ama de bo.

LLUÏSSETA

Jo ly aconsellaria esperar a vèurer si ly sortiria alguna cosa millor. Ah, si pogués haver un francès¹⁹, que ditxosa seria!

ROSAURA

Y quin aventatge tindria de casar-me ab un francès?

LLUÏSSETA

Gosaria de tota la llibertat, sens temor de donar-ly la mínima gelosia, antes bé segura, que quan més desimbolta fos, més agradaria al seu geni²⁰.

ROSAURA

La mia germana encara no ve.

LLUÏSSETA

Se deu vestir.

ROSAURA

Ella may acaba.

LLUÏSSETA

Mesquineta, també serca marit.

ROSAURA

Ell serà necessari que també l'acomodem.

LLUÏSSETA

Si vostè no hey pensa, son pare la ferà enveyir fadrina.

ROSAURA

Per esto la tench ab mi.

LLUÏSSETA

Después que és una bona al·lota.

ROSAURA

M'apareix que el meu çoñat se la mira ab bon ull.

---

¹⁹ Calc de: *Avere un francese*, 'tenir un francès'.

²⁰ Omissió de les dues entrades següents. Vegeu part C (I.4.27) (I.4.28).

ROSAURA *Questa è una bella prerogativa.*

MARIONETTE *I mariti francesi sono troppo comodi per le donne. Credetelo a me che lo dico per prova.*

LLUÏSSETA

Si ella sebés que ell se hagués de morir tant prest com el de vostè, tal vegada lo prendria. Perquè si no és per això, jo trob que fa cara de voler-lo jove, guapo, y de bona compleció.

ROSAURA

Qui és aquell qui ve a la volta²¹ del meu estudi?

LLUÏSSETA

És un criat de la fonda de l'Escut de Fransa²². Jo el coneix, perquè hey he posat. És molt faceto²³.

ROSAURA

Ell passa avant ab molta llibertat, demana-ly què vol.

LLUÏSSETA

Déixie'l entrar, que prendrà gust.

---

²¹ Calc de: *A la volta*; 's'acosta'. *Goldoni: Chi è costui , che viene alla volta della mia camera?*

²² Fonda que era prop de *Rialto*, segons *Ortolani*, Op. Cit, pàg. 1215. Ara ja no existeix.

²³ Calc de: *faceto*, o barbarisme castellà.

SCENA 5^a

ARLIQUÍN y *las ditas*.

ARLIQUÍN

Ab llessència, es pod entrar? Quedarà servida. Visca molts anys del favor.

ROSAURA

Bell compliment!

LLUÏSSETA

Si jo ly dich, que és graciosíssim.

ARLIQUÍN

Si vostè s'acontenta, ly tench de fer una embaixada.

ROSAURA

Digau, que vos escolt.

ARLIQUÍN

El Milord Runebif ly fa molts de compliments.

ROSAURA

Això és un señor anglès que vatreu l'altra nit al ball.
(A *Lluïsseta*.)

LLUÏSSETA

Ja el coneix, és un señor molt generós.

ARLIQUÍN

Y después d'haver-ly fet els compliments, diu, que avuy dematí vindrà a bèurer el xicolati, y per senyal de la veritat, ly envia aquest anell.

ROSAURA

Jo m'espant de vós y de qui vos envia ab semblants embaixadas. Si Milord vol venir a sa casa a prèndrer el xicolati, ell comanda, però aquest anell me ofèn. Ell no em coneix. Digau-ly que vénguia, y aprendrà a conèixer-me millor.

ARLIQUÍN

Com? Vostè refuya regalos? Y de qui ha après aquesta usansa tant lletja? Al die d'avuy donas qui no prenen lo que los donan que pocas són!

ROSAURA

Vamos, fora conversa, tornau-lo a qui vos lo ha donat, y digau-ly que Rosaura no necessita anells seus.

ARLIQUÍN

Jo estic espantat, esmerevellat, ab els cabeys drets. Me apareix un sòmit. Una dona refuya un anell? Això és un miracle contre naturalesa.

LLUÏSSETA

Veyam, germà²⁴, deixau-me'l vèurer.

ARLIQUÍN

Mirau-vos-lo. Na Lluïseta també quedarà aturdida, perquè a Fransa no fan tampoch aquets desbarats.

LLUÏSSETA

O y que és de pulit! A lo menos deu valer tres-cents duros. Y vostè el vol amollar així?

ROSAURA

Y te apareix que una dona honesta ha de rèbrer així, tot d'una, un regalo, sens alguns compliments antes?

LLUÏSSETA

Si que té rahó. Tornau-lo al Milord, y digau-ly que vénguia a prèndrer el xicolati (*A part.*) Sa senyora en sab més que jo.

ARLIQUÍN

Hey aniré, ly diré, contaré per tot²⁵ que una dona ha refuyat un anell, però estich segur que tutom heu prendrà per una fàbula. (*Va-sse'n.*)

---

²⁴ *Galantuomo* en l'original.

²⁵ Solució reeixida per a *raconterò a tutta Venezia*, amaga on realment passa l'acció que el traductor transporta hàbilment a *Maó*.

ROSAURA

Alguns foresters tenen de nosaltres mahonesas una malíssima prevenció. Creuen que el or y las prendas que portan dels seus païssos, nos han de fer tot d'una esclavas seuas. En quant a mi, si tench de rèbrer algun regalo, vull antes fer-me pregar per acceptar-lo, y vull que el haver-lo acceptat sia tota la recompensa per qui lo entrega.

LLUÏSSETA

Guapo, Señora! Esto és un bellíssim sentiment, no molt familiar a tutom, y no tant fàcil de posar-se en execució. Però el criat torna.

ROSAURA

Y ab ell ve el Milord. Per cert que no perd tems.

LLUÏSSETA

Els inglesos tenen pocas paraulas y molts de fets.

ROSAURA

La sua desmasiada seriedad no me agrada.

LLUÏSSETA

Sí, cada quart d'hora diuen deu paraulas.

ROSAURA

Introdueix-lo, y después prepara el xicolati²⁶.

LLUÏSSETA

Bé està. (*Va-sse'n.*)

---

²⁶ Omissió de les següents tres entrades: (I.5.27) (I.5.28) (I.5.29).

Des de:

MARIONETTE *Intanto passerò il tempo con Arlecchino.*

Fins a

MARIONETTE *... e tanto basta. (Parte.)*

Altres entrades significatives per la posició activa tant de *Marionette* com de *Rosaura* envers Arlequí, en el text goldonià. Aquesta omissió és greu, com en general totes les d'*Albertí*, quan suprimeix els diàlegs on *Goldoni* fa expressar les dones, sobretot la protagonista, *Rosaura*, es tracta d'opinions sobre els homes o el seu tracte envers les dones. Tot i essent una traducció feta setanta anys després de la publicació de l'autor venecià, el protagonisme femení no és respectat. Aquestes primeres omissions ens introdueixen a les que més tard seran molt més tergiversants i mutiladores de l'obra.

SCENA 6^a

ROSAURA, *después* MILORD, ARLIQUÍN y LLUÏSSETA.

ROSAURA

Si el Milord té sobre mi pensaments convenients al meu caràcter, no refuyaré de admètrer-lo a la mia conversassió. Y quissà, quissà ab el temps... Però vate-lo aquí. (*Sola.*)

MILORD

Señora.

ROSAURA

Som una criada seua.

MILORD

Per què no se ha servit rèbrer aquest anell? Anit passada vostè hem va dir que ly agradava.

ROSAURA

Tot lo qui agrada no és lícit lograr.

ARLIQUÍN²⁷

Hermosa, això va a la llarga. Conversem també jo y vós, sinós me'n vatx. (*Baix a Lluïseta.*)

LLUÏSSETA

Aquí no, que los destorbarem. Anem dins sa cuina y a lo menos m'ajudareu a fer el xicolati. (*Va- sse'n.*)

ARLIQUÍN

Vamos, vamos a lo menos ventaré en es foch. (*Va- sse'n.*)

---

²⁷ Per contra, *Albertí* es fa venir al cas cinc entrades inventades, afegides al text original, en les quals fa que sigui l'Arlequí a exigir la companyia de *Lluïseta*.

Des de:

Arlequí   *Hermosa, això va a la llarga...*

Fins a :

Rosaura   *Que tot lo qui agrada no és lícit lograr.*

MILORD

Perdónia, què deya?

ROSAURA

Que tot lo qui agrada no és lícit lograr.

MILORD

Antes bé se desitja lo qui agrada.

ROSAURA

Desitjar y prèndrer no és lo mateix.

MILORD

Señora, jo no replicaré per respectar las suas proposicions.

ROSAURA

Sèguia.

MILORD

Antes, vostè.

ROSAURA

Vamos, si és servit.

MILORD

No m'atorméntia ab ceremònias. (*Se asseu.*)

ROSAURA

Que ha reposat lo restant de la nit? (*Assehentse.*)

MILORD

Poch.

ROSAURA

Que ly va agradar la funció?

MILORD

Molt.

ROSAURA

Hey havia jovas hermosas?

MILORD

Sí.

ROSAURA

Quina ly va agradar més de totes?

MILORD

Vostè.

ROSAURA

Ah, que riu?

MILORD

Crèguie'm, que lo dich de cor.

ROSAURA

Jo no meresch una distinció tant generosa.

MILORD

Vostè mereix molt, y no se digna acceptar poch.

ROSAURA

No accept per no quedar obligada a concedir.

MILORD

Jo no pretench res de vostè. Si pren l'anell, me donarà gust, si lo agraheix, estich satisfet.

ROSAURA

Si és així, no vuy fer una descortesia a las suas finesas.

MILORD

Ténguia (*Se lleva l'anell del dit y ly dóna.*)

ROSAURA

Ly donaria las gràcias si no temés descomplaure'l.

MILORD

Si parla, me incomodarà.

SCENA 7^a

LLUÏSSETA *ab duas xicras de xicolati, y los dits.*

LLUÏSSETA²⁸

Vat aquí el xicolati.

MILORD

Señora. (*Pren una xicra y la dóna a Rosaura.*)

ROSAURA

Quin estil tant lacònich. (*Beu.*)

MILORD

Joveneta, que noms? (*Beu.*)

LLUÏSSETA

Lluïssa (*Fa una reverència.*)

MILORD

Sa señora deu ser servida ab atenció.

LLUÏSSETA

Fas lo que puch. (*Milord posa la xicra dins el plat, y devall una moneda.*)

LLUÏSSETA

Això és per mi, y és una dobbleta. (*A part mirant la moneda.*)

ROSAURA

Jas. (*Posa la xicra dins el plat.*)

LLUÏSSETA

Jo estich contenta de s'anell. (*Baix a Rosaura vehent l'anell.*)

ROSAURA

Calla. (*Baix a Lluisseta.*)

---

²⁸ En *Goldoni*, això ho diu *Rosaura* en lloc de *Lluisseta*.

LLUÏSSETA

No dich res, no. (*Va-sse'n ab el xicolati.*)

MILORD

Vostè és viuda, no és així?

ROSAURA

Lo som, però si encontràs un bon partit tornaria, quissà...

MILORD

Jo no tinch intenció de prendre esposa.

ROSAURA

Per què?

MILORD

Perquè m'agrada la llibertat.

ROSAURA

Y el amor no el molesta?

MILORD

Am, quand vetx una dona amable.

ROSAURA

Dons el seu amor és passatger.

MILORD

Com? Y que se ha de amar sempre?

ROSAURA

La constància és el crèdit de un vertader amant.

MILORD

Constant fins que dura l'amor, y amant tant com el obecte és pròxim.

ROSAURA

Jo no el comprench.

MILORD

Me explicaré. Jo la am a vostè, ly seré fael tant com la amaré, y l'amaré tant com serà prop de mi.

ROSAURA

Dons, y partit que serà de Mahó, ja me olvidarà?

MILORD

Y què li importa a vostè que jo la amia essent a Londres, o a París? El meu amor ly seria inútil, y jo penaria sens fruit.

ROSAURA

Y quin fruit espera tant com serà prop de mi?

MILORD

Vèurer-la, y ser ben vist.

ROSAURA

Vostè és un señor discret.

MILORD

Una señora de honor no fa esperar res més.

ROSAURA

Vostè és adorable.

MILORD

Som tot seu.

ROSAURA

Però tant com serà a Mahó.

MILORD

Així ho pens.

ROSAURA

Bell humor! (*A part.*)

MILORD

O quant me agrada! (*A part.*)

LLUÏSSETA

Señora, el señor Conde desitjaria fer-ly una vesita.

ROSAURA

El conde del Bosc Negre?

LLUÏSSETA

Això mateix.

ROSAURA

Acosta una cadira, y fes-lo entrar.

LLUÏSSETA

Quedarà servida. (*Aquest no amolla res may.*) (*A part.*)
(*Acosta la cadira y va-sse'n.*)

MILORD

Señora, el Conde és el seu estimat?

ROSAURA

Lo voldria ser.

SCENA 8^a

EL CONDE y *los dits*.

CONDE

Déu la guard, Sra. Rosaura. (*Serio.*)

ROSAURA

Adiós, Conde. Sèguia.

CONDE

Jo estich content de esta bella compañoia.

MILORD

Mon amig, ha fet bé venir. Jo feya morir de melancolia a esta señora.

CONDE

Antes bé la deu haver divertida molt.

MILORD

Vostè ja coneix el meu natural.

ROSAURA

Lluisseta... Señors, ab llessència seua (*Cridant.*) (*Se alza, surt Lluisseta y ly parla baix a part.*) Diràs a Eleonor, ma germana, que vénguia y fes que es pòsia a sèurer al costat del Milord. Jo voldria que la cosa acabàs en bé. (*Lluisseta va-sse'n.*)

CONDE

Jo no creya, tant de bona hora, encontrar-la ja en compañoia, es veu que té bon gust.

ROSAURA

Milord me ha volgut fer el honor de venir a prèndrer el xicolati ab mi.

CONDE

Sí, vostè és generosa en tutom.

ROSAURA

Conde, vostè me ofèn.

MILORD

Aquest està gelós com una bèstia. (*A part.*)

CONDE

Vertaderament no es pod negar que Milord no téngua totas las qualidads amabbles que es poden desitjar en un cavaller. (*Ab ironia.*)

MILORD

Jo ja estich disgustat. (*A part.*)

SCENA 9^a

ELEONOR y *los dits*.

ELEONOR

És permès disfrutar de una tan amable compañía?

ROSAURA

Vina, Eleonor, vina.

MILORD

Qui és aquesta señora? (*A Rosaura.*)

ROSAURA

La mia germana.

ELEONOR

Y criada seua. (*Milord la saluda sens parlar.*)

ROSAURA

Seu prop del Milord. (*A Eleonor.*)

ELEONOR

Si me lo permet.

MILORD

Vosté me fa molt d'honor. (*Sens mirar-la.*)

ELEONOR

Vostè és anglès, no és veritat?

MILORD

Sí señora. (*Sens mirar-la.*)

ELEONOR

Que hey ha molt de tems que és en aquesta ciutat?

MILORD

Tres mesos. (*Sens mirar-la.*)

ELEONOR

Que ly agrada?

MILORD

Molt. (*Sens mirar-la.*)

ELEONOR

Però señor, per què parla ab mi ab tant de rigor?
Jo som germana de Rosaura.

MILORD

Perdónie'm, jo tench l'esperit un poch distret. Aquesta no
me acaba d'agradar. (*A part.*)

ELEONOR

Jo no voldria destorbar los seus pensaments...

MILORD

Jo som un criat seu. (*Alçant-se.*)

ROSAURA

Ahont va, ahont va, Milord?

MILORD

A la plassa.²⁹

ROSAURA

Que està incomodat?

MILORD

Vostè se lo pensa. Avui nos tornarem vèurer. Señora,
adiós. Conde fins a la vista.

ROSAURA

Permètia a lo menos (*Vol alsar-se.*)

MILORD

No no, no lo vull. Quèdia a consolar al pobre Conde. Jo
vetx que ell mor per vostè. Jo també la am, y precisament
per esto, me alegr de vèurer-la rodada de molts de

---

²⁹ Aquesta traducció de *Piazza*, és ambigua, atès que a *Venècia* només hi ha una
plaça, la de *Sant Marc*, però a *Maó*, pot ser interpretat com anar a la plaça a
comprar o a qualsevol plaça de la ciutat.

adoradors qui fàssien justícia al seu mèrit, y
aplaudèsquien la mia elecció. (*Va-sse'n.*)

SCENA 10

ROSAURA, ELEONOR y CONDE.

ELEONOR

Germana, de bella sociedad me has fet gaudir! Jo vertaderament te don las gràcias.

ROSAURA

Excusa. Aquell és un home de molt bon cor, però té les seuas extravagàncias.

ELEONOR

Per mi, ja no el tractaré més, cert.

CONDE

Milord té molt bon cor, però jo el tench amarg del dolor de veure'm mal correspost.

ROSAURA

Y de què es queixa?

CONDE

De vèurer-la a vostè fer part de las seuas gràcias a un altre.

ROSAURA

Dons què? Jo, que som cosa seua? Vostè que per cas me ha comprada? Som per ventura la seua esposa? Que pretén comandar-me? Díguia, y ab quina autoridad? Ab quin fonament? Conde, jo lo am, y més de lo que vostè no pensa, però per esto, no ly vull sacrificar la mia llibertat. La sociedad, quand és honesta, és digna de las personas civils. La dona de esperit tracta ab totom, però ab indiferència. Així lo he fet fins are, y si he distinguit algú és vostè, però si m'abusa, lo posaré igual als altres, y quissà lo despatxaré enterament de la mia casa. (*Vas-se'n.*)

SCENA 11

ELEONOR y EL CONDE

ELEONOR

Señor Conde, vostè és quedat molt desconsolat. Però no en té la culpa. La malahida gelosia és el assot de las pobras donas. La mia germana fa bé llevar-ly aquesta tonteria del cap. Jo per mi, si me tocàs tenir un marit gelós el mataria a pesars. (*Va-sse'n.*)

CONDE

Com és possible no ser gelós. Am una dona hermosa, y la encontr asseguda al costat d'un altre. Oh! La sociedad és honesta y civil. Lo pod ser, no lo neg. Però se comensa ab la civilidad y se acaba ab la tendresa. Jo mateix me som animorat un poch cade vegada. Malbé fàssia qui ha introduït el costum d'aquest modo de conversar. (*Va-sse'n.*)

SCENA 12

Carrer ab la casa de Rosaura.

EL DOCTOR y GABRIEL³⁰.

GABRIEL

Ell³¹ és així, mon estimat amic y parent. El meu germà Esteve s'és mort sens infants, y perquè la nostra heretat no es pèrdia, me som determinat a casar-me jo.

DOCTOR

El pensament no és mal. El asunto està en que ly súrta tenir infants.

GABRIEL

Jo ly diré, jo ja som de una edad avensada, però així com me som regositjat molt en sa meua joventut, esper are valer colca cosa en sas veyesas.

DOCTOR

Que ja ha posat s'uy demunt sa qui ha de ser sa seua costella?³²

GABRIEL

El meu germà elegí per esposa a la señora Rosaura, y jo me inclin a la señora Eleonor. Y així, jo tendria totas duas germanas a casa, sempre que vostè ab la seua acostumada cortesia no me díguia de³³ no.

DOCTOR

Jo per mi estaria contentíssim, y ly don las gràcias del aprecio que fa de mi y de las mias fillas. Si Eleonor està contenta, prènguia-la que jo ly concedesch.

---

³⁰ Per primer cop apareix *Gabriel*, nom que el traductor ha donat al personatge de *Pantalone*, personatge venecià de la *Commedia dell'arte* per excel·lència, que no podria existir a Maó.

³¹ Del dialecte venecià de *Pantalone*: *La xe cussí*, 'és així'. Aquí passa al maonès: *Ell és així*.

³² Tergiversació de: *Avete stabilito e fissato con chi accompagnarvi?*, 'Heu establert i fixat amb qui us acompanyareu?'. La noció de "costella" és invenció d'Albertí.

³³ Calc de: *Dire di no*, 'dir que no'.

GABRIEL

Ella està acostumada a estar a sa casa ab compaia de la seua germana, i així confii que no dirà de no. Y per altra part me apareix que no hem mira ab mal uy.

DOCTOR

Si vostè vol, jo ly parlaré. Vostè díguia alguna cosa a Rosaura y entre nosaltres dos y la ajuda de la germana, esper que la cosa surtirà bé. Mon amich, jo tinch feynas precisas. Antes del vespre nos veurem. (*Va-sse'n.*)

SCENA 13

GABRIEL y después MONSIEUR BLEAU³⁴.

GABRIEL

És veritat, si jo no tingués aquella jova a sa casa, no pensaria en casar-me. N'estich animorat, y no puch víurer sens ella.

BLEAU

Señor Gabriel, jo som de cor un criat seu.

GABRIEL

Visca molts anys, visca molts anys, mussú.

BLEAU

Vostè fa molt de cas de la seua persona.

GABRIEL

Per què ho diu?

BLEAU

Perquè deixa gaudir poch los seus amigs de la sua companyia.

GABRIEL

Vostè ja lo veu, jo som vey, no puch vellar, els gots m'agradan, però és precis que vàgia lleuger, en quant a las donas ja he tocat la retirada.

BLEAU

Y non obstant jo encare no voldria desafiar-me ab vostè a fer l'amor a una jova guapa. Vostè és vell, és veritat, però treu profit de los seus anys.

GABRIEL

Accidents³⁵ no en tench.

---

³⁴ Apareix per primera vegada *Monsieur Bleau*. Aquesta versió del nom d'aquest personatge és la que fa veure que el traductor va fer servir l'edició *Zatta* de l'obra goldoniana, atès que és l'única, a banda de en la seva autobiografia, escrita en francès, *Mémoires*, en la qual apareix *Monsieur Bleau* en lloc de *Monsieur Le Blau*.

³⁵ *Schinele*, venecià, 'xacres'.

BLEAU

Viva el señor Gabriel. Jo tench un bòtil³⁶ de moscatell³⁷ de dotze anys, qui feria tornar un mort, y vull que nos lo beguem junts.

GABRIEL

Per què no? Per un bòtil encara som homo³⁸.

BLEAU

Y vostè com se troba de vi de Cipro? Jo n'he begut a ca seua de molt bo.

GABRIEL

En tench un barril de preciós ab un ranci tan esquisit que feria tornar bona l'aigu de rentar els bòtils.

BLEAU

Guapo, guapo, el tastarem.

GABRIEL

Quand tènquia gust.

BLEAU

Ydò are, qui no hey ha moment més prop³⁹.

GABRIEL

Are no és hora. Estarem incòmodos. Esperem que las donas súrrien, y estarem ab tota llibertat.

BLEAU

Las donas no m'incomodan. Anem, anem.

GABRIEL

Un sempre ha de fer ceremònias.

---

³⁶ *Bòtil*, paraula que per contacte amb la paraula anglesa *bottle*, va quedar en el menorquí per causa de les dominacions britàniques a l'illa.

³⁷ El vi de *Borgogna* esdevé *moscatell*.

³⁸ *Ghe stago*, venecià, 'hi estic'.

³⁹ En *Goldoni* aquesta entrada és un proverbi italià: *Chi a tempo, non aspetti tempo*.

BLEAU

La señora Rosaura estarà contenta que ly anem a fer un poch de compañía. Ella és una dona d'esperit. Señor Gabriel, vostè té una bella coñada.

GABRIEL

Ara are vetx quina casta de vi deu voler bèurer aquest, a sa casa també hey ha aquella altra berganta. No voldria... No, no, enfora, enfora. (*Fort.*) Sí, és una viuda molt civil y modesta. (*A part.*)

BLEAU

Mon amig, fàssiem aquest favor, conduèsque'm a donar-ly el bon die.

GABRIEL

Oh! Vostè s'engaña. El meu nom és Gabriel, y no conductor.

BLEAU

Vostè qui és el señor de la casa, lo pod fer.

GABRIEL

Lo puch, però no dech.

BLEAU

Y per què?

GABRIEL

Per què? Vostè que es pensa que el cuñat ha de fer sa cabeyera a sa coñada?

BLEAU

Deixi anar aquests prejudicis. Sia amig, sia homo de bé. Jo lo feré per vostè.

GABRIEL

Visca molts anys, jo no necessit d'aquests servicis, y no estich en estat de fer-ne.

BLEAU

O jo som un tonto o vostè no em compren. La señora Rosaura m'agrada, desitjaria vèurer-la de prop, y el preg que m'introduèsquia. Troba que ly deman una gran cosa?

GABRIEL

Una bagatel·la. Per qui hey està acostumat no és res.

BLEAU

Ydò jo hey aniré sens vostè.

GABRIEL

Fàssie lo que vúlguia.

BLEAU

Ella és viuda. Vostè no la comanda.

GABRIEL

Té rahó.

BLEAU

Jo ly volia dèurer aquesta atenció a vostè.

GABRIEL

No fa res, no.

BLEAU

Un altre s'apreciaria de poder-me fer una tal finesa.

GABRIEL

Y jo just al revés.

BLEAU

Qui no vol fer un sevici a un amig no és un homo de bé.

GABRIEL

Ab cosas lícitas y honestas.

BLEAU

Jo som un home d'honor.

GABRIEL

Ja heu crech.

BLEAU

Vol una dotzena de bòtils? Jo los hy enviaré.

GABRIEL

M'admir de vostè. Jo no necessit bòtils seus. Tench licors per aufagar-lo a vostè y cinquanta de la seua casta. Aquests oferiments se fan a hòmens de altre caràcter⁴⁰, no al señor Gabriel. M'entén? Ly vàlguia per vegada, a sa casa ja no hey ha per vostè ni Cipro ni moscatell⁴¹. (*Va-sse'n.*)

---

⁴⁰ *Albertí* ha respectat aquesta paraula que és clau en aquest text, on *Goldoni* dibuixa els caràcters dels personatges. Aquesta és la segona comèdia de caràcter de l'autor, la primera és *La donna di garbo*, on encara els caràcters no estaven tan ben perfilats i on hi havien més reminiscències de la *Commedia dell'arte*. Segurament *Albertí* va escollir de traduir aquesta obra per primera de *Goldoni*, conscient de la seva reforma del teatre italià.

⁴¹ *Candia* en *Goldoni*, vi italià de la província de *Massa-Carrara*.

SCENA 14

MONSIEUR BLEAU, *después* LLUÏSSETA.

BLEAU

Ah, ah, ah. Aquest me fa ríurer de gust. És un bon homo, però... Però yo que m'importa si ell no me vol introduir? Que per cas lo necessit? Que no tench jo bastanta franquesa per tocar a la porta y fer-me obrir? O de casa! (*Sol, rient.*) (*Toca.*)

LLUÏSSETA

Qui és? (*A la finestra.*)

BLEAU

La señora que hey és? ... O! Lluïseta!

LLUÏSSETA

Señor!

BLEAU

Tu aquí?

LLUÏSSETA

Y vostè en Mahó?

BLEAU

Sí, la señora Rosaura que és en casa?

LLUÏSSETA

Púgia, púgia y parlarem ab comoditat. (*Tanca la finestra y obra la porta.*)

BLEAU

Això és víurer. (*Entra en la casa.*)

SCENA 15

Estudi de Rosaura.

ROSAURA *sola asseguda lligint un llibre, después*
LLUÏSSETA.

ROSAURA

Bella erudició és aquesta! Aquell qui ha escrit aquest llibre lo ha fet per fer-se voler bé de las donas. (*Llitx*) *El pare deu sercar el marit a la filla y ella l'estimat. Aquest serà l'íntim secretari de la señora y ly estarà més subgecte que al marit. La persona més útil a un bon marit és un estimat, perquè aquest lo alivia de molta de carrecho⁴² y modera lo esperit inquiet de una esposa capritxosa. (Parlant.)* Aquest autor incògnit no ha escrit per mi. Jo tant com som estada casada no he volgut entorn de mi estos ganimedes, que pretenen comandar més que el marit. Qui no té estimats està subgecte a un sol, y qui en té, multiplica las suas cadenas.

LLUÏSSETA

No voldria destorbar la seua lectura.

ROSAURA

Pren aquest llibre, qui és teu, ell no fa per mi.

LLUÏSSETA

Que a vostè no ly agràdia, hey convench; però crèguie'm que al die d'avuy, és la gramàtica de las donas. Però deixem això que menos nos deu importar. Señora, la sort ly ofereix una felicíssima conjuntura de aprofitar del seu mèrit.

ROSAURA

Y com?

LLUÏSSETA

Hey ha un cavaller francès qui està abrasat de la seua hermosura, y suspira per la seua correspondència.

---

⁴² 'Càrrega'. En *Goldoni, pesi*.

ROSAURA

Y com s'anomena?

LLUÏSSETA

Monsieur Le Bleau⁴³.

ROSAURA

Ah, ja lo coneix. Anit passada va ballar un minuet ab una gran afectació, quand me donava la mà, apareixia com si me la volgués desviar.

LLUÏSSETA

Això no fa res, és un señor molt rich, noble, jove, hermós, té esperit, no és gelós, ni extravagant, basta dirly que és francès.

ROSAURA

Tu no vols abandonar aquest vici d'exaltar en la més mínima cosa a la teua nació.

LLUÏSSETA

Però si jo dich la veritat. En substància, ell és dins la antessala qui espera la permissió per entrar.

ROSAURA

Y ab tanta facilidad l'has introduït a sa casa?

LLUÏSSETA

Ell és de sa meua terra.

ROSAURA

Y què m'importa a mi que sia de sa teua terra? Jo lo dech sèbrer.

LLUÏSSETA

Anem, no vulguia fer tant s'escrupulosa. Ell també tindrà anells, també.

---

⁴³ Només figura la forma *Le Bleau* en el repertori de personatges, quan és anomenat a entrada d'escena, o anomenat dins el text com aquí, per *Lluïseta*. A la resta d'entrades sempre figura la forma *Bleau*. I en la primera entrada de l'escena XVI, *Albertí* inventa la fórmula *Bleau de las xenas*.

ROSAURA

No sias impertinent, sinós, prest, prest...

LLUISSETA

Jo heu dich per riurer, señora. Si vostè no vol que ell passi avant.

SCENA 16

MONSIEUR LE BLEAU y *ditas*.

BLEAU DE LAS XENAS

Lluisseta, sa señora que dorm?

LLUÏSSETA

No señor, però per are no pod.

BLEAU

Dons si no dorm, permetrà que pàssia avant. (*Entra.*)

LLUÏSSETA

Què ha fet?

ROSAURA

Señor, aquí no s'acostuma tant francament...

BLEAU

Aquí me té a los seus peus a demanar-ly perdó de la mia impertinència. Si té el cor tan bo, com hermosa la cara esper que no me lo sebrà negar. (*S'ajonolla.*)

LLUÏSSETA

Bravo, monsieur Le Bleau (*A part.*)

ROSAURA

Àlsie's: el seu horror no és tant grave, que lo hàgia de tirar a los peus de qui no mereix tant tendras humiliacions.

BLEAU

O cels! Las suas paraulas han umplert el meu cor de dulsura.

ROSAURA

Encara que hey hàgia un poch de caricatura, aquest modo obliga infinitament. (*A part.*)

BLEAU

Lluïsseta, jo ja no et necessit, te'n pods anar a fer las feynas de la casa. (*Baix a Lluïsseta.*)

LLUÏSSETA

Señora, te res que manar-me?

ROSAURA

Acosta duas cadiras.

LLUÏSSETA

Tèngua. Señor recòrdie's de los costums de la nostra terra. (*Baix a Bleau.*)

BLEAU

Sí, ja hey haurà lo qui apartan a la camarera. (*Baix a Lluïsseta.*)

LLUÏSSETA

En quant en això m'agrada molt l'usansa inglesa. Aquell, tot d'una, és molt bo. (*Va-sse'n.*)

SCENA 17

ROSAURA y MONSIEUR LE BLEAU.

BLEAU

Ah, señora! El cel, qui fa totas las cosas bé, no la pod haver feta tan hermosa per tormentar los amants, y així de la seua hermosura derif la sua piedad.

ROSAURA

Així com sé que no som hermosa, no me alab de tenir compassió.

BLEAU

El baix apreci que vol tenir de vostè mateixa prové de la seua gran modèstia. Però a fe, que si Apel·les degués pintar are Venus, no podria fer més que el seu retrato.

ROSAURA

Señor, la desmasiada alabansa degenera en adulació.

BLEAU

Jo ly parl ab tota sinceridad, de cor, paraula de cavaller, com a vertader francès, vostè és la dona més hermosa de esta terra.

ROSAURA

Y obsequiada d'aquest esmortahit. (*A part.*)⁴⁴

BLEAU

A l'hermosura natural ha añadit después el bell art de compondre's perfectament el cap, que me apareix una Flora⁴⁵. Qui la ha pentinada, señora? Na Lluisseta?

ROSAURA

Sí señor.

---

⁴⁴ Tergiversació de:

ROSAURA *E seguida da questo passo. 'I continua amb aquest tarannà'.*

⁴⁵ Flora, personatge arcàdic, que reprèn el nom de l'antiga deessa llatina de la primavera. Goldoni té simpatia per l'Arcàdia, sols un any después de *La vedova scaltra* va escriure *L'arcadia in Brenta* llibret d'òpera representat l'any 1749 a la riba del riu Brenta, enmig de la natura.

BLEAU

Jo coneix la moda de París. Però perdónia, un cabell insolent es vol alçar masse de sobre el cap.

ROSAURA

Això no és res.

BLEAU

Perdónia, està malament. Si té gust, ly tallaré.

ROSAURA

Jo cridaré la camarera.

BLEAU

No, jo vull tenir el honor de servir-la: espèria...*(S'alsa, treu un estotx de la butxaca, y de ell unas estisoras y talla el cabell a Rosaura, después del mateix estotx treu un ferro⁴⁶ y ly acomoda los cabells. Trobant que no va bé, treu de una altra butxaca una pinteta, y ly acomoda los revulls⁴⁷. De dins l'estotx treu un flasquetet d'oli d'olor, se'n posa sobre les mans y después ly posa per el cap. Y finalment treu un flasquet més gros d'aigu d'olor, en renta las mans a Rosaura y las hy aixuga ab el mocador, dient algunas cosas mentres fa tot esto. Rosaura estarà admirada, y lo deixarà fer, después s'asseu y diu:)* Are està parfetament.

ROSAURA

No es pod negar que en vostè no réinia tot el bon gust y que no sia el retrato de la galanteria.

BLEAU

En quant al bon gust, no lo fas per alabar-me, però París feya de mi algun tant d'apreci. Tots los sastres francesos tenen correspondència ab mi per comunicar-me las seuas idees, y no treuen una moda nova sens la mia aprovació.

---

⁴⁶ 'Agulla de cabell'.

⁴⁷ Omissió d'una part descriptiva fora del diàleg (I. 17. 13).

Des de:

...*Da una scatola d'argento tira fuori.un buffettino...*

Fins a:

...*tira fuori uno specchio, perché si guardi ...*

ROSAURA

En efecte es veu que el seu modo de vestir no és ordinari.

BLEAU

Ah! Míria aquesta estatura, y aquest aire (*S'alsa y es passetja.*) Obsérvia los meus costats quin adorno donan a la persona. El equilibri en què estan és la causa de haver-me vist sortir tan admirablement en el ball.

ROSAURA

No podia fer més dolent. (*A part.*)

BLEAU

Però perd el tems en cosas inútils, y me olvidava dir-ly que me agrada en extrem, que la am així com la llum de los meus ulls, y que desitx la seua correspondència per únich alivio de las mias penas.

ROSAURA

Señor, que jo ly agràdia, és la mia fortuna, que vostè me àmia, és bondad seua, però el correspondrer-ly, no està en mon poder.

BLEAU

De qui dependeix? No és, per ventura, señora, de vostè mateixa?

ROSAURA

Una viuda està més subjecta a la crítica que una altra dona. Si jo me declaràs a favor seu, no se feria sinós parlar de mi.

BLEAU

Però vostè no ha de fer cas d'aquesta gent. Ha de víurer segons el bon sistema de las donas prudentes.

ROSAURA

La dona prudent deu víurer sola o ab companyia d'un marit.

BLEAU

Aquesta proposició podria no ser vera, però si lo vol així, jo n'y oferesch un.

ROSAURA

Y qui és aquest?

BLEAU

Monsieur Le Bleau, qui l'adora. Jo, estimada, ly donaré la mà, així com ly he donat el cor.

ROSAURA

Dónie'm tems per pensar-hy.

BLEAU

Sí, mon bé, prènguia tant de tems com vúlguia, però entretant no em déixia morir. (*S'acosta per prendre-ly la mà.*)

ROSAURA

Señor, a poch a poch, un poch més de modèstia.

BLEAU

No es permet alguna petita cosa a un qui ha de ser el seu espòs?

ROSAURA

Encara és masse prest.

BLEAU

Però jo me abràs, y no puch víurer. (*Vol prènder-ly la mà.*)

ROSAURA

Convé acabar. (*A part.*) (*S'alsa.*)

BLEAU

No em déixia. Ténguia compassió. (*Ly corre derrera.*)

ROSAURA

Modèstia, ly dich. Vostè és masse enfadós.

BLEAU

Jo ly deman perdó. (*S'ajonolla.*)

ROSAURA

Ja hy tornam ésser. (*Fort.*) Anem, àlsie's, y no fàssia semblants humiliacions⁴⁸. (*A part.*)

BLEAU

Però senhora, una opressió de cor m'inpedeix alsar-me de terra, sens el auxili de la seua mà.

ROSAURA

Anem dons, jo ly ajudaré. (*Ly dóna la mà.*)

BLEAU

Ah, mon bé! (*Ly vol besar la mà.*)(*Alsant-se.*)⁴⁹

ROSAURA

Señoret, vostè és masse brivó. (*Detenint-lo.*)

BLEAU

Vostè masse hermosa. No és un bon amant aquell qui no sab comètrer algun petit robo.

ROSAURA

Anem, no me és permès gaudir més llarg temps del favor de la seua companyia.

BLEAU

Jo seria un indiscret, si pretengués allargar-ly més la incomodidad. Me n'aniré per deixar-la sola.

ROSAURA

Jo me reserv per una altra ocassió el respòndrer a la proposició que me ha fet.

BLEAU

Aquesta mà està per vostè.

---

⁴⁸Tergiversació de:

E non mi date in simili debolezze, 'i no em toqui el punt dèbil'.

⁴⁹ Entrada afegida:

Bleau Ah, mon bé! (*Ly vol besar la mà*)(*Alsant-se*)

ROSAURA

Y jo no estich distant de acceptar-la. Molt hy pensaré
antes de fer-ho. (*A part.*)

BLEAU

Adiós, ma reyna, governadora de los meus pensaments y
del meu cor. Que hermosura! Que gràcia! Pecat⁵⁰ que no
vàgia nàixer a París! (*Va-sse'n.*)

---

⁵⁰ Calc de: *Peccato*, 'llàstima'.

SCENA 18

ROSAURA *sola.*

ROSAURA

Cert! Si fos nada a París valdria alguna cosa més. Jo me apreciï de ser d'un país a hont reina el bon gust, tant com en cualsevol altre. Mahó raplega tot lo bo de las nacions estrangeras, y deixa lo mal. Esto és el motiu per què tutom⁵¹ s'animora del bon estar que hy fa. Aquest francès no me desagradaria, si no fos tan afectat. Jo tem que las suas paraulas no sien totas estudiadas, que sia vertaderament sincero, y que a la fi no sia més variable que el anglès, que si aquest no promet amar-me anant-se'n de aquesta ciutat, aquell no comència a disgustar-se del meu amor, essent encare en ella.

Fi del acte primer.

---

⁵¹ *Tutom*, forma disminuïda en respecte a l'original, *tutte le nazioni del mondo*.

ACTE SEGON

SCENA 1^a

Estudi de Rosaura.

ROSAURA y *el* DOCTOR.

ROSAURA

Apareix com si el meu pare se sia oblidat de mi, vostè may me ve a vèurer.

DOCTOR

Ma fia, tu ja lo sabs, jo tench sas meas feinas, y no tenint rendas, és precis que me guània la vida ab el meu suhor.

ROSAURA

Si necessita de alguna cosa, comàndia.

DOCTOR

No, no vull ocasionar-te un major càrrech. Ja bastant, tenint ab tu a Eleonor, ta germana, m'alivias del disgust més gran del món.

ROSAURA

Vostè deuria procurar casar-la.

DOCTOR

Per això som vengut a ca teua. Sàpias que el señor Gabriel, ton coñat, se inclinaria a casar-se ab ella.

ROSAURA

Per amor de Déu⁵², no ly dónia un vell.

DOCTOR

Tu en vares prèndrer un.

---

⁵² Intensificació: *Goldoni : Oh!, Albertí: Per amor de Déu.*

ROSAURA

Y per això ly dich que no n'y dónia un a ella.

DOCTOR

Basta, jo ly parlaré, y si ella s'y inclina, no ly fessem pèdrer sa ventura.

ROSAURA

Si s'y inclina, que lo fàssia. Però repària de no forsar-la.

DOCTOR

Y tu Rosaura, et vols tornar casar?

ROSAURA

Y per què no? Si hem surtigués un bon partit, al punt lo prendria.

DOCTOR

Hey ha un cavaller portuguès⁵³ qui et té afecte.

ROSAURA

Com es diu?

DOCTOR

Don Juan de Lisbona.

ROSAURA

Ja lo conech. Anit passada era en el ball.

DOCTOR

Ell me ha pregat de introduir-lo a ca teua, y és vengut ab mi fins aquí. Jo sé que és un cavaller ple de cortesia y honestidad, y així, si no tens res que dir-hy, me daràs molt de gust rebrer-lo y més podent succehir que no te sia inútil el afecte que et té.

---

⁵³ Aquest personatge portuguès és canviat per voluntat d'Albertí. En *Goldoni* és un cavaller espanyol, *Don Alvaro di Castiglia*. Si Albertí hagués mantingut *Don Alvaro di Castiglia* no hauria tingut, a Maó, l'efecte d'estranger que hi té *Don Juan de Lisbona*, senzillament perquè Maó era dins el mateix Estat espanyol i, *Don Alvaro* no hi hauria resultat estranger.

ROSAURA

Presentant-me-lo el meu pare, no refuy al cavaller portuguès.

DOCTOR

Ma fia, convendria que et tornassis a casar. Escuse'm si te lo dich. Una viuda en las sociedades no fa la major figura. (*Va-sse'n.*)

SCENA 2^a

ROSAURA, *después* D. JUAN.

ROSAURA

Me mortifica civilment. Però que grans conquistas vatre fer anit passada! Tots quedaren encantats. Jo no sé què tenia de extraordinari. Més vatre aquí el portuguès. Ell ve amb un pas geomètric. Acostumada gravetat de la seua nació. (*Sola.*)

JUAN

Déu la guard, señora doña Rosaura⁵⁴.

ROSAURA

Bon dia tenga señor don Juan.

JUAN

El seu pare m'ha obligat a venir-ly jo a donar el present enfado, però jo no he fallat a donar-ly gust, y més, per tenir el gust d'honrar-la.

ROSAURA

El meu pare és estat molt indiscret de donar-ly a vostè una tant gran incomodidad, y conduir-lo a mortificar-se ab la meua enfadosa conversa.

JUAN

Vostè és una señora de molt de mèrit y trob ben recompensada cualsevol mortificació que prènguia per vostè.

ROSAURA

Vol fer-me un favor? Sèguia.

JUAN

De die encare és més pulida que de nits. (*A part.*)
(*S'asseu.*)

---

⁵⁴Omissió causada per el transport de l'acció a Maó. En Goldoni: *Rosaura de' Bisognosi*, perquè familiar de *Pantalone de' Bisognosi*.

ROSAURA

M'incomoda en extrem. (*A part.*) (*S'asseu.*)

JUAN

Prènguia un pessiguet de tabach. (*Ly dóna.*)

ROSAURA

És preciós.

JUAN

Ahir lo vatx rèbrer ab un exprés que me va despatxar la duquessa ma mara.

ROSAURA

En efecte no pod ser millor.

JUAN

Està a la seua disposició.

ROSAURA

No despreciaré l'honor de posar-ne un poch dins la meua capsa.

JUAN

Servèsquie's de la meua.

ROSAURA

Jo jamai permetré que vostè quédia sense.

JUAN

Dons donie'm en canvi la seua.

ROSAURA

Però la meua és de plata y la seua és d'or.

JUAN

Què or ni or! Nosaltres feim tant d'apreci de l'or com del fanch. Jo fas més cas de un pessig del meu tabach que de cent capsas las més ricas. Si és servida. (*Ly presenta.*)

ROSAURA

Per donar-ly gust. (*Barata la capsa.*) Don Juan, com ly agrada Mahó?

JUAN

Molt, però no hey vetx aquell aire de magestat qui respira per tots los ànguls de Portugal.

ROSAURA

Y de las mahonesas, què en diu?

JUAN

No conech la sua hermosura.

ROSAURA

Per què?

JUAN

Perquè se abaixan demasiadament, y no saben sostenir bastant el decoro del seu mèrit.

ROSAURA

Dons què? Vostè que las voldria superbas?

JUAN

Las voldria més graves y menos vulgars.

ROSAURA

Però el nostro costum és aquest.

JUAN

A poch a poch, jo no parl per vostè. Vostè no sembla mahonesa. La nit passada me sorprengué. Vatx vèurer brillar en los seus ulls un rayo de resplendent magestat, qui me umplí tot de veneració, admiració y respecte. Vostè me va aparèixer tot d'una a una de las nostras damas, las quals, a pesar de la subgecció en que las tenim, tenen la facultat de aterrar y abàtrer ab la vista sola.

ROSAURA

Jo ly don las gràcias de l'opinió que té de mi. Però repària a no engañar-se.

JUAN

Un portuguès no és capàs de quedar obligat. Nosaltres tenim un vertader coneixament del mèrit.

ROSAURA

Jo lo crech, però algunas vegadas la passió al·lucina.

JUAN

No, no, no és possible que los portuguesos àmian per una passió brutal. Antes de inflamar-se, volen conèixer el obgecte del seu ardor. Entre nosaltres, la hermosura no és el més fort motiu de los nostros amors.

ROSAURA

De què dons se solen encantar?

JUAN

De la seriedad y gravedad.

ROSAURA

Geni vertaderament particular de la nació. (*A part.*)

JUAN

Jo no desitjaria incomodar-la. Quina hora deu ésser?

ROSAURA

Prop de mitx die.

JUAN

Veyam què diu el nostro original infal·libble. Això és una de las obras més parfetas de Inglaterra. (*Treu el rellotge.*)

ROSAURA

A Portugal, que no fan rellotges?

JUAN

Què es pensa vostè? A Portugal poca gent treballa.

ROSAURA

Dons, y la gent ordinària com viu?

JUAN

A Porutgal no hey ha gent ordinària.

ROSAURA

Això sí que és original! (*A part.*)

JUAN

(*Mentres mira l'hora que és, el rellotge ly cau, y ell encare ly dóna una cossa, dient:*) Ves-te'n al diable.

ROSAURA

Què fa? A un rellotge tant parfet?

JUAN

Lo qui ha tocat los meus peus, no és ja més digne de la mia mà.

ROSAURA

Té rahó.

JUAN

Vostè en més de mitja hora que hey ha que és ab mi, no me ha demanat encare ninguna cosa.

ROSAURA

Jo no sé de què pregar-lo sinós del honor de los seus favors.

JUAN

Los favors de los portugueses no se logran tant fàcilment. Vostè és hermosa, magestuosa, m'agrada, l'estim, però per obligar-me a ser seu, ly faltan encara moltes circumstàncias.

ROSAURA

Fàssie'm favor de dir-me què és.

JUAN

Sèbrer en quin grau d'apreci té vostè la nobblesa.

ROSAURA

Aquesta és el meu Déu.

JUAN

Conèixer si sab despreciar las ànimas baixas y vulgars.

ROSAURA

Las odii, las avorresch.

JUAN

Experimentar si té la virtut de preferir una gran sang a una vana hermosura.

ROSAURA

D'això sempre me'n he apreciat.

JUAN

Are és dons digne del meu favor. És tot de vostè. Dispongui de ell a son gust. (*Alsant-se.*)

ROSAURA

Que ja me vol deixar? (*Alsant-se.*)

JUAN

No vull exposar-me.

ROSAURA

Vull aprovar si sé donar-ly gust a la usansa del seu país. (*Fort ab gravedad.*) De mi no espèria una mirada menos severa. (*A part.*)

JUAN

Are m'agrada.

ROSAURA

El deixaré penar primer que usar de compassió.

JUAN

Lo sofriré ab alegria.

ROSAURA

Ab una sola girada d'ulls meua, vostè deu detenir fins los sospirs.

JUAN

O que ditxós morir per una dama qui sab sustenir la seua gravedad!

ROSAURA

Comènsia a tèmer-me. Vàgia-sse'n.

JUAN

Estich empeñat a obehir-la.

ROSAURA

No hem míria.

JUAN

O quin prodigi és aquest! Quina severidad admirable!
Experiment el més gran gust en sofrir la major pena. (*Se
gira un poch, fa un sospir, y va-sse'n.*)

SCENA 3^a

ROSAURA *sola*.

Ah! Aquest és el caràcter més divertit de tots quants n'he tractats. Té gust de ser tormentat, y per gràcia de aquesta seua idolatrada gravedad, fa més cas de los desprecis que de las finesas. Vam aquí provehida de quatre amants, cade un de los quals té el seu mèrit y las seuas extravagàncias. L'italià és fael, però masse gelós, l'inglès és sincero, però inconstant, el francès és galan, però afeminat, y el portuguès amorós, però masse grave. (*Va-sse'n.*)⁵⁵

Jo vetx, que volent jo surtir de la subgecció, deuria elegir a un de éstos, però quin, encara no lo sé. Jo tem que no hàgia de preferir el Conde, encare que algunas vegadas sia molest ab las suas gelosas suspitas. Ell és estat el primer qui se és declarat a mi; y después que té el privilegi de ser casi paísà meu, per lo molt de tems que hey habita aquí; privilegi qui preval bastant en totas les nacions del món. (*Va-sse'n.*)

---

⁵⁵Segons l'estat del manuscrit, es pot observar que aquest darrer mot no és de la mateixa mà. Hi ha un espai blanc on veiem el retall de paper blanc de la censura i l'escriptura del censor *Sancho* que diu: "vasen" amb cal·ligrafia molt diferent de la d'*Albertí*, i correspon a la dels retalls de les escenes II. 17. 16 i III. 1; al foli 31 del ms. Aquests criden l'atenció pel fet de ser en moments culminants de l'obra i de la seva ideologia. El que segueix, però, possiblement queda eliminat per raons de context en la traducció. Atès que, amb el canvi de país, la nacionalitat del comte *Bosco Nero* deixa de ser la mateixa que la de la protagonista principal i per tant, el fragment perd el sentit. Pèrdua volguda pel context, que segueix una lògica; i un retall que trobem també en la traducció de 1915 d'*Ambrosi Carrión, La vídua desitjada*.

El fragment tapat amb paper blanc va des de: *Jo vetx, que volent jo surtir de la subgecció...*Fins a: *...privilegi qui preval bastant en totas les nacions del món. (Vassen.)*

Veiem, en aquest tros, una creu abans de "Jo vetx..." i una altra després de "Vassen", a més del paper a sobre. En l'edició de *Cursach*, aquest tros no és vist perquè no va treballar amb l'original, el ms.1788 de la Biblioteca de Catalunya, on va anar a parar gràcies a Rubió i Lluch. La còpia deixa veure només els espais blancs, que estan cobrint els fragments tapats, però igualment traduïts per *Albertí*. Això deriva de l'estat del manuscrit.

SCENA 4^a

Sala de Fonda.

MONSIEUR LE BLEAU y ARLIQUÍN.

BLEAU

Tu ets un home d'esperit, pecat que et pèrdias dins una fonda, ahont no pods fer brillar la teua habilidad.

ARLIQUÍN

Jo ly diré, señor, així com tota la meua habilidad consisteix en menjar, trob que no podria trobar lloc millor que una fonda.

BLEAU

No, mon amig, no és aquesta la teua habilidad. Jo conech ab las teuas bellas ideas que ets un mestre famós per fer una embaixada amorosa.

ARLIQUÍN

Per cert que vostè és un mal astròlech, perquè jo mai he fet de medianer.

BLEAU

Vat aquí com en aquesta terra se mutan els termes a totas las cosas. Que ve a ser aquest medianer? Un embaixador de pau, un intèrprete de los cors amants, un heraldo de felicidad y alegrias, mereix tot l'apreci, y ocupa los llocs més honorífichs del món.

ARLIQUÍN

Guapo, guapo⁵⁶.

BLEAU

Vamos, jo feré una cosa qui ferà brillar la teua persona. Tu que coneixes una tal madama Rosaura, coñada de un tal señor Gabriel?

---

⁵⁶Omissió de: ... *in bon italian vol dir batter l'azzalin*. I tergiversació per *Guapo*, *guapo*.

ARLIQUÍN

Molt bé.

BLEAU

Tens curatge de presentar-te a ella en nom meu, y dur-ly un regalo de una prenda preciosa, que et donaré?

ARLIQUIN

Que és colque anell?

BLEAU

Altre que anell! És una alaca que no té preu.

ARLIQUÍN

Per això, perquè si fos un anell, estich segur que no el prendria. Però basta, heu aprovarem, més téngua present que tot treball mereix la seua recompensa.

BLEAU

Fe la comissió, y seràs llargament premiat.

ARLIQUÍN

Díguie'm, señoret estimat, vostè que no és estat mai a Inglaterra? Que no sab l'usansa d'aquell país?

BLEAU

No hey som estat mai, y no sé de quina usansa hem parlas.

ARLIQUÍN

Sàpia dons que a Inglaterra se acostuma a regalar antes.

BLEAU

A sa nostra terra no és així. La recompensa no ha de ser primer que el favor. Obra bé, y no témias.

ARLIQUÍN

Basta, jo confiï en la seua paraula.

BLEAU

No vull però que díguis que ets un criat de fonda, que no me convé enviar-te baix de aquest nom.

ARLIQUIN

Ydò qui tench de dir que som?

BLEAU

Has de passar per el meu majordom, ja que així com tu ja sabs, hey ha tres dies que l'he despatxat del meu servici.

ARLIQUÍN

Però jo voldria vestits a posta. Vostè ja veu...

BLEAU

Vina dins el meu estudi, y te vestiré a la francesa.

ARLIQUÍN

A la francesa! Guapo, guapo, jo també seré mussú.

BLEAU

Deuràs seguir el gust de la nostra nació, dret, degajat, espirituós, prompte. Sempre capell en mà, compliments sens fi, paraulas sens nombre, y reverèncias sens mesura.

ARLIQUÍN

(Lo aprova tot, y no ly surt.)

BLEAU

Vat aquí la prenda que ly has de portar. Aquest és el meu retrato, y estich segur que ella apreciarà més la delicadesa de aquesta semblansa que las riquesas de totas las alacas del món.

ARLIQUÍN

O quina prenda! Quina hermosa prenda!

BLEAU

Escolta, Arliquín estimat, escolta el compliment que ly has de fer per mi. Aprèn-lo bé de dir, no en déixias cap paraula, puis que cada expressió conté un misteri.

ARLIQUÍN

No téngua por, díguia que l'escolt.

BLEAU

Ly has de parlar així: Madama aquell qui aspira a fer-ly el do enter del respectuós y humil original, ly envia anticipadament el retrato. Téngue'l en lloch de amorós depòsit, fins que la sort ly concedèsquia l'honor...

ARLIQUÍN

Per amor de Déu. Basta, basta. Ja no me'n recorda sols una paraula.

BLEAU

Vamos, vamos, jo vetx que tu tens poca memòria. Que sabs lligir?

ARLIQUÍN

A vegadas.

BLEAU

Vina dins el meu estudi, y te lo escriuré demunt un paper, y el lligiràs fins que et quedarà dins es cap.

ARLIQUÍN

Si el tench de lligir fins que hem quédia en la memòria, tench po que no l'hàgia de lligir tant com viuré.

BLEAU

Arliquín estimat, seguim, no me entreténguias. Estich impassient de ohir la resposta que Rosaura tendrà la bondad de enviar-me. Y segons lo que dirà seràs recompensat. Repara de aguardar ab molt de cuidado la prenda que te he donada. Prenda qui ha fet suspirar las primeras princesas de Europa. (*Va-sse'n.*)

ARLIQUÍN

Prenda qui feria suspirar un pobre home de fam. (*Va-sse'n.*)

SCENA 5^a

CONDE, *después* ESPIRA⁵⁷.

CONDE

Rosaura és quedada enfadada de mi, tenint-se per ofesa de las mias gelosas suspitas. Convé aplacar-la. Conech per fi, que la gelosia és un torment per el amant, y una injúria a l'estimada. Ab esta carta esper facilitar-me el seu perdó y tornar al dols possessori de la seua gràcia. (Sol.) Espira. (Crida.)

ESPIRA

Señor.

CONDE

Que sabs ahont està el Sr. Gabriel?

ESPIRA

Sí señor.

CONDE

Coneixas la señora Rosaura sa coñada?

ESPIRA

Molt bé.

CONDE

Hey has d'anar⁵⁸ a dur-ly aquesta carta.

ESPIRA

Quedarà servit.

CONDE

Procura fer-te donar sa resposta.

ESPIRA

Bé està.

---

⁵⁷ En l'original: *Foletto*

⁵⁸ Omissió: *a la di lei casa*. 'A casa seva'.

CONDE

Escusas d'això, mira si hey ha algú qui pàrlia ab ella.

ESPIRA

Vostè déixie'm fer a mi.

CONDE

Procura fer-ho de bona manera.

ESPIRA

No téngua po, no, això és el nostro ofici. S'aprecia més un criat qui sab dur una carta, que un altre qui sab córrer la posta. (*Va-sse'n.*)

CONDE

És precís confessar la veritat, los nostros criats italians són plens de civildad; algunas vegadas per masse il·lustrar-nos, se burlan de nosaltras, però no importa. L'adulació és un aliment⁵⁹ qui a tutom agrada. (*Sol.*) (*Va-sse'n.*)

---

⁵⁹ En l'original: *minestra*.

SCENA 6^a

MILORD, *después* BIRIF.

MILORD *sol se passetja de cap a cap, sens parlar, después treu un caixonet de prendas, se las mira, el torna tancar, y crida.*

MILORD

Birif.

BIRIF

(Entra y se lleva el capell sens parlar.)

MILORD

Jas, vat aquí aquests diamants, y duls a la señora Rosaura, la coneixas?

BIRIF

Sí señor.

MILORD

Digas-ly que t'y enviï a tu, perquè jo no hy puch anar.

BIRIF

Sí señor.

MILORD

Porte'm la resposta.

BIRIF

Sí señor. *(Va-sse'n.)*

MILORD

Cent lliuras esterlinas, ah! Costan poch. Ella mereix més, però, ja es ferà, ja es ferà. *(Va-sse'n.)*

SCENA 7^a

ARLIQUÍN *ab un paper ab la mà que ly ha donat el francès, después Doñ Juan.*

ARLIQUÍN

Aquesta vegada pod ser que fàssia sa meua fortuna, en primer lloch⁶⁰, el francès me vestirà, y si ell és homo de bé, així com tots els que he coneguts, esper que avensaré el vestit. No voldria olvidar-me del compliment que he de fer a Rosaura. El tornaré lligir per ben encascar-me'l dins la memòria. *(Sol.) (Desplega el paper, y vehent venir el portuguès, lo torna a plegar y l'estoja.)*

JUAN

Homo de bé.

ARLIQUÍN

(Mira per altra part, crehent que no parla ab ell.) Ab qui deu parlar?

JUAN

Mon amig, jo parl ab tu.

ARLIQUÍN

Visca molts anys⁶¹ de la bona opinió.

JUAN

Digas-me, tu que coneixas doña Rosaura, coñada de don Gabriel?

ARLIQUÍN

Molt bé. Pesta! ⁶²Tutom va derrera aquesta. *(A part.)*

JUAN

Tu tendràs dons el honor de presentar-ly de part meua un tresor.

---

⁶⁰ En *Goldoni: a bon cont*, en el dialecte bergamasc d'Arlequí, 'de tota manera'.

⁶¹ L'expressió *Visca molts anys* al lloc de *la ringrazio*, es repeteix i hi és utilitzada per a diverses formes de cortesia.

⁶² *Pesta!* Està per: *Diavolo*.

ARLIQUÍN

Un tresor? Y com qui no díguia res⁶³ ja ly presentaré, però téngua present que tota paga vol el seu treball.

JUAN

Jas, du-ly aquest paper y seràs llargament recompensat.
(*Ly dóna un gran paper rollat.*)

ARLIQUÍN

Això és un tresor?

JUAN

Sí, és un tresor inestimable.

ARLIQUÍN

Señoret, estimat, perdónia la curiosidad, què és aquest tresor?

JUAN

Això és l'arbre del meu llinatge.

ARLIQUÍN

(*A part, rient.*) Això és un tresor germà de la prenda del francès.

JUAN

Lo donaràs a doña Rosaura, y ly parlaràs així: Gran señora, mírie's en el mirall de los gloriosos antepassats de don Juan de Lisboa, el seu espòs, y aconsòlie's, que tindrà el honor de passar entre las heroínas portuguesas.

ARLIQUÍN

Escóltia: el tresor ly duré, però totas aquestas paraulas és impossible que jo las díguia. Si vol que me'n recòrdia las ha d'escriurer.

JUAN

Lo feré, vina dins el meu estudi, y si me dus una bona resposta, està segur que hey haurà també per tu un petit tresor.

---

⁶³ *Y com qui no díguia res*, està per: *Una bagatella!*, existint la paraula en català, el traductor ha optat per aquesta adaptació.

ARLIQUÍN

Jo no voldria que aquest petit tresor fos un abret. (*A part.*) Però ab aquestas duas comandas, fas conte guñar un bon jornal. (*Va-sse'n ab doñ Juan.*)

SCENA 8^a

*Estudi de Rosaura, ab taula, tinter, ploma
y paper, y cadiras.*

EL DOCTOR y ELEONOR.

DOCTOR

Ma fia, el partit que et propòs de las bodas ab el señor Gabriel. És molt aventajós per tu. El seu germà ja era rich, y are aquest qui ha heretat tots los seus bens, lo és el doble.

ELEONOR

Mon estimat pare, a dir-ly la veritat, res més me desagrada, sinós la desproporció de las edads, jo som masse jove y ell és masse vey.

DOCTOR

La sua edad avensada no t'ha d'impedir. Ell és un home garbat⁶⁴, sa y alegre, y lo qui importa més, és que t'estima y et tractarà com una reyna.

ELEONOR

Sempre que vostè considéria que púguia ser un matrimoni convenient per mi, no refuyaré de fer-lo, sols per obtenir-lo.

DOCTOR

Guapo, ma fia, tu me aconsolas. Vatx tot d'una al señor Gabriel, y antes que alguna altra idea lo transtórnia, vuy assegurar la teua fortuna. (*Va-sse'n.*)

---

⁶⁴Calc de *garbato*: 'gentil', 'cortès'.

SCENA 9ª

ELEONOR, *después* LLUÏSSETA.

ELEONOR

És una gran satisfacció poder dir seré rica, seré señora y majora. Però això de tenir un marit vell no m'acaba d'agradar. Lluisseta, et tench de donar una bona notícia: ja som esposa. (*Sola.*)

LLUÏSSETA

Jo n'estich molt contenta, y que es pod sèbrer qui és l'espòs?

ELEONOR

El señor Gabriel.

LLUÏSSETA

Y en això diu vostè una bona notícia? Y n'està tan alegre y contenta?

ELEONOR

Per què no? Ell que per cas no és un bon partit?

LLUÏSSETA

Sí, per una vey a cincuenta anys, però no per vostè qui és una jovaneta.

ELEONOR

Jo primer també pensava així, però después, veient las suas riquesas, trob que no fa res que sia vey.

LLUÏSSETA

Molt fa, fa tot. Demànieu a sa seua germana, que cosa és una jova casada ab un vey. Si estigués bé dir-ly tot, prest ly feria passar sas ganas. Jo no som vey, y he tengut tres marits, però si m'hagués de tornar casar, el voldria jove, y de primera ploma.

ELEONOR

Per cert que si jo també en trobàs, no diria de⁶⁵ no.

LLUÏSSETA

Per vostè qui és una jovaneta elegant, viva y esperitosa, ly convendria molt un francès.

ELEONOR

El mal és trobar-ne qui en volgués.

LLUÏSSETA

Ja n'y sercaré un jo.

ELEONOR

Però adams de ser jove, el voldria pulit⁶⁶ y rich.

LLUÏSSETA

D'aquests a Fransa no n'y faltan.

ELEONOR

Dons y jo que tench d'anar allà a casar-me?

LLUÏSSETA

No señora, a Mahó en venen cade dia. Are, just n'y ha un, qui demostra inclinació a la seua germana, y aquesta apareix que ly correspon poch. Seria fàcil que se declaràs a favor de vostè.

ELEONOR

Si està animorat de sa meua germana, no es cuidarà de mi.

LLUÏSSETA

Va va, fàcilment aquest joves de París mudan. Ab dos sospirs ja el tira en terra.

ELEONOR

Tu me lo pintas molt inconstant.

LLUÏSSETA

Què ly fa a vostè? Sols que sia casada ja basta.

---

⁶⁵ Calc: *diria de*, 'diria que'.

⁶⁶ A Menorca, 'guapo'.

ELEONOR

Y l'amor del marit?

LLUÏSSETA

Va, va, vostè en sab poch. Parlem d'altra cosa. Que el vol vèurer al francès?

ELEONOR

Ab molt de gust.

LLUÏSSETA

Déixie'm manetjar jo aquest fet. La seua germana ha perdut el seu gelós y no aprecia ningun altre, pitjor per ella. Això serà la fortuna de vostè. Un francès! O quin matrimoni tant ditxós!

ELEONOR

Però y la paraula que he donada a mon pare de casar-me ab el señor Gabriel?

LLUÏSSETA

Díguia-ly que ha mudad de idea.

ELEONOR

Dirà que som variable.

LLUÏSSETA

Excúsie's, dient que és dona.

ELEONOR

Me reñarà.

LLUÏSSETA

Déixie'l cantar.

ELEONOR

Me amenassarà.

LLUÏSSETA

No es retgíria.

ELEONOR

Voldrà obligar-me per la forsa.

LLUÏSSETA

Sa festa no es ferà sens vostè. Aguàntics fort⁶⁷.

ELEONOR

Tem resistir.

LLUÏSSETA

Jo ly diré a sa seua germana, y totas duas ly assistirem.

ELEONOR

Lluïseta estimada, en tu confii.

---

⁶⁷ Transposició : *Aguàntics fort* per *battete sodo*.

SCENA 10

ROSAURA y *ditas*.

LLUIÏSETA

Señora Rosaura, vénguia a ajudar a la seua amada germana. Son pare la voldria casar ab el señor Gabriel, son coñat, ella veu que això és una desgràcia que ly prevé, però no té valor de posar-se a las seuas ordas.

ELEONOR

Rosaura estimada, en tu confii.

ROSAURA

No dúbties, jo t'estim de cor, y no vuy abandonar-te a una desesperació segura. El señor Gabriel ja me'n ha parlat, y encare que el meu pare ly hàgia donat bonas esperansas, jo he fet vèurer la llibertat que convé en l'elecció d'estat, la que me som obligada a defensar en presència de tot el món.

ELEONOR

O quant te dech! Et jur que el teu amor envés de mi no és inferior al de una mara.

ROSAURA

Retire't dins el teu estudi.

ELEONOR

Si el meu pare ve a sollicitar-me, què m'aconsellau que ly tench que respòndrer?

ROSAURA

Digau-ly que sobre esto no pod resòldrer sens mi.

ELEONOR

Ell me dirà que és mon pare.

ROSAURA

Respon-ly que jo som aquella qui et don el dot.

ELEONOR

Aquesta resposta si que ly feré ab el més gran gust del món. Lluisseta, pensa ab el francès (*Baix a Lluisseta.*)
(*Va-sse'n.*)

SCENA 11

ROSAURA y LLUÏSSETA.

LLUÏSSETA

Per cert que una mara no feria tant per la señora Eleonor com vostè vol fer.

ROSAURA

Jo l'estim de tot el meu cor⁶⁸. Ella sempre ha estat ab mi, y en recompensa de la seua resignació, procur en tot quant púguia fer-la ditxosa.

LLUÏSSETA

Dins sa sala hey ha gent qui crida. Déixie'm anar a vèurer qui és. (*Va-sse'n.*)

---

⁶⁸ Transposició: *Jo l'estim de tot el meu cor*, per *L'amo teneramente*.

SCENA 12

ROSAURA, *después* LLUÏSSETA, *después* ARLIQUÍN *vestit a la francesa.*

ROSAURA

Massa bàrbara és aquella lley qui vol dispòndrer del cor de las donas a costa de la seua ruina. (*Sola.*)

LLUÏSSETA

Señora, aquí defora hey ha un criat de monsieur le Bleau, qui desitja parlar ab vostè.

ROSAURA

Fé lo entrar.

LLUÏSSETA

Però vostè que no sab qui és? És Arliquín, el criat de la fonda, qui are s'és fet criat del cavaller francès.

ROSAURA

Aquest francès repeteix los assalts, però jo, antes de cedir, feré bon ús de totas las meas defensas.

LLUÏSSETA

Veniu, veniu, señor criat francès. (*A las xenas.*)

ARLIQUÍN

(*Surt fent moltas reverèncias dirigidas a Rosaura.*)

ROSAURA

Basta, basta, no et cànsies més. Digas, si tens alguna cosa que dir-me de part del teu señor.

ARLIQUÍN

Madama, de part del meu señor ly tench de presentar una prenda. (*Parlant fingit.*)

ROSAURA

A mi una prenda?

ARLIQUÍN

A vostè madama, però antes de donar-ly, o per millor dir, de presentar-ly, tench de fer un compliment, del qual ly assegur que me'n record ni sols una paraula.

LLUÏSSETA

Arliquín, tu fas un deshonor al teu esperit.

ROSAURA

Si no te'n recordas, serà dificultós que jo lo púguia escoltar.

ARLIQUÍN

L'art de l'home lo supleix. (*A part.*) Bellas paraulas! (*Fort.*) Vat aquí el gran compliment registrat en l'ingenuo depòsit d'aquest paper.

ROSAURA

Guapo.

LLUÏSSETA

Bé.

ARLIQUÍN

Va-te-lo aquí. Lligie'l vostè, puis que confiant-ly un secret, jo no sé lligir ni escriurer. (*Dóna el paper a Rosaura.*)

ROSAURA

Escolte'm, Lluïsseta, quinas cosas bellas y galans sab dir el nostro francès. (*Lligint*) *Madama, la poca memòria del meu nou criat m'obliga a acompanyar ab estas pocas retxas⁶⁹ una fiança del meu apreci, que ly dirigesh. Dígnie's apreciar-lo, y estíguia segura que ve a las seuas mans acompanyat de tot el meu cor.*

LLIUSSETA

O quin bell estil francès!

---

⁶⁹ 'Ratles'.

ROSAURA

Dons què és que m'has de presentar?

ARLIQUÍN

Una alaca preciosa, una prenda⁷⁰ francesa. Va-te-la aquí.
(*Ly dóna el retrato.*)

ROSAURA

Això és la prenda?

LLUÏSSETA

Y que ly pareix poch? Un retrat d'un cavaller de París?

ROSAURA

És cosa particular.

ARLIQUÍN

Madama, jo la prech que hem dónia la resposta, de la qual dependeix el consol del señor, y l'interès del criat.

ROSAURA

Ab molt de gust. Espera un moment, que luego som ab tu. (*Va a la taula y escriu.*)

LLUÏSSETA

Arliquín estimat, qui te ha procurat aquesta bona fortuna?

ARLIQUÍN

Ja que la sort m'afevoreix a la francesa, esper poder-me afrancesar ab el favor de na Lluïseta.

LLUÏSSETA

Si cultivas aquest bon gust, creu que feré algun tant de cas de tu.

ARLIQUÍN

Are vetx clar que tench bonas disposicions, y si fins are no he fet la meua figura, és estat la causa, no sé si díguia de la sort, del destino, o de la fortuna.

---

⁷⁰ *Zoggia*, 'joiell' en bergamasc i venecià.

LLUÏSSETA

Que graciós! Que graciós!

ROSAURA

Jas, vat aquí la curta resposta que duràs a monsieur le Bleau. No essent una carta, no la clog, ni ly fas sobreescrit.

ARLIQUÍN

Que serà resposta aconsoladora?

ROSAURA

Jo trob que sí.

ARLIQUÍN

Puch esperar el efecte de las bonas promesas?

ROSAURA

Això dependeix de la generosidad d'aquell qui te ha enviat.

ARLIQUÍN

Madama, de tot el meu cor. (*Fa reverèncias.*)

LLUÏSSETA

Masse confident.

ARLIQUÍN

Ab tot el meu esperit. (*Fa reverèncias.*)

LLUÏSSETA

Masse elegant.

ARLIQUÍN

Ab tota confiansa. Tengui molt bon die. (*Fa reverèncias.*)
(*Va-sse'n.*)

SCENA 13

ROSAURA y LLUÏSSETA.

LLUÏSSETA

Crèguia, que l'esperit d'aquest criat m'agrada molt.

ROSAURA

Ell és graciós.

LLUÏSSETA

Com un francès l'ha pres no pod ser sens esperit.

ROSAURA

Sàpias, Lluisseta, que el señor Gabriel se és disgustat ab mi per haver jo parlat contre el matrimoni de la mia germana. Casi casi com qui me volgués trèurer de ca seua, y jo estich disposta a prevenir tot lo que ell pod fer.

LLUÏSSETA

A vostè no ly faltaran casas.

ROSAURA

Sí, però una viuda sola no està bé.

LLUÏSSETA

Enmènia-sse'n ab vostè la seua germana.

ROSAURA

Ella encara necessita ser guardada.

LLUÏSSETA

Vàgia a ca son pare.

ROSAURA

Esteria masse subgecta.

LLUÏSSETA

Càsie's.

ROSAURA

Aquest seria el millor partit.

LLUÏSSETA

Dons per què lo difereix?

ROSAURA

Estich confusa entre quatre amants.

LLUÏSSETA

Elegèsquie'n un.

ROSAURA

Tem engañarme.

LLUÏSSETA

Unèsquie's ab el francès, y no s'engañarà.

ROSAURA

Y jo el consider pitjor que els altres.

LLUÏSSETA

Si vostè no el vol, déixie'l prèndrer a la seua germana.

ROSAURA

Ja hey pensaré.

LLUÏSSETA

Míria, un criat qui ve de dins la sala corrent.

ROSAURA

Què deu voler? Fe lo entrar.

LLUÏSSETA

Un criat no ha menester que ly díguen. Són descarats de natural.

SCENA 14

ESPIRA y *las ditas*.

ESPIRA

Bon die tenga, señora doña Rosaura.

ROSAURA

Qui ets?

ESPIRA

Som Espira, criat del il·lustre señor conde del Bosch Negre, per servir-la a vostè, señora doña Rosaura.

LLUÏSSETA

Jo heu trobava que devias ésser criat d'algun italià. Perquè a Itàlia no hey ha carrestia de títols⁷¹.

ROSAURA

Què vol el conde ton señor?

ESPIRA

L'il·lustre señor conde, mon señor, envia esta carta a la señora doña Rosaura, ma señora. (*Ly dóna.*)

ROSAURA

(*Llitx baix.*)

LLUÏSSETA

Mon amich, que ets estat a París?

ESPIRA

No.

LLUÏSSETA

Deus sèbrer poch servir.

ESPIRA

Per què?

---

⁷¹ Goldoni: *De titoli superlativi*, 'de títols superlatius'.

LLUÏSSETA

Perquè sols allí s'encontra la verdadera escola.

ESPIRA

Non obstant, encare que no hàgia estat a París, sé també una certa moda molt còmoda per els criats y si lo voleu la posaré en pràctica.

LLUÏSSETA

Y què és aquesta moda?

ESPIRA

Que quan el señor festeja sa señora, el criat fa lo mateix ab la criada.

LLUÏSSETA

De bo⁷².

ROSAURA

Ja lo tench per entès, diràs al teu señor...

ESPIRA

Però, per amor de Déu, señora, me fàssia el honor de donar-me la resposta per escrit, sinós...

LLUÏSSETA

Arrisca que no ly pàguien el missatge, no és ver?

ESPIRA

Cert. Qui és del ofici, ja l'entén.

LLUÏSSETA

Mal te rabiïs, criat endemoniat.

ROSAURA

Are vatx a escriurer la resposta (*Va a la taula a escriurer.*)

ESPIRA

Franceseta, com estau d'animorats?

---

⁷² Tergiversació. En lloc de *De bo*, el text diu *Oh, la sai lunga davvero*, 'Ja la saps ben llarga!'

LLUÏSSETA

Així, així.

ESPIRA

Sas nits que las passau a la finestra?⁷³

LLUÏSSETA

Jo no som d'aquestas, no.

ESPIRA

Jo heu crech. Però, si jo vengués, què...?

LLUÏSSETA

Jo no heu sé.

ESPIRA

Anit heu aprovaré.

LLUÏSSETA

Brivó, tu no has de venir aquí, no⁷⁴. Ja sabs ahont has d'anar, tu en tens tres o quatre d'animoradas⁷⁵.

ESPIRA

Millor, idò vos fereu las cinch.

ROSAURA

Jas, vat aquí la resposta.

ESPIRA

Visca molts anys, señora doña Rosaura...Però, què volia dir jo? Que no hey ha res per el misatge?

ROSAURA

Sí, jas. (*Ly dóna cosa.*)

---

⁷³ Modulació de: *Sas nits que las passau a la finestra?* Per: *La notte si calano prosciutti dalla finestra?*

Fa referència a la usança de certes dones d'oferir dons gastronòmics al seu enamorat.

⁷⁴ Extensió. En lloc de: *Eh birbone! Sa il cielo quante ne hai!*, Albertí troba la solució: *Brivó, tu no has de venir aquí, no. Ja sabs ahont has d'anar, tu en tens tres o quatre d'animoradas.*

⁷⁵ Omissió de dues entrades:

FOLETTO *Certo che col salario non potrei scialare, se non avessi quattro serve che mi mantenessero.*

MARIONETTE *Alla larga.*

ESPIRA

Gràcias, señora, gràcias. Franceseta, adiós, fins anit (*Va-
sse'n corrent.*)

SCENA 15

ROSAURA, LLUÏSSETA y *después* BIRIF.

LLUÏSSETA

Sí, vina, y estaràs fresch. (*A part.*)

ROSAURA

Ab el modo d'escríurer del conde conech que me ama de cor.

LLUÏSSETA

Vostè lo hauria de conèixer millor ab el regalo que ly ha fet monsieur Le Bleau, puis que, enviant-ly ell el seu retrato, manifesta el desitx que té de estar sempre ab vostè.

ROSAURA

Aquella expressió d'enviar-me'l com una prenda no m'agrada.

LLUÏSSETA

Vamos, vamos, ja l'entench. Vostè ja té el cor declarat a favor del conde. Bon profit ly fassi.

ROSAURA

Creu que jo encare som indiferent.

LLUÏSSETA

Per vida del món! Vat aquí una altra embaixada. Avuy és un die gran per vostè.

ROSAURA

Qui serà aquest?

LLUÏSSETA

Que no lo coneix? Un criat anglès.

ROSAURA

Deu ser el del Milord.

LLUÏSSETA DE LAS XENAS⁷⁶

Entrau.

BIRIF

Señora (*Serio.*) (*Fa una reverència.*)

LLUÏSSETA

Anem, vat aquí la seriedad. (*A part.*)

ROSAURA

Què vol aquest home honrat?

BIRIF

Milord Runebif m'envia, perquè ell no pod venir.

ROSAURA

Molt bé. Ydò?⁷⁷

BIRIF

Ly envia aquesta bagatel·la. (*Ly dóna el caixonet.*)

ROSAURA

O que hermós! Mira, Lluïsseta, quinas prendas tant ricas!

LLUÏSSETA

Això és altra cosa que sa carta amorosa. (*A Rosaura.*)

ROSAURA

Y què el retrato. (*Baix a Lluïsseta.*) Que ha dit res? (*Fort a Birif.*)

BIRIF

No señora.

ROSAURA

Dóna-ly las gràcias.

---

⁷⁶ *De las xenas*, afegit d'Albertí.

⁷⁷ Equivalència afortunada:

ROSAURA   *Bene, e cosí?*
Rosaura   *Molt bé. Ydò?*

BIRIF

Señora. (*Fa una reverència y vol anar-se'n.*)

ROSAURA

Jau. (*Lo vol agrahir.*)

BIRIF

M'espant de vostè, señora. (*Serio.*) (*No vol res y vasse'n.*)

SCENA 16

ROSAURA, LLUÏSSETA, y *després* ARLIQUÍN *vestit de criat portuguès*.

MARIONETTE

No lo ha fet així l'italià, no.

ROSAURA

Ni el francès tampoch lo hauria fet.

LLUÏSSETA

Però aquest anglès, és cert, gasta generosament, y es⁷⁸ tracta com un príncep. Per forsa deu ser molt rich.

ROSAURA

Molt rich y molt més generós. Y aquest bulcat llarch⁷⁹, qui diañes és?

LLUÏSSETA

O! Y això és Arliquín vestit de criat portuguès.

ROSAURA

Y quina mudansa és aquesta?

LLUÏSSETA

Colca extravagància del seu cap.

ARLIQUÍN

Déu la guard molts anys, señora doña Rosaura. (*Se lleva el capell.*)

ROSAURA

Què són aquests passos? Quants de papers has de fer? Qui t'envia?

ARLIQUÍN

Don Juan de Lisboa, mon señor. (*Se lleva el capell.*)

---

⁷⁸ Forma reflexiva, mentre que a l'original no ho és: ...e *tratta da principe*, 'i tracta com un príncep'.

⁷⁹ Reeixida la ridiculització per *mantellone*. 'Bolquer' o 'bolcall', a Menorca *bulcat*.

ROSAURA

Y què t'ha manat que hem diguessis?

ARLIQUÍN

Envia a la senyora doña Rosaura un tresor. (*Se lleva el capell.*)

LLIUSSETA

Pesta! Un tresor? Ly deuen haver duit de las Índias.

ROSAURA

Y en què consisteix aquest tresor?

ARLIQUÍN

Va-te-lo aquí. (*Se lleva el capell.*) Fàssien acato. Això és l'arbre del llinatge de don Juan de Lisboa, mon señor. (*Fa una reverència.*)

LLUÏSSETA

O quin tresor tant preciós!

ROSAURA

Vamos, no és cosa de despreciar-se. (*Lo pren.*) Que ha dit res més?

ARLIQUÍN

Ha dit, però n'ha ditas tantas de cosas, que jamai me'n seria recordat, si no hagués tengut s'acudit d'escriure-u en aquest paper. (*Lo dona a Rosaura.*)

ROSAURA

Are te donaré la resposta. (*Va a la taula.*)

LLUÏSSETA

Però, digas-me, quina mania és aquesta de mudar de vestit?

ARLIQUÍN

Respecte y gravedad.

LLUÏSSETA

Què és? Y ja ets tornat superbós?

ROSAURA

Vat aquí la resposta. (*Ly dóna.*)

ARLIQUÍN

Som un criat seu, señora doña Rosaura. (*Se lleva el capell y se lo torna posar.*)

ROSAURA

Adiós.

ARLIQUÍN

Adiós, Lluisseta (*Va-sse'n ab gravedad.*)

SCENA 17

ROSAURA y LLUÏSSETA.

LLUÏSSETA

O figura més ridícula. Si abandona la gràcia francesa, ha perdut tot el mèrit.

ROSAURA

Vols que et dígua que aquest es comporta molt bé, y sab parfetament contrefer⁸⁰ tots los caràcters⁸¹.

LUISSETA

Señora, tots los seus quatre estimats ly han regalat. Qui de aquests troba vostè que sia més digne⁸² del seu agraïment? Ja m'esper sentir que dirà que és l'inglès. Aquellas prendas són molt hermosas.

ROSAURA

No, Lluïseta, ni per esto lo preferesch a los altres. La tranquilidad i el amor no es compran a semblant preu. Y después que el Milord no vol esposa.

LLUÏSSETA

Dons me inclinaré a creure que no tindrà dificultat a decidir que deu ser preferit el del retrato.

ROSAURA

Tampoch. Aquells colors fingits no me poden assegurar de la seua fidelidad.

LLUÏSSETA

Ferà dons cas d'aquell hermós abre?

ROSAURA

No som capassa a despreciar una nobblesa tant brillant, però esta no basta per tranquil·lisar el meu esperit.

---

⁸⁰ Modulació especialment encertada la de *contrefer* per *trasformare*.

⁸¹ De nou surt aquesta paraula màgica i important per aquesta segona comèdia de caràcter de *Goldoni*. A més la diu *Rosaura*, qui en l'obra, com Arlequí, contrafà de veritat diversos personatges amb els seus caràcters.

⁸² En *Goldoni*, *meritevole*, 'mereixedor'.

LLUÏSSETA

Anem, ja heu sé. La carta del gelós tendrà el primer lloch.

ROSAURA

Lluïseta, t'engañas. Jo sé també que un amant, per justificar-se ab la seua estimada, sab fingir, e inventar.

LLUÏSSETA

Dons no n'agraheix ningun?

ROSAURA

Antes bé tots.

LLUÏSSETA

Però ab tots no s'y pod casar.

ROSAURA

N'elegiré un.

LLUÏSSETA

Y quin?

ROSAURA

Hey pensaré, y creu-me, que en el resòldrer, no me aconsellaré ab el cor, sinó ab l'esperit. No sercaré hermosura, però sí, amor y fidelidad⁸³. Som viuda, coneix el món, y sé distingir que per elegir un estimat, basta obrir un sol ull, però per elegir un espòs, convé obrir-los bé tots dos, y si no basta, añadir-hy el microscopi de la prudència. (*Va-sse'n.*)

LLUÏSSETA

Y después, ferà lo que solem fer nosaltras donas, com prou haurà triat, prendrà el més dolent. (*Va-sse'n.*)

---

⁸³ Canvi substancial: En el ms. es llegeix *Vasen*, en petit i d'escriptura del censor *Sancho*, que va voler tallar el text aquí, amb la retirada, inventada, de Rosaura. Però el fragment que manca és sota el paper blanc que el tapa i per llegir-lo s'ha de retirar. Aquestes ratlles són prou significatives de la llibertat d'opinió de Rosaura envers els homes. Tot el que segueix està ocultat:

Rosaura ...Som viuda, coneix el món, y sé distingir que per elegir un estimat, basta obrir un sol ull, però per elegir un espòs, convé obrir-los bé tots dos, y si no basta, añadir-hy el microscopi de la prudència.

SCENA 18

Carrer.

MILORD y *el* CONDE.

CONDE

Milord, què hey ha que no ha estat a ca la senhora Rosaura?

MILORD

(Se passetja y no respon.)

CONDE

En veritat és una dona de molt d'esperit. Mereix las atencions de las personas més distinguidas. Vostè ha fet una superba elecció. Confés que ly tenia algun tant de inclinació, però quand he vist que vostè s'és declarat a favor d'ella, he pensat retirar-me. Ell no vol parlar, no puch descobrir res. *(A part.) (Fort.)* Aqueste seria la millor hora per fer-ly una vesita. Quand jo hey anava, no perdia aquests preciosos moments. Però que diables! Vostè que és mut? No parla? Quin temperament és el seu? Ab aquesta seriedad seua, no comprench si està alegre o melancòlich.

MILORD

Esto és lo que no comprendrà may.

CONDE

Gràcias a Déu que ja ha parlat. Aprof molt el seu costum, crech que a esto se ly pod dir la política més fina, però nosaltres italians no tenim la habilidad de practicar-la. Parlam masse.

SCENA 19

BIRIF *de la part del MILORD*, ESPIRA *de la part del CONDE*, y los dits.

BIRIF
Señor.

ESPIRA
Señor.

CONDE
(Fa señal a Espira que no pàrlia y aquest ly dóna la carta.)

MILORD
Que lo has despatxat? *(A Birif.)*

BIRIF
Sí señor. *(A Milord.)*

MILORD
Lo ha acceptat?

BIRIF
Y ly dóna las gràcias.

MILORD
No vuy res més. *(Ly dóna una bosseta.)*

ESPIRA
(Observa.)

BIRIF
(Fa una reverència y va-sse'n.)

CONDE
(Fa señal a Espira que se'n vàgia. Espira allarga la mà per la paga. El Conde lo treu.)

ESPIRA

Bella terra, però hey fa un mal servir. (*A part.*) (*Va-sse'n.*)

CONDE

Aquell ha duit una resposta al Milord, tem que no sia alguna embaixada de Rosaura. (*A part.*) (*Fort.*) Mon amic, jo l'acompañ en la seua alegria. Així van las cosas a qui és ditxós. Las donas corren derrera, las embaixadas volan, la señora Rosaura...

MILORD

Vostè és un tonto⁸⁴. (*Va-sse'n.*)

CONDE

A mi tonto! A fe què? Ell se arrepentirà de haver-me injuriat. Respondrà al convit de la mia espasa...Però què diu la mia amada Rosaura? Me aconsola o hem mata? Lligim, cualsevol sia la sentència del ídol del meu cor. (*Sol.*) (*Llitx baix.*) *O ditxós jo! O mon estimada Rosaura! O caràcters qui me restituïu la tranquil·lidad al meu cor! Y és possible que jo sia digne del teu amor, únich tesor meu! Puch dons esperar piedad? Me encuratges a amar-te, a ser-te fael? Sí, lo feré, estimada. Lo feré, no témias. No, Milord, no tench temor de tu; tenias rahó de dir que jo era tonto creure't amat, y témer-te rival. Jo som el possehidor del seu cor. Rosaura serà meua, lo desitx, lo esper, y aquesta carta casi casi me lo assegura.* (*Va-sse'n.*)

---

⁸⁴ En Goldoni, pazzo , 'boig'.

SCENA 20

DOÑ JUAN *passetjant-se, después* ARLIQUÍN *vestit a la portuguesa.*

JUAN

O Rosaura té molt poca política o Arliquín és un pèssim criat. Fer-me esperar tanta estona, és una cosa masse indiscreta; no la sofriria ni per un milió de carotas⁸⁵. Si aquell ve, ly donaré un centenar de bastonadas. Això no es fa ab cavallers com jo... Però... tal vegada el examen de los meus antepassats la tindrà ocupada. Ell hey ha vint y quatre generacions. Comensa de un rey. Tants de prínceps són de reparar. És compatible aquesta tardansa. *(Sol.)*

ARLIQUÍN

Cavaller.

JUAN

Què portas?

ARLIQUÍN

Viva el meu señor⁸⁶. Doña Rosaura se l'estima⁸⁷. *(Se lleva el capell.)*

JUAN

Ja lo sé. Què ha dit del meu gran abre?

ARLIQUÍN

L'ha besat, l'ha rebesat, l'ha contrabasat, vamos no ly podia llevar els morros de demunt⁸⁸.

JUAN

Que ly has fet bé el compliment?

---

⁸⁵ *Doppie*, 'dobles', tipus de moneda, aquí canviat per *carotes*.

⁸⁶ En *Goldoni*, *Viva il Re nostro signore*.

⁸⁷ Atenuació, de: *Donna Rosaura vi vuol gran bene*.

⁸⁸ ... *l'ha contrabasat, vamos no ly podia llevar els morros de demunt*. Afegit, de: *l'ha contrabasat*, que intensifica el to burlesc.

ARLIQUÍN

Ab tota perfecció.

JUAN

Y què ha respost?

ARLIQUÍN

Vat aquí la venerable lletra de la mateixa doña Rosaura.
(*Se lleva el capell y ly dóna una carta.*)

JUAN

Cor meu prepare't a las dulsuras. (*Llitx.*) *Accept ab molt d'agrahiment el retrato, que s'ha dignat enviar-me... (Parlant a Arliquín.)* Què és això de retrato?

ARLIQUÍN

Ay pobre de mi! Ja l'he feta. En lloc de donar-ly sa resposta qui anava a ell, ly he donat sa del francès. Però això no és res, esperit, y frescura, y ja heu remediare. (*A part.*)

JUAN

Dons que no respons?

ARLIQUÍN

L'arbre de la seua casa, és el retrato de la seua grandesa.

JUAN

Jo també lo entenia així. (*Llitx.*) *Per l'apreci que fas de l'original... (Parlant.)* Y aquest original com hey entra aquí?

ARLIQUÍN

Díguie'm. Qui és el primer en aquell arbre?

JUAN

Un rey.

ARLIQUÍN

Dons míria l'estúcia d'una dona. La supèrbia del secso!⁸⁹
Fa apreci d'aquell rey, qui és el origen, o sia el original
del seu llinatge.

JUAN

Jo també lo entenia així. (*Lltx.*) *El meu no ly puch enviar
perquè no el tench.*

ARLIQUÍN

Ella no té abre. Vostè ja heu veu.

JUAN

Així heu entench. (*Lltx.*) *Tant apreciï aquesta alaca
preciosa... (Parlant.) Alaca preciosa?*

ARLIQUÍN

Vol dir un tresor, que és l'abre.

JUAN

Lo mateix lo entench. (*Lltx.*) *Que la vull fer engastar
dins un cerculet d'or. (Parlant.) Pesta! El meu abre dins
un cerculet d'or?*

ARLIQUÍN

Vol dir dins una vasa deurada.

JUAN

Així heu entenia jo. (*Lltx.*) *Y portar-lo penjat sobre el
pit. (Parlant.) Un retaula d'aquella grandària penjat sobre
el pit?*

ARLIQUÍN

Vostè no lo entén; això és una frasa poètica. El portarà
sempre en el cor, o en el pit, qui vol dir lo mateix.

JUAN

Ydò, just lo mateix heu entenia. Adiós. (*Vol anar-sse'n.*)

ARLIQUÍN

Cavaller.

---

⁸⁹ *Goldoni: sesso, 'sexe'.*

JUAN

Què vols?

ARLIQUÍN

Com se troba de memòria?

JUAN

Quina pregunta tan impertinent!

ARLIQUÍN

Los cavallers qui promenten, mantenen la paraula.

JUAN

Tens rahó, ja no me'n recordava. Me has ben servit, te dech recompensar. Has portat un tresor a doña Rosaura, vat aquí també un petit tresor per tu. (*Ly dóna un paper aplagat.*)

ARLIQUÍN

Y què és això?

JUAN

És una patent de criat meu. (*Va-sse'n.*)

ARLIQUÍN

Ah malahit! A mi aquest petit tresor? Y així se burlan dels hòmens de bé? Me'n vuy venjar, cert, vuy cualsevol venjansa. Però vat aquí el francès, frissem, frissem, que no hem vègia, perquè si el portuguès me ha engañat, jo no sé aquest què ferà. (*Va-sse'n.*)

SCENA 21

MONSIEUR LE BLEAU *mirant-se dins un mirallet,*
después ARLIQUÍN vestit a la francesa.

BLEAU

Aquesta parruca trob que no està composta així com se deu Aquest revull no es vol posar bé demunt aquest altre. La part dreta me sembla un rescat de guinavet més llarga que l'esquerra. Serà precís que despàtxia el meu parruquer, y en fàssia venir un de París. Aquí no saben pentinar una perruca. Aquest sebaters també no són sufridors. Tenen el vici de fer las sabatas grans, y no saben que aquell qui no té els peus tots fets malbé no pod anar jamai ben calsat. Ah, gran París! Gran París! (*Sol.*)

ARLIQUÍN

(*Fent moltas reverèncias y compliments a Bleau.*)

BLEAU

Bravo, bravo, bé va. Que ets estat a ca Madama?

ARLIQUÍN

Sí señor. Ay! Y prega Déu així no fos⁹⁰.

BLEAU

Y per què dius això?

ARLIQUÍN

Que hermosura! Que gràcia! Quins ulls! Quin nas! Quina boca! Quin...(*Ab afectació.*)

BLEAU

Aquest apareix que és estat a París. Això és el defecte de los nostros criats. També s'animoran de las nostras estimadas. (*A part.*) Que ly has presentat el retrato? (*Fort.*)

---

⁹⁰ Modulació amb perífrasi verbal que intensifica:

ARLECCHINO *Sono stato. Ah, non ci fossi stato!*

Arliquín *Sí señor. Ay! Y prega Déu així no fos.*

ARLIQUÍN

Sí señor, y ella l'ha estret fortment al seu pit.

BLEAU

Ah, calla, que me fas fòndrer de dulsura.

ARLIQUÍN

No se podia cansar de mirar-lo y besar-lo.

BLEAU

Ah, estimada! Que ly has recitat el meu compliment?

ARLIQUÍN

Y acompanyat ab alguna llàgrima.

BLEAU

Guapo, Arliquín, jo lo deya que eras nat a posta. (*Lo besa.*)

ARLIQUÍN

Ah señor, aconsòlies. Ella...O cels!

BLEAU

Què ha fet, estimat Arliquín, què ha fet?

ARLIQUÍN

Sentint aquellas hermosas paraulas s'és esmortida.

BLEAU

Tu me enriqueixes, tu me fas ditxós, tu me elevas al trono de la felicidad. Però digas-me, t'ha donat la resposta?

ARLIQUÍN

Pesta! Are que hey penso, jo l'he donada a aquell altra. (*A part.*) Me la ha donada, però...(*Fort.*)

BLEAU

Què és però?

ARLIQUÍN

L'he perduda.

BLEAU

Ah, indigne, malvat! Pèdrer una cosa tant preciosa? A fe que no sé qui me deté que no et traspàssia ab aquesta espasa. (*La treu.*)

ARLIQUÍN

Ja l'he trobada, ja l'he trobada. Més tost que no fer-me matar, ly donaré la del portuguès. (*A part.*) Ténguia, vate-la aquí.

BLEAU

Ah, Arliquín estimat, alivio de las mias penas, nuncio de las mias alegrías. (*L'abrassa.*)

ARLIQUÍN

Are m'abrassa, y no hey ha molt que hem volia furadar⁹¹. (*A part.*)

BLEAU

O carta adorada, qui inclous el bàsem de las mias feridas! Al obrir-te me sent despedassar el cor de alegria. Lligim. *Admir sumament l'obre magnífich de la seua casa (Llitx.)* Com l'obre de la mia casa? (*Parlant.*)

ARLIQUÍN

Vat aquí la mateixa història (*A part.*) Vostè que no lo comprèn? (*Fort.*)

BLEAU

Jo no.

ARLIQUÍN

Ydò ja ly explicaré. No és vostè el únich de la seua casa?

BLEAU

Sí.

ARLIQUÍN

No se ha de casar?

---

⁹¹ Transposició: *Furadar* per *sbudelar*, 'treure els budells'.

BLEAU

Bé.

ARLIQUÍN

El matrimoni no dóna fruit?

BLEAU

Cert.

ARLIQUÍN

Lo qui fa fruit no es diu abre?

BLEAU

Segur.

ARLIQUÍN

Dons vostè és l'abre de la seua casa.

BLEAU

Y madama Rosaura és tant subtil?

ARLIQUÍN

Y més.

BLEAU

O dona d'esperit! *Y he vist que vostè treu l'origen de prínceps y monarques. (Llitx.) Y això com hey entra? (Parlant.)*

ARLIQUÍN

De badas vostès francesos són tan aguds, y no lo ha penetrat?

BLEAU

Te confés que no lo entench.

ARLIQUÍN

Mirant el seu retrato, veu aquella bella idea, aquella idea noble y gran y lo creu descendent de prínceps y monarques.

BLEAU

Ets un gran home. (*Lo besa.*) Avant. *Si tench l'honor de ser admesa entre tantas heroïnas... (Lltx.)* Quinas heroïnas són aquestas? (*Parlant.*)

ARLIQUÍN

Las qui lo aman.

BLEAU

Tens rahó, y són moltas. Serà també ennoblit l'abre de la mia família. (*Lltx.*) Y això què vol dir? (*Parlant.*)

ARLIQUÍN

Que alashoras serà noble ella, com també aquell vell son pare, qui és l'abre de la seua casa.

BLEAU

Viva el gran Arliquín. Tu mereixes una recompensa sens mesura.

ARLIQUÍN

Fins aquí no va mal. (*A part.*)

BLEAU

Estich pensant lo que et puch donar per una obra tant ben executada.

ARLIQUÍN

Un anglès per una cosa semblant m'ha donat una bossa plena de dubblers.

BLEAU

Una bossa! Això és molt poch. Tu no deus haver fet per ell lo que has fet per mi. Mereixes un premi il·limitat, un agraïment extraordinari. Però jo ja me prepar a premiar-te de un modo corresponent al teu gran mèrit. Vat aquí un trosset d'aquesta carta, qui és la prenda més preciosa del món. (*Ly dóna un tros de carta de Rosaura, y va-sse'n.*)

SCENA 22

ARLIQUÍN, *después* LLUÏSSETA *qui surt de casa.*

ARLIQUÍN

(Queda aturat ab la carta ab la mà, mirant Bleau com se'n va.) (Sol.)

LLUÏSSETA

Arliquín, què fas?

ARLIQUÍN

Estava pensant ab la generosidad d'un francès.

LLUÏSSETA

De monsieur Le Bleau?

ARLIQUÍN

Del mateix.

LLUÏSSETA

Que te ha regalat colca cosa?

ARLIQUÍN

Y bona.

LLUÏSSETA

Escolta, tu qui vols ésser un criat de París, aprèn las bonas usansas d'aquella terra. Quand el criat d'un animorat guaña alguna paga, en deu fer part a la criada de l'animorada, perquè aquesta fa después que totas sas cosas vàgian bé.

ARLIQUÍN

Viva na Lluïseta, tu mereixes una recompensa sens mesura.

LLUÏSSETA

Cert, que jo he ajudat molt al teu señor.

ARLIQUÍN

Estich pensant lo que et puch donar per una obra tant ben executada.

LLUÏSSETA

Deu duros⁹² no pagarian los bons passos que he fet per ell.

ARLIQUÍN

Deu duros! Tu mereixes un premi il·limitat, un agraïment extraordinari. Però jo ja me prepar a premiar-te de un modo corresponent al teu mèrit. Para sa mà. Vat aquí un trosset d'aquella carta, qui és lo més preciós del món. (*Esquinxa un trosset de paper, ly dóna y va-sse'n.*)

---

⁹² Canvi de moneda, justificat. De *scudi* passa a *duros*.

SCENA 23

LLUÏSSETA *sola.*

LLUÏSSETA

Ah criat descortès! Jo ja trobava que era impossible que tu no tenguessis aquests baixos sentiments. A mi un tros de paper? A mi una burla com aquesta? Lluïseta engañada? Si jo no me venjo, diràs que no som qui som. Y lo sabs som Lluïseta, filla de la camarera de la dida del rey. Som dona y las donas posseheixen l'art de pretenir y ordenar. Pretendré y ordenaré dons que sias ben perxat. Mil amants de la mia gràcia venjaran a compatència el decoro de los meus, y el despreci del meu estat. (*Va-sse'n.*)

Fi del acte segon.

ACTE 3r

SCENA 1^a

Estudi de Rosaura.

ROSAURA y LLUÏSSETA.

ROSAURA

Escolta, Lluïseta, jo te vuy confiar una invenció meua, qui tal vegada te apareixerà menos espirituosa que las que solen usar las madamas de ca teua.

LLUÏSSETA

En quant en això, jo sempre ly he dit que vostè té un esperit superior a casi todas las donas d'aquesta terra.

ROSAURA

Vull fer una experiència sobre l'amor y la fidelidad de los meus quatre amants. Ab l'ocasió del carnaval y de las màscaras, vull desfressar-me, y trobant-me separatament, vull fingir-me ab cade un de ells una estimada inconeguda y vèurer si a favor meu, són capassos de despreciar una aventura amorosa⁹³. A fi de que la prova sia més eficaz, me fingiré de la nació de cade un d'ells, y ab l'ajuda del vestit, de la careta, de la llengu, que possehesch bastant, y d'algunas caricaturas a

---

⁹³ De nou censura d'un altre fragment, de *Rosaura*, important per a aquesta obra, sota del paper blanc:

Des de:

A fi de que la pròva sia més eficaz..

Fins a:

*Aquell qui serà capas de resistir a esta tentació, serà el meu preferit. (No transcrit en l'edició *Cursach*)*

El fet explícit que *Rosaura* definís perfectament els seus plans amb perspicàcia, no va ser del gust del censor. Una dona que enganya homes per a no enganyar-se ella mateixa. Una dona que parla llengües estrangeres i que té un pla de fingiment preconcebut, potser per a la mentalitat de l'època no estava ben vist. Una dona que es disfressa amb aquest objectiu, podia resultava immoral. I, encara més, si ella mateixa creia que val un imperi, 'milano'. Aquesta és la clau de lectura dels espais buits: la censura. Omissió que no és per voluntat del traductor i que deriva de l'estat del manuscrit, *Albertí* ho tradueix, però hi torna a haver el paper enganxat a sobre, possiblement per un dels altres censors, *Sancho* o *Olives*.

la usanza d'aquells païssos, procuraré fer-me crèurer paisana seua. Tench confiança de que me surtirà bé; perquè d'al·lota ensà tench habilitat en imitar: Aquell qui serà capàs de resistir a esta tentació, serà el meu preferit.

LLUÏSSETA

El pensament no me desagrada, però casi casi vetx clar que no es casarà ab ningun.

ROSAURA

Per què?

LLUÏSSETA

Perquè és difícil que un homo resistèsquia, sollicitat per una tentació tant forta.

ROSAURA

El efecte lo decidirà. Per sostenir los diferents caràcters, necessit però de alguna instrucció. Tu pods afavorir-me per el paper⁹⁴ francès.

LLUÏSSETA

Y per el anglès també, puis que jo he estat tres anys a Londres, y tot consisteix en sèbrer unir lo amorós al serio y en certs respectes curiosos, qui són particulars a las donas d'aquella nació.

ROSAURA

M'engañaré per que hem sùrtia⁹⁵.

LLUÏSSETA

Però la veu la donarà a conèixer.

ROSAURA

La careta⁹⁶ la muda fàcilment.

---

⁹⁴ En *Goldoni, personaggio*, potser perquè és ben conscient de que *Rosaura* fa teatre dins el teatre. En *Albertí, paper*.

⁹⁵ Transposició:

ROSAURA.....*M'ingegnerò di riuscirvi*, subordinada implícita, en *Albertí* esdevé subordinada explícita:

Rosaura   *M'engañaré per que hem surtia*. Subjuntiu, mentre per *Goldoni* infinitiu.

⁹⁶ La paraula *careta*, enriqueix el text, en italià no existeix, es fa servir *maschera*, tant per la cara com per la disfressa del cos.

SCENA 2^a

SR. GABRIEL y *las ditas*.

GABRIEL

Es pod entrar? (*De dins.*)

ROSAURA

Éntria, señor coñat, vostè comanda.

GABRIEL

Cuñada estimada, vench a demanar-ly excusa si avuy dematí he parlat un poch alterat, se deu tenir compassió dels hòmens quan tenen certes flaquesas qui los dominan, y esper que per esto no me mirarà tampoch ab mal uy.

ROSAURA

Vostè fa ab mi lo que jo hauria de fer ab vostè. Jo ly hauria de demanar excusa si me som oposada ab algun tant de duresa al matrimoni de la meua germana. Coñat estimat, si ella no hy consent, vol vostè sacrificar a un capritxo el seu repòs y la seua joventut?

GABRIEL

Si ella no lo vol, passiència, però es podria ab bons modos posar-la per bon camí. Però basta, deixem anar això, sàpia ma cuñada estimada, que si ly he donat algun motiu d'anar-se'n d'aquesta casa, és estat estant enfadat. M'arrepentesch de haver-lo fet, y la preg de estar-hy, perquè si se n'anàs, se n'enduria el meu cor.

ROSAURA

Señor Gabriel, jo ly don las gràcias de las seuas generosas expressions, y ja que me demostra tanta bondad, m'arrisch a demanar-ly una gràcia.

GABRIEL

Mània y dispònguia, jo feré tot lo que vostè voldrà.

ROSAURA

Jo som estada afavorida d'algunes señoras de diferents societats, y voldria que anit, si vostè està content, donar-los també un petit divertimento en las mias habitacions.

GABRIEL

Vostè comanda, antes bé jo ly enviaré las bugias, el refresch, y tot lo necessari.

ROSAURA

Sempre aumentan las mias obligacions.

GABRIEL

Míria, si colca vegada vingués bé deixar càurer a la señora Eleonor alguna parauleta a favor meu, que ly insinuhia que no pènsia ab bagatel·las, que procuria tenir estat.

ROSAURA

Jo feré tot lo possible, de cor, y esper que prest en veurà los efectes.

GABRIEL

Sí, ma estimada cuñada, vostè me aconsola. Nosaltres, pobres vells, som just com els al·lotets petits, qui nos alegrem quand nos veim acariciar. (*Va-sse'n.*)

SCENA 3^a

ROSAURA y LLUÏSSETA.

LLUÏSSETA

El seu coñat que es vol morir, que torna tant generós?

ROSAURA

El amor fa fer grans cosas.

LLUÏSSETA

Però de bo que vostè vol persuadir la seua germana?

ROSAURA

Y tu trobas que jo volgués fer una semblant tonteria? Jo lo he fet per acariciar-lo.

LLUÏSSETA

Y el divertiment de las señoras què ha de ser?

ROSAURA

Un pretexto per convidar los quatre rivals.

LLUÏSSETA

A dir la veritat, vostè és el diañe per imaginar-se prest una cosa.

ROSAURA

Y ha de ser així. Però anem, que antes que sia molt tard vull fer el pas que te he dit. Ja tench los vestits preparats.

LLUÏSSETA

Y ahont encontrará vostè los seus quatre adoradors?

ROSAURA

A la plassa del cafè. Un poch tart no hy faltan mai.

LLUÏSSETA

Déu fàssia que ly súrta bé.

ROSAURA

Qui no té valor de procurar-se la seua fortuna, demostra clarament que no la mereix. (*Va-sse'n.*)

LLÜSSETA

Jo he arribat a vèurer clar que per tot el món és lo mateix, que totas sas donas saben bé el diable ahont geu y sa mara ahont se colga⁹⁷. (*Va-sse'n.*)

---

⁹⁷ En to vulgaritzant, intensificació amb afegit en respecte a l'original:

MARIONETTE ...e per tutto il mondo, le donne sanno molto bene dove il diavolo tiene la coda.

Llüsseta ...per tot el món és lo mateix, que totas sas donas saben bé el diable ahont geu y sa mara ahont se colga.

SCENA 4^a

Carrer ab la casa de Rosaura.

MONSIEUR LE BLEAU *de una part* y D. JUAN *de la altra,*
tots dos ab las cartas de Rosaura ab la mà observant-las.

BLEAU

Jo dons som l'arbre de la mia casa? Aquesta frasa no me apareix adecuada. (*A part.*)

JUAN

El meu arbre és lo mateix que el meu retrato? Jo trob que això és un desbarat manifest. (*A part.*)

BLEAU

El meu origen de prínceps y monarques? Esto seria una burla irònica? (*A part.*)

JUAN

La soca de l'arbre no es pod anomenar original. (*A part.*)

BLEAU

Seria una bella figura retòrica anomenar el seu pare ab el títol d'arbre de la seua casa! (*A part.*)

JUAN

Un retaule penjat sobre el pit? No és bo a crèurer. (*A part.*)

BLEAU

Arliquín lo ha mal entès. (*A part.*)

JUAN

El criat no lo ha interpretat bé.

SCENA 5^a

ARLIQUÍN y los dits.

Arliquín observa, veu a los dos qui lligen. Se acosta a ells a poch a poch, y reparant que tenen las duas cartas ab la mà, que los ha donadas equivocat, los diu:

ARLIQUÍN

Ab llessència de vostès. (Los pren las cartas de la mà, y las barata donant a cade un la seua, después, fa una reverència a las mudas, y va-sse'n. Los dos quedan y lligen.)

BLEAU

Accept ab molt de agrahiment el retrato que se ha dignat enviar-me, per el apreci que fas del seu original. (Lligint.) Ah, are parla de mi. (A part.)

JUAN

Admir en extrem el magnífich abre de la seua casa. (Lligint.) Això és la expressió que toca. (A part.)

BLEAU

El meu no ly puch enviar perquè no lo tench. (Lligint.) Passiència. (Parlant.) (A part.)

JUAN

He vist que vostè treu el seu origen de prínceps y monarques. (Lligint.) Bé, y així és. (A part.)

BLEAU

(A part, lligint.) Tant apreciï aquesta alaca preciosa, que la vuy fer engastar dins un cerculet d'or, y portar-la penjada sobre el pit. (A part, parlant.) O expressions admirables! O carta ditxosa per mi! (La besa.)

JUAN

(A part, lligint.) Si tench l'honor de ser admesa entre tantas heroïnas, serà també ennoblit l'abre de la mia casa. (A part, parlant.) No serà poca glòria.

BLEAU

Aquell ha fet mal la seua comissió. (*A part.*)

JUAN

Arliquín ha falsificat la carta. (*A part.*)

BLEAU

Posaria massions, que l'ha baratada ab la de Doñ Juan.

JUAN

Podrie haver-se equivocat ab el francès. (*A part.*)

BLEAU

Mon amig, vostè que ha enviat algun abre a madama Rosaura?

JUAN

Díguie'm vostè primer si ly ha despatxat el seu retrato.

BLEAU

Jo no lo neg.

JUAN

Y jo lo confés.

BLEAU

Jo me alegr ab vostè del apreci que ella fa de la seua casa.

JUAN

Y jo estich molt content del cas que fa del seu mèrit.

BLEAU

Vostè és el possehidor de las seuas gràcias.

JUAN

Y vostè és el àrbitro del seu cor.

BLEAU

Nosaltres dons, som rivals.

JUAN

Y per consecuent inimigs.

BLEAU

La gràcia de madama Rosaura no és tan escassa, que no púguia suplir a el afecte de dos amants.

JUAN

Don Juan de Lisbona no sofreix que ningú ly usúrpia la mitat del cor de la seua hermosa.

BLEAU

Dons, què vol fer?

JUAN

Vuy que me la cedèsquia.

BLEAU

Això no serà mai.

JUAN

Lo dispútian las nostras espasas.

BLEAU

Y vostè vol morir per una dona?

JUAN

Elegèsquia: o renunciar o combater.

BLEAU

No refui el combat.

JUAN

Anem a un lloch a propòsit.

BLEAU

Lo seguiré allà ahont gústia.

JUAN

Non obstant me convindrà avilir la mia espasa. (*A part.*)
(*Va-sse'n.*)

BLEAU

Viva amor, viva la hermosura de Rosaura, vatx a combàtrer segur ja de vèncer. (*Vol anar-se'n.*)

SCENA 6^a

BLEAU y LLUÏSSETA *de casa.*

LLUÏSSETA

Hey, monsieur Le Bleau?

BLEAU

Lluisseta!

LLUÏSSETA

Vol vèurer la señora Eleonor?

BLEAU

Prega a déu que jo tenguéis aquesta ditxa.

LLUÏSSETA

Ara la feré surtir a la finestra. (*Entra a la casa.*)

SCENA 7^a

BLEAU, *después* ELEONOR *a la finestra.*

BLEAU

L'esperaré ab impassiència... Però Don Juan me te citat al desafió... Més, què? Deuria jo deixar de vèurer una dona hermosa per bàtrer-me ab un loco? (*Sol.*)

ELEONOR

(*Surt a la finestra.*)

BLEAU

Vat aquí el nou sol, qui traspunta de l'orient d'aquella finestra. És bella, tant com Rosaura. No mereix un apreci inferior. Señoreta, no téngua a mal que un cor sorprès de la seua hermosura ly consàgria totas las seuas adoracions.

ELEONOR

Señor, jo no tench l'honor de conèixer-lo.

BLEAU

Som un fidelíssim amant seu.

ELEONOR

Amant de quant de temps?

BLEAU

Del moment en què la he vista.

ELEONOR

Y tant prest s'animora?

BLEAU

La hermosura té la virtut de obligar el cor a amar-la.

ELEONOR

Me apareix que vostè se vol ríurer de mi.

BLEAU

Ly jur per el caràcter de vertader francès, que la am ab tota la tendresa.

ELEONOR

Y jo perdónie'm, no el crech.

BLEAU

Si no me creu me veurà morir baix de la seua finestra.

ELEONOR

Bellas expressions romantescas⁹⁸.

BLEAU

Vostè se burla de la mia passió, y jo plor amargament per vostè. (*Lo fingeix.*)

ELEONOR

Vostè que també sab plorar? Jo ly don infinidas gràcias.

BLEAU

És possible que el calor de los meus abrasats sospirs no arribia aquí dalt a derritir el gel de la seua crueldad?

ELEONOR

No encare són arribats.

BLEAU

Ah, mon bé, fàssiem obrir aquesta porta, y permètie'm que púguia jo sospirar de més prop.

ELEONOR

No no, suspíria al sereno que temperarà millor el seu calor.

BLEAU

Vostè és bella, però masse tirana.

ELEONOR

Vat aquí mon pare, feré millor retirar-me. (*A part.*)
(*Entra.*)

---

⁹⁸ En Goldoni *da Calloandro*. De l'obra *Il Caloandro fedele* de Giovanni Ambroggio Marini. Venezia, 1694.

SCENA 8^a

BLEAU, *después* EL DOCTOR.

BLEAU

Cels, així me deixa? Y sens dir-me adió's se separa de mi? Ah bàrbara, ah cruel! (*Sol.*)

DOCTOR

Señor, ab qui las ha?

BLEAU

Vostè, qui ab el vestit me sembla un doctor, escóltia la mia rahó. Aquesta bàrbara jova, anomenada Eleonor, sorda a las mias pregàrias, e ingrada a los meus plors, no vol concedir-me la sua correspondència, y me nega la pietat.

DOCTOR

Vostè dons està animorat de s'al·lota?

BLEAU

La am tant com a mi mateix, no vetx per altres ulls, sinó per los seus.

DOCTOR

Y què hey ha que està animorat d'ella?

BLEAU

Pochs moments. Are just és la primera vegada que la he vista a aquella finestra.

DOCTOR

Això és una merevella que tant prest ja estia animorat.

BLEAU

Nosaltres francesos tenim lo esperit promte y el cor tendre. Una mirada és capaç de fer-nos morir.

DOCTOR

Y fins quant dura aquest afecte seu?

BLEAU

Fins que el amor lo ordena, qui és el soberano de los nostros cors.

DOCTOR

Y si el amor ly ordenàs que demà ja no es recordàs més d'ella, que lo deuria obehir?

BLEAU

Sens dubte.

DOCTOR

Dons ja pod comensar are a olvidar-se d'Eleonor.

BLEAU

Per què diu esto?

DOCTOR

Perquè jo no vull que Eleonor estíguia subjecte a aquest perill.

BLEAU

Però, y quina part té vostè en los asuntos de aquesta jova?

DOCTOR

Per treure'l de tot dubte, sàpia que jo som son pare.

BLEAU

Ah señor, mon doctor excel·lent, amat amic, venerat sogre, fàssie'm la gràcia de no impedir-me que jo púguia amar las suas fillas. (*Llevant-se el capell.*)

DOCTOR

Totas duas?

BLEAU

Sí, estimat, són amabbles igualment.

DOCTOR

Y aquesta especia d'amor, qui és que lo ordena?

BLEAU

El coneixament del mèrit.

DOCTOR

Y com se pod amar més de un obgecte?

BLEAU

Un francès te llamas bastants per amar-ne fins a cent.

DOCTOR

Dons vàgia vostè a Fransa a donar past al seu foch.

BLEAU

Ah sí, ab el seu aspecte sereno, ab los seus piadosos ulls, conech que té compassió de mi. Vamos, prest, ordénia que òbrian aquella porta.

DOCTOR

Això no és sa casa, però non obstant la feré obrir.

BLEAU

Viva la virtut, viva el ditxós pare de duas hermosuras raras.

DOCTOR

Toca y se fa obrir.

BLEAU

Acompànie'm⁹⁹.

DOCTOR

En aquesta terra el pare no acompanya los animorats de las seuas fias, y això ab llesència seua. (*Entra y tanca la porta.*)

BLEAU

Señor, señor. Però, basta, que si el pare ha tencat la porta, no ly tendran sempre las fias. (*Sol.*)(*Va-sse'n.*)

---

⁹⁹ Atenuació:

MONSIEUR   *Siatemi di scorta.*

Bleau   *Acompañiem.*

SCENA 9a

*Altre carrer. Nit*¹⁰⁰.

MILORD y CONDE.

CONDE

O de la fonda, d'uis cafè...*(Un criat surt ab un born y duas xicras.)* No en doneu, no, a Milord, que ell està acostumat a bèurer el xicolati de las señoras. Las begudas de los cafès no ly agradaran.

MILORD

(Estalonat a una xena, ab el cap baix, beu.)

CONDE

Però, Milord estimat, d'aquell xicolati és precis beure'n més poch.

MILORD

Fa lo mateix.

CONDE

Ab aquest no respòndrer, sembla que és criat entre bèstias y no entre hòmens.

MILORD

(Se lo mira ab furor.)

CONDE

La señora Rosaura haurà prest conegut el seu natural sauvatge.

MILORD

(Surt en mitx del teatro.)

CONDE

Sí, fa bé prèndrer millor l'aire.

---

¹⁰⁰ Substitució de: *Strada con bottega di caffè con sedili, e quanto ocorre per servizio della bottega medesima.*

MILORD

Señor, véngua ab mi.

CONDE

Y ab quina autoridad me ordena?

MILORD

Si vostè és cavaller, se deu bàtrer ab mi.

CONDE

Estich prompte a satisfacer-lo. (*Se tira una passa arrera.*)

MILORD

Aprèngua a parlar poch y bé.

CONDE

No necessit de aprèndrer de vostè a víurer.

MILORD

Defènsies, dons. (*Treuen las espasas.*)

CONDE

Com se vol bàtrer?

MILORD

A primera sang.

CONDE

Molt bé¹⁰¹. (*Surten alguns y procuran separar-los.*)

MILORD

No em detingueu, o vos traspás a vosaltres.

---

¹⁰¹ Omissió d'un fragment que precedentment havia escrit *Albertí* i després havia estat suprimit pel censor on tornem a trobar un paper en blanc enganxat a sobre. III. 9. 20-21:

MILORD   *Non vi movete, o vi taglio la faccia.*

CONTE   *Lasciateci combattere. La sfida è al primo sangue.*

Sota del paper es pot llegir:

(*Surten alguns y procuran separarlos*)

Milord   *No em detingueu, o vos traspás a vosaltres.*

Conte   *Dexaunos combater. El desafio es a primera sang.*

CONDE

Deixau-nos combàter. El desafio és a primera sang. (*Se baten, y el Conde queda ferit a un bras.*)

CONDE

Jo estich ferit. Està satisfet?

MILORD

Sí. (*Embeyna l'espasa.*)

CONDE

Vatx a fer-me curar la ferida. (*Va-sse'n.*)

SCENA 10

MILORD, *después ROSAURA desfressada a l'inglesa, ab mitja careta*¹⁰².

MILORD

Si una altra vegada me ofèn, cert que la ferida no serà curable. Aquestas burlas italianas no me agradan. Los hòmens ben nats deuen respectar-se uns a los altres; si la confiança se estén demasiat, degenera en despreci. Però qui és aquesta màscara vestida a l'inglesa? (*Sol.*)

ROSAURA

(*Se acosta a Milord, y ly fa una reverència com las donas inglesas.*)

MILORD

Aquesta no és mahonesa. Aquell tengui graciós dóna a conèixer que és nada a Inglaterra. (*A part.*)

ROSAURA

(*Fa una altra reverència.*)

MILORD

Señora molt complasent, vol entrar en aquesta fonda a prèndrer cafè?

ROSAURA

Fa señal que no.

MILORD

Vol xicolati?

ROSAURA

Fa señal que no.

MILORD

Vol punx?

---

¹⁰² Extensió de: *ab mitja careta*, sembla quasi una indicació de director.

ROSAURA

Fa señal que sí.

MILORD

Hey, al·lot, du punx... Qui la ha acompanyada a aquesta terra?

ROSAURA

El meu pare.

MILORD

Y quin ofici té?

ROSAURA

L'ofici que té vostè.

MILORD

Que és senhora?

ROSAURA

Sí señor.

MILORD

Que me coneix?

ROSAURA

Molt.

MILORD

Me ama?

ROSAURA

De tot el meu cor.

MILORD

Ahont me ha vist?

ROSAURA

A Londres. (*Un criat porta punx, y ella beu.*)

MILORD

Qui és vostè?

ROSAURA
No lo puch dir.

MILORD
Jo que la conech?

ROSAURA
Crech que sí.

MILORD
Que la he amada?

ROSAURA
No lo sé.

MILORD
Dons la amaré are.

ROSAURA
Vostè ja està empenhat¹⁰³.

MILORD
Ab qui?

ROSAURA
Ab la señora Rosaura.

MILORD
Res he promès.

ROSAURA
Està llibert.

MILORD
Sí.

ROSAURA
Puch esperar?

---

¹⁰³ Calc de l'italià *impegnato*, 'compromès'.

SÍ, señora. MILORD

Me amarà? ROSAURA

Ly promet. MILORD

Serà meu? ROSAURA

Però, qui és vostè? MILORD

No lo puch dir. ROSAURA

Cegament no vull lligar-me. MILORD

Anit me veurà. ROSAURA

Ahont? MILORD

A una sociedad. ROSAURA

Ahont, però? MILORD

Ja lo sebrà. ROSAURA

Tendré el honor d'obsequiar-la. MILORD

Y la señora Rosaura? ROSAURA

MILORD

Cedirà el lloch a una paisana meua.

ROSAURA

Jo duré un altre vestit.

MILORD

Jo no la coneixeré.

ROSAURA

Dónie'm alguna cosa per fer-me conèixer.

MILORD

Ja me mostrarà aquest estotxet. (*Ly dóna un estotx d'or.*)

ROSAURA

Ja basta. (*Vol anar-se'n.*)

MILORD

Que ja se'n va?

ROSAURA

Sí señor.

MILORD

Jo la acompanyaré.

ROSAURA

Si és cavaller, no me seguèsquia.

MILORD

Obehesch.

ROSAURA

Milord, adió. (*Fa un tengui y va-sse'n.*)

SCENA 11

MILORD *sol.*

O quin gust és encontrar una patriota fora del país! Quina gràcia té a fer aquelles reverències! O quina manera de parlar sens superfluidad! Aquesta senhora me coneix, me ama y me desitja. Si és tan hermosa com elegant, és molt amable, y mereix que jo ly dónia preferència en el meu cor. Rosaura és digna de molt de apreci, però aquesta és gran senhora, és paisana meua, duas condicions qui me obligan a preferir-la. (*Va-sse'n.*)

SCENA 12

DOÑ JUAN, *después* ARLIQUÍN.

JUAN

(*Sol.*) Monsieur Le Bleau me és fuit, y jo transportat del furor, sols no me som girat per vèurer si me seguia. Això no és acció de cavaller; qui evita los cops de la mia espasa, tastarà los del meu garrot. Ja lo trobaré jo, ja. Hey, duis cafè. (*Un criat treu cafè y alguns congrets*¹⁰⁴.)

ARLIQUÍN

(*Trehent el cap per una xena, y vehent el menjar per don Juan.*) Are és hora de haver-las ab el portuguès. (*Surt.*) Señor, Déu lo guard molts anys.

JUAN

Adiós, Arliquín.

ARLIQUÍN

Tench de parlar ab vostè d'allò, ja m'entén.

JUAN

De què? Jo no sé què vols dir.

ARLIQUÍN

De part de la señora Rosaura.

JUAN

Arliquín estimat, aconsole'm ab alguna certitut del amor de la mia estimada.

ARLIQUÍN

Dons, ella me ha enviat a demanar, seya a sa taula qui menjava, y en mitx de las llàgrimas y sospirs, mesclava ab los seus mossets més delicats el nom venerable de don Juan de Lisboa.

---

¹⁰⁴ *Congret*: 'Galleta feta d'ou, sucre, oli i matafaluga'.

JUAN

O amada Rosaura, part preciosa d'aquest cor meu. Digue'm fidelíssim portador de las mias alegrias, digue'm, què ha dit de mi?

ARLIQUÍN

Però dónie'm llessència, perquè així com tench de repetir las seuas paraulas, púguia fer també las accions que ella feya.

JUAN

Tot te lo concedesch, sols que no m'ocúltias res del seu amorós parlar.

ARLIQUÍN

Dons, essent a las postras, ha pres un congret just de sa mateixa mida d'aquest, y muyant-lo dins un licor obscur just com a cafè, y menjant-se'l delicadament de esta manera graciosa...*(se lo menja)* ha dit: vé, serca don Juan de Lisbona, y digas-ly que jo me'n fas tres doblés... d'ell. *(Futx rient.)*

SCENA 13

DOÑ JUAN, *después* MONSIEUR LE BLEAU.

JUAN

Ah pulissó, descortès! Aturau-lo, matau-lo, dui-me el seu cap. Doña Rosaura no és capàs d'això, ella me ama y me aprecia; aquell indigne ha provocat los rayos del meu furor. *(Sol.)*

BLEAU

No díguia que hàgia faltat...

JUAN

A bon punt arriba. Desembèynia l'espasa. *(Lo fa.)*

BLEAU

O ma Rosaura bella, a vos esta víctima consagr. *(Desembeyna l'espasa.)*

JUAN

Fugir és d'hòmens vils.

BLEAU

Are lo experimentarà si futx. *(Se baten.)*

SCENA 14

ROSAURA *desfressada a la francesa, y los dits.*

ROSAURA

Señor, què fa? (*Se posa entra ells, los fa aturar y ly diu al francès.*)

BLEAU

Màscara hermosa, me bat per la meua estimada.

ROSAURA

Y vostè vol arriscar la seua vida per una mahonesa, al pas que tantas francesas penan, se aniquilan y moren per los seus ulls?

BLEAU

Però si el meu rival me desafia jo no puch refuyar el combat.

ROSAURA

El rival cessarà de voler la seua mort, si vostè no ly disputa el seu bé.

BLEAU

Y deuria així vilment...

ROSAURA

Si tem cedir-la per covardia, cedèsquia-la per una dama de Fransa, qui suspira per vostè.

BLEAU

Y qui és esta?

ROSAURA

La que té a los seus peus. (*S'ajonolla.*) Tèngua compassió de qui viu sols per amar-lo.

BLEAU

Àlsie's, mon tresor, que me fa morir.

ROSAURA

No sia així, que jo me àlsia, sens que vostè m'assegúria del seu amor.

BLEAU

(*Ajonellant-se.*) Sí, mon bé, jur amar-la, ly promet la mia fidelidad.

ROSAURA

Ah, que no lo puch crèurer.

BLEAU

Creguieu, esperansa mia, jo seré tot seu.

ROSAURA

Com? Y vostè combat per una altra hermosura?

BLEAU

La deixaré per vostè.

ROSAURA

Renuncihi-la al seu rival.

BLEAU

Espéria, luego som ab vostè. (*Se separa de Rosaura y va a Juan y Rosaura s'aixeca.*) Mon amig, aquesta dama francesa suspira per mi, y desitja el meu amor. Si se dóna a conèixer, y m'agrada, Rosaura és de vostè. Suspèngua, si es servit, un moment el nostro desafio.

JUAN

En va espera altra vegada fugir de la mia mà.

BLEAU

Som cavaller. O ly cediré a Rosaura, o sens combàtrer no partiré d'aquí. És permès a los cavallers fer pactes ab los seus inimigs.

JUAN

A la nostra terra, antes de aprèndrer l'alfabet, ja s'aprenen las reglas de cavalleria. Pàssia avant, que ly concedesch. (*Embeyna la espasa y va-sse'n.*)

BLEAU

Madama, ja som ab vostè. Cedesch Rosaura, si me lo ordena. Però a lo menos, dónie'm el gust de que ly púguia vèurer la cara.

ROSAURA

Per are no lo puch fer.

BLEAU

Dons quand tendré la ditxa de admirar-la?

ROSAURA

D'aquí pocas horas.

BLEAU

Me coneix, me ama, suspira per mi?

ROSAURA

Sí, y per vostè he deixat París, he abandonat las delicias de la¹⁰⁵ Fransa y he vengut peregrinant a esta terra.

BLEAU

Gran amor de las damas francesas! Gran fidelidad de las mias paisanas! Gran forsa del meu atractiu! (*Fort.*) Però jo no puch víurer, si no me dóna l'alegria de vèurer-la un sol moment. (*A part.*)

ROSAURA

És impossible.

BLEAU

Qui lo prohibeix?

ROSAURA

El meu decoro. No convé que una señora es fàssie vèurer en mitx de un carrer y devant una fonda sens careta, qui la ocúltia a la vista de los altres.

BLEAU

A Fransa no miran estas cosas.

---

¹⁰⁵ Calc de l'italià: *La França*, per França.

ROSAURA

Are som a Mahó, y devem seguir el costum de la terra.

BLEAU

Anem a un lloch un poch més retirat. No me déixia morir.

ROSAURA

No, quédia, que jo me'n vatx.

BLEAU

Jo absolutament la vull seguir.

ROSAURA

Si s'atreveix a fer-lo, mai més me veurà.

BLEAU

Vostè que és venguda per atormentar-me?

ROSAURA

Anit mateix me veurà, y per conèixer-me millor, fàssie'm favor de donar-me alguna cosa que ly púguia mostrar.

BLEAU

Vat aquí un flasquetet de lavanda. (*Ly dona.*)

ROSAURA

Ab això me donaré a conèixer.

BLEAU

Y ahont, estimada, la podré vèurer?

ROSAURA

Ja quedarà avisat.

BLEAU

Cels! feis volar prest aquestas horas importunas.

ROSAURA

Sí, y feis també que el cor quédia satisfet.

BLEAU

Ah madama, vostè és masse cruel.

ROSAURA

Ah señor, mal me ha coneguda.

SCENA 15

BLEAU y DOÑ JUAN.

BLEAU

Y no puch seguir-la? Y me és prohibit el veurer-la? Qui pod ser? Una francesa vinguda a Mahó per mi? No és perquè jo no lo merèsquia, però en dubt¹⁰⁶. No podria ser que fos una màscara del tems¹⁰⁷, qui se hagués volgut riurer de mi? Y jo ab tanta franquesa lo he cregut, y me som sentit abrasat d'amor per ella? Gran virtut del bell sexo! Gran calamida¹⁰⁸ de los cors! Però jo, sobre la incertitud d'un inconegut objecte, cediré Rosaura al meu rival? Ah! La cosa seria precipitada, y el empeño inconsiderat. Tench la llibertat de pretenir a Rosaura, y no la vull pèdrer, sens assegurar-me de un guañ millor. Doñ Juan. (*Sol.*)

JUAN

Què vol?

BLEAU

La dama francesa ha negat de donar-se a conèixer, y no estich en el cas de preferir-la a Rosaura així tan cegament.

JUAN

Vostè la cedirà a pesar seu.

---

¹⁰⁶ MONSIEUR ...*ma duro fatica a crederlo...*

Bleau ...*en dubt...*

Albertí aquí és més sintètic, es perd així el valor aspectual, és a dir d'aquells trets semàntics que determinen el tipus de transcurs i distribució de l'acció en el temps. *Duro fatica a crederlo*, 'em costa de creure-ho'. El to general de la traducció és de simplificar, sintetitzar, vulgaritzar.

¹⁰⁷ MONSIEUR ...*che fosse una di queste maschere del bel tempo, che si fosse presa divertimento di me?*

Bleau ...*que fos una màscara del temps qui se hagués volgut riurer de mi?*

Goldoni amb *del bel tempo*, es refereix al temps de carnaval, mentre Albertí diu només *del temps*.

¹⁰⁸ Calamita: 'imant'. *La Calamita de'Cuori* és el títol d'un llibret d'òpera lírica de Goldoni, representat per primer cop al teatre *San Samuele* de Venècia, amb música de *Baldassare Galuppi*, el 26 de desembre de 1752. És a dir quatre anys exactes després de l'estrena a Venècia de *La vedova scaltra* al teatre *Sant'Angelo*, teatre líric, del qual *Antonio Vivaldi* en va ser director.

BLEAU

El meu valor sebrà defensar-la.

JUAN

El amor y la victòria són dos déus¹⁰⁹ qui serveixen al mèrit de Doñ Juan.

BLEAU

Y esta vegada los tendrà inimigs. (*Se baten.*)

---

¹⁰⁹ En Goldoni: *Numi*: 'númens', en lloc de *déus*.

SCENA 16

ROSAURA *desfressasa a la portuguesa, y dits.*

ROSAURA
Cavallers, deténguan los seus cops.

JUAN
Una señora portuguesa! (*A part.*)

BLEAU
Madama, la seua orda desarma el meu bras, y los seus bells ulls inflaman de amor el meu cor.

ROSAURA
No el conech, jo parl ab Don Juan de Lisboa.

JUAN
Què vol de un criat seu?

ROSAURA
Fàssia que el francès se'n vàgia, que vuy parlar ab tota llibertat ab vostè.

JUAN
Fàssie'm el favor de apartar-se per un moment. (*A Bleau.*)

BLEAU
Ab molt de gust. (*A part*) Vat aquí acabat el segon desafio. (*Va-sse'n.*)

SCENA 17

ROSAURA y DOÑ JUAN.

ROSAURA

Doñ Juan, admirada estich de vostè, y ab mi s'admirarà també tot Portugal, que coneixent l'il·lustre nobblesa del seu llinatge, vúlguia abaixar-se a casar-se ab la dona de qui està animorat. A vostè, qui és nat a Lisbona, aquest matrimoni no ly fa horror¹¹⁰? Ah, si la duquesa, sa mara, n'estigués entesa, moriria de desesperació. Señor Doñ Juan, la seua sang, la seua pàtria, la seua nació ly intiman el arrepeniment; y si tot esto no tingué's forsa per dissuadir-lo, ly ordena una dama incògnita, la qual, havent-ly concedit ocultament el honor de la seua gràcia, ha adquirit el dret de manar-ly. (*Tot aquest discurs lo ferà molt grave y sostingut.*)

JUAN

Ay de mi! Estich ple de confusió. La veu d'aquesta dama fa en mi el mateix efecte que feu el escut encantat en lo esperit de Rinaldo¹¹¹. Conech el meu horror, detest la meua vilesa. Rosaura és hermosa, però no és gran senhora;¹¹² és digne de afecte, però no portuguès (*Fort.*) Nobilíssima Señora, que tal la manifesta el modo ab què me ha parlat, de la turbació de la meua cara inferirà la confusió del meu cor, y la seua bondad me ofereix la ocasió de esmenar-me¹¹³... (*A part.*)

---

¹¹⁰ Adaptació: de *nome di mercante* passa a *matrimoni*.

ROSAURA ...A voi, che siete nato in Ispagna, non fa orrore questo nome di mercante?

Rosaura ...A vostè qui és nat a Lisbona, aquest matrimoni no ly fa horror?

¹¹¹ Goldoni es refereix a *Rinaldo d'Este*, personatge cavalleresc del poema èpic *Gerusalemme liberata* del qual *Torquato Tasso* va escriure'n la primera part durant la seva estada a Venècia.

¹¹² En *Goldoni, nobile*: 'noble'.

¹¹³ El traductor passa del *rossor*, 'rubor', a la *turbació*, no és literal però analògic. En canvi de la segona frase que en *Goldoni* és condicional, introduïda per *se*, en fa una afirmació, la qual cosa canvia el sentit:

ALVARO *dal rossor del mio volto comprenderete la confusion del mio cuore, e se la vostra bontà mi offerisce l'occasione d'emendarmi...*

Juan *de la turbació de la meua cara inferirà la confusió del meu cor, y la seua bondad m'ofereix l'ocasió d'esmenar-me...*

ROSAURA

Masse prest pretén haver purgat una falta, qui el feya la risa de tot Portugal. Se requireixen majors señals d'arrepentiment.

JUAN

Doñ Juan, qui no coneix altre soberà sinó el Rey, son señor, està prompte a somètrer-se al imperi de una heroïna.

ROSAURA

Per primer càstig del seu vil y vergoñós amor, vostè me deu amar sens vèurer-me, y obehir-me sens conèixer-me.

JUAN

Ah! Això és desmasiat.

ROSAURA

És poch per el seu delicte. Amar una dona com Rosaura!¹¹⁴

JUAN

Té rahó. Sí, lo feré.

ROSAURA

Me ha de mantenir fidelidad ab la incertitud del premi.

JUAN

Ay de mi! Vostè me fa tremolar.

ROSAURA

Vostè deu dependir de las mias ordas, sens demanar-me'n el motiu.

JUAN

Sí, lo feré. Ah! Que de tals graves y nobbles sentiments no són capassas sinó las damas portuguesas.

114

ROSAURA   *È poco al vostro delitto. Amar la figlia d'un mercadante!*
Rosaura   *És poch per el seu delicte. Amar una dona com Rosaura!*

ROSAURA

Lo seguiré pertot de modo de no ser coneguda fins que voldré aprovar o desaprovar la seua conducta. Dónie'm alguna cosa per poder-lo executar sens parlar-ly.

JUAN

Prènguia aquesta capsa¹¹⁵. (*Ly dóna aquella de Rosaura.*)

ROSAURA

És, per ventura, regalo de alguna hermosa?

JUAN

És una barata de Rosaura, y just me prif d'ella, perquè la desprecii.

ROSAURA

Ara comensa a agradar-me.

JUAN

Gràcias a los cels.

ROSAURA

Doñ Juan, recòrdie's del seu decoro y del meu amor.

JUAN

Seré fael observador de la mia paraula.

ROSAURA

Ja nos tornarem vèurer.

JUAN

A lo menos si jo pogués sèbrer qui és.

ROSAURA

Quand lo sàpia, ly assegur que s'aturdirà. (*Va-sse'n.*)

---

¹¹⁵ En l'original: *tabacchiera*. S'entén tabaquera de rapè.

JUAN

Ah! Això és cert una de las señoras més principals de Portugal. És una princesa animorada de mi, zeladora del meu honor. Amor, amor, tu me volias avilit¹¹⁶, però la deidad tutelar de la mia nobblesa ha enviat aquesta hermosura inconeguda a salvar el honor de la mia família il·lustre. (*Sol.*) (*Va-sse'n.*)

---

¹¹⁶ *Avilit*: Calc de l'italià, *avvilito*: 'desesmat', 'abatut'.

SCENA 18

CONDE y ARLIQUÍN.

CONDE

Què és lo que hem dius, que no te entenç?

ARLIQUÍN

Dich que la señora Rosaura ha enviat a convidar la fonda per la funció¹¹⁷ d'anit.

CONDE

Què diables dius? Ha enviat a convidar la fonda?

ARLIQUÍN

Vuy dir... Malbé fassi jo! Una burla que he feta a un portuguès, me ha fet riurer tant, que encare are hem dura, y no sé què dig. (*Riu.*)

CONDE

Que és estat a doñ Juan?

ARLIQUÍN

Just.

CONDE

Y en què ha consistit¹¹⁸?

ARLIQUÍN

Fingint dur-ly una embaixada de la señora Rosaura...

CONDE

Té dons, doñ Juan entrada a ca la Sra. Rosaura?

ARLIQUÍN

Sí señor, sí, entrada y surtida. Y anit està també convidat a la funció de ca la viuda.

---

¹¹⁷ *Conversazion*, en l'original, dialecte bergamasc d'Arlequí.

¹¹⁸ *Albertí* utilitza el pretèrit indefinit *Y en què ha consistit?* Per el present històric de *Goldoni*: E in che consiste?

CONDE

Ell? Y jo no som del nombre de los convidads?

ARLIQUÍN

També, també; això era lo que jo volia dir de la embaixada a la fonda.

CONDE

Are et comprench. La señora Rosaura tendrà dons anit sociedad a ca seua?

ARLIQUÍN

Sí señor.

CONDE

El seu convit em consola, més tem encontrar en los convidats¹¹⁹ altres tants¹²⁰ de rivals.

ARLIQUÍN

No téngua por. Una dona elegant sab donar, sens dificultat, rahó a tutom.

---

¹¹⁹ Com en d'altres casos una mateixa paraula apareix en diverses maneres, *convidats* aquí i més amunt *convidads*.

¹²⁰ Calc de: *Altrettanti*.

SCENA 19

ROSAURA *vestida a la italiana y dits.*

CONDE

Observa, Arliquín, com aquella màscara me observa ab atenció.

ARLIQUÍN

Aguàrdia-se'n, señor, que moltes vegades, un se pensa que és una cosa y és s'altra. (*Va-sse'n.*)

CONDE

Màsquera¹²¹, què vols?

ROSAURA

(*Suspira.*)

CONDE

Aquests sospirs són inútils per mi. Algun tems he cregut ab las ficcions de las donas, però ja ha passat. He obert los ulls. Si are Monsieur le Bleau fos aquí, seria sa teua¹²² fortuna.

ROSAURA

Vostè ofèn una señora que no coneix.

CONDE

Perdónia, però ab aquesta careta, aquest vestit, y sola, tenia motiu de prènder-la, no per una señora, sinós per la dona més ordinària¹²³.

ROSAURA

El amor fa fer semblans extravagàncias.

CONDE

Que està animorada de mi?

---

¹²¹ Calc de: *maschera*, 'disfressa o persona disfressada'.

¹²² *Teua* per *vostra*. *Albertí* tracta de tu i *Goldoni* de vós.

¹²³ En l'original en lloc de per *la dona més ordinària*, *Goldoni* escriu: *una ordinaria pedina*. És un joc de paraules. *Pedina*: 'En el joc de les dames, una fitxa, blanca o negra'.

ROSAURA

Masse.

CONDE

Y jo gens de vostè.

ROSAURA

Si me conegués, no lo diria així.

CONDE

Encare que fos la diosa Venus, no hey hauria perill que l'amàs.

ROSAURA

Per què?

CONDE

Perquè el meu cor està ja empeñat¹²⁴ ab un altre objecte.

ROSAURA

Y ab qui? Si és permès sebreu.

CONDE

En esto puch satisfacer-la. La que ador és la señora Rosaura¹²⁵.

ROSAURA

La viuda?

CONDE

Sí.

ROSAURA

O quin mal gust que té. Y què té d'hermós ella?

CONDE

Tot, y después, que me agrada a mi, y basta.

---

¹²⁴ Préstec de: *impegnato*, 'compromès'.

¹²⁵ *Albertí* fa omissió del cognom *Balanzoni*, que segurament no podria ser de Maó.

ROSAURA

Ella no és gran senhora.

CONDE

Però és sàbia y civil, qui val molt més que la nobblesa¹²⁶.

ROSAURA

Però jo crech que Rosaura està ja engajada¹²⁷ ab altre.

CONDE

Si vostè lo creu, no la crech jo, y quand així fos, sebria morir, però no faltar-ly a la paraula.

ROSAURA

Vostè és masse constant.

CONDE

Complesch ab la mia obligació.

ROSAURA

Però jo, qui suspir per vostè, no puch esperar piedad?

CONDE

Ly he ja dit que res esperar podia¹²⁸.

ROSAURA

Si me don a conèixer, quissà serà obligat a amar-me.

CONDE

Dons pensa mal, y no ly aconsell descobrir-se per evitar la vergoña de la negativa.

ROSAURA

Me n'aniré dons.

---

¹²⁶ *Albertí* omet la part del diàleg que es refereix als orígens de la família de *Rosaura*: *ma ella nasce di casa nobile bolognese, e la famiglia de' Bisognosi è delle antiche di questa città*. Tant l'omissió del cognom com d'aquest fragment, on apareix *Bolònia*, estan condicionats pel fet de transportar l'acció a *Menorca*.

¹²⁷ Aquí en comptes de repetir el préstec de l'italià, ha saltat al francès, en comptes de traduir al català, *compromesa*, ha suposat que en català es diu *engajada*, com en francès: *engagée*. *Albertí* va ser també traductor de *Molière* i *Beaumarchais*.

¹²⁸ Hipèrbaton d'*Albertí* que reforça el sentit de la frase:

CONDE *Vi dissi che nulla potete sperare.*

Conde *Ly he ja dit que res esperar podia.*

CONDE

Vàgia.

ROSAURA

Voldria però a lo menos una memòria de la seua persona.

CONDE

Per què vol recordar-se de un qui no l'ama?

ROSAURA

Fàssie'm aquest favor, dónie'm alguna recordansa.

CONDE

Ja l'entench.(*A part.*) Si vol mitx duro¹²⁹, ly puch donar.(*Fort.*)

ROSAURA

Jo no necessit diners seus.

CONDE

Dons què vol?

ROSAURA

Aquest mocador ja me serveix. (*Ly pren de la mà y va-sse'n.*)

CONDE

Això no és res. Ja me lo podia haver dit tot d'una que festetjava el meu mocador. Quina casta de gent se troba en aquest món! Entre las duas foscas¹³⁰ y en aquesta hora, las plassas y los carrers estan plens de aquestas hermosas incògnitas. Aquesta és estada de las més discretas, qui se és acontentada ab un mocador; n'y ha qui treuen fins y tot sa bossa, més jo no me puch acostumar a tractar-las. La dona venal és una cosa masse horrorosa a la meua vista.(*Va-sse'n.*)

---

¹²⁹ Canvi de moneda, de *ducato* a *duro*.

¹³⁰ Notable recurs lingüístic del traductor que per *verso sera*, troba una forma de bellesa plàstica molt concreta: *Entre las duas foscas*. A Menorca, *es fosquet* és la tarda, cap al tard, i *sa fosca* és la nit.

SCENA 20

*Sala parada y llums*¹³¹.

ELEONOR y LLUÏSSETA.

LLUÏSSETA

Què hey diu? Tot lo que s'esmira fer el señor Gabriel, és per vostè.

ELEONOR

Y non obstant, havent jo pensat millor, absolutament no lo vuy.

LLUÏSSETA

Y díguie'm, com ly ha agradat el francès?

ELEONOR

Te diré la veritat. La seua cara m'agrada, la seua vivesa s'avé al meu geni, el seu modo m'encanta, però no fii de las seuas paraulas.

LLUÏSSETA

Per què?

ELEONOR

Perquè de primera vista fa masse d'animorat, y diu cosas qui no són de creurer.

LLUÏSSETA

Però creurà los fets?

ELEONOR

Lo qui és de fet, no es pod deixar de creurer.

LLUÏSSETA

Si ly donàs dons la mà de espòs no hey hauria res que dir.

ELEONOR

Més no lo ferà.

---

¹³¹ Reducció d'aquesta didascàlia que en *Goldoni* és com segueix: *Camera di Rosaura accomodata per la conversazione, con tavolini, e sedie, e vari lumi.*

LLUÏSSETA

Y si lo fes, que n'estaria contenta?

ELEONOR

Cert, ell és un home bastant ben fet.

LLUÏSSETA

Què hem dona per paga si ly fas tenir aquesta ventura?

ELEONOR

Un bon regalo, per cert.

LLUÏSSETA

Però promètrer y atènyer és diferent, no és veritat?

ELEONOR

Antes bé feré més de lo que promet.

LLUÏSSETA

Dons vamos, déixie'm fer a mi, que crech que estarà satisfeta.

ELEONOR

Y la mia germana què dirà? Jo sé que ella també el pretenia.

LLUÏSSETA

Ella en té quatre per triar; y segons lo que veig, no és aquest el seu major estimat.

ELEONOR

Basta, confiï en tu.

LLUÏSSETA

Y jo som dona de paraula. He fet més casaments en aquest món, que no tench cabeys en el cap. Vat aquí la seua germana, per are no ly díguia res.

ELEONOR

Me deix conduir per la mestressa.

SCENA 21

ROSAURA y *ditas*.

ROSAURA
Ma germana, tu ets molt diligent¹³² a prèndrer lloch.

ELEONOR
Just are arrib.

ROSAURA
Mira, si anit lo projectat me surt bé, vuy dispòndrer el meu nou matrimoni. Y tu què feràs sens mi?

ELEONOR
Jo esper que no surtiràs d'aquesta casa sens haver dispost també el meu.

ROSAURA
Que vols el señor Gabriel?

ELEONOR
Déu me'n guard.

ROSAURA
Dons que puch jo fer?

LLUÏSSETA
Pesta! En tanta gent no hey haurà un marit per ella?

ROSAURA
Que per cas un casament es fa com qui fàssia una partida de tresseti? Vat aquí gent.

---

¹³² La frase en passiva de l'autor no ha estat compresa:

ROSAURA   *Sorella, siete sollecita a prender posto: 'Germana, sou pregada de seure'.*

Rosaura   *Ma germana, tu ets molt diligent a prendre lloch.*

SCENA 22

EL CONDE y *ditas*.

CONDE

Ja me té, señora, a rèbrer l'honor de los seus favors.

ROSAURA

Som jo la honrada, si se digna favorir-me.

LLUÏSSETA

El señor Conde gelós es vingut el primer. (*A part.*)

ROSAURA

Sèguia. (*Se asseu prop del Conde, y Eleonor en una altra part.*)

CONDE

Obedesch. Señora, jo ly don las gràcias de las civils expressions de la seua carta.

ROSAURA

Estíguia segur que són dictadas pel cor.

LLUÏSSETA

Ell se l'ha posada prop per no pèdrer-la. (*A part.*)

SCENA 23

DOÑ JUAN y *dits*

JUAN

Tenga molt bona nit Sra. Doña Rosaura.

ROSAURA

Déu lo guard, Sr. Doñ Juan. (*S'alsa.*)

JUAN

Are tots, bona nit téngan.

ROSAURA

Si té gust. (*Ly fa señal que sèguia.*)

JUAN

No voldria que aquella senhora inconeguda hey fos. (*A part.*) (*Mira per tot, después s'asseu prop de Rosaura.*)

LLUÏSSETA

Aquest també està bé. (*A part.*)

JUAN

Ahont ha posat el meu abre?

ROSAURA

Dins el meu estudi.

JUAN

Vostè lo havia de exposar dins aquesta sala, a fi de que fos admirat de tota la sociedad.

LLUÏSSETA

No, més tost el penjarem a sa porta del carrer, perquè el vègian més.

JUAN

Francesa impertinent. (*A part.*)

SCENA 24¹³³

MILORD y *los dits*

MILORD

Señors y señoras¹³⁴.

ROSAURA

(*Fa un acato, s'alsa, ly fa un tengui i diu:*) Si és servit, prènguia cadira¹³⁵. (*Tots s'alsan*)¹³⁶.

MILORD

Ab llessència seua. (*Seu al costat del Conde.*)

LLUÏSSETA

Señors, señoras, y ja no sab dir res més. Ja té poca gràcia!
(*A part.*)

ROSAURA

Milord se és incomodat¹³⁷ per favorir-me.

MILORD

Jo som el afavorit.

LLUÏSSETA

Vaya, no ha fet poch dir això.

---

¹³³ Aquesta escena és la més desafortunada de la traducció. Tret de les dues últimes entrades, no s'assembla gens a l'original, tot i essent molt simple en Goldoni, en Albertí esdevé artificiosa.

¹³⁴ Reducció de text i d'indicacions i inversió d'ordre:

MILORD *Madama, mademoiselle. (a Eleonora) Messieurs (ai due cavalieri)*

Milord *Señors y señoras.*

¹³⁵ Entrada enrevessada per l'afegit de l'acotació que fa precedir.

ROSAURA *Milord, umilissima.(s'alzano, e tutti lo salutano) Compiacetevi d'accomodarvi. (a Milord)*

Rosaura *(Fa un acato, s'alsa, ly fa un tengui i diu:) Si és servit, prènguia cadira. (Tots s'alsan)*

¹³⁶ Aquesta entrada de Rosaura manca en l'edició Cursach.

¹³⁷ Tergiversació: *incomodat*, contrari a *accomodato*: participi de 'posar-se còmode'.

SCENA 25

MONSIEUR LE BLEAU y *dits*.

BLEAU

Madama Rosaura, jo som un humilíssim criat seu. Bella Eleonor, jo ador la seua hermosura¹³⁸. Amigs, som seu. Bona nit, Lluïsseta. (*Tots s'alsan y lo saludan.*)

LLUÏSSETA

Aquest al menos alegre la companyia. (*A part.*)

ROSAURA

Señor, acomòdie's.

BLEAU

El lloch està ja ocupat, segons vetx; però no importa. Seuré prop d'aquesta jovaneta hermosa. (*S'asseu entre Doñ Juan y Eleonor.*) Madama Rosaura, jo estich admirat.

ROSAURA

De què?

BLEAU

Esperava vèurer una prenda sobre el seu cor, y no ly vetx.

ROSAURA

Que vol dir el retrato?

BLEAU

Això mateix.

---

¹³⁸ Omissió de la primera acotació d'aquesta entrada en escena:

MONSIEUR Madama Rosaura, vostro umilissimo servitore. Mademoiselle Eleonora, m'inchino alle vostre bellezze. (*Bacia la mano per forza anche ad essa, che la ritira.*) Amici, son vostro schiavo. Marionette, buona sera. (*Tutti s'alzano, e losalutano.*)

Bleau Madama Rosaura, jo som un humilíssim criat seu. Bella Eleonor, jo ador la seua hermosura. Amigs, som seu. Bona nit, Lluïsseta. (*Tots s'alsan y lo saludan.*)

ROSAURA

Luego n'estarà millor informat.

LLUÏSSETA

En quant a aquest, cert que la meua senhora fa poca justícia al mèrit. (*A part.*)

ROSAURA

Señors, ja que se són dignats favorir-me, y jo estich aquí asseguda entre tots quatre, antes que entrem en conversa, intent¹³⁹ fer-los un breu discurs. Jo, encare que sens mèrit, he estat afavorida, y he rebut de tots diferents demostracions de apreci y afecte. Don Juan ab l'oferta del gran arbre de la seua casa, m'ensuperbeix. Monsieur le Bleau ab el seu retrat m'encanta. Milord ab sas ricas alacas me sorprèn. Y el Conde ab las expressions de tendresa, respecte y amor me obliga y convens. Voldria quedar agrahida a tots, però dividir-me no és possible; per lo que serà precís que m'entregui a un sol. L'elecció que feré no serà capritxosa, ni imprudent, sinó filla de bonas reflexions, justa, y deguda. Milord no vol prendre esposa, però non obstant si ly passàs per el cap tenir alguna pretenció sobre mi, una senhora inglesa me ha encarregat de dir-ly, que se recòrdia que a la senhora Rosaura res ly ha promès, que està libero¹⁴⁰ d'ella; però que al contrari, animorat de los bells compliments de la seua paisana, ly ha promès amor y fidelidad; y a fi de que dónia fe al meu discurs, ly envia aquest estotx, y ly diu, que ly torna la mateixa qui lo ha rebut. (*Dóna l'estotx a Milord.*) Monsieur le Bleau ab generosas expressions, carícias amorosas, y suaves sospirs, me assegurava del seu amor, y podia esperar la mia mà; però una certa francesa incògnita me ha donat la comissió de fer-ly present; que així com ha cedit Rosaura al seu rival, ja no la pod més pretenir, y aquesta aigu de lavande lo ferà recordar de la seua obligació, y ly dirà que la incògnita és la qui ly fa càrrechs. (*Ly dóna el flasquetet.*) Doñ Juan per lo mateix s'havia guñat el meu apreci, y quissà també la mia preferència, y ofuscada del resplendor de la seua nobblesa, me era casi casi declarada per ell; però pènsia que la dama portuguesa no coneguda, fent-lo horrorisar

---

¹³⁹ Calc de: *intendo*, 'vull fer', 'tinc pensat de fer'.

¹⁴⁰ Calc de: *libero*, 'lliure'

del matrimoni ab mi, ly ha ordenat abandonar-la y amar-la a ella, bé que incògnita y sens esperansa; y en prova de la seua resignació y arrepentiment, vat aquí la capsa de la viuda despreciada. (*Ly dóna la capsa.*) Per fi al Conde, qui ab tanta descortesia tracta las màscaras y ab tanta duresa las donas civils, negant un petit favor a una qui suspira per ell, disgustant-ly fins la trista pèrdia de un mocador de seda; ly fas a sèbrer, que aquella mateixa màscara qui ly ha pres, en presència de tots los seus rivals, ly dóna la mà y lo declara espòs seu. (*Dóna la mà al Conde, el qual ab afecte y tendresa*¹⁴¹ *l'accepta.*)

CONDE

O ditxós jo! O moment afortunat! O mà qui me aconsola!

MILORD¹⁴²

Viva el Conde: jo seré el seu amic.

JUAN

Jo no creya que las donas de Mahó fossin tant maliciosas; (*s'alsa*) ni que arribassin ab una ficció a profanar el caràcter de las portuguesas. Aquest delicta la fa horrible a los meus ulls. Me'n vatx per no tornar-la vèurer, y en càstich del seu atreviment la prif de la mia protecció. (*Va-sse'n.*)

BLEAU

Madama Rosaura, la pèrdia de la seua persona me costaria algun suspir, si se hagués casada a las Índias, però la facilidad de vèurer-la me lleva el dolor de ser exclòs del seu matrimoni. Jo seré sempre el seu honest amant, y si el Conde no vol ser inimig de la gran moda, tendré l'honor de ser el seu sirvent¹⁴³.

---

¹⁴¹ *Con tenerezza d'affetto*, 'amb tendresa d'afecte', el que per a *Albertí* és: *ab afecte y tendresa*.

¹⁴² Abans d'aquesta entrada en l'original n'hi ha una altra de *Marionette*. Probablement *Albertí* desconeixia la locució: *fare come la mosca d'oro*, 'fer-se valer', i així ha omès aquesta opinió conclusiva de la cambrera.

MARIONETTE (*L'ho detto, che avrebbe fatto come la mosca d'oro*) (*da sé*)

¹⁴³ Aquesta *gran moda*, es refereix a la dels xixisbeus. Cortejadors de les dones benestants amb el consentiment del marit.

CONDE

No señor, no, jo ly don las gràcias. La señora Rosaura no necessita de vostè.

BLEAU

Fàssie un viatget a París, y se curarà d'aquesta melancolia.

LLUÏSSETA

Monsieur le Bleau, greu me sab vèurer-ly fer un trist paper, y per el zel de la mia nació, y del seu mèrit, desitx fer alguna cosa per vostè. La señora Rosaura està ja engajada; si vostè no vol dejunar quand els altres menjen,¹⁴⁴ bé hey ha bona ocasió.

BLEAU

Sí, Lluisseta estimada; fem prest aquest favor. Case'm tu a la francesa. Així sens pensar-hy.

LLUÏSSETA

Vat aquí dons la seua esposa.

BLEAU

Señoreta, així fos! Però ella no me creu, ni me té afecte.

LLUÏSSETA

La coneix poch. Antes bé està abrasada per vostè.

BLEAU

Díguia-lo, mon tresor, és ver tot quant diu Lluisseta?

ELEONOR

Veríssim.

BLEAU

Vol ser la mia esposa?

ELEONOR

Si vostè hi consent.

---

¹⁴⁴ *Cenano*, 'sopen', en l'original.

BLEAU

Viva amor, viva Imeneo. Señora coñada, jo estich doblament content. Conde, are no estarà gelós de mi.

CONDE

Non obstant me ferà favor si se'n va a estar separat de mi.

LLUÏSSETA

Pobre señora Rosaura, quant la compatesch!

ROSAURA

Tonta!¹⁴⁵Tu no coneixes la meua ditxa.

---

¹⁴⁵ *Pazza!*. 'boja', en Goldoni.

SCENA ÚLTIMA

SR. GABRIEL, *doctor y dits.*

GABRIEL

Señors, com va la sociedad?

DOCTOR

Què han fet a doñ Juan, qui flestorna y diu pestas contre las donas de Mahó?¹⁴⁶

BLEAU

Señor doctor, señor Gabriel, mon amantíssim sogre, mon venerable coñat, permètien que ab un dols abràs los particípia que he rebut la paraula d'esposa d'aquesta jovaneta hermosa.

GABRIEL

Com! Quina novedad és aquesta?

DOCTOR

Sens dir-me-lo a mi qui som ton pare?

ROSAURA

Ja se havia determinat fer-lo antes de concluir el seu matrimoni. Vat aquí en una nit contractats dos casaments, el meu ab el conde del Bosch Negre, y el de la mia germana ab monsieur le Bleau: tenen vostès¹⁴⁷ res que dir al contrari?

DOCTOR

Jo sempre te he deixat fer; si lo trobas ben fet, no m'y opòs.

---

¹⁴⁶ Canvi de: *Italia per Mahó*:

DOTTORE   *Che mai avete fatto a don Alvaro che va dicendo imprecazioni contro tutte le done d'Italia?*

Doctor   *Què han fet a doñ Juan, qui flestorna y diu pestas contre las donas de Mahó?*

¹⁴⁷ En *Goldoni*: *avete voi*, 'teniu vós'. El diàleg és entre *Rosaura* i el seu pare, al qual tracta de vós.

GABRIEL

És precís manifestar-se bo, y demostrar virtut¹⁴⁸. (*Fort.*)
Jo he desitjat el matrimoni ab la señora Eleonor, però ab la esperança que lo fes de cor. Així com ella no me tenia inclinació ninguna, no he perdut res deixar una jova qui me podia haver fet morir a mala mort¹⁴⁹. (*A part.*)

BLEAU

Viva el señor Gabriel.

MILORD

Ell pensa com un vertader anglès.

ROSAURA

Vat aquí dons duit ditxosament a fi tot intent. Vat aquí assegurats el estat de una viuda y de una fadrina, igualment perillosos. Confés haver obrat de astuta, però així com las mias astúcias no són estadas mai abandonadas de las màximas de honor, y de las lleys de la sociedad civil, així esper ser, si no aplaudida, a lo menos compatida¹⁵⁰ y quissà quissà envejada.

Fi

---

¹⁴⁸ *Bisogna parer bon e far de necessità virtù*: Frase feta, en el venecià de *Pantalone*: 'Cal tenir seny i fer de la necessitat virtut'.

¹⁴⁹ En *Pantalone*: *desperà*, 'desesperat'.

¹⁵⁰ Calc de: *compatida*, 'compadida'.

Visto
Sancho¹⁵¹

Mahon 20 de Noviembre de 1829¹⁵².

V.B.
Vicente Albertí

Mahon 4 Agosto de 1847¹⁵³.

Vista por mi.
Olives

---

¹⁵¹ Vist i plau del primer censor, *Sancho*, sense data.

¹⁵² Vist i plau del segon censor, *Albertí* mateix, que també en feia i que va actuar aquí de censor, i ho especifica amb firma i lletra que reconeixem idèntica a la del manuscrit: *Mahon 20 de Noviembre de 1829*. La qual cosa fa pensar que *Albertí* era el copista.

¹⁵³ Vist i plau del tercer censor, *Olives*.

TEATRE PRINCIPAL DE MAÓ

**LA PRIMERA TRADUCCIÓ GOLDONIANA AL CATALÀ:
LA VIUDA ASTUTA DE VICENÇ ALBERTÍ I VIDAL
MANUSCRIT, TRADUCCIÓ I CONTEXT**

**Tesi de Rosa Bertran i Casanovas per a optar al títol de doctora.
Dirigida pel Dr. Albert Rossich i Estragó**

**Departament de Filologia i Filosofia
Programa de Doctorat: Cultura i societat de l'Europa
Mediterrània**

**UNIVERSITAT DE GIRONA
Any acadèmic 2009-2010**

Sumari

VOLUM 1

PRESENTACIÓ	7
PART A	
Estudi filològic general al voltant del manuscrit de <i>La viuda astuta</i> de Vicenç Albertí i Vidal com a punt d'arribada	10
CAPÍTOL PRIMER: D'ALBERTÍ A MENORCA	11
1. Les traduccions d'obres goldonianes al català: un balanç preliminar	12
2. De la vida d'Albertí i de l'obra d'Albertí dins el context cultural i literari menorquí	14
3. Albertí i Ramis	18
4. Un altre intel·lectual menorquí de l'època d'Albertí: Antoni Febrer i Cardona	22
4.1. Erudició, folklore i gramàtica	23
5. Trajectòria d'Albertí traductor	28
CAPÍTOL SEGON: DE LA VEDOVA SCALTRA	30
1. <i>La vedova scaltra</i> dins la primera etapa de la reforma del teatre italià, per part de Goldoni	31
2. El personatge de Rosaura	38
3. El personatge d'Arlequí	44
4. El personatge de Pantalone	47
CAPÍTOL TERCER: DE LA TRADUCCIÓ D'ALBERTÍ	51
1. Estudi comparatiu-lingüístic de <i>La vedova scaltra</i> de Goldoni (1748) i la versió catalana d'Albertí (1818)	53
2. El manuscrit de <i>La viuda astuta</i>	57
3. L'edició goldoniana de la qual Albertí va traduir	59

4. Anàlisi lingüística	60
4.1. Canvi de personatges	61
4.2. Modalitats de la traducció	62
4.2.1. Alteracions per omissió, substitució, extensió	62
4.2.1.1. Omissions	62
4.2.1.2. Substitucions	72
4.2.1.3. Extensions	73
4.2.2. Elements d'origen cultural o sociolingüístic implícits en la llengua del traductor	75
4.2.2.1. Dialectalismes	75
4.2.2.2. Barbarismes	80
4.2.3. Traducció directa	83
4.2.3.1. Préstecs	83
4.2.4. Traducció obliqua	89
4.2.4.1. Modulacions	90
4.2.4.2. Equivalències	100
4.2.4.3. Transposicions	111
4.2.4.4. Adaptacions	115
4.2.4.5. (a) Intensificacions / (b) Atenuacions	118
4.2.4.6. Vulgaritzacions i literaritzacions	125
4.2.4.7. Canvis de registre	130
4.2.4.8. Desviacions	131
4.2.4.9. Tergiversacions	134
5, De la censura al temps d'Albertí	138
6. Cloenda	140
Apèndix bibliogràfic 1: Bibliografia de Vicenç Albertí i Vidal	141
Apèndix bibliogràfic 2 : Cronologia de les traduccions de Goldoni al català (1818-1995)	147
Notes	155
Bibliografia	164
Apèndix documental	173

PART B

Transcripció i notes del manuscrit de *La viuda astuta* de Vicenç Albertí i Vidal, com a punt de partida 183

Nota preliminar a propòsit de la transcripció 184

La viuda astuta: comèdia en tres actes. Traduïda de l'original italià de Goldoni al menorquí en 1818 187

Acte primer 189

Acte segon 239

Acte tercer 301

Postil·la dels tres censors 360

VOLUM 2

PRESENTACIÓ ACARADA DEL TEXT ITALIÀ I LA TRADUCCIÓ CATALANA DE ROSA BERTRAN I CASANOVAS 5

PART C

***La vedova scaltra* de Carlo Goldoni (edició de G. Ortolani)** 6

PART D

***La vídua sagaç*, traducció de Rosa Bertran i Casanovas** 7

CONCLUSIONS 364

PRESENTACIÓ ACARADA DEL TEXT ITALIÀ I LA
TRADUCCIÓ CATALANA DE ROSA BERTRAN I
CASANOVAS

PART C

LA VEDOVA SCALTRA DE CARLO GOLDONI

EDICIÓ DE G. ORTOLANI¹

---

¹ La present versió ha estat traduïda de l'edició Ortolani: GOLDONI (1936.), sense el corpus de les notes. El text original de la comèdia l'Ortolani el va reeditar fent la reproducció del tom V (1763) de l'edició Pasquali de Venècia, acarat amb les edicions precedents. Goldoni va publicar *la Vedova scaltra* a Venècia a partir del 1750 en el tom I de l'edició Bettinelli, després la trobem en totes les col·leccions més famoses del segle XVIII (Paperini, Pasquali, Zatta) i del segles XIX i XX. I en el nostre segle l'ha reeditat la casa veneciana Marsilio.

PART D

LA VÍDUA SAGAÇ, TRADUCCIÓ AL CATALÀ DE
LA VEDOVA SCALTRA DE CARLO GOLDONI, DE
ROSA BERTRAN I CASANOVAS

CARLO GOLDONI
LA VEDOVA SCALTRA

CARLO GOLDONI

LA VÍDUA SAGAÇ

Traducció de Rosa Bertran

C.GOLDONI, tutte le opere, II, a cura di G. Ortolani,
Milano, Mondadori, 1936.

Traducció de:
C.GOLDONI, tutte le opere, II, a cura di G.Ortolani,
Milano, Mondadori, 1936.

*COMMEDIA RAPPRESENATA PER LA PRIMA VOLTA
IN MODENA NELL'ESTATE DELL'ANNO 1748*

*AQUESTA COMÈDIA ES VA REPRESENTAR PER PRIMERA
VEGADA A MÒDENA L'ESTIU DE L'ANY 1748*

A SUA ECCELLENZA IL SIGNOR
NICCOLÒ BALBI
FU DI S. E. TOMMASO
NOBILE PATRIZIO VENETO

COME le obbligazioni che professo all'E. V. sono pressoché innumerabili, e derivano da tutti que' generi di beneficenza, co' quali un ragguardevole e liberal Protettore può vincolar la divozione d'un umilissimo Servidore; così per contrassegnarle, nel modo che per me si poteva, una piena riconoscenza, avrei dovuto non di una sola, ma di tutte le mie povere fatiche teatrali fare al vostro veneratissimo nome riverentissima offerta e tributo.

Ma tra i moltissimi debiti contratti da me colla generosa bontà di V. E., la quale nel lungo corso di circa sedici anni, dacché ho fatto il prezioso acquisto del di Lei stimatissimo patrocinio, non mi ha giammai mancato o di consiglio, o di assistenza, o di favore, secondo le mie varie occorrenze, principalmente rimarcar dovendo a singolar beneficio la servitù che per grazia vostra ebbi l'onor d'incontrare con molti de' vostri degnissimi Amici, Soggetti tutti pari a Voi, non men nell'illustre Patrizio carattere, che nella virtù e nel merito: penso che malamente avrei corrisposto a sì gran beneficio, defraudando di una pubblica testimonianza di rispetto e di riconoscimento quei medesimi benefici Protettori e Padroni, che mi ha procurati l'amorosisissimo vostro favore.

Eccomi pertanto ridotto dalla forza delle stesse vostre beneficenze alla necessità di umiliarvi una delle mie Commedie soltanto. Questa è quella povera Scaltra Vedova, che sin dalla sua prima comparsa sulle Venete Scene ebbe la fortuna d'incontrare la protezion vostra, col mezzo, cred'io, certamente della sua pura innocenza, giacché accostumata ne' supremi giudiciari consessi della Repubblica la mente e l'animo vostro a' giusti e retti giudizi, e alla tutela degl'innocenti, egualmente che al gastigo de' rei, non avete potuto non favorevolmente accogliere la causa di questa povera perseguitata Vedova.

E ben Voi siete poi tale, e per la distinta condizion de' talenti, e per la cultura di tutte le buone Lettere, e per

A LA SEVA EXCEL·LÈNCIA
SENYOR NICOLÒ BALVI
FILL DEL DIFUNT TOMÀS
NOBLE PATRICI VÈNET

COM que les obligacions que professo a l'E.V. són gairebé innombrables i deriven de tota classe de beneficència, amb la qual un liberal i respectuós Protector pot vincular la devoció a un humilíssim Servidor; per correspondre'l, en la mesura en que m'era possible, amb ple reconeixement, hauria hagut de fer al vostre veneradíssim nom, reverendíssima oferta i tribut, no en una sola, sinó en totes les meves fatigues teatrals. Però entre els moltíssims deutes que he contret amb la generosa bondat de V.E., la qual al llarg de quasi setze anys, des de quan vaig tenir l'ocasió d'adquirir el Seu apreciadíssim patrocini, mai no ha mancat en aconsellar-me, o assistir-me, o en fer-me favors, segons les meves necessitats diverses, principalment haig de remarcar en benefici singular la servitud que per gràcia vostra vaig tenir l'honor de trobar en molts dels vostres digníssims Amics, Subjectes tots com Vós, tant en l'il·lustre caràcter Patrici com en la virtut i el mèrit. Penso que hauria correspost malament a tan gran benefici, si hagués mancat d'un reconeixement públic de respecte i d'agraïment als benèfics Protectors i Amos, que l'amorosíssim favor vostre m'ha fet conèixer. Ara em veig, per la mateixa força rebuda de les vostres beneficències, en la necessitat de sotmetre-us-en una, només, de les meves comèdies. Aquesta és aquella pobra Sagaç Vídua, que des de la seva primera aparició en els Escenaris Vènets va tenir la sort de trobar la vostra protecció, amb el mitjà, crec jo, de la seva certament pura innocència, ja que la ment i l'ànim vostre, acostumats als consensos judicials suprems de la República, als judicis justos i rectes, i a la tutela dels innocents, o al càstig de reis, no heu pogut no acollir favorablement la causa d'aquesta pobra perseguida Vídua.

I bé sou Vós qui, tant pel vostre distingit talent, com per la cultura de totes les bones Lletres i per l'exquisit gust

isquisitezza di gusto nelle cose Poetiche, da perfettamente conoscere il merito d'ogni fatta di Composizioni, e da formarne irrepreussibil giudizio; cosicchè ricorrendo essa povera Vedova nuovamente all'ombra del favor vostro, può promettersi ogni maggior sicurezza anche nel mettersi in pubblica vista col mezzo de' torchi. Né la nobiltà antichissima del vostro Casato, che ha dati tanti ottimi Senatori alla Patria, può non accrescerle gran confidenza: mentre si sa che l'autorità de' Padroni conciliar suole universalmente rispetto, anche per chi gode l'onore della lor dipendenza.

Fate dunque, Eccellentissimo Signore, a questa mia quarta Commedia quel buon volto che solete far sempre con tanta benignità al di lei Autore, e vi so dire, che rallegrandosi tutta di così buona fortuna, comparirà ella più brillante e avvenente agli occhi del Mondo, il che aggiungerà nuova partita all'infinito numero di quelle obbligazioni, che mi faran essere perpetuamente con distintissimo profondo ossequio.

Di V. E. Urniliss. Divotiss. e Obbligatiss. Serv.

CARLO GOLDONI

en les coses Literàries, per conèixer perfectament el mèrit de cada Composició i per formar-ne un judici irrepreensible; de manera que aquesta pobra vídua recorrent novament a l'ombra del vostre favor, pot prometre amb tota seguretat l'èxit, també en posar-se en vista del públic. Ni la noblesa antiquíssima de la Casa vostra, que ha donat tants òptims Senadors a la Pàtria, pot no concedir-li gran confiança; mentre és sabut que l'autoritat dels Amos sol conciliar respecte universal també per qui gaudeix de l'honor de llur dependència. Feu doncs, Excel·lentíssim Senyor, a aquesta meua quarta comèdia aquella bona cara que soleu fer sempre amb tanta benignitat al seu Autor, i us puc dir que alegrant-se de tenir tanta sort, apareixerà més brillant i avinent als ulls del Món, la qual cosa s'afegirà al infinit nombre d'aquelles obligacions que em faran sentir perpètuament i profundament obsequiat.

De V.E. Humilíss. i Devotíss. i Agraïdíss. Serv.

CARLO GOLDONI

L'AUTORE A CHI LEGGE

Avendo io divisato e promesso in questa mia novella edizione di correggere e riformare le mie Commedie per renderle meno indegne del pubblico gradimento, dovrei nella *Vedova Scaltra* impiegarvi maggiore studio che in molte altre, avendone essa maggior bisogno, per essere a buone regole e a miglior lettura ridotta. Ella è la seconda Commedia di carattere che io ho composto, sendo *La donna di garbo* la prima, e tutte e due sentono ancora non poco del cattivo Teatro, con cui confinavano, ed hanno quel sorprendente e meraviglioso, che ho poi col tempo a verità e natura condotto. Ciò non ostante io non ardisco alterare l'intreccio ed il sistema qualunque siasi di questa Commedia, poiché, imperfetta come ella è, ha avuto la buona sorte di piacere al Pubblico estremamente, e dura tuttavia dopo quindici anni la sua fortuna, onde crederei far un torto alla pubblica approvazione, cangiandola essenzialmente, e arrischierei di sfigurarla e di farle perdere l'acquistato concetto. Così parimenti si , regolato Cornelio rispetto al *Cid delle Spagne*, così Molière intorno alle sue *Preziose ridicole*. Furono queste due opere criticate in particolare, ma piacevano al pubblico estremamente e non ardirono di migliorarle.

Schiamazzino pure i Critici a loro posta, perché, nella *Vedova Scaltra* un Inglese, un Francese, uno Spagnuolo parlano ben l'Italiano; che gran meraviglia? come se il nostro linguaggio non fosse coltivato in tutte le più polite Corti di Europa da tutte quasi le persone di conto, e non fosse costume di parlar il linguaggio della nazione, tra la quale un si trova, quando adeguatamente favellar quello sappia; o come s'io fossi il primo Autor di azioni teatrali, che introducendo nelle sue favole Attori forestieri, parlar li faccia nella lingua del Paese, e non nella nativa, o vogliasi veder tradotta la Favola stessa, o vogliansi supporre gli Attori periti dell'idioma che parlano. L'Arlecchino, il Dottore parlano francese, per queste ragioni, a Parigi. Plauto, Terenzio han le loro Commedie la maggior parte di personaggi Greci composte, e per questo li fan essi parlar greco o latino? E nelle Tragedie sarebbe una delizia per gl'Itagliani il sentir parlar turco od arabo un Orbecche, un Solimano; parlare scita un Orente, caldeo una Semiramide,

DE L'AUTOR PER A QUI LLEGEIX

Havent-me proposat i promès en aquesta meva nova edició de corregir i reformar les meves Comèdies per fer-les menys indignes al gust del públic, hauria de dedicar a *La Vedova Scaltra* (*La Vídua Sagaç*) major estudi que no pas a moltes altres, perquè aquesta obra té una major necessitat, per a poder estar dins les bones regles i ser de millor lectura. És la segona Comèdia de caràcter que he compost, essent *La donna di garbo* (*La dona sàvia*) la primera, i totes dues es ressenten, i no pas poc, del Teatre dolent, amb el qual limitaven, i tenen aquell caire sorprenent i meravellós que amb el temps he transformat en veritat i natura. Tot i així no goso alterar ni la trama ni cap aspecte d'aquesta Comèdia, ja que imperfecta com és, ha tingut la bona sort d'agradar extremament al Públic. I no obstant la seva fortuna dura encara després de quinze anys, per tant creuria cometre una falta de respecte a l'aprovació pública si canviés la seva essència, amb el risc de desfigurar-la i fer-li perdre el concepte adquirit. Igualment va fer Corneille amb *El Cid*, i també Molière amb les seves *Precioses ridícules*. Aquestes dues obres van ser especialment criticades, però agradaven extremament al Públic, i no van gosar millorar-les. Ja s'hi poden oposar deliberadament els Crítics, perquè en la Vídua sagaç un Anglès, un Francès, i un Espanyol parlin bé l'italià. Quina gran meravella! Com si el nostre llenguatge no fos cultivat en totes les Corts més refinades d'Europa, per quasi totes les persones rellevants, i no fos costum parlar el llenguatge de la nació en la qual un es troba, quan sap conversar adequadament, o com si jo fos el primer Autor d'accions Teatral, que introduint en les seves *Faules Actors* forasters, els fes parlar en la llengua del País, i no en la nativa, o es vulgui creure que la mateixa *Faula* es traduïda, o es vulgui suposar que pels Actors ha desaparegut l'idioma que parlen. Per aquestes raons *L'Arlequí* i el *Doctor* parlen francès. A París en les Comèdies de Plaut o Terenci la major part de personatges són Grecs i no per això els fan parlar grec o llatí. En les tragedies seria una delícia pels italians sentir parlar turc o àrab a un Orbec o un Solimà; parlar

persiano un Ciro?. Si dee supporre che gli uditori si figurino di sentir parlare gli Attori la loro lingua nativa, benché, di fatto parlino la paesana; tosto che al carattere ne conoscano la nazione, e ciò con ragione e per una spezie di necessità; perciocché, le lingue straniere non sarebbero intese dalla maggior parte dell'Uditorio, di esse ignorante; e sarebbe facile che i Comici le storpiassero parlandole, onde gl'imperiti non goderebbono la Commedia, per non intenderle il linguaggio, ed i periti si sdegnerebbono in sentir maltrattati gl'idiomi.

Ma è vano ch'io cerchi su questa ed altre imputazioni giustificarmi. La Commedia è piaciuta al Pubblico, il Pubblico la difende, e su tal difesa m'acquieto. Si acchetino i Critici ancora, se loro piace; quando no, si assicurino ch'io faccio il sordo.

escita un Oront, caldeu una Semíramis, persa un Cir? S'ha de suposar que els Oients es figurin que senten parlar els Actors en la seva llengua nadiua, encara que de fet parlin la paisana, i en coneguin millor la nació que el caràcter i això amb raó i per una espècie de necessitat; perquè les llengües estrangeres no serien enteses per la major part de l'Auditori, el qual les ignora; i seria fàcil que els Còmics parlant-les xampurregessin, i així els presents no gaudirien de la Comèdia, pel fet de no entendre el llenguatge, i els absents s'ofendrien en sentir maltractats els idiomes. Però és en va que intenti justificar-me per aquesta i altres acusacions. La Comèdia ha agradat al Públic, el Públic la defèn, i amb aquesta defensa em calmo. Que es calmin també els Crítics, si els agrada, sinó ja es poden assegurar de que jo faré el sord.

PERSONAGGI

ROSAURA, vedova di Stefanello de' Bisognosi e figlia del Dottore Lombardi.

ELEONORA, sua sorella.

PANTALONE DE' BISOGNOSI, cognato di Rosaura, amante di Eleonora.

IL DOTTORE LOMBARDI bolognese, padre delle suddette due sorelle.

MILORD RUNEBIF, inglese.

MONSIEUR LE BLAU, francese.

DON ALVARO DE CASTIGLIA, spagnolo.

IL CONTE DI BOSCO NERO, italiano.

MARIONETTE, francese, cameriera di Rosaura.

ARLECCHINO, cameriere di locanda.

BIRIF, cameriere di Milord.

FOLETTA, lacchè del Conte.

SERVI di Pantalone.

UN CAFFETTIERE e suoi garzoni.

La scena si rappresenta in Venezia.

PERSONATGES

ROSAURA, vídua de Stefanello de' Bisognosi i filla del Doctor Lombardi.

ELIONOR, la seva germana.

PANTALÓ DE' BISOGNOSI, cunyat de Rosaura, amant d'Elionor.

EL DOCTOR LOMBARDI, de Bolònia, pare de les dues germanes.

MILORD RUNEBIF, anglès

MONSIEUR LE BLAU, francès

DON ÁLVARO DE CASTELLA, espanyol.

EL COMTE DE BOSCO NERO, italià.

MARIONETTE, francesa, cambrera de Rosaura.

ARLEQUÍ, cambrer de l'hostal.

BIRIF, cambrer de Milord.

FOLETTA, lacai del Comte.

CRATS de Pantaló.

UN CAFETER i els seus mossos.

L'escena es representa a Venècia.

ATTO PRIMO

SCENA PRIMA

Notte.

Camera di locanda con tavola rotonda apparecchiata, sopra cui varie bottiglie di liquori con sottocoppa e bicchieretti, e due tondi con salviette, candelieri con candele.

MILORD RUBENIF, MONSIEUR LE BLAU, DON ALVARO, IL
CONTE DI BOSCO NERO.

Tutti a sedere alla tavola rotonda, con bicchieri in mano pieni di vino, cantando una canzone alla francese, intonata da MONSIEUR LE BLAU, e secondata dagli altri, dopo la quale:

MONSIEUR

Evviva la bottiglia, evviva l'allegria.

TUTTI

Evviva.

CONTE

Questo nostro locandiere ci ha veramente dato una buona cena.

MONSIEUR

È stata passabile; ma voi altri Italiani non avete nel mangiare il buon gusto di Francia.

CONTE

Abbiamo anche noi de' cuochi francesi.

MONSIEUR

Eh sì, ma quando vengono in Italia, perdono la buona maniera di cuocere. Oh se sentiste cosa si mangia a Parigi! Là è dove si raffinan le cose.

ACTE PRIMER

ESCENA I

De nit.

Cambra d'hostal amb taula rodona parada, amb diverses ampolles de licors, amb platet i gotets, dues rodones amb tovallonets i canelobres amb espelmes.

MILORD RUNEBIF, MONSIEUR LE BLAU, DON ÁLVARO,
EL COMTE DE BOSCO NERO.

Tots seuen a la taula rodona, amb gots plens de vi a la mà, cantant una cançó a la francesa, entonada per MONSIEUR LE BLAU, i seguida pels altres, després de la qual:

MONSIEUR

Visca el vi, visca l'alegria.

TOTS

Visca

COMTE

Aquest hostaler nostre ens ha donat un sopar veritablement bo.

MONSIEUR

Ha estat passable; però vosaltres italians, no teniu en el menjar el bon gust francès.

COMTE

Nosaltres també tenim cuiners francesos.

MONSIEUR

És cert, però quan vénen a Itàlia, perden la bona manera de cuinar. Oh, si tastéssiu el menjar de París! Allà sí que hi han coses refinades.

MILORD

Voi altri Francesi avete questa malinconia in capo, che non vi sia altro mondo che Parigi. Io sono un buon inglese, ma di Londra non parlo mai.

ALVARO

Io rido, quando sento esaltar Parigi. Madrid è la reggia del mondo.

CONTE

Signori miei, io vi parlerò da vero italiano. Tutto il mondo è paese, e per tutto si sta bene, quando s'ha dei quattrini in tasca e dell'allegria in cuore.

MONSIEUR

Bravo, camerata, viva l'allegria! Dopo una buona cena, ci vorrebbe a conversazione una bella giovane. Siamo vicini al levar del sole, potremmo risparmiare d'andare a letto. Ma che dite di quella bella vedova che abbiamo avuto l'onore di servire alla festa di ballo la scorsa notte?

MILORD

Molto propria e civile.

ALVARO

Aveva una gravità, che rapiva.

MONSIEUR

Pareva una Francese; aveva tutto il brio delle mademoiselles di Francia.

CONTE

Certo la signora Rosaura è donna di molto garbo, riverita e rispettata da tutti. (E adorata da questo cuore.)
(*Da sé.*)

MONSIEUR

Alon: Viva madama Rosaura. (*Versa del vino a tutti.*)

ALVARO

Viva donna Rosaura.

MILORD

Viva.

MILORD

Vosaltres francesos teniu aquesta malenconia al cap. Per a vosaltres no hi ha res més al món fora de París. Jo sóc un bon anglès, però de Londres no en parlo mai.

ÁLVARO

Jo ric, quan sento exaltar París. Madrid és la sobirana del món.

COMTE

Senyors meus, jo us parlaré com a vertader italià. A tot arreu hi ha de tot i a pertot s'hi està bé, quan es tenen diners a la butxaca i alegria al cor.

MONSIEUR

Molt bé, camarada, visca l'alegria. Després d'un bon sopar caldria treure a conversa una jove formosa. És quasi l'alba, ens podríem estalviar d'anar a dormir. Però què en dieu d'aquella bella vídua que vam tenir l'honor de servir la nit passada?

MILORD

Molt distingida.

ÁLVARO

Tenia un aplom que captivava.

MONSIEUR

Semblava una francesa; tenia tota l'elegància de les damiselles de França.

COMTE

Certament la senyora Rosaura és una dona amb molt d'encís, admirada i respectada per tothom. (Adorada del meu cor.) (*En veu baixa, parlant-se a ell mateix.*)

MONSIEUR

Vinga, visca la senyora Rosaura. (*Serveix vi a tots.*)

ÁLVARO

Visca la Senyora Rosaura.

MILORD

Visca.

CONTE

Viva.

Monsieur le Blau intona nuovamente la medesima canzone francese, e, dopo, tutti replicano la strofa.

COMTE

Visca.

Monsieur le Blau entona novament la mateixa cançó francesa, i, després tots repeteixen l'estrofa.

SCENA II

ARLECCHINO *e detti.*

ARLECCHINO

Si ferma con ammirazione ad ascoltare la canzone. Terminata che l'hanno, s'accosta alla tavola, si empie un bicchiere di vino, canta anch'egli la canzone stessa, beve, poi col bicchiere se ne va.

CONTE

Bravo cameriere! Lodo il suo spirito.

ALVARO

Voi altri ridete di simili scioccherie? In Ispagna un cameriere per tale impertinenza si sarebbe guadagnato cinquanta bastonate.

MONSIEUR

E in Francia costui farebbe la sua fortuna. I begli spiriti vi sono applauditi.

MILORD

Voi altri stimate gli uomini di spirito, e noi quelli di giudizio.

MONSIEUR

Ma torniamo al nostro proposito. Quella vedova mi sta nel cuore.

ALVARO

Io già sospiro per lei.

CONTE

Vi consiglio a non fissarvi in questo pensiero.

MONSIEUR

Perché?

ESCENA II

ARLEQUÍ *i dits.*

ARLEQUÍ

S'atura amb admiració a escoltar la cançó. Quan l'han acabada, s'acosta a la taula, s'omple un got de vi, i ell també canta la mateixa cançó. Després beu el vi, i se'n va.

COMTE

Molt bé cambrer! Admiro el seu esperit.

ÁLVARO

Vosaltres rieu de beneiteries similars? A Espanya un cambrer per aquesta impertinència s'hauria guanyat cinquanta bastonades.

MONSIEUR

I a França aquest tindria èxit. Als enginyosos se'ls aplaudeix.

MILORD

Vosaltres valoreu els homes d'enginy, i nosaltres els que tenen seny.

MONSIEUR

Però tornem al nostre propòsit. Aquella vídua la tinc al cor.

ÁLVARO

Jo ja sospiro per ella.

COMTE

Us aconsello que no us obsessioneu en aquests pensaments.

MONSIEUR

Per què?

CONTE

Perché, la signora Rosaura è una donna nemica d'amore, sprezzante degli uomini e incapace di tenerezza. (Meco solo grata e pietosa.) (*Da sé.*)

MONSIEUR

Eh, sia pur ella selvaggia più d'una belva, se un vero francese, come son io, arriva a dirle alcuni di que' nostri concetti, fatti apposta per incantare le donne, vi giuro che la vedrete sospirare e domandarmi pietà.

ALVARO

Sarebbe la prima donna che negasse corrispondenza a Don Alvaro di Castiglia. Gli uomini della mia nascita hanno il privilegio di farsi correr dietro le femmine.

CONTE

Eppure con questa né la disinvoltura francese, né, la gravità spagnuola potrà ottenere cosa alcuna. So quel che dico; la conosco, credetelo a un vostro amico.

MONSIEUR

Stanotte la vidi guardarmi sì attentamente, che ben m'accorsi dell'impressione che fatta avevano i miei occhi nel di lei cuore. Ah, nel darle la mano nell'ultimo minuè, mi parlò sì dolcemente, che fu miracolo non le cadessi prostrato a' piedi!

ALVARO

Io non soglio vantarmi delle finezze delle belle donne; per altro avrei molto da dir per confondervi.

CONTE

(Ardo di gelosia.) (*Da sé.*)

MONSIEUR

Monsieur Pantalone, di lei cognato, è mio buon amico. Non lascerà d'introdurmi.

COMTE

Perquè la senyora Rosaura és una dona enemiga de l'amor, que menysprea els homes i és incapaç d'entendre-se. (Amb mi només, grata i piadosa.) (*Parlant-se baix a ell mateix.*)

MONSIEUR

I que sigui més salvatge que una fera, si un vertader francès, com sóc jo, arriba a dir-li alguns d'aquells conceptes nostres fets expressament per encantar les dones. Us juro que la veureu sospirar i demanar-me pietat.

ÁLVARO

Seria la primera dona que li negués correspondència a don Álvaro de Castella. Els homes de la meva condició tenen el privilegi de fer-se anar al darrera les dones.

COMTE

I en canvi, amb aquesta, ni la desimboltura francesa, ni l'aplom espanyol podran obtenir gran cosa. Sé el que dic, la conec, creieu-me amics.

MONSIEUR

La passada nit la vaig veure mirant-me tan atentament, que em vaig adonar de la impressió que li van fer els meus ulls en el seu cor. Ai, en donar-li la mà a l'últim minuet, em va parlar tan dolçament, que de miracle no li vaig caure prostrat als peus!

ÁLVARO

No solc vantar-me de les fineses de les dones belles, però d'altra banda us podria dir moltes coses per fer-vos ballar el cap.

COMTE

(De la gelosia que tinc, estic que cremo.) (*Parlant a ell mateix.*)

MONSIEUR

Monsieur Pantaló, el seu cunyat, és bon amic meu. Segurament que m'ajudarà a introduir-me.

ALVARO

Il Dottore suo padre è mio dipendente. Mi sarà egli di scorta.

CONTE

(Sarà mia cura di prevenirla.) (*Da sé.*)

MILORD

Ehi? (*Chiama, e s'alza da sedere.*)

ÁLVARO

El doctor, que és son pare, treballa per a mi. Em
protegirà.

COMTE

(Ja m'encarregaré de que se'n guardi.) (*Parlant-se a ell
mateix, baix.*)

MILORD

Ei! (*Crida i s'alça de la cadira.*)

SCENA III

ARLECCHINO e detti, poi altri camerieri di locanda.

ARLECCHINO

Lustrissimo, cossa comandela?

MILORD

Vieni qui. *(Lo tira in disparte; gli altri tre restano a tavola, mostrando parlar fra di loro.)*

ARLECCHINO

Son qui.

MILORD

Conosci madama Rosaura, cognata di Pantalone dei Bisognosi?

ARLECCHINO

La vedova? La cognosso.

MILORD

Tieni questo anello, portalo a madama Rosaura. Dille che lo manda a lei milord Runebif. Dille che è quell'anello, che nella passata notte ella stessa mi ha lodato; e dille che questa mattina sarò da lei a bere la cioccolata.

ARLECCHINO

Ma, signor, la vede ben....

MILORD

Tieni, sei zecchini per te.

ARLECCHINO

Obbligatissimo; no diseva per questo, ma no vorave che el sior Pantalon....

MILORD

Vanne, o ti farò provare il bastone.

ESCENA III

ARLEQUÍ i dits, i després altres cambrers de l'hostal.

ARLEQUÍ

Il·lustríssim, què maneu ?

MILORD

Vine aquí. *(El porta a part; i els altres tres es queden a taula fent veure que parlen entre ells.)*

ARLEQUÍ

Sóc aquí.

MILORD

Coneixes la senyora Rosaura, cunyada de Pantaló de Bisognosi?

ARLEQUÍ

La vídua? Ja la conec, ja.

MILORD

Té aquest anell, porta'l a la senyora Rosaura. Digues-li que li envia milord Runebif. Digues-li que és aquell anell, que la passada nit ella mateixa em va alabar; i digues-li que aquest matí aniré a casa seva a prendre una tassa de xocolata.

ARLEQUÍ

Però Senyor, faci's càrrec de...

MILORD

Té, sis monedes per a tu.

ARLEQUÍ

Molt agraït, no ho deia per això, és que no voldria que el senyor Pantaló...

MILORD

Vés-hi, o et faré tastar el bastó.

ARLECCHINO

Co l'è cussì, no la s'incomoda. Anderò a servirla, e farò anca mi quel che se sol far da quasi tutti i camerieri delle locande. *(Parte.)*

MILORD

Ehi? *(Vengono tre servitori di locanda.)* Prendi il lume. *(Ad uno dei servitori, il quale porta un candeliere per servire il Milord.)* Amici, un poco di riposo. *(Parte servito dal cameriere, come sopra.)*

MONSIEUR

Addio Milord. Andiamo a dormire per un momento anche noi. Credo non vi sarà bisogno di lume. *(Tutti s'alzano.)*

CONTE

Se non ci vedremo nell'albergo, ci troveremo al caffè.

MONSIEUR

Questa mattina forse non mi vedrete.

CONTE

Siete impegnato?

MONSIEUR

Spero di esser da madama Rosaura.

CONTE

Questo è impossibile. Ella non riceve veruno. *(Parte seguito da un servitore col lume.)*

MONSIEUR

Sentite come si riscalda il Conte? Egli è innamorato più di noi, e forse gode quella corrispondenza che noi andiamo cercando.

ALVARO

Se fosse così, sarebbe molto geloso.

MONSIEUR

È italiano, e tanto basta. *(Parte seguito da un altro, come sopra.)*

ARLEQUÍ

Quan és així, no pateixi. Aniré a servir-la, i jo també faré el que solen fer la majoria de cambrers d'hostal. *(Se'n va.)*

MILORD

Ei? *(Vénen tres servidors d'hostal.)* Porta'm la llum. *(A un dels servidors, el qual porta un canelobre per servir el Milord.)* Amics, un xic de repòs. *(Se'n va servit pel cambrer.)*

MONSIEUR

Adéu, Milord. Nosaltres també anem a dormir una estona. Crec que no caldrà el canelobre. *(Tots s'aixequen.)*

COMTE

Si no ens veiem a l'hostal, ens trobarem al cafè.

MONSIEUR

Aquest matí potser no em veureu.

COMTE

Esteu compromès?

MONSIEUR

Crec que seré a casa de la senyora Rosaura.

COMTE

No és possible. Ella no rep ningú. *(Se'n va servit pel cambrer que porta la llum.)*

MONSIEUR

Sentiu com s'escalfa el comte? Està més enamorat que nosaltres i potser gaudeix de la correspondència que nosaltres voldríem.

ÁLVARO

Si fos així, estaria molt gelós.

MONSIEUR

És italià, i això ho diu tot. *(També se'n va servit per un altre cambrer.)*

ALVARO

Sia pur geloso quanto vuole, sia pur Rosaura fedele, i
doblioni di Spagna sanno fare dei gran prodigi. (*Parte
anch'egli, servito da un altro.*)

ÁLVARO

Que sigui tan gelós com vulgui, i que Rosaura li sigui fidel, els doblers d'Espanya saben fer grans prodigis.
(També se'n va servit per un altre cambrer.)

SCENA IV

Giorno.

Camera di Rosaura con sedie.

ROSAURA e MARIONETTE, *vestita all'uso delle cameriere francesi.*

ROSAURA

Cara Marionette, dimmi tu, che sei nata francese e sei stata allevata a Parigi, che figura farei io, se fossi colà fra quelle madame?

MARIONETTE

Voi avete dello spirito, e chi ha dello spirito, in Francia fa la sua figura.

ROSAURA

Eppure io non sono delle più disinvolte; in Italia ne troverai moltissime di me più briose, pronte di lingua, e sciolte nel costume.

MARIONETTE

Volete dire di quelle che in Italia si chiamano spiritose, e noi le diremmo spiritate. A Parigi piace il brio composto: una disinvoltura manierosa, una prontezza corretta, ed un costume ben regolato.

ROSAURA

Dunque colà le donne saranno molto modeste.

MARIONETTE

Eh, non si piccano poi di tanta modestia. Tutto passa per galanteria, quando è fatto con garbo.

ROSAURA

Ma dimmi, per essere stata tutta la notte al ballo, sono io di cattivo colore?

ESCENA IV

De dia.

Cambra de Rosaura amb cadires.

ROSAURA i MARIONETTE, *vestida com les cambres franceses.*

ROSAURA

Estimada Marionette, digue'm, tu que has nascut francesa i has crescut a París, quin paper faria jo si fos allà entre aquelles dames?

MARIONETTE

Vós teniu intel·ligència, i el qui té intel·ligència, a França fa el seu paper.

ROSAURA

I això que jo no sóc de les més desimboltes; a Itàlia en trobaràs moltíssimes de més brillants, de fàcil conversa i de costums allerats.

MARIONETTE

Voleu dir d'aquelles que a Itàlia en diuen argucioses i nosaltres en diríem beneïtes. A París agrada la dona capaç de combinar les maneres desimboltes amb una correcta promptitud i uns costums ponderats.

ROSAURA

Aleshores allà les dones deuen ser molt modestes.

MARIONETTE

No excedeixen en la modèstia. Tot passa per galanteria si està fet amb gràcia.

ROSAURA

Però digue'm, per haver estat tota la nit al ball, estic pàl·lida?

MARIONETTE

Siete rossa naturalmente, ma questo in Francia non basterebbe. Colà le donne per comparire hanno d'adopere il belletto.

ROSAURA

Questo poi non l'approverei. Non vi so vedere una giusta ragione.

MARIONETTE

Parliamoci qui tra noi. Qual è quella delle mode di noi altre donne, che sia regolata dalla ragione? Forse il tagliarci i capelli, nei quali una volta consisteva un pregio singolare delle donne? Il guardinfante, che ci rende deformi? Il tormento che diamo alla nostra fronte per sradicare i piccoli peli? Tremar di freddo l'inverno, per la vanità di mostrare quello che dovremmo tener nascosto? Eh, tutte pazzie, signora padrona, tutte pazzie.

ROSAURA

Basta, io non mi voglio fare riformatrice del secolo.

MARIONETTE

Fate bene; si va dietro agli altri. Se vi rendeste singolare, forse non sareste considerata.

ROSAURA

Anzi da qui avanti voglio sfoggiar le mode con un poco più d'attenzione. Sinora fui nelle mani d'un vecchio tisico; ma giacché, la sorte me ne ha liberata colla sua morte, non vo' perdere miseramente la mia gioventù.

MARIONETTE

Sì, trovatevi un giovinotto e rifatevi del tempo perduto.

ROSAURA

Convorrà ch'io faccia speditamente. È vero che il signor Pantalone mio cognato mi tratta con civiltà, ma finalmente non posso più dire di essere in casa mia, e vivo con della soggezione.

MARIONETTE

Ma non vi mancheranno partiti: siete giovane, siete bella, e quello che più importa, avete una buona dote.

MARIONETTE

Teniu un rosat natural, però això a França no bastaria. Allà les dones per quedar bé s'han de posar coloret.

ROSAURA

Amb això si que no hi estic d'acord! No hi trobo la raó.

MARIONETTE

Entre nosaltres, quina és la moda de les dones on domina la raó? Potser en el tallar-se els cabells? La qual cosa, abans era una qualitat singular de les dones. El mirinyac, que dissimula les nostres formes naturals? El turment que donem al nostre front per depilar-nos les celles? Tremolar de fred a l'hivern per la vanitat de mostrar el que hauríem d'amagar? Tot bogeries, senyora.

ROSAURA

Prou, no em vull pas fer reformadora del segle.

MARIONETTE

I feu bé, s'ha de seguir els altres. Si us tornéssiu massa singular, potser ningú no es fixaria en vós.

ROSAURA

Al contrari, d'ara endavant m'agradaria dedicar-me més a lluir la moda. Fins ara he estat en mans d'un vell tísic; però ja que la sort me'n ha deslliurat amb la seva mort, no vull perdre miserablement la meva joventut.

MARIONETTE

Si, trobeu-vos un jove i refeu-vos del temps perdut.

ROSAURA

Convé que ho faci ràpidament. És cert que el senyor Pantaló el meu cunyat em tracta amb gentilesa, però al capdavant no puc dir que sóc a casa meva, i no visc tranquil·la.

MARIONETTE

Però no us faltaran pretendents: sou jove, sou bella i el que és més important, teniu un bon dot.

ROSAURA

In grazia di quel povero vecchio che l'ha aumentata.

MARIONETTE

Ditemi la verità, avete niente per le mani?

ROSAURA

Così presto? Sono vedova di pochi mesi.

MARIONETTE

Eh, le mogli giovani dei mariti vecchi sogliono pensar per tempo a sceglier quello che deve loro rasciugare le lagrime. Mi ricordo aver fatto lo stesso anch'io col primo marito, che ne aveva settanta.

ROSAURA

Mi fai ridere. Il Conte non mi dispiace.

MARIONETTE

Non sarebbe cattivo partito, ma è troppo geloso.

ROSAURA

Segno che ama davvero.

MARIONETTE

Io vi consiglierei star a vedere, se vi capita qualche cosa di meglio. Oh, se poteste avere un francese! Beata voi!

ROSAURA

Che vantaggio avrei a sposar un francese?

MARIONETTE

Godereste tutta la vostra libertà, senza timore di dargli una minima gelosia; anzi con sicurezza, che quanto più foste disinvolta tanto più gli dareste nel genio.

ROSAURA

Questa è una bella prerogativa.

MARIONETTE

I mariti Francesi sono troppo comodi per le donne. Credetelo a me, che lo dico per prova.

ROSAURA

Gràcies a aquell pobre vell que l'ha augmentat.

MARIONETTE

Digueu-me la veritat, teniu res entre mans?

ROSAURA

Tan aviat? Sóc vídua de fa pocs mesos.

MARIONETTE

Les mullers joves de marits vells solen pensar-hi amb temps per escollir aquell que els ha d'eixugar les llàgrimes. Jo mateixa recordo d'haver-ho fet així amb el meu primer marit, que en tenia setanta.

ROSAURA

Em fas riure. El Comte no em desagrada.

MARIONETTE

No seria mal partit, però és massa gelós.

ROSAURA

Senyal que estima de veritat.

MARIONETTE

Jo us aconsellaria que miréssiu de trobar algú millor. Oh! Si poguéssiu tenir un francès per marit! Que feliç seríeu!

ROSAURA

Quin avantatge tindria si em casés amb un francès?

MARIONETTE

Gaudiríeu de tota la vostra llibertat, sense por de cap gelosia. Al contrari, com més desimbolta fóssiu, més li agradaríeu.

ROSAURA

És una bona prerrogativa.

MARIONETTE

Els marits francesos són fàcilment adaptables a les dones. Creieu-me a mi, que ho dic per experiència.

ROSAURA

Mia sorella ancor non si vede.

MARIONETTE

Sarà alla tavoletta.

ROSAURA

Non la finisce mai.

MARIONETTE

Poverina! Anch'ella cerca marito.

ROSAURA

Bisognerà che lo provvediamo anche a lei.

MARIONETTE

Se non ci pensaste voi, vostro padre la lascierebbe invecchiare fanciulla.

ROSAURA

Per questo la tengo meco.

MARIONETTE

È poi una buona ragazza.

ROSAURA

Mi pare che mio cognato la miri di buon occhio.

MARIONETTE

S'ella sperasse ch'egli morisse tanto presto, quanto ha fatto il vostro, forse lo piglierebbe. Per altro mi pare abbia ciera di volerlo giovane, bello e di buona complessione.

ROSAURA

Chi è costui, che viene alla volta della mia camera?

MARIONETTE

Un cameriere della locanda dello Scudo di Francia. Lo conosco, perché vi sono stata alloggiata. È molto faceto.

ROSAURA

Encara no he vist la meva germana.

MARIONETTE

Serà al tocador

ROSAURA

No acaba mai.

MARIONETTE

Pobreta! També cerca marit.

ROSAURA

N'haurem de trobar un per ella, també.

MARIONETTE

Si no hi penseu vós, el vostre pare la deixaria envellir jove.

ROSAURA

Per això la tinc amb mi.

MARIONETTE

I a més és una bona noia.

ROSAURA

Em sembla que el meu cunyat se la mira amb bons ulls.

MARIONETTE

Si ella hagués de saber que ell es moriria tan aviat com el vostre, potser el prendria per marit. D'altra banda, crec que té tot l'aspecte de voler-lo jove i ben plantat.

ROSAURA

Qui és que s'acosta a la meva cambra?

MARIONETTE

Un cambrer de l'hostal de l'Escut de França². El conec perquè hi he estat allotjada. És molt viu.

---

² *Lo Scudo di Francia*: Aquest nom a Itàlia sovintaja per a restaurants o hotels. A Venècia era un antic i famós hotel, conegut pels forasters, a la Riba del Ferro, prop de Rialto que avui ja no existeix. Vegeu GOLDONI (1936, 1215)

ROSAURA

Viene avanti con gran libertà. Domandagli che cosa vuole.

MARIONETTE

Lasciatelo venire, che n'avrete piacere.

ROSAURA

Ve cap aquí molt decidit. Pregunta-li què vol.

MARIONETTE

Deixeu-lo venir, que us agradarà.

SCENA V

ARLECCHINO *e dette.*

ARLECCHINO

Con grazia, se pol entrar? Resti servida. Obbligatissimo alle sue grazie.

ROSAURA

Bel complimento!

MARIONETTE

Se ve lo dico; è graziosissimo.

ARLECCHINO

Se la se contenta, gh'ho da far un'ambassada.

ROSAURA

Dite pure, che io vi ascolto.

ARLECCHINO

Milord Runebif la reverisse.

ROSAURA

Questi è un cavaliere inglese, che ho veduto la scorsa notte alla festa da ballo. (*A Marionette.*)

MARIONETTE

Lo conosco. È un cavalier generoso.

ARLECCHINO

E dopo averla reverida, el dis che stamatina el vegnirà a beber la cioccolata; e per segno della verità, el ghe manda sto anello.

ROSAURA

Mi maraviglio di te e di chi ti manda con simili ambasciate. Se Milord vuol venire da me a bere la cioccolata, è padrone, ma quell'anello mi offende. Egli non mi conosce. Digli che venga, e imparerà meglio a conoscermi.

ESCENA V

ARLEQUÍ *i dites.*

ARLEQUÍ

Amb permís, es pot entrar? Sigui servida. Els seus desitjos són ordres per a mi.

ROSAURA

Bell compliment!

MARIONETTE

Si us ho dic, és graciosíssim.

ARLEQUÍ

Si li complau, haig de complir una missió.

ROSAURA

Digueu doncs, us escolto.

ARLEQUÍ

Milord Runebif us saluda.

ROSAURA

Aquest és un cavaller anglès que he vist la nit passada al ball. (*A Marionette.*)

MARIONETTE

El conec. És un cavaller molt generós.

ARLEQUÍ

I a més de la seva gentil salutació, diu que aquest matí vindrà a prendre la xocolata; i per prova d'això, us envia aquest anell.

ROSAURA

Estic admirada de tu i del qui t'envia amb aquesta mena de missions. Si Milord vol venir a casa meva a prendre una xicra de xocolata, que vingui, però aquell anell m'ofèn. No em coneix. Digues-li que vingui, i aprendrà a conèixer millor la senyora Rosaura.

ARLECCHINO

Come! La ricusa un anello! Da chi ala imparà sta brutta usanza? Al dì d'ancuo donne che recusa regali ghe ne son poche.

ROSAURA

Orsù, non più repliche, riportalo a chi te l'ha dato, e digli che Rosaura non ha bisogno de' suoi anelli.

ARLECCHINO

Mi rest attonito, stupefatto, maraveià. El me par un insonio. Una donna recusa un anello? L'è un miracolo contro natura.

MARIONETTE

Galantuomo, lasciatemi vedere codest'anello.

ARLECCHINO

Vardèlo pur. Anca Marionette se farà maraveia, perché, gnanca in Franza no se farà sti spropositi.

MARIONETTE

Ma come è bello! Varrà almeno trecento doppie, e voi lo volete lasciar andare?

ROSAURA

Ti pare che una donna civile abbia da ricevere un regalo così alla prima, senza un poco di complimento?

MARIONETTE

Sì, sì, dite bene. Riportatelo a Milord, e ditegli che venga a bere la cioccolata. (La padrona ne sa più di me.)
(*Da sé.*)

ARLECCHINO

Anderò, ghe lo dirò, racconterò a tutta Venezia che una donna ha ricusà un anello, ma son siguro che tutti la crederà una favola. (*Parte.*)

ARLEQUÍ

Què? Refuseu un anell? De qui heu après aquest mal costum? Avui dia dones que refusen regals n'hi han poques.

ROSAURA

Va, prou comèdia, porta'l a qui te l'ha donat i digues-li que Rosaura no té necessitat dels seus anells.

ARLEQUÍ

He quedat esbalaït, estupefacte, admirat! Em sembla un somni. Una dona refusa un anell? És un miracle contra natura.

MARIONETTE

Bon home, deixeu-me veure aquest anell.

ARLEQUÍ

Ja el podeu mirar. Na Marionette també estarà admirada, perquè a França tampoc no es deuen fer aquestes barbaritats.

MARIONETTE

Què n'és de bonic! Valdrà almenys tres-centes dobles, i vós us el voleu deixar escapar?

ROSAURA

Et sembla que una dona com cal hagi de rebre un regal de bones a primeres, sense abans cap altre compliment?

MARIONETTE

Sí, sí, teniu raó, Torneu-lo a Milord, i digueu-li que vingui a prendre la xocolata. (La senyora en sap més que jo.) (*Per ella.*)

ARLEQUÍ

Hi aniré, li ho diré, explicaré a tota Venècia que una dona ha refusat un anell, però estic segur que tothom creurà que és mentida. (*Se'n va.*)

ROSAURA

Alcuni forestieri hanno di noi altre italiane una pessima prevenzione. Credono che l'oro e le gioie, che portano dai loro paesi, abbiano a dirittura a renderci loro schiave. In quanto a me, se ho da ricever qualche regalo, voglio prima farmi pregare per accettarlo, e voglio che l'averlo accettato sia tutta la mercede di chi lo porge.

MARIONETTE

Brava, signora padrona! Questo è un bellissimo sentimento, non così famigliare a tutti, e non così facile da porsi in esecuzione. Ma torna il cameriere.

ROSAURA

E seco vi è il Milord. Egli al certo non perde tempo.

MARIONETTE

Gl'inglesi hanno poche parole e molti fatti.

ROSAURA

La loro troppa serietà non mi piace.

MARIONETTE

Sì: ogni quarto d'ora dicono dieci parole.

ROSAURA

Introduci l'inglese e poi va a frullare la cioccolata.

MARIONETTE

Intanto passerò il tempo con Arlecchino.

ROSAURA

Non gli dar confidenza.

MARIONETTE

Eh, so vivere anch'io. Sono francese e tanto basta.
(*Parte.*)

ROSAURA

Alguns forasters tenen de nosaltres, les italianes, una pèssima opinió. Creuen que amb l'or i les joies que porten dels seus països ens poden fins i tot esclavitzar. Per mi, si haig de rebre algun regal, primer vull fer-me pregar per acceptar-lo i vull que amb el fet d'haver-lo acceptat, el qui me l'hagi ofert es consideri compensat.

MARIONETTE

Ben dit, senyora meva! És un sentiment molt noble que no és gaire comú, ni gaire fàcil de realitzar. Però torna el cambrer.

ROSAURA

I amb ell ve el Milord. Aquest, de segur que no perd temps.

MARIONETTE

Els anglesos tenen poques paraules, i molts fets.

ROSAURA

La seva excessiva serietat no m'agrada.

MARIONETTE

Sí, cada quart d'hora diuen deu paraules.

ROSAURA

Fes passar l'anglès i després vés a ratllar la xocolata.

MARIONETTE

Mentrestant, passaré el temps amb Arlequí.

ROSAURA

No li donis confiança.

MARIONETTE

Ep, que jo també sé viure. Sóc francesa i amb això està tot dit. (*Se'n va.*)

SCENA VI

ROSAURA, *poi* MILORD.

ROSAURA

Se Milord avrà per me de' sentimenti convenevoli al mio carattere, non ricuserò d'ammeterlo alla mia conversazione. E forse forse, col tempo... Ma eccolo che viene.

MILORD

Madama.

ROSAURA

Milord vi son serva.

MILORD

Perché, non vi siete compiaciuta di ricever questo picciol anello? Mi diceste iersera che vi piaceva.

ROSAURA

Tutto quello che piace, non è lecito di conseguire.

MILORD

Anzi si desidera quello che piace.

ROSAURA

Desiderare e prendere non è il medesimo.

MILORD

Madama, non replicherò per rispettare le vostre proposizioni.

ROSAURA

Accomodatevi.

MILORD

Tocca a voi.

ROSAURA

Favorite.

ESCENA VI

ROSAURA, *i després* MILORD.

ROSAURA

Si Milord tindrà per mi sentiments que congeniïn amb el meu caràcter, no em refusaré d'admetre'l a la meua conversa. I potser, amb el temps...Però ara ve cap aquí.

MILORD

Senyora

ROSAURA

Servidora vostra, Milord.

MILORD

Per què no us ha complagut de rebre aquest petit anell? Em vau dir ahir al vespre que us agradava.

ROSAURA

Tot allò que agrada, no sempre és lícit d'obtenir.

MILORD

Al contrari, es desitja allò que agrada.

ROSAURA

Desitjar i prendre no és el mateix

MILORD

Senyora, no replicaré per respecte a les vostres conviccions.

ROSAURA

Seieu.

MILORD

Vós primer.

ROSAURA

Si us plau.

MILORD

Non mi tormentate con cerimonie. (*Siedono.*)

ROSAURA

Come avete riposato bene il resto della notte?

MILORD

Poco.

ROSAURA

Vi piacque il festino di iersera?

MILORD

Molto

ROSAURA

Vi erano delle belle donne?

MILORD

Sì, belle.

ROSAURA

Milord, qual più vi piace fra quelle che si potevan dir belle?

MILORD

Voi, madama.

ROSAURA

Oh, volete scherzare?

MILORD

Credete, lo dico di cuore.

ROSAURA

Io non merito una distinzione sì generosa.

MILORD

Meritate molto, e non vi degnate di accettar poco.

ROSAURA

Non accetto, per non esser obbligata a concedere.

MILORD

No em turmenteu amb cerimònies. (*Seuen.*)

ROSAURA

Heu descansat la resta de la nit?

MILORD

Poc.

ROSAURA

Us va agradar la festa d'ahir vespre?

MILORD

Molt.

ROSAURA

Hi havia dones belles?

MILORD

Sí, belles.

ROSAURA

Milord, quina us agrada més de les que es podien considerar belles?

MILORD

Vós, senyora.

ROSAURA

Esteu de broma.

MILORD

Creieu-me, ho dic amb tot el cor.

ROSAURA

Jo no em mereixo una distinció tan generosa.

MILORD

Mereixeu molt, i no us digneu d'acceptar poc.

ROSAURA

No accepto, per no veure'm obligada a concedir.

MILORD

Io non pretendo nulla da voi. Se prendete l'anello, mi fate piacere; se l'aggradite, son soddisfatto.

ROSAURA

Quando è così, non voglio usare atto villano con ricusare le vostre grazie.

MILORD

Prendete (*Si cava l'anello e lo dà a Rosaura.*)

ROSAURA

Vi ringrazierei, se non temessi di dispiacervi.

MILORD

Se parlate, mi fate torto.

MILORD

Jo no pretenc res de vós. Si us quedeu amb l'anell em feu content. Si l'agraïu, estic satisfet.

ROSAURA

Quan és així no vull cometre una acció vulgar refusant el vostre detall.

MILORD

Teniu. (*Es treu l'anell i el dona a Rosaura.*)

ROSAURA

Us donaria les gràcies , si no temés disgustar-vos.

MILORD

Si parleu, em contrariareu.

SCENA VII

MARIONETTE, *con due chicchere di cioccolata sulla guantiera, e detti.*

ROSAURA

Ecco la cioccolata.

MILORD

Madama. (*Prende la tazza e la dà a Rosaura.*)

ROSAURA

(*Che stile laconico!*) (*Beve.*)

MILORD

Marionette, tu sei Francese? (*Bevendo.*)

MARIONETTE

Sì, signore. (*Fa una riverenza.*)

MILORD

Madama dee servirsi con attenzione.

ROSAURA

Fo quel ch'io posso.

MILORD

(*Rimette la tazza sulla guantiera e sotto vi pone una moneta.*)

MARIONETTE

(*Questa è per me. Una doppia!*) (*Guardandola, da sé.*)

ROSAURA

Prendi. (*Rimette la tazza e Marionette vede l'anello.*)

MARIONETTE

Mi rallegro dell'anello. (*Piano a Rosaura.*)

ROSAURA

Sta cheta. (*Piano a Marionette.*)

ESCENA VII

MARIONETTE, *amb dues xicres de xocolata a la safata, i dits.*

ROSAURA

Ara arriba la xocolata.

MILORD

Senyora. (*Pren una tassa i la dóna a Rosaura.*)

ROSAURA

Quin estil lacònic! (*Beu.*)

MILORD

Marionette, tu ets francesa? (*Bevent.*)

MARIONETTE

Sí, senyor. (*Fa una reverència.*)

MILORD

La senyora ha de ser servida amb atenció.

MARIONETTE

Faig el que puc.

MILORD

(*Torna a posar la tassa a la safata, i a sota hi posa una moneda.*)

MARIONETTE

Aquesta és per a mi. Una dobla! (*Mirant-se-la, a part.*)
(*Per ella.*)

ROSAURA

Té. (*Li dóna la tassa a Marionette, que es fixa en l'anell.*)

MARIONETTE

Me n'alegro de l'anell. (*Baixet a Rosaura.*)

ROSAURA

Estigues callada. (*Baixet a Marionette.*)

MARIONETTE

Non parlo. (*Porta via la guantiere.*)

MILORD

Voi siete vedova non è così?

ROSAURA

Lo sono, e se trovassi un buon partito, tornerei forse...

MILORD

Io non ho intenzione di prender moglie.

ROSAURA

Perché?

MILORD

Mi piace la libertà.

ROSAURA

E amore non vi molesta?

MILORD

Amo quando vedo una donna amabile.

ROSAURA

Ma il vostro è un amor passeggero.

MILORD

Che? Si deve amar sempre?

ROSAURA

La costanza è il pregio del vero amante.

MILORD

Costante finché, dura l'amore, e amante finché, è vicino l'oggetto.

ROSAURA

Non vi capisco.

MILORD

Mi spiegherò. Io amo voi, vi sarò fedele finché vi amo, e vi amerò fino che mi sarete vicina.

MARIONETTE

No dic res. (*Se'n porta la safata.*)

MILORD

Vós sou vídua, no és així?

ROSAURA

Ho sóc, i si trobés un bon partit, potser tornaria...

MILORD

Jo no tinc intenció de prendre muller.

ROSAURA

Per què?

MILORD

M'agrada la llibertat.

ROSAURA

I l'amor no us destorba?

MILORD

Estimo, quan veig una dona amable.

ROSAURA

Però el vostre és un amor passatger.

MILORD

Que s'ha d'estimar sempre?

ROSAURA

La constància és la virtut del vertader amant.

MILORD

Constant fins que dura l'amor, i amant mentre hi sigui a la vora.

ROSAURA

No us entenc.

MILORD

M'explicaré. Jo us estimo, us seré fidel mentre us estimi, i us estimaré mentre us tingui a la vora.

ROSAURA

Dunque, partito che sarete di Venezia, non vi ricorderete di me?

MILORD

Che importa a voi ch'io vi ami in Londra, ch'io vi ami a Parigi? Il mio amore vi sarebbe inutile, ed io penerei senza frutto.

ROSAURA

Qual frutto sperate, finché, mi siete vicino?

MILORD

Vedervi ed essere ben veduto.

ROSAURA

Siete un cavaliere discreto.

MILORD

Una dama d'onore non fa sperare di più.

ROSAURA

Siete adorabile.

MILORD

Son tutto vostro.

ROSAURA

Ma finché, state a Venezia.

MILORD

Così penso.

ROSAURA

(Che bell'umore!) (*Da sé.*)

MILORD

(Quanto mi piace!) (*Da sé.*)

MARIONETTE

(*Torna.*) Signora, il signor Conte vorrebbe farvi una visita.

ROSAURA

Llavors, quan haureu marxat de Venècia, no us recordareu de mi?

MILORD

Què us importa que jo us estimi a Londres o a París? El meu amor us seria inútil, i jo penaria sense profit.

ROSAURA

Quin profit espereu obtenir mentre esteu a la vora meu?

MILORD

Veure-us i ser ben vist.

ROSAURA

Sou un bon cavaller.

MILORD

Una dama d'honor no pretén res més.

ROSAURA

Sou adorable.

MILORD

Estic a les vostres ordres.

ROSAURA

Mentre sou a Venècia.

MILORD

Això espero.

ROSAURA

(Quina fanfàrria!) (*Per ella.*)

MILORD

(Com m'agrada!) (*Per ell.*)

MARIONETTE

(*Torna.*) Senyora, el senyor Comte voldria fer-vos una visita.

ROSAURA

Il conte di Bosco Nero?

MARIONETTE

Per l'appunto.

ROSAURA

Porta un'altra sedia e fallo venire.

MARIONETTE

Obbedisco. (A questo geloso non casca mai nulla di mano.) (*Porta la sedia e parte.*)

MILORD

Madama, il Conte è vostro amante?

ROSAURA

Vorrebbe esserlo.

ROSAURA

El Comte Bosco Nero?

MARIONETTE

Precisament.

ROSAURA

Porta una altra cadira, i fes-lo entrar.

MARIONETTE

El que mani. (A aquest gelós no li passa res per alt.)
(*Porta la cadira i se'n va.*)

MILORD

Senyora, el comte és el vostre amant?

ROSAURA

Voldria ser-ho.

SCENA VIII

IL CONTE *e detti.*

CONTE

Riverisco la signora Rosaura. (*Sostenuto.*)

ROSAURA

Addio, Conte. Sedete.

CONTE

Mi rallegro della bella conversazione.

MILORD

Amico, avete fatto bene a venire. Io faceva morir di malinconia questa bella signora.

CONTE

Anzi l'averete molto ben divertita.

MILORD

Sapete il mio naturale.

ROSAURA

Marionette, con vostra permissione. (*S'alza e tira Marionette in disparte, e le parla piano.*) (Dirai ad Eleonora mia sorella che venga qui; e fa che si ponga a sedere presso a Milord. Vorrei che la cosa finisse bene.) (*Parte Marionette.*)

CONTE

Non mi credevo così di buon'ora trovarvi in conversazione; si vede che siete di buon gusto.

ROSAURA

Milord ha voluto favorirmi di venire a bere la cioccolata da me.

CONTE

Eh sì, siete generosa con tutti.

ESCENA VIII

EL COMTE *i dits.*

COMTE

Saludo la senyora Rosaura. (*Fred, distant.*)

ROSAURA

Déu vos guard, Comte. Seieu.

COMTE

M'alegro d'aquesta trobada.

MILORD

Amic, heu fet bé de venir. Jo feia morir d'avorriment aquesta bella senyora.

COMTE

Al contrari, de segur que vos l'haureu divertit.

MILORD

Ja sabeu com sóc.

ROSAURA

Marionette, amb el vostre permís. (*S'aixeca i porta Marionette a part, i li parla baixet.*) (Digues a la meva germana Elionor que vingui i fes que s'assegui al costat de Milord. M'agradaria que la cosa acabés bé.) (*Marionette se'n va.*)

COMTE

No em creia que tindria la sort de trobar-vos conversant, es veu que teniu bon gust.

ROSAURA

Milord ha volgut venir a fer-me companyia per prendre la xocolata.

COMTE

Sí, sou generosa amb tothom.

ROSAURA

Conte, voi mi offendete.

MILORD

(Costui è geloso come una bestia). (*Da sé.*)

CONTE

Veramente non si può negare che Milord non abbia tutte le amabili qualità desiderabili in un cavaliere. (*Ironico.*)

MILORD

(Sono annoiato). (*Da sé.*)

ROSAURA

Comte, m'ofeneu.

MILORD

(Aquest està gelós com una bèstia.) (*Per ell.*)

COMTE

Vertaderament, no es pot negar que Milord tingui totes les amables qualitats desitjables en un cavaller. (*Irònic.*)

MILORD

(Estic avorrit.) (*Per ell.*)

SCENA IX

ELEONORA e detti.

ELEONORA

È permesso il godere di sì gentile conversazione?

ROSAURA

Venite, Eleonora, venite.

MILORD

Chi è questa signora? (*A Rosaura.*)

ROSAURA

Mia sorella.

ELEONORA

E sua devotissima serva. (*Milord la saluta senza parlare.*)

ROSAURA

Sedete presso a Milord. (*Ad Eleonora.*)

ELEONORA

Se me lo permette.

MILORD

Mi fate onore. (*Senza mirarla.*)

ELEONORA

Egli è Inglese, non è vero?

MILORD

Sì, signora. (*Come sopra.*)

ELEONORA

È molto tempo che è in Venezia?

MILORD

Tre mesi. (*Come sopra.*)

ELEONORA

Gli piace questa città?

ESCENA IX

ELIONOR *i dits.*

ELIONOR
És permès gaudir de la vostra gentil conversa?

ROSAURA
Veniu, Elionor, veniu.

MILORD
Qui és aquesta senyora? (*A Rosaura.*)

ROSAURA
La meva germana.

ELIONOR
I la seva devotíssima servidora. (*Milord la saluda sense parlar.*)

ROSAURA
Seieu al costat de Milord. (*A Elionor.*)

ELIONOR
Si em permet.

MILORD
Em feu honor. (*Sense mirar-la.*)

ELIONOR
Sou anglès, no és així?

MILORD
Sí, senyora. (*Com abans.*)

ELIONOR
Fa molt temps que sou a Venècia?

MILORD
Tres mesos. (*Com abans.*)

ELIONOR
Us agrada aquesta ciutat?

MILORD

Certamente. (*Come sopra.*)

ELEONORA

Ma, signore, perché, mi favorisce con tanta asprezza?
Sono sorella di Rosaura.

MILORD

Compatitemi, ho la mente un poco distratta. (Costei non
mi va a genio.) (*Da sé.*)

ELEONORA

Non vorrei sturbare i vostri pensieri...

MILORD

Vi sono schiavo. (*S'alza.*)

ROSAURA

Dove, dove, Milord?

MILORD

Alla Piazza.

ROSAURA

Siete disgustato?

MILORD

Eh, pensate. Oggi ci rivedremo. Madama, addio. Conte,
a rivederci.

ROSAURA

Permettete ch'io almeno...(Vuol alzarsi.)

MILORD

No no, non voglio. Restate a consolare il povero Conte.
Vedo ch'egli muore per voi. Vi amo anch'io, ma
appunto perché vi amo, godo in vedervi circondata da
più adoratori, che facciano giustizia al vostro merito e
applaudiscano alla mia scelta. (*Parte.*)

MILORD

Certament. (*Com abans.*)

ELIONOR

Però, senyor, per què em tracteu amb tanta aspresa? Sóc la germana de Rosaura.

MILORD

Perdoneu-me, tinc el cap a un altre lloc. (Aquesta no m'agrada gaire.) (*Per ell.*)

ELIONOR

No voldria pas destorbar els vostres pensaments...

MILORD

Estic a les vostres ordres. (*S'alça.*)

ROSAURA

On aneu Milord ?

MILORD

A la Plaça.

ROSAURA

Esteu disgustat?

MILORD

Imagineu-vos. Avui ens tornarem a veure. Senyora, adéu. Comte, a reveure.

ROSAURA

Permeteu que jo almenys...(*Vol alçar-se.*)

MILORD

No no, no vull. Quedeu-vos a consolar el pobre Comte. Veig que ell mor per vós. Jo també us estimo, i justament perquè us estimo, gaudeixo en veure-us envoltada de diversos admiradors, que fan justícia al vostre mèrit i aplaudeixen la meva elecció.
(*Se'n va.*)

SCENA X

ROSAURA, ELEONORA, *ed* IL CONTE.

ELEONORA

Sorella, bella conversazione che mi avete fatta godere; vi son tenuta davvero!

ROSAURA

Compatite. Quegli è un uomo di buonissimo cuore, ma ha le sue stravaganze.

ELEONORA

Per me non lo tratterò più certamente.

CONTE

Milord ha il bellissimo cuore, ma io l'ho amareggiato dal dolor di vedermi mal corrisposto.

ROSAURA

Di che vi lagnate?

CONTE

Di vedervi far parte delle vostre grazie ad un forestiero.

ROSAURA

Ma che? Sono io cosa vostra? Mi avete forse comperata? Son vostra moglie? Pretendete di comandarmi? Dichiaratevi, con qual autorità? Con qual fondamento? Conte, io vi amo, e vi amo più di quello che voi pensate; ma non voglio per questo sacrificarvi la mia libertà. La conversazione, quand'è onesta, è degna delle persone civili. La donna di spirito tratta con tutti, ma con indifferenza. Così ho fatto sinora, e se alcuno ho distinto, voi siete quegli; ma se ve ne abusate, io vi rimetterò nella massa degli altri, e forse vi sbandirò affatto dalla mia casa. (*Parte.*)

ESCENA X

ROSAURA, ELIONOR *i el* COMTE.

ELIONOR

Germana, de quina conversa més maca m'heu fet gaudir; us n'estic ben agraïda!

ROSAURA

Perdoneu. Aquest és un home de molt bon cor, però té les seves extravagàncies.

ELIONOR

Jo, certament, no hi tindrè més tracte.

COMTE

Milord té el cor boníssim, però jo el tinc amargat del dolor de veure'm mal correspost.

ROSAURA

De què us planyeu?

COMTE

De veure que feu participar de les vostres gràcies a un foraster.

ROSAURA

I ara! Sóc jo cosa vostra? Que potser m'heu comprat? Sóc la vostra muller? Preteneu manar-me? Declareu-vos, amb quina autoritat? Amb quin fonament? Comte, jo us estimo, i us estimo més del que us penseu. Però no vull per això sacrificar la meva llibertat. La conversa, quan és honesta, és digna de persones civils. La dona de seny tracta amb tots, però amb indiferència. Així he fet fins ara, i si he fet alguna distinció ha estat per vós. Però si n'abuseu us tornaré a considerar com els altres i potser us faré fora definitivament de casa meva. (*Se'n va.*)

SCENA XI

ELEONORA *ed* IL CONTE.

ELEONORA

Signor Conte, siete rimasto molto sconsolato. Ma vostro danno; la maledetta gelosia è il flagello delle povere donne. Fa bene mia sorella a levarvi questa pazzia dal capo. In quanto a me, se mi toccasse un marito geloso, lo vorrei far morir disperato. (*Parte.*)

CONTE

Come si può fare a non esser geloso? Amo una bella donna e la trovo a sedere accanto d'un altro. Oh! la conversazione è onesta e civile. Sarà non lo nego. Ma si comincia colla civiltà, e si termina colla tenerezza. Anch'io mi sono innamorato un poco alla volta. Sia maledetto chi ha introdotto il costume di questo modo di conversare. (*Parte.*)

ESCENA XI

ELIONOR *i el* COMTE.

ELIONOR

Senyor Comte, heu quedat molt desconsolat. Pitjor per vós; la maleïda gelosia és el flagell de les pobres dones. La meva germana fa bé de treure-us del cap aquesta bogeria. Si a mi em toqués un marit gelós, voldria fer-lo morir desesperat. (*Se'n va.*)

COMTE

Com es pot fer per no ser gelós? Estimo una dona bella i la trobo asseguda al costat d'un altre. Oh! La conversa és honesta i civil. Ho serà, no ho nego però es comença amb la civilitat, i s'acaba amb la tendresa. Jo mateix m'he enamorat de mica en mica. Sigui maleït qui ha introduït l'habitud d'aquesta manera de conversar. (*Se'n va.*)

SCENA XII

Strada con la casa di Rosaura.

IL DOTTORE e PANTALONE.

PANTALONE

La xe cussì, el mio caro amigo e parente. Mio fradello Stefanelo xe morto senza fioi, e acciò no perissa la nostra casa senza eredi, me son resolto de maridarme mi.

DOTTORE

La massima non è cattiva. Tutto sta che vi riesca d'aver figliuoli.

PANTALONE

Ve dirò, son avanzà in età; ma siccome m'ho sparagnà in zoventù, cussì spero de valer qualcosa in vecchiezza.

DOTTORE

Avete stabilito e fissato con chi accompagnarvi?

PANTALONE

Mio fradelo ha tiolto per mugier siora Rosaura, e mi inclinerave a siora Eleonora, e cussì tutte do le vostre putte le saria in casa mia, quando che vu, colla solita vostra cortesia, no me disè, de no.

DOTTORE

Io per me sarei contentissimo; e vi ringrazio della stima che fate di me e delle mie figlie. Basta che Eleonora sia contenta, prendetela ch'io ve l'accordo.

PANTALONE

Ve dirò, la xe avezza a star in casa mia, in compagnia de so sorella, onde spererìa che no la disesse de no, e me par che no la me veda de mal occhio.

ESCENA XII

Carrer amb la casa de Rosaura.

EL DOCTOR i PANTALÓ.

PANTALÓ

Així és, estimat amic i parent. El meu germà Estevet ha mort sense fills, i a fi de que la nostra casa no acabi sense hereus, he decidit de casar-me jo.

DOCTOR

La màxima no és dolenta. La qüestió és que aconsegiu tenir criatures.

PANTALÓ

Mireu, sóc d'edat avançada, però com que he estalviat en la meva joventut, espero de valer alguna cosa a la vellesa.

DOCTOR

Ja heu establert amb qui acompanyar-vos?

PANTALÓ

El meu germà va prendre per muller la senyora Rosaura i jo m'inclinaria per la senyora Elionor, i així totes dues filles vostres estarien a casa meva, sempre que vós, amb la vostra habitual cortesia, no em diguéssiu que no.

DOCTOR

Jo n'estaria contentíssim; i us dono les gràcies per l'estima en que em teniu, a mi i a les meves filles. Basta que Elionor estigui contenta, preneu-la que jo us la concedeixo.

PANTALONE

Mireu, està acostumada a estar a casa meva, en companyia de la seva germana, per tant espero que no digui que no, i em sembla que no em veu de mal ull.

DOTTORE

Io, se vi contentate, ne parlerò con Eleonora; voi ditene una parola a Rosaura, e fra voi e me, col consiglio della sorella, spero la cosa riuscirà in bene. Amico, vo per un affar di premura, e avanti sera ci rivedremo. (*Parte.*)

DOCTOR

Jo, si us fa content, en parlaré amb Elionor; vós digueu-li alguna cosa a Rosaura, i entre vós i jo, amb el consell de la germana, espero que la cosa sortirà bé. Amic, haig d'anar per feina. Cap al tard ens tornarem a veure. (*Se'n va.*)

SCENA XIII

PANTALONE, *poi* MONSIEUR LE BLAU.

PANTALONE

Eppure è vero, se mi no gh'aveva quella putta in casa, mi no me insuniava de maridarme. Gh'ho chiapà a voler ben, e no posso viver senza de ela.

MONSIEUR

Monsieur Pantalone, vostro servitor di buon cuore.

PANTALONE

Servitor obligatissimo, monsù le Blò.

MONSIEUR

Voi tenete in molto prezzo la vostra persona.

PANTALONE

Perché, disela cussì?

MONSIEUR

Perché, vi lasciate poco godere da' vostri amici.

PANTALONE

Oh la vede; son vecchio. No posso più far nottolae; el goto me piase, ma bisogna che vaga lizier, e colle donne ho battuo la ritirada.

MONSIEUR

Eppure io non mi batterei con voi a far all'amore con una bella donna. Siete vecchio ma li portate bene i vostri anni.

PANTALONE

Certo, che schinele mi no ghe n'ho.

MONSIEUR

Evviva monsieur Pantalone de' Bisognosi. Io ho una bottiglia di Borgogna di dodici anni, che potrebbe dar la vita ad un morto. Voglio che ce la beviamo insieme.

ESCENA XIII

PANTALÓ, *i després* MONSIEUR LE BLAU.

PANTALÓ

I és ben cert, si jo no tingués aquella noia a casa, no somiaria casar-me. Vaig començar per voler-li bé i ara no puc viure sense ella.

MONSIEUR

Monsieur Pantaló, servidor vostre de bon cor.

PANTALÓ

Servidor vostre, monsú le Blò.

MONSIEUR

Vós aprecieu molt la vostra persona.

PANTALÓ

Per què dieu això?

MONSIEUR

Perquè no deixeu gaire que els amics gaudeixin de la vostra companyia.

PANTALÓ

Veureu, sóc vell. Ja no puc sortir de nit; el vi m'agrada, però haig de ser prudent, i en qüestió de dones m'he retirat.

MONSIEUR

I en canvi jo no competiria amb vós a cortejar una bella dona. Sou vell però els porteu bé els anys.

PANTALÓ

És ben cert que jo de xacres no en tinc.

MONSIEUR

Visca monsieur Pantaló dels Bisognosi. Jo tinc una ampolla de Borgonya de dotze anys que podria tornar la vida a un mort. Vull que ens la beguem junts.

PANTALONE

Perché, no? Per una bottiglia ghe stago.

MONSIEUR

E voi come state a vino di Cipro? Una volta ne ho bevuto del buono alla vostra casa.

PANTALONE

Gh'ho una barila preziosa, con una mare cussì perfetta, che farave deventar bone anca le lavaure dei fiaschi.

MONSIEUR

Buono, buono. Lo sentiremo.

PANTALONE

Quando volè.

MONSIEUR

Alon: chi ha tempo, non aspetti tempo.

PANTALONE

Adesso no xe tempo. In casa ghe xe della suggezion. Lassemo che le donne le vaga fora de casa, e po staremo colla nostra libertae.

MONSIEUR

Le donne non mi mettono in soggezione. Andiamo, andiamo.

PANTALONE

Bisogna averghe sta poca de convenienza.

MONSIEUR

Eh, madama Rosaura avrà piacere che le andiamo a far un poco di conversazione. È una donna di grande spirito. Avete una gran cognata, signor Pantalone.

PANTALONE

(Adesso ho capìo che sorte de vin ch'el vorave beber; ghe xe anca in casa quella putta. No vorave...No no, alla larga.) *(Da sé.)* Certo, la xe una vedoa propria, civil e modesta. *(A Monsieur.)*

PANTALÓ

Per què no? Per una ampolla no em fa res.

MONSIEUR

I vós com esteu de vi de Xipre? Una vegada en vaig beure del bo a casa vostra.

PANTALÓ

En tinc un barril preciós, amb unes mares tan perfectes que farien tornar bona l'aigua de rentar les ampolles.

MONSIEUR

Bo, bo, el tastarem.

PANTALÓ

Quan vulgueu.

MONSIEUR

Allons: qui temps espera, temps li falta³.

PANTALÓ

Ara no és el moment. A casa hi ha roba estesa. Deixem que les dones marxin i després estarem lliures.

MONSIEUR

A mi les dones no em frenen. Anem, anem.

PANTALÓ

S'ha de tenir una mica de consideració.

MONSIEUR

A la senyora Rosaura li agradarà que anem a donar-li una mica de conversa. És una dona molt comunicativa. Teniu una gran cunyada, senyor Pantaló.

PANTALÓ

(Ara veig quin tipus de vi voldria veure, aquest; a més hi ha aquella noia a casa. No voldria...No no, fora.) (*Per ell.*) Certament, és una vídua sensata, civil i modesta. (*A Monsieur.*)

---

³ En aquest proverbi hi ha una analogia amb Rosaura, que no perd temps i es vol tornar a casar. Potser és un dels missatges de l'obra.

MONSIEUR

Amico, fatemi il piacere, conducetemi a darle il buon giorno.

PANTALONE

Oh la falla, mi gh'ho nome Pantalon, no gh'ho nome condusi.

MONSIEUR

Voi che siete il padrone di casa potete farlo.

PANTALONE

Posso farlo, ma no devo farlo.

MONSIEUR

Perché,?

PANTALONE

Perché,? Ghe par a ella ch'el cugnà abbia da batter el canafio alla cugnada?

MONSIEUR

Eh, lasciate questi pregiudizi. Siate amico, siate galantuomo. Farò io lo stesso per voi.

PANTALONE

Mi la ringrazio infinitamente, no gh'ho bisogno de sti servizi, e no son in stato de farghene.

MONSIEUR

O io son pazzo, o non mi capite. Mi piace la signora Rosaura, vorrei vederla da vicino; vi prego che mi facciate l'introduzione, e pare a voi che vi chieda una gran cosa?

PANTALONE

Eh, una bagatela. A chi non patisce le gatorigole, no vol dir gnente.

MONSIEUR

Ma io poi vi anderò senza di voi.

MONSIEUR

Amic, feu-me el favor, porteu-me a donar-li el bon dia.

PANTALÓ

Oh, vet aquí que jo em dic Pantaló i no pas rufià.

MONSIEUR

Vós que sou l'amo de casa podeu fer-ho.

PANTALÓ

Puc fer-ho, però no haig de fer-ho.

MONSIEUR

Per què?

PANTALÓ

Per què? A vós us sembla que el cunyat hagi de fer d'alcauot de la cunyada?

MONSIEUR

Au, deixeu aquests prejudicis. Siguen amic, siguen galant. Jo faré el mateix per vós.

PANTALÓ

Jo us ho agraeixo infinitament, no tinc necessitat d'aquests favors, i no estic en condicions de fer-los.

MONSIEUR

O jo sóc boig, o no m'enteneu. M'agrada la senyora Rosaura, m'agradaria veure-la de a la vora; us prego que em presenteu, i us sembla que us demani una gran cosa?

PANTALÓ

Au, quina bagatel·la. No cal que em busqueu les pessigolles.

MONSIEUR

Però jo hi aniré sense vós.

PANTALONE

La se comoda.

MONSIEUR

Ella è vedova voi non le comandate.

PANTALONE

La dise ben.

MONSIEUR

Volevo aver a voi quest'obbligazione.

PANTALONE

No m'importa gnente.

MONSIEUR

Un altro si pregherebbe di potermi usare una tal finezza.

PANTALONE

E mi son tutto il contrario.

MONSIEUR

Non è galantuomo chi non sa servire all'amico.

PANTALONE

In te le cosse lecite e oneste.

MONSIEUR

Io sono un onest'uomo.

PANTALONE

Lo credo.

MONSIEUR

Volete una dozzina di bottiglie? Ve le manderò.

PANTALONE

Me maraveggio dei fatti vostri. No gh'ho bisogno delle vostre bottiglie; che in ti liquori ve posso sofegar vu e cinquanta della vostra sorte. Ste esibizion le se ghe fa ai omeni de altro carattere, no a Pantalon de' Bisognosi. M'avè inteso. Ve serva de regola; per vu in casa mia no ghe xe né, Cipro, né, Candia. (*Parte.*)

PANTALÓ

Endavant.

MONSIEUR

La senyora és vídua, vós no li maneu.

PANTALÓ

Dieu bé.

MONSIEUR

M'hauria agradat que vós us haguéssiu pres la molèstia.

PANTALÓ

No m'importa gens ni mica.

MONSIEUR

Un altre prec per fer-me aquest detall.

PANTALÓ

I jo tot el contrari.

MONSIEUR

No és home galant el qui no sap servir l'amic.

PANTALÓ

En les coses lícites i honestes.

MONSIEUR

Jo sóc un home honest.

PANTALÓ

Ho crec.

MONSIEUR

Voleu una dotzena d'ampolles? Us les enviaré.

PANTALÓ

Em deixeu parat. No tinc necessitat de les vostres ampolles, en els licors us hi puc ofegar a vós i a cinquanta de la vostra casta. Aquests números es fan als homenets d'altra mena, no a Pantaló dels Bisognosi. M'heu entès. Que us serveixi de lliçó; per a vós a casa meva no hi ha ni Xipre ni Moscatell. (*Se'n va.*)

SCENA XIV

MONSIEUR LE BLAU, *poi* MARIONETTE.

MONSIEUR

Ah, ah, ah. Costui mi fa rider di cuore. È un buon uomo, ma è troppo Italiano. Ma che m'importa s'ei non mi vuole introdurre? Che bisogno ho io di questo mezzo? Non ho franchezza bastante per battere e farmi aprire? O di casa! (*Batte.*)

MARIONETTE

Chi batte? (*Venendo alla finestra.*)

MONSIEUR

Vi è madama... oh! Marionette!

MARIONETTE

Monsieur le Blau?

MONSIEUR

Tu qui?

MARIONETTE

Voi in Venezia?

MONSIEUR

Sì. Madama Rosaura è in casa?

MARIONETTE

Salite, salite, che parleremo con comodo. (*Chiude la finestra ed apre la porta.*)

MONSIEUR

Oh, questo è il vero vivere. (*Entra in casa.*)

ESCENA XIV

MONSIEUR LE BLAU, *i després* MARIONETTE.

MONSIEUR

Ah, ah, ah! Aquest em fa riure de veritat. És un bon home, però és massa italià. Però què m'importa si no em vol presentar? Quina necessitat tinc d'aquest mitjancer? No tinc prou franquesa per trucar i fer-me obrir? Ei, els de casa. (*Pica.*)

MARIONETTE

Qui truca? (*Venint a la finestra.*)

MONSIEUR

Hi és la senyora...oh! Marionette!

MARIONETTE

Monsieur le Bleau!

MONSIEUR

Tu aquí?

MARIONETTE

Vós a Venècia?

MONSIEUR

Sí. La senyora Rosaura és a casa?

MARIONETTE

Pugeu, pugeu, que parlarem tranquil·lament. (*Tanca la finestra i obre la porta.*)

MONSIEUR

Oh, això sí que és vida. (*Entra a casa.*)

SCENA XV

ROSAURA *a sedere, leggendo un libro, poi* MARIONETTE.

ROSAURA

Bella erudizione che è questa! Chi ha scritto questo libro, l'ha fatto con animo di farsi ben voler dalle donne. (*Legge.*) *Il padre deve provvedere alla figlia il marito, ed ella deve provvedersi del cicisbeo. Questo sarà l'intimo segretario della signora e di esso averà più soggezione del marito. La persona più utile ad u buon marito suol esser il cicisbeo, perché, questo lo solleva di molti pesi e modera lo spirito inquieto di una moglie bizzarra.* Questo autore incognito non ha scritto per me. In fin, che fui maritata, non ho voluto d'intorno questi ganimedi, che pretendono comandare più del marito. Chi non ha cicisbei è soggetta ad un solo; chi ne ha, moltiplica le sue catene.

MARIONETTE

Non vorrei disturbare la vostra lezione.

ROSAURA

Prendi questo tuo libro, non fa per me.

MARIONETTE

Che non piaccia a voi, mi rimetto; ma credetemi, che in oggi anco in Italia è la grammatica delle donne. Ma lasciamo ciò, che meno ci deve importare. Signora mia, la sorte vi offre una felicissima congiuntura di profittare del vostro merito.

ROSAURA

In che modo?

MARIONETTE

Vi è un cavalier francese che arde per le vostre bellezze e sospira la vostra corrispondenza.

ROSAURA

Come si chiama questo cavaliere?

ESCENA XV

ROSAURA *assegada, llegint un llibre, i després*
MARIONETTE.

ROSAURA

Quina mena d'erudició és aquesta! El qui ha escrit aquest llibre, ho ha fet amb l'ànim de fer-se apreciar per les dones. (*Llegeix.*) *El pare ha d'aconseguir el marit a la filla, i ella ha d'aconseguir-se el cavaller que la serveixi. Aquest serà l'íntim secretari de la senyora, i d'aquest tindrà més acatament que del marit. La persona més útil a un bon marit sol ser el cavaller que la serveix perquè aquest li treu molts pesos de sobre i modera l'esperit inquiet d'una muller extravagant. Aquest autor incògnit no ha escrit per a mi. Des que em vaig casar no he volgut dins de casa aquesta classe d'homes, que pretenen manar més que el marit. Qui no té cavallers, està subjecta a un de sol; qui en té multiplica les seves cadenes.*

MARIONETTE

No voldria destorbar la vostra lliçó.

ROSAURA

Agafa aquest teu llibre, no fa per mi.

MARIONETTE

Que no us agradi, em sap greu; però creieu-me que avui dia a Itàlia és la gramàtica de les dones. Però deixem el que menys ens ha d'importar. Senyora meva, el destí us ofereix una conjuntura favorabilíssima per aprofitar del vostre mèrit.

ROSAURA

I de quina manera?

MARIONETTE

Hi ha un cavaller francès que s'encén per la vostra bellesa, i sospira per la vostra correspondència.

ROSAURA

Com es diu aquest cavaller?

MARIONETTE

Monsieur le Blau.

ROSAURA

Ah, lo conosco. Iersera ballava de' minuè al festino con grande affettazione; quando mi dava la mano, pareva mi volesse storpiare.

MARIONETTE

Ciò non importa: è un cavaliere molto ricco e nobile, giovine, bello e spiritoso, niente geloso, niente sofisticato, e poi, basta dire che sia francese.

ROSAURA

Tu non vuoi lasciar questo vizio di esaltare in ogni minima cosa la tua nazione.

MARIONETTE

Ma se dico la verità! Insomma egli è nell'anticamera, che aspetta la permissione di entrare.

ROSAURA

E tu l'hai introdotto in casa con tanta facilità?

MARIONETTE

È mio paesano.

ROSAURA

Che importa a me che sia tuo paesano? Devo saperlo anch'io.

MARIONETTE

Eh via, non mi fate la scrupolosa. Anch'egli avrà degli anelli.

ROSAURA

Eh, non mi fare l'impertinente, che poi poi ...

MARIONETTE

Burlo, burlo signora padrona. Se non volete ch'ei passi...

MARIONETTE

Monsieur le Blau.

ROSAURA

Ah, el conec. Ahir al vespre ballava minuets a la festa amb una afectació tal que quan em donava la mà, semblava que em volgués esgarrapar.

MARIONETTE

Això no importa: és un cavaller molt ric i noble, guapo i salat, gens gelós, gens sofista, i només cal dir que és francès.

ROSAURA

Tu no vols deixar aquest vici d'exaltar en cada mínima cosa la teva nació.

MARIONETTE

Però si us dic la veritat. En fi, el senyor és a l'avantsala i espera el permís per entrar.

ROSAURA

I tu l'has fet entrar a casa amb tanta facilitat?

MARIONETTE

És un paisà meu.

ROSAURA

Quina importància té per a mi que sigui paisà teu? Jo també ho haig de saber.

MARIONETTE

Va, no us feu l'escrupolosa. Ell també tindrà anells.

ROSAURA

Ep, no facis la impertinent, que després...

MARIONETTE

Faig broma, faig broma, senyora mestressa. Si no voleu que passi...

SCENA XVI

MONSIEUR LE BLAU *e dette.*

MONSIEUR

Marionette, dorme madama?

MARIONETTE

No, signore, ma per ora non può...

MONSIEUR

Eh, se non dorme, dunque permetta ch'io m'avanzi.
(*Entra nella camera.*)

MARIONETTE

Che avete fatto? (*A Monsieur.*)

ROSAURA

Signore, qui non si costuma sì francamente...

MONSIEUR

Eccomi a' vostri piedi a domandarvi perdono della mia impertinenza. Se avete bello il cuore, come bello è il vostro volto, spero non me lo saprete negare.
(*S'inginocchia.*)

MARIONETTE

(Bravo monsieur Le Blau!) (*Da sé.*)

ROSAURA

Alzatevi: l'error vostro non è sì grave, che v'abbiate a gettar ai piedi di chi non merita sì tenere umiliazioni.

MONSIEUR

Oh cielo! Le vostre parole mi hanno ricolmo il cuore di dolcezza.

ROSAURA

(Ancorché, vi sia un poco di caricatura, questa maniera obbliga infinitamente.). (*Da sé.*)

ESCENA XVI

MONSIEUR LE BLAU *i dites.*

MONSIEUR
Marionette, que dorm la senyora?

MARIONETTE
No, senyor, però per ara no pot...

MONSIEUR
Ei, si no dorm, llavors permetrà que m'hi acosti. (*Entra a la cambra.*)

MARIONETTE
Què heu fet? (*A Monsieur.*)

ROSAURA
Senyor, aquí no tenim costum de tractar amb tanta franquesa...

MONSIEUR
Em teniu als vostres peus per demanar-vos perdó per la meva impertinència. Si teniu el cor bell com la vostra cara, espero que no me'l sabreu negar. (*S'agenolla.*)

MARIONETTE
(Excel·lent, monsieur le Blau !) (*Per ella.*)

ROSAURA
Alceu-vos. L'error vostre no és tan greu com per llançar-se als peus de qui no mereix tan tendres humiliacions.

MONSIEUR
Oh Déu meu! Les vostres paraules m'han omplert el cor de dolcesa.

ROSAURA
(Encara que faci una mica de comèdia, aquests modes són infinitament afalagadors.) (*Per ella.*)

MONSIEUR

(Marionette, di te non ho più bisogno; puoi andartene a far gli affari di camera.) (*Piano a Marionette.*)

MARIONETTE

Mi comanda, signora padrona?

ROSAURA

Avanza due sedie...

MARIONETTE

Eccole. (Ricordatevi, Monsieur, del costume del nostro paese.) (*A Monsieur.*)

MONSIEUR

Sì, i guanti per la cameriera. Vi saranno.

MARIONETTE

(In quanto a questo poi, mi piace l'usanza inglese. Quel subito è la bella cosa.) (*Da sé, e parte.*)

MONSIEUR

(Marionette, ara ja no et necessito, pots anar-te'n a fer les feines de la cambra.) (A *Marionette*.)

MARIONETTE

Voleu alguna cosa, senyora mestressa?

ROSAURA

Porta dues cadires...

MARIONETTE

Aquí les teniu. (Recordeu-vos, senyor, del costum del nostre país.) (A *Monsieur*.)

MONSIEUR

Sí, la propina per a la cambrera. No mancarà. (A *Marionette*.)

MARIONETTE

(En aquestes coses prefereixo la usança anglesa. Arribar i moldre.) (Per ella, i se'n va.)

SCENA XVII

ROSAURA e MONSIEUR LE BLAU.

MONSIEUR

Ah madama! Il cielo, che fa tutto bene, non può aver fatta voi sì bella per tormentare gli amanti. Onde dalla vostra bellezza argomento la vostra pietà.

ROSAURA

Siccome so di non esser bella, così non mi vanto di esser pietosa.

MONSIEUR

La bassa stima che volete aver di voi medesima, proviene dalla vostra gran modestia. Ma viva il cielo! Se Apelle dovesse ora dipinger Venere, non potrebbe fare che il vostro ritratto.

ROSAURA

La troppa lode, Monsieur, degenera in adulazione.

MONSIEUR

Io vi parlo col cuore sincero, del migliore senno ch'io m'abbia, da cavaliere, da vero francese: voi siete bella sopra tutte le belle di questa terra.

ROSAURA

(E séguita di questo passo.) (*Da sé.*)

MONSIEUR

Alla bellezza naturale, avete poi aggiunta la bell'arte di perfettamente assettarvi il capo, che mi sembrate una Flora. Chi vi ha frisato, madama? La nostra Marionette?

ROSAURA

Ella per l'appunto.

MONSIEUR

Conosco la maniera di Parigi. Ma vi domando perdono, un capello insolente vorrebbe desertare dal vostro tuppè.

ESCENA XVII

ROSAURA i MONSIEUR LE BLAU.

MONSIEUR

Ai senyora! Déu que tot ho pot, és impossible que us hagi fet tan bella per turmentar els amants De la vostra bellesa en dedueixo la vostra pietat.

ROSAURA

Com que sé que no sóc bella, no em vanto de ser piadosa.

MONSIEUR

La baixa estima que voleu tenir de vós mateixa, prové de la vostra gran modèstia. Per Déu! Si Apel·les ara hagués de pintar Venus, no podria fer altra cosa que no fos el vostre retrat.

ROSAURA

L'excessiva lloança, monsieur, degenera en adulació.

MONSIEUR

Us parlo amb el cor a la mà, amb tant de seny com puc com un cavaller, com a vertader francès, vós sou bella sobre totes les belles d'aquesta terra.

ROSAURA

(Tornem-hi!) (*Per ella.*)

MONSIEUR

A la bellesa natural heu afegit l'art d'arreglar-vos perfectament els cabells. Em sembleu una Flora. Qui us ha pentinat, madame ? La nostra Marionette?

ROSAURA

Exactament.

MONSIEUR

Conec les maneres de París. Però perdoneu, un cabell insolent vol desertar del vostre tupè.

ROSAURA

Non sarebbe gran cosa.

MONSIEUR

Oh perdonatemi, sta male. Lo leverò, se vi contentate.

ROSAURA

Chiamerò la cameriera.

MONSIEUR

No, voglio io aver l'onore di servirvi: aspettate. *(Tira fuori di tasca un astuccio d'argento da cui cava le forbici, e taglia il capello a Rosaura; poi dal medesimo astuccio cava uno spillone e le accomoda i capelli. Trovando che non va bene, da un'altra tasca tira fuori un piccolo pettine dalla sua custodia e accomoda il tuppè. Da una scatola d'argento tira fuori un buffettino con polvere di Cipro, e le dà la polvere dove manca; poi dall'astuccio cava il coltellino per levar la polvere dalla fronte. Con un fazzoletto la ripulisce, e dopo tira fuori uno specchio, perché si guardi, e finalmente tira fuori una boccetta con acqua odorosa, e se la getta sulle mani per lavarsele, e se le asciuga col fazzoletto, dicendo qualche parola frattanto che fa tutte queste funzioni; e Rosaura si va maravigliando, e lascia fare; dopo, sedendo, seguita:)* In verità ora state perfettamente.

ROSAURA

Non si può negare che in voi non regni tutto il buon gusto e non siate il ritratto della galanteria.

MONSIEUR

Circa il buon gusto, non fo per dire, ma Parigi faceva di me qualche stima. I sarti francesi tutti tengono meco corrispondenza per comunicarmi le loro idee, e non mandano fuori una nuova moda, senza la mia approvazione.

ROSAURA

Veramente si vede che il vostro modo di vestire non è ordinario.

ROSAURA

No té gaire importància.

MONSIEUR

Oh perdoneu-me, cau malament. El trauré, si ho voleu.

ROSAURA

Cridaré la cambrera.

MONSIEUR

No, vull tenir jo l'honor de servir-vos: espereu. (*Es treu de la butxaca un estoig d'argent del qual treu les tisores, i talla el cabell de Rosaura; després del mateix estoig treu una agulla d'os i li arregla els cabells. Troba que no va bé i treu, d'una altra butxaca, una pinta petita de dins la funda, i arregla el tupé. D'una capsula d'argent treu una bronja amb pols de Xipre i li posa allà on manca; després del estoig treu el coltellet per treure la pols del front. Amb un mocador la torna a netejar, i després treu un mirall, perquè s'hi emmiralli; i finalment treu una ampolleta amb aigua olorosa, i se la tira a les mans per rentar-se-les, i se les eixuga amb el mocador, dient alguna cosa de tant en tant mentre fa totes aquestes funcions; i Rosaura es va meravellant, i deixa fer, després seu i continua:)* En veritat, ara esteu perfectament.

ROSAURA

No es pot negar que tingueu molt bon gust, ni que sigueu el retrat de la galanteria.

MONSIEUR

Pel que fa el bon gust, no ho dic de broma, però a París se'm considera. Els sastres francesos tots m'escriuen per comunicar-me les seves idees, i no llancen cap nova moda sense la meua aprovació.

ROSAURA

Veritablement es veu que la vostra manera de vestir no és ordinària.

MONSIEUR

Ah, mirate questo taglio di vita! (*S'alza e passeggia.*). Vedete quanto adornano la persona questi due fianchi! Appunto l'equilibrio in cui son eglino situati, è la ragione per cui mi avete veduto riuscire mirabilmente nel ballo.

ROSAURA

(Non si potea far peggio.) (*Da sé.*)

MONSIEUR

Ma io perdo il tempo in cose inutili, e mi scordava di dirvi che mi piacete eccessivamente; che v'amo quanto la luce degli occhi miei, e desidero la vostra corrispondenza per unico refrigerio delle mie pene.

ROSAURA

Signore, che io vi piaccia è mia fortuna, che voi mi amiate è vostra bontà; ma il corrispondervi non è in mio arbitrio.

MONSIEUR

Da chi dipendete? Non siete padrona di voi medesima?

ROSAURA

La vedova è soggetta alla critica più d'altra donna. Se mi dichiarassi per voi, non si farebbe che parlare di me.

MONSIEUR

Ma voi non avete da far caso di questa gente. Dovete vivere secondo il buon sistema delle donne prudenti.

ROSAURA

La donna prudente o deve vivere a sé, o deve accompagnarsi con uno sposo.

MONSIEUR

Questa proposizione potrebbe non esser vera, ma se così volete, io vi esibisco uno sposo.

ROSAURA

E chi è questi, o signore?

MONSIEUR

Ah! mireu aquest tall de cintura! (*S'alça i passeja*)
Vegeu com afavoreixen la persona aquests dos costats!
Precisament l'equilibri en què estan situats, és la raó per
la qual heu vist que me'n sortia tan bé al ball.

ROSAURA

(No es podia fer pitjor.) (*Per ella.*)

MONSIEUR

Però jo perdo el temps en coses inútils, i em deixava de
dir-vos que m'agradeu excessivament; que us estimo
com la llum dels meus ulls, i desitjo la vostra
correspondència per únic consol de les meves penes.

ROSAURA

Senyor, que jo us agradi és una sort per a mi, que vós
m'estimeu és bondat vostre; però el correspondre-us no
és al meu arbitri.

MONSIEUR

De qui depeneu? No sou mestressa de vós?

ROSAURA

La vídua està subjecta a la crítica més que cap altra
dona. Si em declarés per vós no es faria altra cosa que
parlar de mi.

MONSIEUR

Però vós no heu de fer cas d'aquesta gent. Heu de viure
segons el bon sistema de les dones prudentes

ROSAURA

La dona prudent o ha de viure només per si mateixa, o
s'ha d'acompanyar amb un espòs.

MONSIEUR

Aquesta proposició podria no ser veritat, però si voleu,
us puc presentar un espòs.

ROSAURA

I qui és aquest, senyor?

MONSIEUR

Le Blau che v'adora. Io, mia cara, vi donerò la mia mano, come vi ho donato il mio cuore.

ROSAURA

Datemi qualche tempo a risolvere.

MONSIEUR

Sì, mio bene, prendete quanto tempo vi piace; ma intanto non mi lasciate morire. (*S'accosta per prenderla per la mano.*)

ROSAURA

Eh, monsieur, un poco più di modestia.

MONSIEUR

Non si permette alcuna piccola cosa ad uno che deve essere il vostro sposo?

ROSAURA

È ancor troppo presto.

MONSIEUR

Ma io ardo, e non posso vivere. (*Torna come sopra.*)

ROSAURA

(*Convien finirla.*) (*S'alza.*)

MONSIEUR

Non mi fuggite. Abbiate pietà. (*Le va dietro.*)

ROSAURA

Modestia, vi dico. Siete troppo importuno.

MONSIEUR

(*S'inginocchia.*) Vi domando perdono.

ROSAURA

(*E siamo da capo.*) (*Da sé.*) Deh, alzatevi, e non mi date in simili debolezze.

MONSIEUR

Madama, un affanno di cuore m'impedisce levar da terra senza il soccorso della vostra mano.

MONSIEUR

Le Blau, que us adora. Jo, estimada, us donaré la meva mà, com us he donat el meu cor.

ROSAURA

Doneu-me un xic de temps per pensar-m'ho.

MONSIEUR

Preneu-vos tot el temps que vulgueu, però mentrestant no em deixeu morir. (*S'acosta per prendre-li la mà.*)

ROSAURA

Ep, senyor, una mica més de modèstia.

MONSIEUR

No es permet cap petitesa a un que ha de ser el vostre espòs?

ROSAURA

Encara és aviat.

MONSIEUR

Però jo m'encenc, i no puc viure. (*Torna a acostar-se per prendre-li la mà.*)

ROSAURA

(Més val acabar.) (*S'alça.*)

MONSIEUR

No em fugiu. Tingueu pietat. (*Li va al darrera.*)

ROSAURA

Modèstia, us dic. Sou massa inoportú.

MONSIEUR

(*S'agenolla.*) Us demano perdó.

ROSAURA

(Ja hi tornem a ser.) (*Per ella.*) Bo, alceu-vos i no em feu aquest paper.

MONSIEUR

Senyora, un esforç del cor m'impedeix d'alçar-me de terra sense l'ajut de la vostra mà.

ROSAURA

Via, v'aiuterò a sollevarvi. (*Gli dà la mano, ed egli la bacia.*)

MONSIEUR

Non è buon amante chi non sa commetter dei furti.

ROSAURA

Ah! monsieur, siete troppo accorto.

MONSIEUR

E voi troppo bella.

ROSAURA

Orsù, non mi è ora permesso goder più a lungo le vostre grazie.

MONSIEUR

Sarei indiscreto, se pretendessi di prolungarvi l'incomodo. Partirò per lasciarvi in tutta la vostra libertà.

ROSAURA

Mi riserbo ad altro tempo di rispondere alla vostra proposizione.

MONSIEUR

Questa mano è impegnata per voi.

ROSAURA

Ed io non son lontana dall'accettarla. (Ci penserò molto bene prima di farlo.) (*Da sé.*)

MONSIEUR

Addio mia regina, governatrice del mio cuore e de' miei pensieri! Che bellezza! Che grazia! Peccato che non siate nata a Parigi! (*Parte.*)

ROSAURA

Va, us ajudaré a aixecar-vos. (*Li dóna la mà, i ell li besa.*)

MONSIEUR

No és bon amant el que no sap robar.

ROSAURA

Monsieur, sou massa llest!

MONSIEUR

I vós massa bella.

ROSAURA

Au va, ara no tinc més temps per gaudir de les vostres gràcies.

MONSIEUR

Fóra indiscret, si pretengués allargar-vos el destorb. Marxaré per deixar-vos tota la vostra llibertat.

ROSAURA

Em reservo per a un altre moment la resposta a la vostra proposició.

MONSIEUR

Aquesta mà està compromesa per vós.

ROSAURA

I jo no estic lluny d'acceptar-la. (M'ho pensaré molt bé abans de fer-ho.) (*Per ella.*)

MONSIEUR

Adéu, reina meva, governadora del meu cor i dels meus pensaments. Quina bellesa! Quina gràcia! Llàstima que no hàgiu nascut a Paris. (*Se'n va.*)

SCENA XVIII

ROSAURA *sola.*

Certo! se fossi nata a Parigi, varrei qualche cosa di più! Io mi pregio essere di un paese ove regna il buon gusto quanto in qualunque altro. Italia in oggi dà regola nella maniera di vivere. Unisce tutto il buono delle nazioni straniere, e lascia lor tutto il cattivo. Questo è che la rende ammirabile e fa innamorare del suo soggiorno tutte le nazioni del mondo. Questo francese non mi dispiacerebbe, se non fosse così affettato. Dubito che le sue parole sieno tutte studiate, che non sia veramente sincero e che abbia a riuscire più volubile dell'inglese; onde se quegli non promette d'amarmi fuori di questa città, temo che questi cominci anche in essa a nausearsi dell'amor mio.

ESCENA XVIII

ROSAURA *sola*.

És clar! si hagués nascut a París, valdria alguna cosa més! Jo crec ser d'un país on reina el bon gust com en qualsevol altre. Itàlia avui dóna exemple en la manera de viure. Reuneix tot el que és bo de les nacions estrangeres, i els deixa tot el dolent. Això la fa admirable i fa enamorar la gent de totes les nacions que la visiten. Aquest francès no em desagradaria, si no fos tan artificiós. Sospito que les seves paraules són totes estudiades, que en veritat no és sincer i que resulti més frívol que l'anglès. I així, si aquell no promet estimar-me fora d'aquesta ciutat, temo que aquest comenci a avorrir-se a Venècia del meu amor.

ATTO SECONDO

SCENA PRIMA

Camera di ROSAURA.

IL DOTTORE *e* ROSAURA.

ROSAURA

Pare che il mio genitore si sia scordato di me; non venite mai a vedermi.

DOTTORE

Figliuola mia, lo sapete; ho i miei affari, e non avendo entrate, conviene che mi procacci il vitto co' miei sudori.

ROSAURA

Se avete bisogno di qualche cosa, comandate.

DOTTORE

No, non voglio caricarvi di maggiori pesi. Pur troppo tenendo con voi Eleonora vostra sorella, mi sollevate dal maggior fastidio del mondo.

ROSAURA

Bisognerebbe procurar l'occasione di maritarla.

DOTTORE

Per questo sono venuto da voi. Sappiate che il signor Pantalone vostro cognato inclinerebbe a sposarla.

ROSAURA

Oh, non le date un vecchio.

DOTTORE

Un vecchio l'avete preso anche voi.

ROSAURA

E per questo vi dico che non lo diate a lei.

DOTTORE

Basta, parlerò con la ragazza; e s'ella v'inclina, non le togliamo la sua fortuna.

ACTE SEGON

ESCENA I

Cambra de ROSAURA.

EL DOCTOR *i* ROSAURA.

ROSAURA

Sembla que el meu pare s'hagi oblidat de mi; no em veniu mai a veure.

DOCTOR

Filla meva, ja ho sabeu, tinc les meves ocupacions i no tenint ingressos, convé que em guanyi el pa amb la meva suor.

ROSAURA

Si necessiteu alguna cosa, digueu.

DOCTOR

No, no vull carregar-vos de més pesos. Ja em traieu el mal de cap més gros tenint amb vós la vostra germana Elionor.

ROSAURA

Hauríem de trobar la manera de casar-la.

DOCTOR

Per això he vingut a casa vostra. Sapiguen que el senyor Pantaló, el vostre cunyat està disposat a casar-se amb ella.

ROSAURA

Oh, no li doneu un vell per marit.

DOCTOR

Vós també vareu prendre un vell.

ROSAURA

I per això us dic que no li doneu a ella.

ROSAURA

Se v'inclina, lo faccia. Ma avvertite di non violentarla.

DOTTORE

E voi, Rosaura, volete rimaritarvi?

ROSAURA

Perché no? Se mi capitasse una buona occasione, forse l'abbraccerei.

DOTTORE

Vi è un cavaliere spagnuolo, che ha dell'inclinazione per voi.

ROSAURA

Come si chiama?

DOTTORE

Don Alvaro di Castiglia.

ROSAURA

Lo conosco. Era iersera alla festa di ballo.

DOTTORE

Egli m'ha pregato acciò l'introduca da voi, ed è venuto meco sin qui. So che è un cavaliere pieno di civiltà e di onestà; onde, se non avete cosa in contrario, mi farete piacere a riceverlo, tanto più che può darsi non sia inutile per voi la sua inclinazione.

ROSAURA

Quando mio padre me lo presenta, non ricuso ricevere il cavaliere spagnuolo.

DOTTORE

Figliuola mia, sarebbe bene che vi rimaritaste. Compatitemi se ve lo dico. Una vedova sui festini non fa la migliore figura di questo mondo. (*Parte.*)

DOCTOR

Prou, parlaré amb la noia, i si ella hi està disposada, no li neguem la seva sort.

ROSAURA

Si hi està disposada que ho faci. Però mireu de no forçar-la.

DOCTOR

I vós, Rosaura, voleu tornar-vos a casar?

ROSAURA

Per què no? Si se'm presentés una bona ocasió, potser l'acceptaria.

DOCTOR

Hi ha un cavaller espanyol que té interès per vós.

ROSAURA

Com es diu?

DOCTOR

Don Álvaro de Castella.

ROSAURA

El conec. Ahir al vespre era a la festa del ball.

DOCTOR

M'ha pregat que us el presenti, i ha vingut amb mi fins aquí. Sé que és un cavaller cortès i honest, i si no teniu res en contra, em fareu content rebent-lo, sobretot si la seva predisposició per vós no us resulta inútil.

ROSAURA

Quan el meu pare me'l presenta, no em nego a rebre el cavaller espanyol.

DOCTOR

Filla meva, seria bo que us tornéssiu a casar. Perdoneu-me, si us ho dic. Una vídua a les festes no fa gaire bon paper. (*Se'n va.*)

SCENA II

ROSAURA, *poi* DON ALVARO.

ROSAURA

Mi mortifica gentilmente. Ma gran conquiste che ho fatte io ieri sera! Tutti rimasero incantati. Non so che cosa avessi di straordinario. Ma ecco lo spagnuolo. Viene con passo geometrico. Solita gravità della sua nazione.

ALVARO

Riverisco donna Rosaura de' Bisognosi.

ROSAURA

M'inchino a don Alvaro di Castiglia.

ALVARO

Vostro padre mi ha obbligato ch'io venga a darvi il presente incomodo, ed io non ho mancato di compiacerlo, anche per il piacere di riverirvi.

ROSAURA

Mio padre è stato troppo indiscreto a dare a voi un sì gran disturbo, e condurvi ad annoiarmi della mia stucchevole conversazione.

ALVARO

Voi siete una dama di molto merito, e però trovo bene ricompensata qualunque pena per voi mi prendo.

ROSAURA

Vuol favorire? S'accomodi.

ALVARO

(É ancor più bella di giorno che di notte.) (*Da sé, e siede.*)

ROSAURA

(Mi mette in una gran soggezione.) (*Da sé e siede.*)

ALVARO

Eccovi una presa del mio tabacco. (*Le dà il tabacco.*)

ESCENA II

ROSAURA, *i després* DON ÁLVARO.

ROSAURA

Em mortifica gentilment. Però quines conquestes vaig fer ahir nit! Tots van quedar encantats. No sé què tenia d'extraordinari. Ara ve l'espanyol. Ve amb pas geomètric. Els típics aires de la seva nació.

ÁLVARO

Donya Rosaura dels Bisognosi, als vostres peus.

ROSAURA

Don Álvaro de Castella (*Fa una reverència.*)

ÁLVARO

El vostre pare m'ha obligat a venir i a donar-vos aquest destorb, i jo no he mancat per tal de complaure'l, i també pel gust de saludar-vos.

ROSAURA

El meu pare ha estat massa indiscret donant-vos un destorb tan gran, i portant-vos aquí per avorrir-vos de la meva conversa.

ÁLVARO

Sou una dama amb molt mèrit i em recompensa tot el que faci per vós.

ROSAURA

Vol entrar? Passi.

ÁLVARO

(Encara és més guapa de dia que de nit.) (*Per ell, i seu.*)

ROSAURA

(Em cohibeix.) (*Per ella, i seu.*)

ÁLVARO

Aquí teniu un pessic de tabac. (*Li dóna el tabac.*)

ROSAURA

Veramente prezioso.

ALVARO

Questo l'ebbi ieri, con una staffetta speditami dalla duchessa mia madre.

ROSAURA

Certo non può esser migliore.

ALVARO

Eccolo al vostro comando.

ROSAURA

Non ricuserò l'onore di metterne un poco nella mia tabacchiera.

ALVARO

Servitevi della mia.

ROSAURA

Non permetterei che doveste restarne senza.

ALVARO

Ebbene, datemi in cambio la vostra.

ROSAURA

Ma la mia è d'argento, e la vostra è d'oro.

ALVARO

Che oro! Che oro! Noi stimiamo l'oro, come il fango. Fo più conto di una presa del mio tabacco, che di cento scatole d'oro. Favorite.

ROSAURA

Per compiacervi. (*Fa il cambio della scatola.*) Don Alvaro, come vi piace la nostra Italia?

ALVARO

É bella, ma non ci vedo quell'aria maestosa, che spira per tutti gli angoli della Spagna.

ROSAURA

E delle italiane che ne dite?

ROSAURA

Realment únic.

ÁLVARO

Em va arribar ahir, m'ho ha enviat amb estafeta la duquessa, la meva mare.

ROSAURA

No pot ser millor.

ÁLVARO

Aquí està, al vostre servei.

ROSAURA

No refusaré l'honor de posar-ne una mica a la meva tabaquera.

ÁLVARO

Serviu-vos de la meva.

ROSAURA

No permetria que us quedéssiu sense.

ÁLVARO

Doncs doneu-me a canvi la vostra.

ROSAURA

Però la meva és d'argent, i la vostra d'or.

ÁLVARO

Què or! Nosaltres valorem tant l'or com el fang. Faig més per un pessic de tabac, que per cent tabaqueres d'or. Teniu.

ROSAURA

Per complaure-us (*Fa el canvi de la tabaquera.*) Don Álvaro, us agrada la nostra Itàlia?

ÁLVARO

És bonica, però no hi veig aquell aire majestuós, que es respira a tots els racons d'Espanya.

ROSAURA

I de les italianes què en dieu?

ALVARO

Non conoscono la loro bellezza.

ROSAURA

Perché?

ALVARO

Perché? S'avviliscono troppo, e non sanno sostenere bastantemente il decoro del loro merito.

ROSAURA

Ma che? Le vorreste superbe?

ALVARO

Le vorrei più gravi e meno popolari.

ROSAURA

Ma il nostro costume è tale.

ALVARO

Piano, non parlo di voi. Voi non sembrate italiana. La scorsa notte mi sorprendeste. Vidi sfavillare dai vostri occhi un raggio di luminosa maestà, che tutto mi empì di venerazione, di rispetto, e di meraviglia. Voi mi sembraste per l'appunto una delle nostre dame, le quali, malgrado la soggezione in cui le teniamo, hanno la facoltà d'abbattere ed atterrare co' loro sguardi.

ROSAURA

Vi ringrazio della favorevole prevenzione che di me avete. Ma avvertite a non ingannarvi.

ALVARO

Uno Spagnuolo non è capace di restare abbagliato. Noi abbiamo la vera cognizione del merito.

ROSAURA

Lo credo, ma qualche volta la passione fa travedere.

ÁLVARO

No conec la seva bellesa.

ROSAURA

Per què?

ÁLVARO

Perquè es descoratgen, i no saben sostenir el seu mèrit decorós.

ROSAURA

Com? Us agradarien superbes?

ÁLVARO

M'agradarien més orgullosos i menys ordinàries.

ROSAURA

Però el nostre costum és així.

ÁLVARO

Permeteu, no parlo de vós. Vós no sembleu italiana. La nit passada em va sorprendre. Vaig veure centellejar dels vostres ulls un raig de majestat lluminosa que em va omplir de veneració, de respecte i de meravella. Em va semblar precisament una de les nostres dames, les quals, malgrat la cohibició que pateixen, tenen la facultat d'abatre i d'arrasar amb el seu esguard.

ROSAURA

Agraeixo la favorable opinió que teniu de mi. Però aneu amb compte de no enganyar-vos.

ÁLVARO

Un espanyol no és capaç de quedar enlluernat. Nosaltres tenim un vertader coneixement del mèrit.

ROSAURA

Ho crec, però de vegades la passió ofusca.

ALVARO

No, no, non è possibile che gli spagnuoli amino per una passione brutale. Prima d'accendersi, vogliono conoscer l'oggetto delle loro fiamme. La bellezza appresso di noi non è il più forte motivo de' nostri amori.

ROSAURA

Ma di che dunque vi solete invaghire?

ALVARO

Del contegno e della gravità.

ROSAURA

(Genio veramente particolare della nazione.) (*Da sé.*)

ALVARO

Non vorrei esservi di soverchio incomodo. Che ora abbiamo?

ROSAURA

Sarà il mezzogiorno poco lontano.

ALVARO

Vediamo che dice il nostro infallibile. (*Tira fuori l'orologio.*) Questa è l'opera più perfetta del *Quare* inglese.

ROSAURA

In Ispagna non fanno orologi?

ALVARO

Eh, in Ispagna pochi travagliano.

ROSAURA

Ma come vivono le genti basse?

ALVARO

In Ispagna non vi è gente bassa.

ROSAURA

(Oh, questo è originale!) (*Da sé.*)

ÁLVARO

No, no és possible que els espanyols estimin per una passió brutal. Abans d'encendre's, volen saber la causa de la seva flama. La bellesa per nosaltres no és el motiu més fort dels nostres amors.

ROSAURA

Doncs de què soleu enamorar-vos?

ÁLVARO

De la dignitat i del seny.

ROSAURA

(Característica singular de la seva nació.) (*Per ella.*)

ÁLVARO

No voldria crear-vos massa molèstia. Quina hora tenim?

ROSAURA

No deu faltar gaire per migdia.

ÁLVARO

Vegem què diu el nostre infal·lible. (*Treu el rellotge.*)
Aquesta és l'obra més perfecta del *Quare* anglès.

ROSAURA

A Espanya no fan rellotges?

ÁLVARO

A Espanya pocs treballen.

ROSAURA

Però com viu la gent modesta?

ÁLVARO

A Espanya no hi ha gent modesta.

ROSAURA

(Oh! Això és original!) (*Per ella.*)

ALVARO

(Mentre vuol guardare le ore, gli casca in terra l'orologio.) Va al diavolo. *(Gli dà un calcio, e lo getta in fondo della scena.)*

ROSAURA

Che fate? Un orologio così perfetto?

ALVARO

Quello che ha toccato i miei piedi , non è più degno della mia mano.

ROSAURA

Dice bene.

ALVARO

Ma voi, in mezz'ora che siete meco, non mi avete ancora richiesto cosa veruna.

ROSAURA

Non saprei di che pregarvi, oltre l'onore della vostra grazia.

ALVARO

La grazia d'uno spagnuolo non si acquista sì facilmente; siete bella, siete maestosa, mi piacete, vi amo, ma per obbligarmi ad esser vostro, vi mancano ancora delle circostanze.

ROSAURA

Favorite dirmi che cosa manca.

ALVARO

Sapere in qual grado di stima teniate la nobiltà.

ROSAURA

Essa è il mio nume.

ALVARO

Conoscere se sapete sprezzare l'anime basse ed ignobili.

ROSAURA

Le odio e le abborrisko.

ÁLVARO

(Mentre vol mirar l'hora, li cau a terra el rellotge.) Vés a l'infern. (Li dóna un cop de peu i el fa anar a parar al fons de l'escenari.)

ROSAURA

Què feu? Un rellotge tan perfecte?

ÁLVARO

El que ha tocat els meus peus no és digne de la meva mà.

ROSAURA

Dieu bé.

ÁLVARO

Però vós, en mitja hora que esteu amb mi, encara no m'heu demanat cap cosa. No sabia què demanar-vos, a part l'honor de la vostra gràcia.

ÁLVARO

La gràcia d'un espanyol no s'adquireix tan fàcilment; sou bella, sou majestuosa, m'agradeu, us estimo, però per obligar-me a ser vostre, encara us manquen requisits.

ROSAURA

Digueu-me el que manca.

ÁLVARO

Saber en quina mesura aprecieu la noblesa.

ROSAURA

És el meu numen.

ÁLVARO

Conèixer si sabeu menysprear les ànimes baixes i innobles.

ROSAURA

Les odio i les avorreixo.

ALVARO

Sperimentare se avete la virtù di preferire un gran sangue ad una vana bellezza.

ROSAURA

Di ciò mi pregio costantemente.

ALVARO

Or siete degna della mia grazia. Questa è tutta per voi. Disponetene a piacer vostro. (*S'alza.*)

ROSAURA

Volete di già lasciarmi? (*S'alza ella pure.*)

ALVARO

Non voglio più a lungo cimentare il mio contegno. Comincerei a indebolirmi.

ROSAURA

(Voglio provarmi se so dargli gusto all'usanza del suo paese.) (*Si mette in gravità.*) Da me non sperate uno sguardo men che severo.

ALVARO

Così mi piacete.

ROSAURA

Vi lascerò penare prima d'usarvi pietà.

ALVARO

Lo soffrirò con diletto.

ROSAURA

Ad un mio cenno dovrete trattenere sino i sospiri.

ALVARO

Che bel morire per una dama che sa sostenere la gravità!

ROSAURA

Principiate ora a temermi. Partite.

ALVARO

Sono costretto ad ubbidirvi.

ÁLVARO

Experimentar si teniu la virtut de preferir una gran sang
a una vana bellesa.

ROSAURA

D'això em vanto constantment.

ÁLVARO

Ara sou digna de la meva gràcia. És tota per a vós.
Disposeu-ne tant com vulgueu. (*S'alça.*)

ROSAURA

Ja em voleu deixar? (*Ella també s'alça.*)

ÁLVARO

No vull posar més a prova la meva actitud, començaria
a perdre.

ROSAURA

(Vull veure si sé agradar-li a la manera del seu país.)
(*Amb un posat greu.*) De mi no espereu un esguard que
no sigui sever.

ÁLVARO

Així m'agradeu.

ROSAURA

Us deixaré penar abans que tenir-vos pietat.

ÁLVARO

Patiré amb delectança.

ROSAURA

Si us faig un senyal, haureu de retenir-vos fins i tot els
sospirs.

ÁLVARO

Quin morir més bell per una dama que sap mantenir
l'aplom.

ROSAURA

Ara comenceu a tenir-me por. Aneu-vos-en!

ROSAURA

Non mi guardate.

ALVARO

Che incanto è questo! Che severità prodigiosa! Provo il massimo de' contenti nel sofferire la maggior pena del mondo. (*Si volta un poco e con un sospiro parte.*)

ÁLVARO

Estic obligat a obeir-vos.

ROSAURA

No em mireu.

ÁLVARO

Quin encant! Quina severitat prodigiosa! Sento la màxima alegria en el patir la major pena del món. (*Es gira una mica, i amb un sospir se'n va.*)

SCENA III

ROSAURA *sola.*

Oh! Questo è il più ameno carattere di quanti ne abbia trattati. Ha piacere di essere tormentato, e in grazia di questa sua idolatrata gravità fa più conto dei disprezzi che delle finezze. Eccomi provveduta di quattro amanti, ognuno dei quali ha il suo merito, e le sue stravaganze. L'italiano è fedele, ma troppo geloso; l'inglese è sincero, ma incostante; il francese è galante, ma troppo affettato; e lo spagnuolo è amoroso, ma troppo grave. Vedo che volendo levarmi dalla soggezione, uno di questi dovrei scegliere, ma quale, ancor non saprei. Dubito poi che dovrò preferire il Conte ad ogni altro, tuttoché qualche volta mi si renda molesto co' suoi sospetti gelosi. Egli è il primo che si è dichiarato; e poi ha il privilegio sopra degli altri d'essermi quasi paesano: privilegio che assai prevale in tutte le nazioni del mondo. (*Parte.*)

ESCENA III

ROSAURA *sola*.

Aquest és el caràcter més divertit de tots els que he tractat. Li agrada ser turmentat, i per la gràcia d'aquest seu idolatrat aplom, fa més cas dels menyspreus que de les fineses. Estic proveïda de quatre amants, cadascun té el seu mèrit i les seves extravagàncies. L'italià és fidel, però massa gelós; l'anglès és sincer, però inconstant; el francès és galant, però massa artificiós; i l'espanyol és amorós però massa altiu. Veig que per sortir de la cohibició, un d'aquests n'hauria d'escollir, però no sabria quin. Em penso que de tots, preferiré el Comte tot i que algun cop se'm fa molest amb les seves sospites de gelosia. És el primer que se m'ha declarat; i a més té el privilegi sobre els altres de ser quasi paisà meu: privilegi que compta bastant en totes les nacions del món⁴. (*Se'n va.*)

---

⁴ Clara opció nacional de l'autor.

SCENA IV

Camera nella locanda.

MONSIEUR LE BLAU *ed* ARLECCHINO.

MONSIEUR

Tu sei un uomo spiritoso; è peccato che ti perdi in una locanda, ove non può spiccare la tua abilità.

ARLECCHINO

Ghe dirò patron; siccome la mia gran abilità la consiste in magnar, no me par de poder trovar meo d'una locanda.

MONSIEUR

No, amico, non è questa la tua abilità. Conosco io dalla tua bell'idea, che sei un capo d'opera per fare un'ambasciata amorosa.

ARLECCHINO

In verità l'è un cattivo astrologo, perché mi non ho mai fatt el mezan.

MONSIEUR

Ecco come in Italia si cambiano i termini a tutte le cose. Che cos'è questo mezzano? Un ambasciatore di pace, un interprete dei cuori amanti, un araldo di felicità e contenti, merita tutta la stima, ed occupa i più onorati posti del mondo.

ARLECCHINO

Ambasciator de pase, araldo di felicità e contenti, in bon italian vol dir batter l'azzalin.

MONSIEUR

Orsù, io sarò quello che metterà in luminoso prospetto la tua persona. Conosci madama Rosaura, cognata di Pantalone de' Bisognosi?

ARLECCHINO

Signor sì, la cognosso.

ESCENA IV

Cambra de l'hostal.

MONSIEUR LE BLAU i ARLEQUÍ.

MONSIEUR

Tu ets un home graciós: és una llàstima que et perdis en un hostal, on no pot sobresortir la teva habilitat.

ARLEQUÍ

Li ho diré, amo, com que la meva gran habilitat consisteix a menjar, em sembla que no podria trobar millor lloc que un hostal.

MONSIEUR

No, amic, no és aquesta la teva habilitat . Sé bé que ets un gran mestre per fer ambaixades amoroses.

ARLEQUÍ

En veritat és un mal astròleg, perquè jo no he fet mai de mitjancer.

MONSIEUR

Així és com a Itàlia es canvien els termes a totes les coses. Què és això de mitjancer? Un ambaixador de pau, un intèrpret de cors que estimen, un missatger de felicitat i joia, mereix tot un reconeixement, i ocupa els llocs més honorables del món.

ARLEQUÍ

Ambaixador de pau, missatger de felicitat i joia, en bon italià vol dir rufià.

MONSIEUR

En fi, jo seré aquell que posarà a la llum la teva persona. Coneixes la senyora Rosaura, cunyada de Pantaló dels Bisognosi?

ARLEQUÍ

Sí senyor, la conec.

MONSIEUR

Hai tu coraggio di presentarti ad essa in mio nome, e recarle in dono una preziosissima gioia che ti darò?

ARLECCHINO

Elo fursi qualche anello?

MONSIEUR

Oh, altro che anello! É una gioia che non ha prezzo.

ARLECCHINO

Perché, se l'era un anello, no la lo toleva siguro. Basta, me proverò; ma la se arecorda che ogni fadiga merita premio.

MONSIEUR

Eseguisi la commissione, e sarai largamente ricompensato.

ARLECCHINO

La me diga, cara ela: vuossioria el mai stà in Inghilterra? Salo l'usanza de quel paese?

MONSIEUR

Non ci sono stato, e non so di qual usanza tu parli.

ARLECCHINO

La sappia che in Inghilterra se usa regalar avanti.

MONSIEUR

Questo da noi non si costuma. La mercede non dee precedere il merito. Opera bene, e non temere.

ARLECCHINO

Basta, mi stagh sulla vostra parola.

MONSIEUR

Non voglio però che tu dica esser un servitore di locanda, che non mi conviene mandarti con questo titolo.

ARLECCHINO

Chi oio da dir che son?

MONSIEUR

Tens la valentia de presentar-te a ella en nom meu, i donar-li una joia preciosíssima que et donaré?

ARLEQUÍ

Que es tracta d'un anell, potser?

MONSIEUR

És molt més que un anell! És una joia que no té preu.

ARLEQUÍ

Perquè si era un anell, segur que no el volia. Bé, ho provaré, però recordi's que tota fatiga mereix el seu premi.

MONSIEUR

Fes l'encàrrec i seràs llargament recompensat.

ARLEQUÍ

Me digui, estimat senyor: vostra senyoria ha estat mai a Anglaterra? Coneix els costums d'aquell país?

MONSIEUR

No hi he estat i no sé de quins costums em parles.

ARLEQUÍ

Sàpiga que a Anglaterra s'acostuma a regalar per endavant.

MONSIEUR

Això a casa nostra no és costum. La mercè no ha de precedir el mèrit. Obra bé i no temis.

ARLEQUÍ

D'acord, crec la vostra paraula.

MONSIEUR

Però no vull que diguis que ets un servidor de l'hostal, no em convé enviar-te amb aquest títol.

ARLEQUÍ

Qui haig de dir que sóc?

MONSIEUR

Devi passar per il mio cameriere, giacché, come tu sai, sono tre giorni che l'ho licenziato dal mio servizio.

ARLECCHINO

Ghe vorìa mo i abiti aproposito. La vede ben...

MONSIEUR

Vieni nella mia camera. Ti vestirò alla francese.

ARLECCHINO

Alla francese! Oh magari! Anca mi, diventerò monsù.

MONSIEUR

Dovrai porti sul gusto della nostra nazione, dritto, svelto, spiritoso, pronto. Cappello in mano, riverenze senza fine, parole senza numero e inchini senza misura.

ARLECCHINO

(Ci va provando e non gli riesce.)

MONSIEUR

Ecco la gioia che tu le devi recare. Questo è il mio ritratto; e son sicuro ch'ella apprezzerà la delicatezza di questa effige, più che la ricchezza di tutte le gioia del mondo.

ARLECCHINO

Oh che zoggia! Oh che bella zoggia!

MONSIEUR

Odi, mio caro Arlecchino, odi il complimento che le dovrai fare per me; apprendilo bene, non te ne dimenticare parola, poiché in ogni accento è rinchiuso un mistero.

ARLECCHINO

No la se dubita; la diga pur, che l'ascolto.

MONSIEUR

Has de passar per el meu cambrer, ja que, com saps fa tres dies que l'he acomiadat del meu servei.

ARLEQUÍ

Ara necessitaria els vestits adequats. Ja veu vostè...

MONSIEUR

Vine a la meva habitació. Et vestiré a la francesa.

ARLEQUÍ

A la francesa! Tant de bo! Jo també em tornaré un monsú.

MONSIEUR

Hauràs de presentar-te de manera escaient, segons el gust de la nostra nació, astut, ràpid, graciós, disposat. Capell a la mà, reverències que no s'acaben mai, paraules sense límit i inclinacions sense mesura.

ARLEQUÍ

(Ho intenta, però no li surt.)

MONSIEUR

Aquí tens la joia que li has de portar. Aquest és el meu retrat; iestic segur que ella apreciarà la delicadesa d'aquesta efígie, més que la riquesa de totes les joies del món.

ARLEQUÍ

Oh quina joia! Oh quina joia més bonica!

MONSIEUR

Escolta, estimat Arlequí, escolta el compliment que li hauràs de fer de part meva; aprèn-te'l bé, no et deixis cap paraula, perquè en cada accent porta un misteri.

ARLEQUÍ

No tingui por; digui, digui, que l'escolto.

MONSIEUR

Tu le devi dir così: Madama, chi aspira a farvi l'intiero dono del rispettoso ed umile originale, v'invia anticipatamente il ritratto. Tenetelo in luogo di amoroso deposito, fintanto che la sorte gli conceda l'onore...

ARLECCHINO

Basta, basta, per amor del cielo. No me ne ricordo più una parola.

MONSIEUR

Orsù, vedo che tu hai poca memoria. Sai leggere?

ARLECCHINO

Qualche volta.

MONSIEUR

Vieni nella mia camera, che lo registrerò sopra un foglio. Lo leggerai tante volte finché ti resti nel capo.

ARLECCHINO

Se l'ho da lezer fin che el me resta nella memoria, ho paura de averlo da lezer tutto el tempo de la vita mia.

MONSIEUR

Caro Arlecchino, seguimi, non ti trattenere. Sono impaziente di sentir la risposta che madama averà la bontà di mandarmi, e a misura della risposta sarai ricompensato. Avverti di custodire con ogni esattezza la gioia che or ora ti diedi. gioja che ha fatto sospirare le prime principesse d'Europa. (*Parte.*)

ARLECCHINO

Gioia che faria sospirar un pover om dalla fame. (*Parte.*)

MONSIEUR

Li has de dir així: Madame, el qui aspira a fer-vos do per complet del respectuós i humil original, us envia anticipadament el retrat. Teniu-lo en un lloc d'amorós depòsit, fins que la sort no li concedeixi l'honor...

ARLEQUÍ

Prou, prou, per l'amor de Déu! Ja no me'n recordo de res.

MONSIEUR

A més, veig que tens poca memòria. Saps llegir?

ARLEQUÍ

De vegades.

MONSIEUR

Vine a la meva cambra, que ho escriuré en un full. Ho llegiràs moltes vegades, fins que et quedi al cap.

ARLEQUÍ

Si l'haig de llegir fins que em quedi en la memòria, tinc por d'haver-lo de llegir tot el temps de la meva vida.

MONSIEUR

Estimat Arlequí, segueix-me, no et torbis. Estic impacient de saber la resposta que Madame tindrà la bondat d'enviar-me, i segons la resposta seràs recompensat. Guarda bé la joia que t'acabo de donar: joia que ha fet sospirar les primeres princeses d'Europa. (*Se'n va.*)

ARLEQUÍ

Joia que faria sospirar un pobre home de la fam. (*Se'n va.*)

SCENA V

IL CONTE, poi FOLLETO *lacchè*.

CONTE

Rosaura restò meco sdegnata, chiamandosi offesa da' miei gelosi sospetti. Convien placarla. Finalmente conosco che la gelosia è un tormento dell'amante, e un'ingiuria all'amata. Spero con questa lettera facilitarmi il di lei perdono, e ritornare al dolce possesso della sua grazia. Lacchè!

FOLETO

Illustrissimo.

CONTE

Sai dove stia di casa il signor Pantalone dei Bisognosi?

FOLETO

Illustrissimo sì.

CONTE

Conosci la signora Rosaura sua cognata?

FOLETO

Illustrissimo sì, la conosco.

CONTE

Devi andare alla di lei casa, e portarle questa mia lettera.

FOLETO

Vossignoria illustrissima sarà servita.

CONTE

Procura farti dar la risposta.

FOLETO

Illustrissimo sì.

CONTE

Con questa occasione osserva se vi è nessuno a conversazione.

ESCENA V

EL COMTE, *i després* FOLLET, *lacai*.

COMTE

Rosaura es va quedar indignada amb mi, creient-se ofesa de la meva sospitosa gelosia. L'haig de calmar. Finalment descobreixo que la gelosia és un turment per a l'amant i una injúria per a l'estimada. Espero que amb aquesta carta obtindrè el seu perdó, i tornaré a la dolça possessió de la seva gràcia. Lacai!

FOLLET

Il·lustríssim.

COMTE

Saps on viu el Senyor Pantaló dels Bisognosi?

FOLLET

Sí, il·lustríssim.

COMTE

Coneixes la senyora Rosaura, la seva cunyada?

FOLLET

Sí, il·lustríssim, la conec.

COMTE

Has d'anar a casa seva, i portar-li aquesta carta meva.

FOLLET

Vostra senyoria il·lustríssima serà servida.

COMTE

Procura obtenir la resposta.

FOLLET

Sí, il·lustríssim.

COMTE

Aprofita l'ocasió per veure si està enraonant amb algú.

FOLETTO

Vossignoria illustrissima lasci fare a me.

CONTE

Fallo con buona maniera.

FOLETTO

Non abbia timore, illustrissimo, che questo è il nostro mestiere. Si stima più un lacchè che sappia portare una lettera, che uno che sappia correr la posta. (*Parte.*)

CONTE

Convien poi dire la verità, i nostri servitori italiani sono tutti pieni di civiltà; qualche volta col troppo lustrarci ci burlano, ma non importa. L'adulazione è una minestra che piace a tutti. (*Parte.*)

FOLLET

Vostra senyoria il·lustríssima deixi'm fer a mi.

COMTE

Fes-ho amb bones maneres.

FOLLETO

No tingui por, il·lustríssim, que aquest és el nostre ofici. Val més un lacai que sàpiga portar una carta que un empleat de correus. (*Se'n va.*)

COMTE

Cal dir la veritat, els nostres servidors italians són tots molt correctes; però de vegades de tant ensabonar se'n riuen, però no importa. L'adulació és un plat que a tothom agrada. (*Se'n va.*)

SCENA VI

MILORD, e poi BIRIF.

MILORD

(Passeggia da sé solo, senza parlare, su e giù per la scena; poi tira fuori uno scrignetto di gioie, e le guarda, indi lo chiude, e chiama) Birif!

BIRIF

(Viene e si cava il cappello senza parlare.)

MILORD

Prendi questi diamanti, portali a madama Rosaura: la conosci?

BIRIF

Sì signore.

MILORD

Dille che mando te, non potendo andar io.

BIRIF

Sì signore.

MILORD

Portami la risposta.

BIRIF

Sì signore. *(Parte.)*

MILORD

Mille ducati, ah! Costan poco. Merita più . Si farà, si farà. *(Parte.)*

ESCENA VI

MILORD, *i després* BIRIF.

MILORD

(Passeja sol, sense parlar, amunt i avall per l'escenari; després treu una arqueta de joies, i les mira, després la tanca, i crida.) Birif!

BIRIF

(Ve i es treu el capell, sense parlar.)

MILORD

Pren aquests diamants, porta'ls a la senyora Rosaura. La coneixes?

BIRIF

Sí senyor.

MILORD

Digues-li que t'envio a tu perquè jo no hi puc anar.

BIRIF

Sí senyor.

MILORD

Porta'm la resposta.

BIRIF

Sí senyor. *(Se'n va.)*

MILORD

Mil ducats, eh? Costen poc. Es mereix més. Tot vindrà. *(Se'n va.)*

SCENA VII

ARLECCHINO *con un foglio in mano, avuto dal francese;*
poi DON ALVARO

ARLECCHINO

Stavolta pol esser che arriva a far la me fortuna: a bon cont, el frances me vestirà, e spererìa de avanzar l'abit, se l'è galantuomo come i altri francesi, che ho cognossù. No vorave scordarme el complimento, che ho da far a siora Rosaura. El tornerò a lezer, per cazzarmelo ben in te la memoria. (*Aprè il foglio e vedendo venire lo spagnuolo, lo serra e lo ripone.*)

ALVARO

Galantuomo.

ARLECCHINO

(*Guarda intorno, non credendo parli con lui.*) Con chi parlo?

ALVARO

Amico, parlo con te.

ARLECCHINO

La ringrazio de la bona opinion.

ALVARO

Dimmi, conosci donna Rosaura, cognata di don Pantalone?

ARLECCHINO

Signor sì, la conosco. (*Diavolo tutti intorno a custìa!*)
(*Da sé.*)

ALVARO

Tu avrai l'onore di presentarle in mio nome un tesoro.

ARLECCHINO

Un tesoro. Una bagatella! Lo presenterò; ma la se recorda che ogni premio vol la so fadiga.

ESCENA VII

ARLEQUÍ *amb un full a la mà, que li ha donat el francès; després DON ÁLVARO.*

ARLEQUÍ

Potser aquesta vegada arribaré a fer fortuna. Si tot va bé el francès em vestirà, i si és gentil com els altres francesos que he conegut, espero que em regali el vestit. No em voldria oblidar el compliment que haig de fer a la senyora Rosaura. El tornaré a llegir per ficar-me'l bé dins la memòria. (*Obre el full, i en veure venir l'espanyol, el tanca i el guarda.*)

ÁLVARO

Gentilhome.

ARLEQUÍ

(*Mira al voltant, no creient que parli amb ell.*) Amb qui parla?

ÁLVARO

Amic, parlo amb tu.

ARLEQUÍ

Li dono les gràcies per la bona opinió.

ÁLVARO

Digue'm, coneixes la senyora Rosaura, cunyada de Don Pantaló?

ARLEQUÍ

Sí senyor, la conec. (*Diantre, tots estan per aquesta.*) (*Per ell.*)

ÁLVARO

Tindràs l'honor de portar-li un tresor en nom meu.

ARLEQUÍ

Un tresor? Una bagatel·la! Li portaré, però recordi que cada premi vol la seva fatiga.

ALVARO

Prendi, portale questo foglio, e sarai largamente remunerato.

ARLECCHINO

Elo questo el tesoro?

ALVARO

Sì questo è un tesoro inestimabile.

ARLECCHINO

Cara ela, la perdona la curiosità, coss'elo mo sto tesoro?

ALVARO

Questo è l'albero del mio casato.

ARLECCHINO

(Se ne ride.) (L'è un tesoro compagno de la zoggia del francese.) *(Da sé.)*

ALVARO

Lo darai a donna Rosaura, e le dirai così: Gran dama, specchiatevi nei gloriosi antenati di Don Alvaro vostro sposo, e consolatevi che avrete l'onore di passare fra l'eroine spagnuole.

ARLECCHINO

La senta, el tesoro lo porterò, ma tutte ste parole è impossibile che mi le diga. Se la vol che me arecorda, bisogna che la le scriva.

ALVARO

Sì, lo farò; vieni alla mia camera, e se mi porti una lieta risposta, assicùrati che vi sarà un piccolo tesoretto ancora per te.

ARLECCHINO

No vorave che el piccolo tesoretto fusse qualche piccolo alberetto. (Ma co ste do incombenze spero de far una bona zornada.) *(Da sé, e parte con don Alvaro.)*

ÁLVARO

Pren, porta-li aquest full, i seràs remunerat llargament.

ARLEQUÍ

És aquest el tresor?

ÁLVARO

Sí, aquest és un tresor inestimable.

ARLEQUÍ

Estimat senyor, perdoni la curiositat, què és ara aquest tresor?

ÁLVARO

És l'arbre del meu llinatge.

ARLEQUÍ

(Se'n riu.) (És un tresor igual que la joia del francès.)
(Per ell.)

ÁLVARO

El donaràs a dona Rosaura, i li diràs així: Gran dama, emmiralleu-vos en els gloriosos avantpassats de don Álvaro el vostre espòs, i consoleu-vos perquè tindreu l'honor de ser una heroïna espanyola.

ARLEQUÍ

Escolti, el tresor li portaré. Però totes aquestes paraules és impossible que jo les digui. Si vol que me les recordi, me les ha d'escriure.

ÁLVARO

Sí, ho faré, vine a la meva estança, i si em portes una resposta bona, t'asseguro que per a tu hi haurà també un petit tresor.

ARLEQUÍ

No voldria que el tresoret petit fos algun arbret petit. (Però amb aquests dos encàrrecs espero tenir un bon dia.) *(Per ell, i se'n va amb don Alvaro.)*

SCENA VIII

Camera di Rosaura, con tavolino, carta, calamaio e sedie.

IL DOTTORE *ed* ELEONORA.

DOTTORE

Figliuola mia, il partito ch'io vi propongo delle nozze del signor Pantalone è molto avvantaggioso per voi, mentre se il signor Stefanello era ricco, suo fratello, che ha aggiunte alle proprie le facultà ereditate, deve essere ricco al doppio.

ELEONORA

Caro signor padre, per dirvi la verità, non mi dispiace altro che la sproporzione dell'età: io troppo giovine, ed egli troppo vecchio.

DOTTORE

La di lui età avanzata non vi ha da far ostacolo. Egli è un uomo garbato, sano e gioviale; e quello che più importa, vi vuol bene, e vi tratterà da regina.

ELEONORA

Mentre credete voi che possa essere un matrimonio conveniente per me, non ricuserò di farlo, coll'unico oggetto di obbedire un vostro comando.

DOTTORE

Brava, la mia figliuola; voi mi consolate. Vado subito dal signor Pantalone; e prima che qualche altra idea lo frastorni, vo' procurare d'assicurar la vostra fortuna.
(*Parte.*)

ESCENA VIII

Habitació de Rosaura, amb tauleta , paper, tinta i ploma i cadires.

EL DOCTOR i ELIONOR.

DOCTOR

Filla meva, el partit que us proposo de les noces amb el senyor Pantaló és molt avantatjós per vós, perquè si el senyor Estevet era ric, el seu germà que ha afegit a les seves facultats aquella de l'herència, deu ser doblement ric.

ELIONOR

Estimat senyor pare, si voleu que us digui la veritat, no em desagrada res més que la desproporció d'edats. Jo massa jove i ell massa vell.

DOCTOR

La seva edat avançada no us ha d'obstaculitzar. És un home cortès, sa i jovial i això és el que més importa, us estima, i us tractarà com una reina.

ELIONOR

Mentre vós creieu que sigui un matrimoni convenient per a mi, no refusaré fer-lo, amb l'únic objecte d'obeir al vostre manament.

DOCTOR

Bé, filla meva, em consoleu. Vaig a casa del senyor Pantaló de seguida, abans que una altra idea el trastorni, procuraré d'assegurar la vostra fortuna. (*Se'n va.*)

SCENA IX

ELEONORA, *poi* MARIONETTE.

ELEONORA

É una gran lusinga quel dire sarò ricca, sarò padrona. Ma quell'esser vecchio il marito, non mi finisce. Marionette ti ho da dar una buona nuova. Son fatta la sposa.

MARIONETTE

Me ne rallegro infinitamente; ma, s'è lecito, chi è lo sposo?

ELEONORA

Il signor Pantalone.

MARIONETTE

E questa la chiamate una buona nuova? E ne siete allegra e contenta?

ELEONORA

Perché no? Non è egli forse un buon partito?

MARIONETTE

Sì, per una vecchia di cinquant'anni, ma non per voi, che siete una giovanetta.

ELEONORA

Anch'io pensava prima così; ma poi, in riguardo della sua ricchezza, l'esser vecchio mi pare che poco importi.

MARIONETTE

Importa moltissimo, importa tutto. Domandatelo a vostra sorella, che cosa voglia dire una giovane maritata ad un vecchio. Se fosse lecito il dirvi tutto, ve ne farei passare la voglia. Io non son vecchia, e dei mariti ne ho avuti tre, ma se dovessi rimaritarmi, lo vorrei giovinotto di primo pelo.

ELEONORA

Certamente, se lo trovassi, anch'io non direi di no.

ESCENA IX

ELIONOR, *i després* MARIONETTE.

ELIONOR

És un gran orgull dir que seré rica, seré mestressa. Però el fet de ser vell el marit no m'acaba d'agradar. Marionette, t'haig de donar una bona notícia. Seré esposa.

MARIONETTE

Me n'alegro infinitament; però, si és lícit, qui és l'espòs?

ELIONOR

El Senyor Pantaló.

MARIONETTE

I d'això en dieu una bona notícia? I n'esteu alegre i contenta?

ELIONOR

Per què no? Que no és un bon partit?

MARIONETTE

Per una vella de cinquanta anys, però no per a vós, que sou joveneta.

ELIONOR

Jo abans també pensava així; però ben pensat, en relació a la seva vellesa, la seva edat crec que importa poc.

MARIONETTE

Importa moltíssim, ho és tot. Pregunteu-ho a la vostra germana, què vol dir una jove casada amb un vell. Si fos lícit dir-vos-ho tot, us en faria passar les ganes. Jo no sóc vella, i de marits n'he tingut tres. Però si m'hagués de tornar a casar, el voldria jovenet de primer pèl.

ELIONOR

És clar, si el trobés, jo tampoc diria que no.

MARIONETTE

Per voi che siete una giovane di buon garbo, disinvolta e di spirito, vi vorrebbe per l'appunto un francese.

ELEONORA

Trovarlo un francese, che mi volesse!

MARIONETTE

Eh, quando non volete altro, ve lo troverò io.

ELEONORA

Ma oltre l'esser giovine, lo vorrei bello e ricco.

MARIONETTE

Di questi non ne mancano in Francia.

ELEONORA

Dovrò io andare in Francia a maritarmi?

MARIONETTE

No, mia signora, in Venezia ne capitano tutto dì. Ce ne sarebbe uno a proposito, il quale mostra essere inclinato per vostra sorella, ed essa pare che poco gli corrisponda. Potrebbe darsi che si dichiarasse per voi.

ELEONORA

Se ama mia sorella, non si curerà di me.

MARIONETTE

Eh, facilmente poi questi parigini si cambiano. Con due sospiri lo fate cader in terra.

ELEONORA

Tu me lo dipingi per incostante.

MARIONETTE

Che importa a voi? Quando siete maritata, vi basta.

ELEONORA

E l'amor del marito?

MARIONETTE

Oh, ne sapete poco. Parliamo d'altro. Lo volete vedere questo Francese?

MARIONETTE

Per vós que sou una jove de bones maneres, desimbolta i graciosa, us caldria un francès.

ELIONOR

Trobar-lo un francès que em volgués!

MARIONETTE

I, si ho desitgeu, us el buscaré jo.

ELIONOR

Però, a més de jove, el voldria bell i ric.

MARIONETTE

D'aquests no en manquen a França.

ELIONOR

Me n'hauré d'anar a casar a França?

MARIONETTE

No, senyora meva, a Venècia n'arriben cada dia. N'hi hauria un fet a posta, el qual demostra una certa inclinació per a la vostra germana, i ella sembla que no el correspon. Podria ser que es decidís per vós.

ELIONOR

Si estima la meva germana, no es preocuparà de mi.

MARIONETTE

Oh, aquests parisencs canvien fàcilment. Amb dos sospirs el feu caure a terra.

ELIONOR

Tu me'l pintes inconstant.

MARIONETTE

Què us importa? Si us caseu, no necessiteu més.

ELIONOR

I l'amor del marit?

MARIONETTE

Oh, que en sabeu poc! Parlem d'una altra cosa. El voleu veure aquest francès?

ELEONORA

Lo vedrò volentieri.

MARIONETTE

Lasciate condurre l'affare a me. Già vostra sorella è perduta per il geloso, e non fa stima di verun altro: peggio per lei. Sarà la vostra fortuna. Un francese! Oh che matrimonio felice!

ELEONORA

Ma la parola che ho dato a mio padre di sposar il signor Pantalone?

MARIONETTE

Ditegli che avete cambiata opinione.

ELEONORA

Mi chiamerà volubile.

MARIONETTE

Scusatevi con dir: son donna.

ELEONORA

Mi sgriderà.

MARIONETTE

Lasciatelo dire.

ELEONORA

Minaccerà.

MARIONETTE

Non vi spaventate.

ELEONORA

Vorrà obbligarmi per forza.

MARIONETTE

La festa non si può fare senza di voi, battete sodo.

ELEONORA

Ho paura di non resistere.

ELIONOR

El veuré amb molt de gust.

MARIONETTE

Deixeu-me conduir l'afer a mi. La vostra germana està perduda pel gelós, i no es fixa en cap altre, pitjor per ella. Serà la vostra fortuna. Un francès! Oh, quin matrimoni feliç!

ELIONOR

I la paraula que he donat al meu pare de casar-me amb el senyor Pantaló?

MARIONETTE

Digueu-li que heu canviat d'opinió.

ELIONOR

Em dirà voluble.

MARIONETTE

Excuseu-vos dient: sóc dona.

ELIONOR

Em cridarà.

MARIONETTE

Deixeu-lo dir.

ELIONOR

Amençarà.

MARIONETTE

No tingueu por.

ELIONOR

Voldrà obligar-me per força.

MARIONETTE

La festa no es pot fer sense vós. Insistiu.

ELIONOR

Tinc por de no resistir.

MARIONETTE

Lo dirò a vostra sorella; tutte due vi assisteremo.

ELEONORA

Cara Marionette, mi raccomando.

MARIONETTE

Ho diré a la vostra germana, totes dues us ajudarem.

ELIONOR

Estimada Marionette, fes que vagi bé.

SCENA X

ROSAURA *e dette.*

MARIONETTE

Venite, signora Rosaura, venite in soccorso delle vostra cara sorella. Suo padre la vorrebbe dare in isposa al signor Pantalone, vostro cognato; ella apprende ciò per una disgrazia, ma non ha coraggio di opporsi ai comandi del genitore.

ELEONORA

Cara Rosaura, mi raccomando a voi.

ROSAURA

Non dubitate; vi amo di cuore, né voglio abbandonarvi ad una sicura disperazione. Il signor Pantalone me ne ha parlato; e quantunque mio padre gli abbia date buone speranze, io ho posta in campo la libertà che vi si conviene nella elezion dello stato, della quale mi sono io dichiarata garante a fronte di tutto il mondo.

ELEONORA

Quanto vi devo! Giuro che il vostro amore per me non è inferiore a quello di madre.

ROSAURA

Ritiratevi nella vostra stanza.

ELEONORA

Se mio padre viene a sollecitarmi, che cosa mi consigliate ch'io gli risponda?

ROSAURA

Ditegli che in questo non potete risolvere senza di me.

ELEONORA

Mi dirà che è padre.

ROSAURA

Rispondetegli che io son quella che vi darà la dote.

ESCENA X

ROSAURA *i dites.*

MARIONETTE

Veniu, senyora Rosaura, veniu en ajut de la vostra estimada germana. El seu pare voldria que el senyor Pantaló, el vostre cunyat la prengué per muller. Ella considera això una desgràcia, però no té valentia per oposar-se a les ordres del pare.

ELIONOR

Estimada Rosaura, estic a les vostres mans.

ROSAURA

No en dubteu, us estimo de tot cor, i no vull abandonar-vos a una desesperació segura. El senyor Pantaló me n'ha parlat, i encara que el meu pare li hagi donat bones esperances, jo he posat en evidència la llibertat vostra per l'elecció del vostre estat, i garanteixo davant de tothom que la tindreu.

ELIONOR

Quant que us dec! Juro que el vostre amor per mi no és inferior al de una mare.

ROSAURA

Retireu-vos a la vostra estança.

ELIONOR

Si el meu pare ve a preguntar-me, què m'aconselleu que li respongui?

ROSAURA

Digueu-li que per donar-li resposta m'heu de consultar a mi.

ELIONOR

Em dirà que és el meu pare.

ROSAURA

Contesteu-li que jo sóc la que us dóna el dot.

ELEONORA

Questa risposta gliela darò col maggior piacere del mondo. (Marionette, ricordati del Francese.) (*Piano a Marionette, e parte.*)

ELIONOR

Aquesta resposta li donaré amb molt de gust.
(Marionette, recorda't del francès.) (*Baixet a Marionette
i se'n va.*)

SCENA XI

ROSAURA e MARIONETTE.

MARIONETTE

Certamente una madre non farebbe tanto per la signora Eleonora quanto esibite di far voi.

ROSAURA

L'amo teneramente. Ella è sempre stata meco, e in premio della sua rassegnazione procuro di renderla, per quanto posso, felice.

MARIONETTE

V'è in sala qualcuno che chiama. Permettetemi, ch'io vada a vedere chi è. (*Parte.*)

ESCENA XI

ROSAURA *i* MARIONETTE.

MARIONETTE

Certament una mare no faria tant per la senyora Elionor com vos ho demostreu.

ROSAURA

L'estimo tendrament. Sempre ha estat amb mi, i per premi a la seva resignació procuro fer-la feliç, tant com puc.

MARIONETTE

A la sala hi ha algú que crida. Permeteu que vagi a veure qui és. (*Se'n va.*)

SCENA XII

ROSAURA, *poi* MARIONETTE, *poi* ARLECCHINO *vestito alla francese.*

ROSAURA

É troppo barbara quella legge, che vuol disporre del cuor delle donne a costo della loro rovina.

MARIONETTE

Signora, vi è un cameriere di monsieur Le Blau, che desidera farvi un'ambasciata.

ROSAURA

Fa che passi.

MARIONETTE

Sapete per altro chi è costui? É il cameriere della locanda, è Arlecchino, il quale dal Cavaliere francese è stato fatto suo cameriere. (*Parte.*)

ROSAURA

Il francese va replicando gli assalti; ma io, prima di cedere, farò buon uso di tutte le mie difese.

MARIONETTE

Venite, venite, signor cameriere francese.

ARLECCHINO

(*Viene facendo molti inchini caricati a Rosaura.*)

ROSAURA

Bravo, bravo non ti affaticar davvantaggio. Parla, se hai qualche cosa da dirmi per parte del tuo padrone.

ARLECCHINO

Madama, per parte del mio padrone devo presentarvi una zoggia. (*Parla con linguaggio alterato.*)

ROSAURA

A me una gioia?

ESCENA XII

ROSAURA, *després* MARIONETTE, *i després* ARLEQUÍ
vestit a la francesa.

ROSAURA

És massa bàrbara aquella llei que vol disposar del cor de les dones a costa de la seva ruïna.

MARIONETTE

Senyora hi ha un cambrer de monsieur le Blau, que desitja donar-vos un missatge.

ROSAURA

Fes-lo passar.

MARIONETTE

Sabeu qui és aquest? És el cambrer de la fonda, és Arlequí; el cavaller francès l'ha pres per cambrer seu. (*Se'n va.*)

ROSAURA

El francès insisteix en l'assalt, però jo, abans de cedir, faré bon ús de totes les meves defenses.

MARIONETTE

Veniu, veniu, senyor cambrer francès.

ARLEQUÍ

(*Ve fent moltes inclinacions exagerades a Rosaura.*)

ROSAURA

Molt bé, però no et cansis abans d'hora. Parla, si tens alguna cosa per dir-me de part del teu amo.

ARLEQUINO

Senyora, de part del meu amo us haig de donar una joia. (*Parla amb llenguatge alterat.*)

ROSAURA

A mi una joia?

ARLECCHINO

A voi, madama, ma prima di darla, o per dir meglio, di presentarla, devo farvi un complimento, del qual ve assicuro che no me arecordo una parola.

MARIONETTE

Arlecchino, fai torto al tuo spirito.

ROSAURA

Se non te lo ricordi, sarà difficile che io lo senta.

ARLECCHINO

L'arte dell'omo supplisse alle avventure del caso. (Belle parole!) Ecco il gran complimento, registrato nel candido deposito di questa carta.

ROSAURA

Bravo!

MARIONETTE

Evviva.

ARLECCHINO

Ecco il foglio. Leggetelo voi, poiché, per confidarvi l'arcano, io non so né lezer né scriver. (*Presenta il foglio a Rosaura.*)

ROSAURA

Sentiamo, Marionette, che belle e galanti cose sa dire il nostro francese. (*Legge.*) *Madama, la poca memoria del nuovo mio servitore mi obbliga ad accompagnare con queste righe un pegno della mia stima, che a voi indirizzo. Degnatevi d'aggradirlo, e assicuratevi ch'ei viene a voi accompagnato da tutto il mio cuore.*

MARIONETTE

Che bello stile francese!

ROSAURA

Ebbene, qual è la cosa che tu mi devi presentare?

ARLECCHINO

Una zoggia preziosa: una zoggia francese. Eccola. (*Le dà il ritratto.*)

ARLEQUÍ

A vós, senyora, però abans de donar-vos-la o millor dit, de presentar-vos-la, us haig de fer un compliment, del qual us asseguro que no recordo una paraula.

MARIONETTE

Arlequí fas un menyspreu al teu intel·lecte.

ROSAURA

Si no te'n recordes serà difícil que el senti.

ARLEQUÍ

L'art de l'home substitueix les aventures de l'atzar. (Quina frase!) Vet aquí el gran compliment, registrat en el càndid dipòsit d'aquest paper.

ROSAURA

Excel·lent!

MARIONETTE

Visca!

ARLEQUÍ

Vet aquí el full. Llegiu-lo vós, ja que, per desvelar-vos l'arcà, jo no sé llegir ni escriure. (*Presenta el full a Rosaura.*)

ROSAURA

Vejam, Marionette, quines coses belles i galants que sap dir el nostre francès. (*Llegeix.*) *Senyora, la poca memòria del meu servidor m'obliga a acompanyar amb aquestes ratlles una penyora de la meva estima que a vós adreço. Digneu-vos d'agrair-lo, i creieu que us arriba acompanyat de tot el meu cor.*

MARIONETTE

Quin bell estil francès!

ROSAURA

I bé, quina és la cosa que m'has de presentar?

ARLEQUÍ

Una joia preciosa: una joia francesa. Aquí la teniu. (*Li dóna el retrat.*)

ROSAURA

É questa la gioia?

MARIONETTE

Vi par poco? Il ritratto di un Parigino?

ROSAURA

É qualcosa di particolare.

ARLECCHINO

Madama, vi prego della risposta, dalla qual dipende la consolazione del padron e l'interesse del servidor.

ROSAURA

Volentieri. Attendimi, ché ora in un momento sono da te. (*Va al tavolino a scrivere.*)

MARIONETTE

Caro Arlecchino, qual nume tutelare ti ha provveduto di questa buona fortuna?

ARLECCHINO

Za che la sorte me va beneficiando sul gusto francese, vago sperando de poderme infrancesar colla grazia de Marionette.

MARIONETTE

Se coltiverai questo ottimo gusto, credimi, farò qualche conto su di te.

ARLECCHINO

Vedo adesso che gh'ho della bona disposizion, e se non ho fatto fin adesso la mia figura, è stà causa, non so se diga el fato, la sorte, la fortuna o il destino.

MARIONETTE

Grazioso, grazioso!

ROSAURA

Prendi, ecco la breve risposta che dovroi recare a monsieur le Blau. Non essendo una lettera, non la chiudo e non le fo la soprascritta.

ROSAURA

És aquesta la joia?

MARIONETTE

Us sembla poc? El retrat d'un parisenc?

ROSAURA

És quelcom especial.

ARLEQUÍ

Senyora, us prego una resposta, de la qual depèn la consolació de l'amo i l'interès del servidor.

ROSAURA

Amb molt de gust. Esperem un moment que de seguida estic per tu. (*Va a la tauleta a escriure.*)

MARIONETTE

Estimat Arlequí, quin numen tutelar t'ha portat aquesta fortuna?

ARLEQUÍ

Ja que la providència em beneficia a la manera francesa, vejam si m'afrancesaré amb la gràcia de Marionette.

MARIONETTE

Si cultives aquest bon gust, creu-me, em faré alguna il·lusió de tu.

ARLEQUÍ

Ara veig que tinc bona disposició, i si no he fet fins ara el meu paper, ha estat a causa no sé si dir del fat, de l'atzar, la fortuna o el destí.

MARIONETTE

Graciós, graciós!

ROSAURA

Pren, aquí tens la breu resposta que hauràs de portar al senyor le Blau. Com que no és una carta no la tanco i no li faig encapçalament.

ARLECCHINO

Sarala una risposta consolatoria?

ROSAURA

Mi par di sì.

ARLECCHINO

Posso sperar l'effetto delle belle promesse?

ROSAURA

Ciò dipende dalla generosità di chi ti ha mandato.

ARLECCHINO

Madama, con tutto il core. (*Con varie riverenze.*)

MARIONETTE

Troppo confidente.

ARLECCHINO

Con tutto lo spirito. (*Facendo riverenze.*)

MARIONETTE

Troppo elegante.

ARLECCHINO

Con tutta confidenza. Bon zorno a vussioria. (*Parte.*)

ARLEQUÍ

Serà una resposta consoladora?

ROSAURA

Crec que sí.

ARLEQUÍ

Puc confiar en l'efecte de les belles promeses?

ROSAURA

Això depèn de la generositat de qui t'ha enviat.

ARLEQUÍ

Senyora, amb tot el cor. (*Amb diverses reverències.*)

MARIONETTE

Massa confident.

ARLEQUÍ

Amb tota l'ànima. (*Fent reverències.*)

MARIONETTE

Massa elegant.

ARLEQUÍ

Amb tota la confiança. Bon dia a vostra senyoria (*Se'n va.*)

SCENA XIII

ROSAURA *e* MARIONETTE.

MARIONETTE

Credetemi che lo spirito di costui mi piace infinitamente.

ROSAURA

È un servitore grazioso.

MARIONETTE

Quando l'ha preso un francese, non può essere senza spirito.

ROSAURA

Sappi, Marionette, che il signor Pantalone si è disgustato meco, per aver io parlato contro alle nozze di mia sorella. Quasi quasi pareva mi volesse licenziare di casa sua; ed io sono disposta a prevenire il di lui congedo.

MARIONETTE

A voi non mancheranno case.

ROSAURA

Sì, ma una vedova sola non istà bene.

MARIONETTE

Conducete con voi la sorella.

ROSAURA

Ella ancora ha bisogno d'essere custodita.

MARIONETTE

Andate in casa di vostro padre.

ROSAURA

Avrei troppa soggezione.

MARIONETTE

Maritatevi.

ESCENA XIII

ROSAURA *i* MARIONETTE.

MARIONETTE

Creieu-me que l'ànim d'aquest m'agrada infinitament.

ROSAURA

És un servidor graciós.

MARIONETTE

Quan l'ha agafat un francès, no pot ser un insuls.

ROSAURA

Sàpigues, Marionette, que el senyor Pantaló s'ha disgustat amb mi, per haver parlat en contra de les noces de la meva germana. Quasi semblava que em volgués fer fora de casa seva; i jo estic disposada a posar remei al seu acomiadament.

MARIONETTE

A vós no us mancaran cases.

ROSAURA

Sí, però una vídua sola no està bé.

MARIONETTE

Porteu amb vós la germana.

ROSAURA

Ella encara té necessitat de custòdia.

MARIONETTE

Aneu a casa del vostre pare.

ROSAURA

Estaria massa cohibida.

MARIONETTE

Caseu-vos.

ROSAURA

Questo sarebbe il partito migliore.

MARIONETTE

Dunque, perché lo differite?

ROSAURA

Son confusa fra quattro amanti.

MARIONETTE

Sceglietene uno.

ROSAURA

Temo ingannarmi.

MARIONETTE

Attaccatevi al Francese, e non fallirete.

ROSAURA

Ed io lo credo peggio degli altri.

MARIONETTE

Se non lo volete voi, lasciatelo prendere a vostra sorella.

ROSAURA

Ci penserò.

MARIONETTE

Osservate un lacchè, che viene dalla sala correndo.

ROSAURA

Che vorrà mai? Fallo passare.

MARIONETTE

Un lacchè non ha bisogno che gli si dica. Sono sfacciati di natura.

ROSAURA

Aquest seria el millor partit.

MARIONETTE

Per què doneu allargues?

ROSAURA

Estic confusa entre quatre amants.

MARIONETTE

Escolliu-ne un.

ROSAURA

Tinc por d'enganyar-me.

MARIONETTE

Agafeu-vos el francès i no us equivocareu.

ROSAURA

I jo el crec pitjor que els altres.

MARIONETTE

Si no el voleu vós deixeu que el prengui la vostra germana.

ROSAURA

M'ho pensaré.

MARIONETTE

Mireu un lacai, que ve corrents de la sala.

ROSAURA

Però què voldrà? Fes-lo passar.

MARIONETTE

Un lacai no té necessitat que se li digui. Són barruts per naturalesa.

SCENA XIV

FOLETTO *lacchè, e dette.*

FOLETTO

Servo umilissimo di vossignoria illustrissima.

ROSAURA

Chi sei?

FOLETTO

Sono Foletto, lacchè dell'illustrissimo signor Conte di Bosco Nero, ai comandi di vossignoria illustrissima.

MARIONETTE

Lo volevo dire, ch'era servitore di un italiano. In Italia non vi è carestia di titoli superlativi.

ROSAURA

Che dice il Conte tuo padrone?

FOLETTO

L'illustrissimo signor Conte, mio padrone, manda questa lettera all'illustrissima signora Rosaura, mia signora. (*Le dà la lettera.*).

ROSAURA

(*Legge piano.*)

MARIONETTE

Amico, siete stato a Parigi?

FOLETTO

Padrona no.

MARIONETTE

Saprete poco servire.

FOLETTO

Perché?

ESCENA XIV

FOLLET *lacai, i dites.*

FOLLET

Servidor humilíssim de vostra senyoria il·lustríssima.

ROSAURA

Qui ets?

FOLLET

Sóc en Follet, lacai de l'il·lustríssim senyor Comte de Bosco Nero, a les ordres de vostra senyoria il·lustríssima.

MARIONETTE

Ho volia dir que era servidor d'un italià. A Itàlia no hi ha carestia de títols superlatius.

ROSAURA

Què diu el Comte, el teu amo.

FOLLET

L'il·lustríssim senyor Comte, el meu amo, envia aquesta carta a la il·lustríssima senyora Rosaura, senyora meva. (*Li dóna la carta.*)

ROSAURA

(*Llegeix a poc a poc.*)

MARIONETTE

Amic, heu estat a París?

FOLLET

No, mestressa.

MARIONETTE

De servir en deveu saber ben poc.

FOLLET

Per què?

MARIONETTE

Perché la vera scuola si trova solamente colà.

FOLETTTO

Eppure, benché non sia stato a Parigi, so anch'io una certa moda molto comoda per i servitori, e la metterò in pratica, se volete.

MARIONETTE

E qual è questa moda?

FOLETTTO

Che quando il padrone fa all'amore colla padrona, il lacchè fa lo stesso con la cameriera.

MARIONETTE

Oh, la sai lunga davvero!

ROSAURA

Ho inteso: dirai al tuo padrone...

FOLETTTO

Ma per amor del cielo, mi onori, illustrissima padrona, della risposta in carta; altrimenti...

MARIONETTE

Non si busca la mancia, non è vero?

FOLETTTO

Per l'appunto. Chi è del mestiere, lo sa.

MARIONETTE

Che ti venga la rabbia, lacchè del diavolo.

ROSAURA

Or vado a formar la risposta. (*Va al tavolino.*)

FOLETTTO

Francesina, come state d'innamorati?

MARIONETTE

Eh, così così.

MARIONETTE

Perquè la verdadera escola es troba només allà.

FOLLET

En canvi, encara que no hagi estat mai a París, jo també conec una certa moda molt còmoda per als servidors, i la posaré en pràctica si voleu.

MARIONETTE

I quina és aquesta moda?

FOLLET

Que quan l'amo festeja amb la mestressa, el lacai fa el mateix amb la cambrera.

MARIONETTE

Oh, que la saps llarga!

ROSAURA

He decidit: diràs al teu amo...

FOLLET

Però, per l'amor de Déu, honori'm, il·lustríssima mestressa, de la resposta escrita; altrament...

MARIONETTE

No hi ha propina, oi?

FOLLET

Justament. El que és de l'ofici, ho sap.

MARIONETTE

Mal et rebentis, lacai del diable.

ROSAURA

Ara vaig a fer aquesta resposta. (*Va a la tauleta.*)

FOLLET

Franceseta, com esteu d'enamorats?

MARIONETTE

Així, així.

FOLETTO

La notte si calano prosciutti dalla finestra?

MARIONETTE

Oh, io non son di quelle.

FOLETTO

Già me l'immagino. Ma pure, se ci venissi io, vi sarebbe niente?

MARIONETTE

Chi sa?

FOLETTO

Stasera mi provo.

MARIONETTE

Eh birbone! Sa il cielo quante ne hai!

FOLETTO

Certo che col salario non potrei scialare, se non avessi quattro serve che mi mantenessero.

MARIONETTE

Alla larga.

FOLETTO

Via via, sarete la quinta.

ROSAURA

Eccoti la risposta.

FOLETTO

Grazie a vossignoria illustrissima. Ma volevo dir io, illustrissima padrona, vi è nulla per il giovane?

ROSAURA

Sì, prendi. (*Gli dà la mancia.*)

FOLETTO

Obbligatissimo a vossignoria illustrissima; e viva mill'anni vossignoria illustrissima. Francesina, a rivederci a stasera. (*Parte correndo.*)

FOLLET

A la nit baixen pernils per la finestra?

MARIONETTE

Oh, jo no sóc d'aquelles.

FOLLET

Ja m'ho imagino. Però, si hi vingués jo, hi hauria alguna cosa?

MARIONETTE

Qui sap.

FOLLET

Aquest vespre ho provaré.

MARIONETTE

Murri! Déu sap quantes en tens!

FOLLET

És clar que amb el salari que tinc no podria malgastar, si no tingués quatre criades que em mantinguessin.

MARIONETTE

Vés-te'n lluny.

FOLLET

Va dona, sereu la cinquena.

ROSAURA

Aquí tens la resposta.

FOLLET

Gràcies a vostra senyoria il·lustríssima. Però volia dir jo, il·lustríssima mestressa, no hi ha res per al jove?

ROSAURA

Sí, pren. (*Li dona la propina.*)

FOLLET

Agraïdíssim a vostra senyoria il·lustríssima; i visca mil anys vostra senyoria il·lustríssima. Franceseta, ens veurem al vespre. (*Se'n va corrents.*)

SCENA XV

ROSAURA, MARIONETTE, *poi* BIRIF.

MARIONETTE

(Sì, vieni, che stai fresco.)

ROSAURA

Eppure, dal modo di scrivere del Conte, conosco ch'egli mi ama davvero

MARIONETTE

Dovreste meglio capirlo del regalo fattovi da monsieur le Blau; egli, mandandovi il suo ritratto, mostra il desiderio che ha di star sempre con voi.

ROSAURA

Non mi piace quell'espressione di mandarmelo come una gioia.

MARIONETTE

Via via, v'ho capito. Avete per il Conte il cuore già dichiarato. Buon pro vi faccia.

ROSAURA

Credimi ch'io son tuttavia indifferente.

MARIONETTE

Poter del mondo! Ecco un'altra ambasciata. Questa è una gran giornata per voi.

ROSAURA

Costui chi sarà?

MARIONETTE

Non lo ravvisate? Un servitore inglese.

ROSAURA

Sarà il cameriere di Milord.

MARIONETTE

Passate. (*Verso la porta.*)

ESCENA XV

ROSAURA, MARIONETTE, *i després* BIRIF.

MARIONETTE

(Sí, vine, que estàs fresc.).

ROSAURA

En canvi, per la manera d'escriure del Comte, conec que m'estima de veritat.

MARIONETTE

Ho hauríeu d'entendre millor pel regal que us ha fet Monsieur le Blau que enviant-vos el seu retrat, demostra el desig que té d'estar sempre amb vós.

ROSAURA

No m'agrada que me l'envii a títol de joia.

MARIONETTE

Apa, ja us entenc. Ja teniu el cor declarat al Comte. Bon profit us faci.

ROSAURA

Creu-me, jo encara sóc indiferent.

MARIONETTE

Com hi ha món! Ens arriba un altre missatger. Aquest és un gran dia per a vós.

ROSAURA

Aquest qui serà?

MARIONETTE

No el reconeixeu? Un servidor anglès.

ROSAURA

Serà el cambrer de Milord.

MARIONETTE

Passeu. (*Cap a la porta.*)

BIRIF

Madama. (*Fa una riverenza.*)

MARIONETTE

(Oh, ecco la serietà.) (*Da sé.*)

ROSAURA

Che bramate galantuomo?

BIRIF

Milord Runebif manda me, perché non può venir lui.

ROSAURA

Bene, e così?

BIRIF

Manda questa bagattella. (*Le dà le gioje.*)

ROSAURA

Oh che bella cosa! Osserva Marionette, che magnifiche gioje!

MARIONETTE

(Quest'è ben altro che la lettera amorosa!) (*Da sé.*)

ROSAURA

(E che il ritratto!) (*Da sé.*) Ha detto nulla? (*A Birif.*)

BIRIF

No, madama.

ROSAURA

Rigraziatelo.

BIRIF

Madama. (*Fa una riverenza, e vuol partire.*)

ROSAURA

Prendete. (*Gli vuol dar la mancia.*)

BIRIF

Maraviglio, Madama. (*Non la vuole, e parte.*)

BIRIF

Senyora. (*Fa una reverència.*)

MARIONETTE

(Oh, heus aquí la serietat). (*Per ella.*)

ROSAURA

Que ansiós. Cavaller?

BIRIF

Milord Runebif m'envia a mi, perquè ell no pot venir.

ROSAURA

Bé, i llavors?

BIRIF

Us envia aquesta bagatel·la. (*Li dona les joies.*)

ROSAURA

Oh, quina cosa més bonica! Fixa't, Marionette, quines joies més magnífiques!

MARIONETTE

(Això és ben diferent d'una carta d'amor.) (*Per ella.*)

ROSAURA

(I que el retrat.) (*Per ella.*) Ha dit alguna cosa? (*A Birif.*)

BIRIF

No, senyora.

ROSAURA

Doneu-li les gràcies.

BIRIF

Senyora. (*Fa una reverència i se'n vol anar.*)

ROSAURA

Teniu. (*Li vol donar la propina.*)

BIRIF

Em deixeu parat, senyora. (*No la vol i se'n va.*)

SCENA XVI

ROSAURA e MARIONETTE, poi ARLECCHINO vestito da
servitore spagnolo.

MARIONETTE

Non ha fatto così l'italiano, no.

ROSAURA

E non l'avrebbe fatto nemmeno il francese.

MARIONETTE

Ma quest'inglese dice davvero. Spende alla generosa e
tratta da principe. Bisogna dir che sia molto ricco.

ROSAURA

E quanto ricco altrettanto generoso. E questo mantellone
chi diavolo è?

MARIONETTE

Oh! Questi è Arlecchino, vestito da servitore spagnolo.

ROSAURA

Che mutazione è questa?

MARIONETTE

Qualche bizzaria del suo vago cervello.

ARLECCHINO

Guardi il cielo molti anni donna Rosaura. (*Si cava il
cappello.*)

ROSAURA

Che scene son queste? Quante figure pretendi di fare?
Chi ti manda?

ARLECCHINO

Don Alvaro di Castiglia, mio signore. (*Si cava il
cappello.*)

ROSAURA

E che ti ha ordinato di dirmi?

ESCENA XVI

ROSAURA i MARIONETTE, *i després Arlequí vestit de servidor espanyol.*

MARIONETTE

No ha fet pas això l'italià, no.

ROSAURA

I el francès tampoc no ho ha fet.

MARIONETTE

Però aquest anglès diu veritat. Gasta generosament i tracta com un príncep. S'ha de dir que és molt ric.

ROSAURA

I tan ric com generós. I aquesta capa de qui diantre és?

MARIONETTE

Oh! Aquest és Arlequí, vestit de servidor espanyol.

ROSAURA

Quin canvi és aquest?

MARIONETTE

Alguna raresa del seu cervellet.

ARLEQUÍ

Que Déu conservi molts anys Doña Rosaura. (*Es treu el capell.*)

ROSAURA

Quines escenes són aquestes? Quantes cares pretens fer? Qui t'envia?

ARLEQUÍ

Don Álvaro de Castella, el meu senyor. (*Es treu el capell.*)

ROSAURA

I què t'ha ordenat que em diguis?

ARLECCHINO

Manda a donna Rosaura un tesoro. (*Come sopra.*)

MARIONETTE

Canchero! un tesoro? Gli sarà venuto dall'Indie.

ROSAURA

In che consiste questo tesoro?

ARLECCHINO

Ecco (*Si cava il cappello.*) Chinate il capo. Questo è l'albero della casa di don Alvaro, mio signore. (*Fa un inchino.*)

MARIONETTE

Oh che prezioso tesoro!

ROSAURA

Eh, non è cosa da disprezzarsi. (*Lo prende.*) Ha detto altro?

ARLECCHINO

Ha detto, ma tanto ha detto, che mai e poi mai me lo sarei ricordato, se prudentemente in questa carta non me lo avesse scritto. (*Dà un foglio a Rosaura.*)

ROSAURA

Ora ti porterò la risposta. (*Va al tavolino.*)

MARIONETTE

Ma dimmi un poco, che pazzia è questa di mutarti d'abito?

ARLECCHINO

Rispetto e gravità.

MARIONETTE

Che! Sei già entrato in superbia?

ROSAURA

Eccoti la risposta.

ARLEQUÍ

Envia un tresor a donya Rosaura. (*Es torna a treure el capell.*)

MARIONETTE

Quina sort! Un tresor? Li haurà arribat de l'Índia.

ROSAURA

I en què consisteix aquest tresor?

ARLEQUÍ

Aquí el teniu. (*Es treu el capell.*) Inclineu el cap. Aquest és l'arbre de la casa de Don Álvaro, el meu senyor. (*Fa una reverència.*)

MARIONETTE

Oh, quin tresor més valuós!

ROSAURA

No és una cosa per menysprear. (*L'agafa.*) Ha dit res més?

ARLEQUÍ

Sí que ha dit, però ha dit tantes coses, que no me n'hauria recordat mai, si no fos per la prudència que ha tingut d'escriure-ho en aquest paper. (*Li dona un foli a Rosaura.*)

ARLEQUÍ

Ara et portaré la resposta. (*Va a la tauleta.*)

MARIONETTE

Però digue'm, quina follia és aquesta de canviar-te de vestit?

ARLEQUÍ

Respecte i seny.

MARIONETTE

Què? T'han pujat els fums al cap?

ROSAURA

Aquí tens la resposta.

ARLECCHINO

Servo di donna Rosaura. (*Si cava il cappello e se lo rimette.*)

ROSAURA

Buon giorno.

ARLECCHINO

Addio, Marionette. (*Parte con gravità.*)

ARLEQUÍ

Servidor de Donya Rosaura. (*Es treu el capell i se'l torna a posar.*)

ROSAURA

Bon dia.

ARLEQUÍ

Adéu Marionette. (*Se'n va tot seriós.*)

SCENA XVII

ROSAURA e MARIONETTE.

MARIONETTE

Oh, che figura ridicola! Se abbandona la grazia francese, ha perduto il merito.

ROSAURA

Vuoi che ti dica che costui si porta molto bene, e che si sa perfettamente trasformare in tutti i caratteri?

MARIONETTE

Signora padrona, i vostri quattro amanti vi hanno regalata. Chi di essi vi pare che sia più meritevole della vostra gratitudine? Già m'aspetto sentirvi dire l'inglese: quelle gioje sono assai belle.

ROSAURA

No, Marionette, nemmeno per questo lo preferisco agli altri. La pace e l'amore non si comprano con simil prezzo. E poi Milord non vuol moglie.

MARIONETTE

Dunque mi do a credere non avrete difficoltà a decidere che abbia ad essere preferito quello del ritratto.

ROSAURA

Nemmeno. Quei finti colori non mi possono assicurare della sua fedeltà.

MARIONETTE

Fareste caso forse di quel bell'albero?

ROSAURA

Non so disprezzare una nobiltà sì cospicua; ma ella non basta per porre in quiete il mio spirito.

MARIONETTE

Eh già, lo so. La lettera del geloso avrà il primo luogo.

ESCENA XVII

ROSAURA *i* MARIONETTE.

MARIONETTE

Oh, quin paper més ridícul que ha fet! Si abandona la gràcia francesa, ha perdut el mèrit.

ROSAURA

Què vols que et digui, aquest es porta molt bé i sap transformar-se perfectament en tots els caràcters.

MARIONETTE

Senyora mestressa, els vostres quatre amants us han obsequiat. Qui d'ells us sembla que es mereix més la vostra gratitud? Ja suposo que direu l'anglès, aquelles joies són molt boniques.

ROSAURA

No, Marionette, ni en això, el prefereixo als altres. La pau i l'amor no es compren a un preu semblant. I a més el Milord no vol muller.

MARIONETTE

Doncs haig de pensar que no tindreu dificultat a decidir que el preferit ha de ser el del retrat.

ROSAURA

Tampoc. Aquells colors falsos no em poden assegurar la seva fidelitat.

MARIONETTE

Que potser fareu cas d'aquell arbre formós?

ROSAURA

No sé menysprear una noblesa tan conspícua; però no n'hi ha prou per donar pau al meu esperit.

MARIONETTE

Ja ho sé. La carta del gelós tindrà el primer lloc.

ROSAURA

Marionette t'inganni. So anch'io che un amante, per giustificarsi colla sua cara, sa fingere e sa inventare.

MARIONETTE

Dunque non ne aggradite nessuno?

ROSAURA

Anzi tutti.

MARIONETTE

Ma tutti non li potete sposare.

ROSAURA

Uno ne sceglierò.

MARIONETTE

E quale?

ROSAURA

Ci penserò. E credimi che nel risolvere non mi consiglierò col cuore, ma con la mente. Non cercherò la bellezza, ma l'amore e la fedeltà. Son vedova, conosco il mondo; e so distinguere che, per scegliere un amante, serve aprire un solo occhio, ma per scegliere un marito, conviene aprirli bene tutti e due, e se non basta, aggiungervi anche il microscopio della prudenza. (*Parte.*)

MARIONETTE

E poi farà come il solito di noi altre donne, si attaccherà al suo peggio. (*Parte.*)

ROSAURA

T'enganyes Marionette, també sé que un amant, per justificar-se amb la seva estimada, sap fingir i inventar.

MARIONETTE

Doncs no us n'agrada cap?

ROSAURA

Al contrari, tots.

MARIONETTE

Però amb tots no us podeu casar.

ROSAURA

N'escolliré un.

MARIONETTE

I quin?

ROSAURA

M'hi pensaré. I creu-me que per decidir no em faré aconsellar pel cor, sinó per la ment. No buscaré la bellesa, sinó l'amor i la fidelitat. Sóc vídua, conec el món, i sé distingir que per a escollir un amant s'ha d'obrir un sol ull, però per a escollir un marit, convé obrir-los bé tots dos, i per si fos poc, afegir-hi el microscopi de la prudència. (*Se'n va.*)

MARIONETTE

I després farà el que solem fer nosaltres les dones, s'enganxarà al pitjor. (*Se'n va.*)

SCENA XVIII

Strada.

MILORD e il CONTE.

CONTE

Milord, quant'è che non siete stato da madama Rosaura?

MILORD

(Passeggia e non risponde.)

CONTE

Veramente è una donna di grande spirito. Merita le attenzioni dei personaggi più riguardevoli. Voi avete fatta un'ottima scelta. Confesso che avevo per lei qualche poco d'inclinazione; ma, dopo che ho veduto che vi siete per lei dichiarato, ho pensato di ritirarmi. (Ei non vuol parlare; non posso scoprir nulla.) *(Da sé.)* Questa sarebbe l'ora opportuna di farle una visita. Quando io ci andavo, non perdevo questi preziosi momenti. Ma che diavolo! Siete mutolo? Non parlate? Che temperamento è il vostro? Da questa vostra serietà non capisco se siete allegro o malinconico.

MILORD

Questo è quello che non capirete mai.

CONTE

Lode al cielo, che avete parlato. Approvo molto il vostro costume; questa credo possa dirsi la più fine politica; ma noi altri Italiani non abbiamo l'abilità di praticarla. Parliamo troppo.

ESCENA XVIII

Carrer.

MILORD *i el* COMTE.

COMTE

Milord, quan fa que no heu anat a veure la senyora Rosaura?

MILORD

(Passeja i no contesta.)

COMTE

Vertaderament és una dona de gran esperit. Mereix les atencions dels personatges més respectables. Heu fet una elecció òptima. Confesso que tenia certa inclinació per ella, però després que he vist que us heu declarat per ella, he pensat retirar-me. (No vol parlar, no puc descobrir res.) *(Per ell.)* Aquesta seria l'hora oportuna per fer-li una visita. Quan jo hi anava, no perdia aquests moments preciosos. Però diantre! Sou mut! No parleu? Quin temperament teniu vós? Amb aquesta vostra serietat no entenc si esteu alegre o melangiós.

MILORD

Això no ho entendreu mai.

COMTE

Gràcies a Déu, que heu parlat. Trobo molt bé els vostres costums, crec que són d'una política molt fina, aquella que nosaltres italians no tenim l'habilitat de practicar. Parlem massa.

SCENA XIX

BIRIF *dalla parte di MILORD*, FOLETTO *dalla parte del CONTE*, e detti.

BIRIF

Signore.

FOLETTO

Illustrissimo. (*Il Conte fa cenno a Foletto che non parli, ed egli gli dà la lettera.*)

MILORD

Facesti? (*A Birif.*)

BIRIF

Sì signore. (*A Milord.*)

MILORD

Aggradì? (*A Birif.*)

BIRIF

Ringrazia. (*A Milord.*)

MILORD

Non occor'altro. (*Gli dà un borsellino con denari; Foletto osserva.*)

BIRIF

(*Fa una riverenza e parte.*)

CONTE

(*Fa cenno a Foletto che se ne vada. Egli stende la mano per la mancia. Il Conte lo scaccia.*)

FOLETTO

(*Bella Italia! Ma cattivo servire!*) (*Parte.*)

ESCENA XIX

BIRIF *al costat de MILORD*, FOLLET *al costat del COMTE*,
i dits.

BIRIF

Senyor.

FOLLET

Il·lustríssim. *(El Comte fa senyals a Follet de que no parli, i li dóna la carta.)*

MILORD

Has complert? *(A Birif.)*

BIRIF

Sí senyor. *(A Milord.)*

MILORD

Li ha agradat? *(A Birif.)*

BIRIF

Dóna les gràcies. *(A Milord.)*

MILORD

No cal res més. *(Li dóna una bosseta amb diners, Follet observa.)*

BIRIF

(Fa una reverència i se'n va.)

COMTE

(Fa senyals a Follet de que se'n vagi, aquest para la mà per la propina. El comte el fa fora.)

FOLLET

(Itàlia és bonica! Però fa de mal servir!) *(Se'n va.)*

CONTE

(Colui ha portato una risposta al Milord: dubito sia qualche ambasciata di Rosaura.) *(Da sé.)* Amico, mi rallegro con voi. Ma! Così va a chi è fortunato. Le donne corrono dietro. Le ambasciate volano. Madama Rosaura...

MILORD

Siete un pazzo.

CONTE

A me pazzo, viva il cielo! Si pentirà d'avermi ingiuriato. Risponderà all'invito della mia spada... Ma che dice la mia cara Rosaura? Mi consola o mi uccide? Leggiamo, qualunque sia, la sentenza dell'idol mio. *(Legge piano.)* *Oh me felice! Oh cara Rosaura! Oh caratteri che mi rendete la pace al cuore! E fia vero che io sia degno dell'amor tuo, unico mio tesoro? Posso dunque sperar pietà? M'incoraggisci ad amarti, a serbarti fede? Sì, lo farò, mia cara, sì lo farò, non temere. Milord, no, non ti temo; ben dicesti ch'io ero pazzo a crederti amato, a temerti rivale. Io sono al possesso del di lei cuore. Rosaura sarà mia; lo bramo, lo spero, e questo foglio quasi quasi me ne assicura. (Parte.)*

COMTE

(Aquell ha portat una resposta al Milord, em fa por que sigui un missatge de Rosaura.) *(Per ell.)* Amic, us felicito. Bé! així va a qui té sort. Les dones van al darrera. Els missatges volen. Madama Rosaura...

MILORD

Sou un foll. *(Se'n va.)*

COMTE

A mi foll, lloat sia Déu! Se'n penedirà d'haver-me injuriat. Respondrà a la invitació de la meva espasa...Però què diu la meva estimada Rosaura? Em consola o em mata? Llegim, sigui la que sigui, la sentència del meu ídol. *(Llegeix poc a poc.)* *Oh felicitat de mi! Oh Rosaura estimada! Oh escriptura que em torna la pau al cor! Serà veritat que jo sigui digne del teu amor, únic tresor meu? Puc esperar pietat? M'animes a estimar-te, a respectar-te? Sí, ho faré, estimada. Sí, ho faré, no temis. Milord, no, no et temo; has dit bé que jo era foll per creure't estimat, per tenir por de la teva rivalitat. Jo posseeixo el seu cor. Rosaura serà meva; ho anhele, ho espero, i aquest full quasi que m'ho assegura. (Se'n va.)*

SCENA XX

DON ALVARO *passeggiando, poi ARLECCHINO vestito alla spagnola.*

ALVARO

O Rosaura sa poco le convenienze, o Arlecchino è un pessimo servitore. Farmi aspettare sì lungamente, è una cosa troppo indiscreta; non la soffrirei per un milione di doppie. Se viene colui, gli voglio dare cento bastonate. Così non si tratta co' cavalieri miei pari... Ma... forse...l'esame de' miei antenati la terrà occupata. Sono ventiquattro generazioni. Principia da un re. Tanti principi vi sono, tutti osservabili. È compatibile questa tardanza.

ARLECCHINO

Cavaliere. (*Non veduto da don Alvaro, che passeggia.*)

ALVARO

Che rechi?

ARLECCHINO

Viva il Re nostro signore. (*Si cava il cappello ed anco don Alvaro.*) Donna Rosaura vi vuole un gran bene.

ALVARO

Lo so. Che ha detto del mio grand'albero?

ARLECCHINO

L'ha baciato e ribaciato più volte. Inarcava le ciglia, stringeva i denti per meraviglia.

ALVARO

Le hai fatto puntualmente il complimento?

ARLECCHINO

A tutta perfezione.

ALVARO

Che ha risposto?

ESCENA XX

DON ÁLVARO *passejant, i després* ARLEQUÍ *vestit a la espanyola.*

ÁLVARO

O Rosaura sap poc de modals, o Arlequí és un criat pèssim. Fer-me esperar tant de temps és una cosa massa indiscreta; no ho puc sofrir, ni per un milió de dobles. Si ve aquell, vull donar-li cent bastonades. Així no es tracta amb cavallers com jo. Però...potser...s'haurà entretingut amb l'examen dels meus avantpassats. Són vint-i-quatre generacions. Comença amb un rei. Hi ha molts prínceps, tots notables. És normal aquesta tardança.

ARLEQUÍ

Cavaller. (*Don Álvaro passeja i no el veu.*)

ÁLVARO

Què hi ha de nou?

ARLEQUÍ

Visca el Rei nostre senyor. (*Es treu el capell, i Don Álvaro també*) Donya Rosaura us aprecia molt.

ÁLVARO

Ho sé. Què ha dit del meu arbre colossal?

ARLEQUÍ

L'ha besat i l'ha tornat a besar moltes vegades. Arcava les celles i serrava les dents, meravellada.

ÁLVARO

L'has complimentada diligentment?

ARLEQUÍ

A la perfecció.

ÁLVARO

Què ha contestat?

ARLECCHINO

Ecco i venerandi caratteri di donna Rosaura. (*Si cava il cappello e gli dà un foglio.*)

ALVARO

Mio cuore, preparati alle dolcezze. (*Legge.*) *Accetto con sommo aggradimento il ritratto che vi siete degnato mandarmi... (Ad Arlecchino.)* Che dice di ritratto?

ARLECCHINO

(Oh poveretto mi! l'ho fatta. Invece de darghe la risposta che andava a lu, gh'ho dà quella del francese. Ma niente, spirito e franchezza, e ghe remedierò.) (*Da sé.*)

ALVARO

Ebbene, non rispondi?

ARLECCHINO

L'albero della vostra casa è il ritratto della vostra grandezza.

ALVARO

Così l'intendevo ancor io. *Per la stima ch'io faccio dell'originale.* E l'originale cosa c'entra? (*Ad Arlecchino.*)

ARLECCHINO

Ditemi un poco. Chi è il primo in quell'albero?

ALVARO

Un re di Castiglia.

ARLECCHINO

Vedete la furberia della donna! La superbia del sesso!... Fa stima di quel re, che è l'origine o sia l'originale della vostra casa.

ALVARO

Così l'intendeva ancor io. *Il mio non ve lo posso mandare, perché non l'ho.*

ARLECCHINO

Ella non ha albero. Vedete bene.

ARLEQUÍ

Aquí teniu la venerable escriptura de donya Rosaura.
(*Es treu el barret i li dóna un full.*)

ÁLVARO

Cor meu, prepara't a la dolçor. (*Llegeix.*) *Accepto amb gran agraïment el retrat que us heu dignat d'enviar-me...Què diu del retrat? (A Arlequí.)*

ARLEQUÍ

(Oh pobre de mi! L'he feta bona! En comptes de donar-li la resposta que era per a ell, li he donat la del francès. Però no hi fa res, amb una mica d'enginy i de desimboltura, ja me les compondré.) (*Per ell.*)

ÁLVARO

I doncs, no contestes?

ARLEQUÍ

L'arbre de la vostra casa és el retrat de la vostra grandesa.

ÁLVARO

Jo també ho entenia així. *Per l'estima que tinc de l'original.* I l'original quin paper hi fa? (*A Arlequí.*)

ARLEQUÍ

Digueu-me una cosa. Qui és el primer en aquell arbre?

ÁLVARO

Un rei de Castella.

ARLEQUÍ

Veieu la picardia de la dona! La supèrbia del sexe! Valora aquell rei, que és l'origen o sia l'originari de la vostra casa.

ÁLVARO

Jo també ho entenia així. *El meu no us el puc enviar perquè no el tinc.*

ARLEQUÍ

Ella no en té d'arbre. Bé que ho veieu.

ALVARO

L'intendo ancor io. *Tanto stimo questa gioja preziosa... Gioia Preziosa? (Ad Arlecchino.)*

ARLECCHINO

Vuol dir un tesoro, che è l'albero.

ALVARO

L'intendo ancor io. *Che lo voglio far legare in un cerchio d'oro. Oh diavolo! In un cerchio d'oro il mio albero?*

ARLECCHINO

Vuol dire in una cornice dorata.

ALVARO

Così l'intendeva ancor io. *E portarlo attaccato al petto. Un quadro di quella grandezza attaccato al petto?*

ARLECCHINO

Eh, non l'intendete? È frase poetica. Lo porterà sempre nel cuore.

ALVARO

Per l'appunto così l'intendevo ancor io. Addio. (*Vuol partire.*)

ARLECCHINO

Cavaliere.

ALVARO

Che vuoi?

ARLECCHINO

Come state di memoria?

ALVARO

Che temeraria domanda!

ARLECCHINO

I cavalieri che promettono, mantengono la parola.

ÁLVARO

Jo també ho entenc així. *Valoro tant aquesta joia preciosa...Joia preciosa? (A Arlequí.)*

ARLEQUÍ

Vol dir un tresor, que és l'arbre.

ÁLVARO

Jo també ho entenc així. *Que la vull fer posar en un cercle d'or. Renoï! En un cercle d'or el meu arbre?*

ARLEQUÍ

Vol dir en un marc daurat.

ÁLVARO

Jo també ho entenia així. *I portar-la subjectada al pit. Un quadre d'aquella grandària subjectat al pit?*

ARLEQUÍ

No ho enteneu? És una frase poètica. El portarà sempre al cor.

ÁLVARO

Exactament, així també ho entenia jo. Adéu. *(Se'n vol anar.)*

ARLEQUÍ

Cavaller.

ÁLVARO

Què vols?

ARLEQUÍ

Com esteu de memòria?

ÁLVARO

Quina pregunta temerària!

ARLEQUÍ

Els cavallers que prometen, mantenen la paraula.

ALVARO

Hai ragione; non me ne ricordava. Mi hai servito bene, devo ricompensarti. Tu hai portato un tesoro a donna Rosaura; ecco un tesoretto ancor per te. (*Gli dà un foglio piegato.*)

ARLECCHINO

Che è questo?

ALVARO

Questa è una patente di mio servitore. (*Parte.*)

ARLECCHINO

Ah maledettissimo! A mi sto tesoretto? Cussì se burla i poveri galantomeni? Ma me vôi vendicar. Certo, certo qualche vendetta vôi far. Ma l'è qua el francese; presto presto, che nol me veda; che se el spagnol m'ha burlado, questo fursi me refferà. (*Parte.*)

ÁLVARO

Tens raó, no me'n recordava. M'has servit bé, haig de recompensar-te. Has portat un tresor a donya Rosaura, aquí tens, un tresoret per a tu. (*Li dona un foli plegat.*)

ARLEQUÍ

Què és això?

ÁLVARO

És una llicència de servidor meu. (*Se'n va.*)

ARLEQUÍ

Maleidíssim! A mi aquest tresoret? Així us burleu dels pobres cavallers? Però em venjaré. Clar, clar, alguna venjança faré. Però el francès és aquí, ràpid, ràpid, que no em vegi, que si l'espanyol s'ha burlat de mi, aquest potser em rescabalarà. (*Se'n va.*)

SCENA XXI

MONSIEUR LE BLAU *guardandosi in uno specchietto, poi*
ARLECCHINO *vestito alla francese.*

MONSIEUR

Eppure questa parrucca non mi pare accomodata a dovere. Questo riccio non vuol riposarsi bene sopra quest'altro. La parte dritta mi sembra un taglio di temperino più lunga della sinistra. Ah, converrà ch'io dia il congedo al mio parrucchiere, e ne faccia venir uno di Parigi. qui non sanno pettinare una parrucca. E questi calzolai non si possono soffrire. Hanno il vizio di fare le scarpe larghe, e non sanno che non è ben calzato, chi non si sente stroppiare. Ah gran Parigi! gran Parigi!

ARLECCHINO

(Fa molte riverenze e inchini caricati a Monsieur.)

MONSIEUR

Bravo, bravo; ti porti bene. Sei stato da Madama?

ARLECCHINO

Son stato. Ah, non ci fossi stato!

MONSIEUR

Perché di' tu questo?

ARLECCHINO

Che bellezza! Che grazia! Che occhi! Che naso! Che bocca! Che senato! *(Con affettazione.)*

MONSIEUR

(Costui pare sia stato a Parigi. Questo è il difetto de' nostri servitori. S'innamorano anch'essi delle nostre belle.) (Da sé.) Presentasti il ritratto?

ARLECCHINO

Lo presentai; ed essa lo strinse teneramente al seno.

ESCENA XXI

MONSIEUR LE BLAU *mirant-se en un mirallet, i després*
ARLEQUÍ *vestit a la francesa.*

MONSIEUR

Aquesta perruca no em sembla que caigui gaire bé. Aquest bucle no vol posar-se bé sobre aquest altre. La part dreta em sembla un tall de raor més llarga que l'esquerra. Hauré d'acomiarar el meu perruquer, i fer-ne venir un de París. Aquí no saben pentinar una perruca. I aquests sabaters no es poden sofrir. Tenen el vici de fer les sabates amples, i no saben que el qui no sent estrènyer les sabates no va ben calçat. Ai París esplendorosa...!

ARLEQUÍ

(Fa moltes reverències i inclinacions exagerades a Monsieur.)

MONSIEUR

Excel·lent, et portes bé. Has estat a casa la senyora?

ARLEQUÍ

Sí que hi he estat. Tant de bo no hi hagués estat!

MONSIEUR

Per què dius això?

ARLEQUÍ

Quina bellesa! Quina gràcia! Quins ulls! Quin nas!
Quina boca! Quin pitam! *(Amb afectació.)*

MONSIEUR

(Aquest sembla que hagi estat a París. Ha pres el defecte dels nostres servidors que s'enamoren de les dames que cortegem). *(Per ell.)* Vas presentar el retrat?

ARLEQUÍ

El vaig presentar. I ella el va estrènyer tendrament contra el pit.

MONSIEUR

Ah taci, che mi fai liquefar di dolcezza.

ARLECCHINO

Non si saziava di mirarlo e baciarlo.

MONSIEUR

Oh cara! Le recitasti il mio complimento?

ARLECCHINO

Lo recitai, accompagnato da qualche lagrima.

MONSIEUR

Bravo Arlecchino; l'ho detto che sei nato a posta. (*Lo bacia.*)

ARLECCHINO

Ah signore, consolatevi. Ella...Oh cielo!

MONSIEUR

Che fece, caro Arlecchino, che fece?

ARLECCHINO

Sentendo quelle belle parole, si svenne.

MONSIEUR

Tu mi arricchisci, tu mi beatifichi, tu m'innalzi al trono della felicità. Ma, dimmi, ti diè la risposta?

ARLECCHINO

(Diavolo! Adess che penso, l'ho dada a quell'altro) (*Da sé.*) Me l'ha data...Ma...

MONSIEUR

Che ma?

ARLECCHINO

L'ho persa.

MONSIEUR

Ah, indegno, scellerato che sei! Perdere una cosa così preziosa? Giuro al cielo, non so che mi tenga che non ti passi il petto con questa spada. (*Cava la spada.*)

MONSIEUR

Oh! Calla! que em fas delir de dolçor.

ARLEQUÍ

No parava de mirar-lo i besar-lo.

MONSIEUR

Oh, estimada! Li has recitat el meu compliment?

ARLEQUÍ

L'he recitat, acompanyat d'alguna llàgrima.

MONSIEUR

Perfecte, Arlequí; ho he dit que has nascut per a això.
(*El besa.*)

ARLEQUÍ

Ai senyor, consoleu-vos. Ella...Ai Déu meu!

MONSIEUR

Què va fer, estimat Arlequí, què va fer?

ARLEQUÍ

Sentint aquelles paraules boniques, es va desmaiar.

MONSIEUR

Tu m'enriqueixes, em beatifiques, m'enalteixes fins al tron de la felicitat. Però digue'm, et va donar la resposta?

ARLEQUÍ

(Diantre! Ara que hi penso, l'he donada a aquell altre!)
(*Per ell.*) Me l'ha donada...Però...

MONSIEUR

Però què?

ARLEQUÍ

L'he perduda.

MONSIEUR

Indigne, ets un pervers! Perdre una cosa d'aquest valor!
Juro a Déu que no sé què em deté per no atravesar-te el pit amb aquesta espasa. (*Treu l'espasa.*)

ARLECCHINO

L'ho trovada, l'ho trovada. (Più tosto che farne ammazzar, ghe darò quella del spagnolo.) (*Da sé.*) Tegnì, eccola qua.

MONSIEUR

Ah caro il mio Arlecchino, refrigerio delle mie pene, araldo de' miei contenti! (*L'abbraccia.*)

ARLECCHINO

(Adesso el me abbrazza, e prima el me voleva sbudellar.) (*Da sé.*)

MONSIEUR

Oh carta adorata, che richiudi il balsamo delle mie piaghe! Nell'apriti mi sento strugger il cuore dal contento. Leggiamo. *Ammiro sommamente il magnifico albero della vostra casa* Come! l'albero della mia casa? (*Ad Arlecchino.*)

ARLECCHINO

(Ecco la solita istoria.) (*Da sé.*) Non la capite?

MONSIEUR

Io no.

ARLECCHINO

Ve la spiegherò mi. Voi non siete unico di vostra casa?

MONSIEUR

Sì.

ARLECCHINO

Non dovete voi ammogliarvi?

MONSIEUR

Bene.

ARLECCHINO

Il matrimonio non rende i frutti?

MONSIEUR

Sicuro.

ARLEQUÍ

L'he trobada, l'he trobada. (Abans que fer-me matar, li daré la del espanyol.) (*Per ell.*) Teniu, aquí està.

MONSIEUR

Arlequí, estimat meu, refrigeri de les meves penes, missatger de les meves alegries. (*L'abraça.*)

ARLEQUÍ

(Ara m'abraça, i abans em volia esbudellar). (*Per ell.*)

MONSIEUR

Oh paper adorat, que contens el bàlsam per les meves llagues! En obrir-te em sento fondre el cor de l'alegria. Llegim. *Admiro summament el magnífic arbre de la vostra casa.* Com! l'arbre de casa meva? (*A Arlequí.*)

ARLEQUÍ

(Sempre la mateixa història.) (*Per ell.*) No l'enteneu?

MONSIEUR

Jo no.

ARLEQUÍ

Us l'explicaré jo. Vós no sou sol a casa vostra?

MONSIEUR

Sí.

ARLEQUÍ

No heu de prendre muller?

MONSIEUR

Sí.

ARLEQUÍ

El matrimoni no dóna fruits?

MONSIEUR

Segur.

ARLECCHINO

Quello che fa frutti non si dice albero?

MONSIEUR

Egli è vero.

ARLECCHINO

Dunque voi siete l'albero di vostra casa.

MONSIEUR

E madama Rosaura è così sottile?

ARLECCHINO

Anca de più.

MONSIEUR

Che donna di spirito! *Ed ho veduto che voi traete l'origine da principi e da monarchi.* E questo come c'entra?

ARLECCHINO

Eppure voialtri Francesi siete acuti, e non la capite?

MONSIEUR

Confesso il vero, non l'intendo.

ARLECCHINO

Guardando el vostro ritratto, vede quella bella idea, quell'idea nobile e grande, e vi crede di razza de' principi e de' monarchi.

MONSIEUR

Sei un grand'uomo. *(Lo bacia.)* Avanti. *Se avrò l'onore di essere ammessa fra tante eroine...* Quali sono queste eroine?

ARLECCHINO

Quelle che vi amano.

MONSIEUR

Dici bene, e son molte. *Sarà nobilitato anche l'albero della mia casa.* E questo che vuol dire?

ARLEQUÍ

Allò que dóna els fruits no es diu arbre?

MONSIEUR

És veritat.

ARLEQUÍ

I doncs, vós sou l'arbre de casa vostra.

MONSIEUR

I la senyora Rosaura és així de subtil?

ARLEQUÍ

Més i tot.

MONSIEUR

Quina dóna enginyosa! *I he vist que el vostre origen és de prínceps i monarques.* I això com s'entén?

ARLEQUÍ

I això que vosaltres francesos sou aguts, i no l'enteneu?

MONSIEUR

Dic la veritat, no ho entenc.

ARLEQUÍ

Veient el vostre retrat, veu aquella idea de noblesa i grandesa, i us creu de raça de prínceps i monarques.

MONSIEUR

Ets un gran home. *(El besa.)* Continuem. *Si tindré l'honor de ser admesa entre tantes heroïnes...* I quines són aquestes heroïnes?

ARLEQUÍ

Aquelles que us estimen.

MONSIEUR

Dius bé, són moltes. *L'arbre de casa meva també s'ennoblirà.* I això què vol dir?

ARLECCHINO

Allora sarà nobile lei ed anche il vecchio suo padre, che è l'albero della sua casa.

MONSIEUR

Evviva il grande Arlecchino! Meriti una riconoscenza senza misura.

ARLECCHINO

(Oh, manco mal!) (*Da sé.*)

MONSIEUR

Vo pensando che posso darti, per un'opera così bene eseguita.

ARLECCHINO

Un inglese per una cosa simile m'ha dà una borsa.

MONSIEUR

Una borsa? E poco. Non avrai fatto per lui quello che hai fatto per me. Meriti un premio illimitato, una riconoscenza straordinaria. Ma ecco, ecco ch'io già m'accingo a premiarti in un a maniera corrispondente al tuo gran merito. Eccoti un pezzo di questa carta, ch'è la gioja più preziosa di questo mondo. (*Gli dà un pezzo di carta di Rosaura, e parte.*).

ARLEQUÍ

Que aleshores s'ennobrirà ella i el vell, el seu pare, que és l'arbre de casa seva.

MONSIEUR

Visca el gran Arlequí! Mereixes una recompensa sense mesura.

ARLEQUÍ

(Oh, encara bo.) (*Per ell.*)

MONSIEUR

Estic pensant què puc donar-te, per una obra tan ben feta.

ARLEQUÍ

Un anglès per una cosa així, em va dar una bossa.

MONSIEUR

Una bossa? És poc. No hauries fet per ell el que has fet per mi. Mereixes un premi il·limitat. Una compensació extraordinària. Però vejam, vejam com et puc premiar d'una manera corresponent al teu gran mèrit. Aquí tens un tros de paper que és la joia més valuosa d'aquest món. (*Li dona un tros de paper de Rosaura, i se'n va.*)

SCENA XXII

ARLECCHINO, poi MARIONETTE, *ch'esce di casa.*

ARLECCHINO

(Resta attonito colla carta in mano, guardando dietro a Monsieur.)

MARIONETTE

Monsieur Arlecchino, che fate voi?

ARLECCHINO

Stava pensando alla generosità d'un francese.

MARIONETTE

Di monsieur le Blau?

ARLECCHINO

Giusto de quello.

MARIONETTE

Vi ha forse regalato?

ARLECCHINO

E come!

MARIONETTE

Sentite, voi che volete essere un servitor parigino, imparate le buone usanze di quel paese. Quando il servitor dell'amante guadagna qualche mancia, deve farne parte colla cameriera della sua bella. Perché poi la cameriera è quella che fa che le cose passino bene e che tutti godano.

ARLECCHINO

Evviva Marionette, meriti una recognizione senza misura.

MARIONETTE

Certo ch'io ho molto giovato al tuo padrone.

ESCENA XXII

ARLEQUÍ, *i després* MARIONETTE, *que surt de casa.*

ARLEQUÍ

(Es queda atònit amb el paper a la mà, mirant per darrera el Monsieur que se'n va.)

MARIONETTE

Monsieur Arlequí, que feu vós?

ARLEQUÍ

Estava pensant en la generositat d'un francès.

MARIONETTE

De Monsieur le Blau?

ARLEQUÍ

Precisament d'ell.

MARIONETTE

Us ha tractat bé?

ARLEQUÍ

I de quina manera!

MARIONETTE

Escolteu, vós que voleu ser un servidor parisenc, apreneu els bons costums d'aquell país. Quan el servidor de l'amant guanya alguna propina, ha de compartir-la amb la cambrera de la seva estimada. Perquè ben mirat la cambrera és la que fa que les coses vagin bé i que tots gaudeixin.

ARLEQUÍ

Visca Marionette, mereixes una recompensa sense mesura.

MARIONETTE

És clar que jo he fet molts favors al teu amo.

ARLECCHINO

Vo pensando che posso darti per un'opera così bene eseguita.

MARIONETTE

Dieci scudi non pagherebbono i buoni uffici che ho fatti per lui.

ARLECCHINO

Dieci scudi? Meriti un premio illimitato, una recognizione straordinaria. Ma ecco, ecco ch'io già m'accingo a premiarti in una maniera corrispondente al tuo gran merito. Para la mano. Eccoti un pezzo di questa carta, ch'è la cosa più preziosa di questo mondo. (*Straccia un pezzo di foglio, glielo dà, e parte.*)

ARLEQUÍ

Estic pensant què puc donar-te, per una obra tan ben feta.

MARIONETTE

Deu escuts no pagarien els favors que li he fet.

ARLEQUÍ

Deu escuts? Mereixes un premi il·limitat, una recompensa extraordinària. Vejam, vejam com et puc premiar d'una manera corresponent al teu gran mèrit. Para la mà. Aquí tens un tros d'aquest paper, que és la cosa més valuosa d'aquest món. (*Estripa un tros de full, li dóna i se'n va.*)

SCENA XXIII

MARIONETTE *sola.*

Ah italianaccio senza creanza! Mi pareva impossibile che fosti capace di sentimenti men che plebei. A me un pezzo di carta? A me uno scherno di questa sorta? Marionette burlata e derisa? Se non mi vendico, non son chi sono. E sai chi sono? Son Marionette, son figlia della cameriera della balia del re. Son donna, e le donne sanno l'arte di pretendere e di comandare. E se pretenderò e se comanderò che tu sia bastonato, mille amatori della mia grazia faranno a gara per vendicare il decoro della mia nazione ed il disprezzo della mia condizione. (*Parte.*)

ESCENA XXIII

MARIONETTE *sola*.

Italianot gamarús! Em semblava impossible que fossis capaç tenir de sentiments nobles. A mi un tros de paper? A mi escarnir-me d'aquesta manera? Marionette burlada i mofada? Si no em venjo no seria jo mateixa. I saps qui sóc? Sóc Marionette, sóc filla de la cambrera de la dida del rei. Sóc dona i les dones coneixen l'art de pretendre i de manar. I si pretenc i mano que et bastonegin, mil amants de la meva gràcia es disputaran per venjar l'honor de la meva nació i el menyspreu per la meva condició. (*Se'n va.*)

ATTO TERZO

SCENA PRIMA

Camera di Rosaura.

ROSAURA e MARIONETTE.

ROSAURA

Odi, Marionette, ti voglio confidare una mia invenzione, che forse non ti sembrerà meno spiritosa di quelle che sogliono porre in uso le tue madame.

MARIONETTE

Eh, quanto a questo, ve l'ho sempre detto. Voi avete uno spirito superiore alle altre italiane.

ROSAURA

Voglio fare una sperienza dell'amore e della fede dei miei quattro amanti. Coll'occasione del carnevale e delle maschere, vo' travestirmi, e trovandomi separatamente, voglio fingermi con ciascheduno un'incognita amante, e vedere se in grazia mia sanno disprezzare un'avventura amorosa; anzi, perché la prova sia più efficace, mi fingerò della nazione di ciascheduno di essi, e coll'aiuto di un abito bene assetato, della maschera, delle lingue che già sufficientemente io possiedo, e di qualche caricatura all'usanza di quei paesi, cercherò di farmi credere sua paesana. Mi lusingo di riuscirvi, ché per imitare io valeva un Milano sin da ragazza. Chi saprà resistere a questa tentazione, sarà da me prediletto.

MARIONETTE

Non mi dispiace il pensiero; ma preveggo bene probabilmente, che non ne sposerete nessuno.

ROSAURA

Perché?

MARIONETTE

Perché è difficile che un uomo resista, solleticato da una tentazione sì forte.

ACTE TERCER

ESCENA I

Cambra de Rosaura.

ROSAURA i MARIONETTE.

ROSAURA

Escolta Marionette, et vull confiar una idea que em balla pel cap, que potser no et semblarà menys enginyosa de les que solen tenir les senyores franceses.

MARIONETTE

Si és per això, us ho he dit sempre. Vós teniu una gràcia i un enginy superiors a les altres italianes.

ROSAURA

Vull fer una experiència per comprovar l'amor i la fidelitat dels meus quatre amants. Amb l'oportunitat del carnaval i de les màscares, em disfressaré, em trobaré per separat amb cadascun d'ells, fingiré d'esser una amant incògnita, i veuré si amb la meva gràcia em saben menysprear una aventura amorosa. És més perquè la prova sigui més eficaç fingiré de ser de la nació de cadascun d'ells, i amb l'ajuda d'un vestit ben escaient, de la màscara, de les llengües que ja domino suficientment i d'alguna informació dels costums d'aquells països, procuraré que em creguin paisana seva. Crec que ho aconseguiré, perquè per imitar, des de joveneta jo ja valia un imperi. El que sàpiga resistir a aquesta temptació, serà el meu predilecte.

MARIONETTE

No em desagrada la idea, però em sembla molt probable que no us caseu amb cap.

ROSAURA

Per què?

MARIONETTE

Perquè és difícil que un home resisteixi, engrescat per una temptació tan forta.

ROSAURA

L'effetto deciderà. Per sostenere i vari caratteri, ho bisogno però di qualche istruzione. Tu puoi giovarmi nel personaggio francese.

MARIONETTE

E anco nell'inglese, sendo stata in Londra tre anni. Tutto consiste, vedete, in saper unire l'amoroso al serio, e in certe riverenze curiose, che sono particolari alle donne di quella nazione.

ROSAURA

M'ingegnerò di riuscirvi.

MARIONETTE

Ma la voce vi darà a conoscere.

ROSAURA

La maschera altera facilmente la voce.

ROSAURA

L'efecte decidirà. Per caracteritzar-me necessitaré algunes instruccions. Tu pots ajudar-me en el personatge francès.

MARIONETTE

I també en l'anglès, havent estat a Londres tres anys. Vegeu, tot consisteix, a saber unir l'amor amb la serietat, i en algunes reverències especials, que són típiques de les dones d'aquella nació.

ROSAURA

Me les enginyaré per aconseguir-ho.

MARIONETTE

Però la veu us delatarà.

ROSAURA

La màscara altera fàcilment la veu.

SCENA II

PANTALONE *e dette.*

PANTALONE

Con grazia, se pol intrar? (*Di dentro.*)

ROSAURA

Passi, signor cognato, e padrone.

PANTALONE

Cara siora cugnada, son vegnù a domandarghe scusa, se stamattina gh'ho parlà con un pochetto de caldo; i omeni bisogna compatirli co i gh'ha delle debolezze che li predomina, e spero che gnanca per questo no la me varderà de mal occhio.

ROSAURA

Voi fate meco una parte, che toccherebbe a me piuttosto praticare con voi. Dovrei io chiedervi scusa, se con qualche asprezza mi sono opposta alle nozze di mia sorella. Caro signor cognato, se ella non vi acconsente, volete voi sacrificare a un capriccio la vostra quiete e la di lei gioventù?

PANTALONE

Co ella no vol, pazienza. Ma se podarave con qualche bona maniera veder de metterla a segno. Basta, prescindendo da sto negozio, sappiè, fia mia, che se v'ho dà qualche motivo de andar via de sta casa, l'ho dito in atto de collera, son pentìo d'averlo dito, e ve prego de starghe, perché se andessi via, me porteressi via el cuor.

ROSAURA

Signor Pantalone, vi ringrazio infinitamente delle vostre generose espressioni, e giacché dimostrate tanta bontà per me, ardisco pregarvi d'una grazia.

PANTALONE

Comandé, fia, farò tutto quel che volé.

ESCENA II

PANTALÓ *i dites.*

PANTALÓ

Amb permís, es pot entrar? (*Des de dintre.*)

ROSAURA

Passi, senyor cunyat, és amo.

PANTALÓ

Estimada senyora cunyada, he vingut a demanar-vos excuses, si aquest matí parlant m'he alterat una mica. Els homes s'han de compadir quan les febleses els dominen. Espero que per això no em veureu amb mal ull.

ROSAURA

Més aviat em tocaria a mi fer-vos aquest paper. Hauria de presentar-vos jo les meves excuses si m'he oposat amb aspresa a les noces de la meva germana. Estimat senyor cunyat, si ella no hi està disposada, voleu sacrificar per un caprici la vostra tranquil·litat i la seva joventut?

PANTALÓ

Si ella no ho vol, paciència. Però amb bones maneres es podria mirar de fer-la raonar. Bé, parlant d'una altra cosa, sabeu, filla meva, que si us he donat algun motiu per marxar d'aquesta casa, ho he dit en un moment de còlera, m'he penedit d'haver-ho dit, i us prego que sigueu aquí, perquè, si marxéssiu, us enduríeu el meu cor.

ROSAURA

Senyor Pantaló, us dono les gràcies, infinitament de la vostra generositat, i com que demostreu tanta bondat per mi, goso demanar-vos una gentilesa.

PANTALONE

Maneu, filla, faré tot el que vulgueu.

ROSAURA

Sono stata favorita da alcune dame di varie conversazioni; vorrei questa sera, se ve ne contentate, trattarle anch'io con qualche piccolo divertimento nelle mie camere.

PANTALONE

Sè parona me maraveggio. Comandè pur, anzi ve manderò mi le cere, el rinfresco e tutto quel che bisogna.

ROSAURA

Sempre più s'accrescono le mie obbligazioni.

PANTALONE

Vardè, se qualche volta ve vegnisse una bona congiuntura de lassar correr a siora Leonora qualche parola in mio favor. Insinueghe che no la pensa a frascherie, che la pensa a far el so stato.

ROSAURA

Farò il possibile, lo farò di cuore, e spero ne vedrete gli effetti.

PANTALONE

Sì, cara cugnada, me consolè. Nualtri poveri vecchi semo giusto co fa i putelli, gh'avemo gusto de vederse a coccoliar. (*Parte.*)

ROSAURA

He estat convidada a casa d'algunes dames a diverses reunions; i voldria aquest vespre, si us va bé, convidar-les jo, a les meves cambres, per divertir-nos una mica.

PANTALÓ

Em sorpreneu, sou a casa vostra. Maneu el que sigui, més ben dit, us enviaré jo els ciris, la beguda, i tot el que calgui.

ROSAURA

Us dec sempre més complaences.

PANTALÓ

Mireu, si alguna vegada us vingués bé de deixar anar alguna paraula a favor meu a la senyora Elionor. Insinueu-li que no pensi en foteses i pensi a prendre estat.

ROSAURA

Faré el possible, de tot cor, i espero obtenir-ne bons resultats.

PANTALÓ

Sí, estimada cunyada. Nosaltres, pobres vells, som com els nens, ens agrada que ens amanyaguin. (*Se'n va.*)

SCENA III

ROSAURA e MARIONETTE.

MARIONETTE

Vostro cognato vuol morire dando in simile generosità.

ROSAURA

Amore fa fare delle gran cose.

MARIONETTE

Ma volete davvero persuadere vostra sorella?

ROSAURA

Pensa tu, se voglio fare una simile pazzia! L'ho detto per lusingarlo.

MARIONETTE

E la conversazione delle dame che cosa è?

ROSAURA

Un pretesto per invitare i quattro rivali.

MARIONETTE

Siete pronta davvero nelle vostre invenzioni.

ROSAURA

Così convien essere. Ma andiamo, ché avanti sera voglio far la scena che t'ho già detto. Gli abiti gli ho di già preparati.

MARIONETTE

Dove troverete i vostri quattro adoratori?

ROSAURA

Al caffè. Verso sera non mancano mai.

MARIONETTE

Il cielo ve la mandi buona.

ROSAURA

Chi non ha coraggio di procurare la sua fortuna, mostra espressamente di non meritarsela. (*Parte.*)

ESCENA III

ROSAURA i MARIONETTE.

MARIONETTE

El vostre cunyat es vol morir, amb tanta generositat!

ROSAURA

L'amor fa fer grans coses.

MARIONETTE

Però voleu convèncer de veritat la vostra germana?

ROSAURA

Figura't si vull fer aquesta bogeria! Ho he dit per fer-lo content.

MARIONETTE

I la reunió de dames què és?

ROSAURA

Un pretext per invitar els quatre rivals.

MARIONETTE

Sou perspicaç en els vostres plans.

ROSAURA

S'ha de ser així. Però anem, que cap al tard vull fer la comèdia que t'he dit. Els vestits ja els he preparat.

MARIONETTE

On trobareu els vostres quatre admiradors?

ROSAURA

Al cafè. Al vespre hi són sempre.

MARIONETTE

Que Déu us ajudi.

ROSAURA

Qui no té el valor de guanyar-se la seva fortuna, demostra que no la mereix. (*Se'n va.*)

MARIONETTE

Io vedo che in Francia, in Inghilterra, in Italia e per tutto il mondo, le donne sanno molto bene dove il diavolo tiene la coda. (*Parte.*)

MARIONETTE

Jo veig que a França, a Anglaterra, a Itàlia, i a tot el món, les dones saben molt bé on es colga el diable.
(*Se'n va.*)

SCENA IV

Strada con casa di Rosaura.

MONSIEUR LE BLAU *da una parte* e DON ALVARO *dall'altra, tutti e due con li viglietti di Rosaura in mano, osservandoli.*

MONSIEUR

(Io dunque sono l'albero di mia casa? Questa frase non mi pare adatta.) (*Da sé.*)

ALVARO

(Il mio albero è lo stesso che il mio ritratto? Ciò mi sembra manifesto sproposito.) (*Da sé.*)

MONSIEUR

(La mia origine da principi e da monarchi? Sarebbe una ironica derisione.) (*Da sé.*)

ALVARO

(Lo stipite dell'albero non può chiamarsi l'originale.) (*Da sé.*)

MONSIEUR

(Sarebbe una bella figura rettorica, chiamar suo padre col titolo d'albero della sua casa!) (*Da sé.*)

ALVARO

(Un quadro attaccato al petto? Non si può credere.) (*Da sé.*)

MONSIEUR

(Arlecchino l'intende male.) (*Da sé.*)

ALVARO

(Il servo non l'interpreta bene.) (*Da sé.*)

ESCENA IV

Carrer amb la casa de Rosaura.

MONSIEUR LE BLAU *per una part* i DON ÁLVARO *per una altra, tots dos amb els missatges de Rosaura a la mà, observant-los.*

MONSIEUR

(I així, jo sóc l'arbre de casa meva? Aquesta frase no em sembla adequada.) (*Per ell.*)

ÁLVARO

(El meu arbre és el mateix que el meu retrat? Això em sembla desproporcionat.) (*Per ell.*)

MONSIEUR

(Els meus orígens de prínceps i de monarques? Seria una burla irònica.) (*Per ell.*)

ÁLVARO

(L'estípit de l'arbre no es pot dir que sigui l'original.) (*Per ell.*)

MONSIEUR

(Seria tota una figura retòrica, nomenar el seu pare amb el títol d'arbre de casa seva!) (*Per ell.*)

ÁLVARO

(Un quadre penjat al pit? No es pot creure.) (*Per ell.*)

MONSIEUR

(Arlequino ho entén malament.) (*Per ell.*)

ÁLVARO

(El criat no ho interpreta bé.) (*Per ell.*)

SCENA V

ARLECCHINO e detti.

Arlecchino osserva, vede i due che leggono. Si avvanza fra loro pian piano; e vedendo che hanno li due viglietti in mano, dati ad essi per errore, dice loro:

ARLECCHINO

Con bona grazia. (Prende li due viglietti ad essi di mano e li cambia, dando ad ognuno il suo; poi, con una riverenza, alla mutola parte. Li due restano e leggono.)

MONSIEUR

(Accetto con sommo aggradimento il ritratto, che vi siete degnato mandarmi, per la stima che io fo dell'originale.) Oh, ora parla di me. (Da sé.)

ALVARO

(Ammiro sommamente il magnifico albero della vostra casa.). Questa è l'espressione che si conviene. (Da sé.)

MONSIEUR

(Il mio non ve lo posso mandare perché non l'ho.) Pazienza. (Da sé.)

ALVARO

(Ho veduto, che voi traete l'origine da principi e da monarchi.) Bene, così è. (Da sé.)

MONSIEUR

(Tanto stimo questa gioja preziosa, che la voglio far legare in un cerchio d'oro, e portarla attaccata al petto.). Oh espressioni adorabili! Oh carta per me felice! (La bacia.)

ALVARO

(Se avrò l'onore di essere ammessa fra tante eroine, sarà nobilitato anche l'albero della mia casa.) Non sarà per lei poca gloria. (Da sé.)

MONSIEUR

(Colui eseguì male la commissione.) (Da sé.)

ESCENA V

ARLEQUÍ *i dits.*

ARLEQUÍ *observa, veu els dos que llegeixen. S'acosta a ells a poc a poc, i veient que tenen els dos missatges a la mà, que ell ha barrejat equivocadament, els diu:*

ARLEQUÍ

Amb permís. *(Els pren els dos missatges de les mans, els canvia i dóna a cadascú el seu; després amb una reverència sense paraules se'n va. Els dos es queden i llegeixen.)*

MONSIEUR

(Accepto amb gran agraïment, el retrat que us heu dignat d'enviar-me, per l'estima que tinc de l'original.)
Home, ara parla de mi. *(Per ell.)*

ÁLVARO

(Admiro summament el magnífic arbre de la vostra casa.) Aquesta expressió sí que és adient. *(Per ell.)*

MONSIEUR

(El meu no us el puc enviar, perquè no el tinc.)
Paciència. *(Per ell.)*

ÁLVARO

(He vist que el vostre origen és de prínceps i monarques.) Bé, així és. *(Per ell.)*

MONSIEUR

(Valoro tant aquesta joia preciosa, que la vull fer posar en un cercle d'or per portar-la subjectada al pit.) Oh quina expressió adorable! Oh paper beneït! *(El besa.)*

ÁLVARO

(Si tindrà l'honor de ser admesa entre tantes heroïnes, l'arbre de casa meva també s'ennobrirà.) No serà pas poca glòria per ella. *(Per ell.)*

MONSIEUR

(Aquell va fer l'encàrrec mal fet.) *(Per ell.)*

ALVARO
(Arlecchino falsificò il viglietto.) (*Da sé.*)

MONSIEUR
(Scommetto che l'ha cambiato con quello di don Alvaro.) (*Da sé.*)

ALVARO
(Potrebbe avere equivocato col francese.) (*Da sé.*)

MONSIEUR
Amico, avete voi inviato qualche albero a madama Rosaura?

ALVARO
Ditemi prima, se voi le avete spedito il vostro ritratto.

MONSIEUR
Io non lo nego.

ALVARO
Ed io lo confesso.

MONSIEUR
Mi consolo con voi della stima in cui tiene la vostra casa.

ALVARO
Ed io mi rallegro con voi del conto che fa della vostra avvenenza.

MONSIEUR
Voi siete al possesso della sua grazia.

ALVARO
E voi siete l'arbitro del di lei cuore.

MONSIEUR
Dunque noi siamo rivali.

ALVARO
E per conseguenza nemici.

ÁLVARO

(Arlequí va falsificar els papers.) (*Per ell.*)

MONSIEUR

(Estic segur que l'ha canviat amb aquell de don Álvaro.)
(*Per ell.*)

ÁLVARO

(Es podria haver equivocat amb el del francès.)(*Per ell.*)

MONSIEUR

Amic, vós heu enviat algun arbre a la senyora Rosaura?

ÁLVARO

Digueu-me abans si vós li heu enviat el vostre retrat.

MONSIEUR

Jo no ho nego.

ÁLVARO

I jo ho confesso.

MONSIEUR

Consoleu-vos, perquè veig que té en molta consideració
la casa vostra.

ÁLVARO

I jo us felicito pel cas que fa del vostre encant.

MONSIEUR

Vós posseïu la seva gràcia.

ÁLVARO

I vós sou l'àrbitre del seu cor.

MONSIEUR

Aleshores som rivals.

ÁLVARO

I per tant enemics.

MONSIEUR

La grazia di madama Rosaura non è sì scarsa, che non possa supplire all'affetto di due amanti.

ALVARO

Don Alvaro di Castiglia non soffre che gli si usurpi la metà del cuore della sua bella.

MONSIEUR

Che intendete di fare?

ALVARO

Intendo che a me la cediate.

MONSIEUR

Questo non sarà mai.

ALVARO

La contendano le nostre spade.

MONSIEUR

E volete morire per una donna?

ALVARO

Eleggete: o rinunciare o combattere.

MONSIEUR

Non ricuso il cimento.

ALVARO

Andiamo in luogo opportuno.

MONSIEUR

Vi seguo dove vi aggrada.

ALVARO

(Eppure vi converrà avvilir la mia spada.) (*Da sé, e parte.*)

MONSIEUR

Viva l'amore; viva la beltà di Rosaura; vado a combattere già sicuro di vincere... (*Vuol partire.*)

MONSIEUR

La gràcia de la senyora Rosaura no és tan escassa com per no poder abastar l'afecte de dos amants.

ÁLVARO

Don Álvaro de Castella no suporta que li usurpin la meitat del cor de la seva enamorada.

MONSIEUR

I què hi voleu fer?

ÁLVARO

Vull que me la cediu.

MONSIEUR

Això no pot ser mai.

ÁLVARO

Que se la disputin les nostres espases.

MONSIEUR

I voleu morir per una dona?

ÁLVARO

Elegiu: o renunciar o combatre.

MONSIEUR

No renuncio a la prova.

ÁLVARO

Anem a un lloc adient.

MONSIEUR

Us segueixo on us agradi.

ÁLVARO

(En canvi em convindrà llançar a terra la meva espasa.)
(*Per ell, i se'n va.*)

MONSIEUR

Visca l'amor! visca la bellesa de Rosaura! Combatré segur de vèncer...(*Vol anar-se'n.*)

SCENA VI

MONSIEUR LE BLAU e MARIONETTE, *di casa.*

MARIONETTE

Eh, Monsieur Le Blau?

MONSIEUR

Marionette!

MARIONETTE

Volete vedere mademoiselle Eleonora?

MONSIEUR

Volesse il cielo ch'io avessi questa fortuna.

MARIONETTE

Ora la faccio venir alla finestra. (*Entra.*)

ESCENA VI

MONSIEUR LE BLAU *i* MARIONETTE, *de casa.*

MARIONETTE

Ei, monsieur le Blau!

MONSIEUR

Marionette!

MARIONETTE

Voleu veure mademoiselle Elionor?

MONSIEUR

Déu volgués que jo tingués aquesta sort!

MARIONETTE

Ara la faig venir a la finestra. (*Entra.*)

SCENA VII

MONSIEUR LE BLAU, poi ELEONORA *alla finestra.*

MONSIEUR

L'attenderò con impazienza...Ma don Alvaro mi aspetta al duello... E che? dovrei lasciar di veder una bella donna per battermi con un pazzo?

ELEONORA

(Viene alla finestra.)

MONSIEUR

Ma ecco il nuovo sole che spunta dall'oriente di quel balcone. É bella molto. Bella quanto Rosaura. Merita non inferiore la stima. Mademoiselle, non isdegnate che un cuore sorpreso dalla vostra bellezza vi consacri tutte le sue adorazioni.

ELEONORA

Signore, io non ho l'onor di conoscervi.

MONSIEUR

Sono un vostro fedelissimo amante.

ELEONORA

Amante di quanto tempo?

MONSIEUR

Dal momento in cui ora vi vidi.

ELEONORA

E così presto v'innamorate?

MONSIEUR

La bellezza ha la virtù d'obbligar il cuore ad amarla.

ELEONORA

Mi pare che vi vogliate prendere spasso di me.

ESCENA VII

MONSIEUR LE BLAU, *i després*, ELIONOR *a la finestra*.

MONSIEUR

L'esperaré impacient...Però don Álvaro m'espera per al duel...I què? Hauria de deixar de veure una dona bonica per batre'm amb un foll?

ELIONOR

(Ve a la finestra.)

MONSIEUR

Ara veig el nou sol que sorgeix de l'orient en aquell balcó. És molt bonica. Tant com Rosaura. Mereix la mateixa consideració. Mademoiselle, no menyspreeu un cor sorprès per la vostra bellesa que us consagra tota l'adoració.

ELIONOR

Senyor, no tinc l'honor de conèixer-vos.

MONSIEUR

Sóc un vostre fidelíssim amant.

ELIONOR

Amant de quant de temps?

MONSIEUR

Del moment en què us he vist.

ELIONOR

I tan aviat us enamoreu?

MONSIEUR

La bellesa té la virtut d'obligar el cor a estimar.

ELIONOR

Em sembla que em voleu prendre el pèl.

MONSIEUR

Vi giuro sul carattere di vero francese, che v'amo con tutta la tenerezza.

ELEONORA

Ed io con vostra buona grazia non vi credo.

MONSIEUR

Se non mi credete, mi vedrete morire sotto la vostra finestra.

ELEONORA

Bellissime espressioni da Calloandro.

MONSIEUR

Voi deridete la mia passione, ed io piango amaramente per voi. (*Finge di piangere.*)

ELEONORA

Sapete anche piangere? Vi stimo infinitamente.

MONSIEUR

Possibile che il calore dei miei infocati sospiri non arrivi colassù, a intiepidire il gelo della vostra crudeltà?

ELEONORA

Non ci sono ancora arrivati.

MONSIEUR

Deh, mia bella, fatemi aprir questa porta, e permettetemi che io possa sospirare più da vicino.

ELEONORA

No no, sospirate all'aria che meglio tempererete i vostri calori.

MONSIEUR

Voi siete bella, ma siete troppo tiranna.

ELEONORA

(Ecco mio padre. É meglio che io mi ritiri.) (*Da sé, entra.*)

MONSIEUR

Us juro, com a vertader francès, que us estimo amb tota la tendresa.

ELIONOR

I jo, si em permeteu, no us crec.

MONSIEUR

Si no em creieu em veureu morir sota la vostra finestra.

ELIONOR

Bellíssima expressió de Caloandre.

MONSIEUR

Vós us mofeu de la meva passió, i jo ploro amargament per vós. (*Fa veure que plora.*)

ELIONOR

També sabeu plorar? Us admiro infinitament.

MONSIEUR

És possible que la calor dels meus sospirs sufocats no arribi allà dalt, a entebeir el gel de la vostra crueltat?

ELIONOR

Encara no m'ha arribat.

MONSIEUR

Au, estimada, feu-me obrir aquesta porta, i permeteu-me sospirar de més a prop.

ELIONOR

No no, sospireu a l'aire lliure, que atenuareu la vostra calor.

MONSIEUR

Sou bonica, però sou massa tirana.

ELIONOR

(Ara ve el meu pare. És millor que em retiri.) (*Per ella, entra.*)

SCENA VIII

MONSIEUR LE BLAU, *poi il* DOTTORE.

MONSIEUR

Oh cielo, così mi lasciate? Senza dirmi addio da me vi partite? Ah spietata, ah crudele!

DOTTORE

Signore, con chi l'avete?

MONSIEUR

Voi che all'abito mi parete un dottore, sentite la mia ragione. Questa barbara ragazza, chiamata Eleonora, sorda a' miei prieghi, ingrata a' miei pianti, non vuole accordarmi corrispondenza, mi nega pietà.

DOTTORE

Vossignoria dunque è innamorato di quella ragazza?

MONSIEUR

L'amo quanto me stesso. Non vedo per altri occhi che per i suoi.

DOTTORE

Quant'è che è innamorato di lei?

MONSIEUR

Sono pochi momenti. Or ora L'ho veduta per la prima volta a quella finestra.

DOTTORE

È una maraviglia, che così presto si sia innamorato.

MONSIEUR

Noi altri francesi abbiamo lo spirito pronto ed il cuore tenero. Uno sguardo è capace di farci morire.

DOTTORE

Quanto dura poi questo loro affetto?

MONSIEUR

Finché comanda amore, ch'è il sovrano dei nostri cuori.

ESCENA VIII

MONSIEUR LE BLAU, *i després el* DOCTOR.

MONSIEUR

Oh Déu meu, així em deixeu? Sense dir-me adéu marxeu de mi? Despiedada, cruel!

DOCTOR

Senyor, amb qui us les teniu?

MONSIEUR

Vós que pel vestit em sembleu un doctor, escolteu-me. Aquesta noia bàrbara, de nom Elionor, sorda als meus precés, ingrata als meus plors, no vol correspondre'm, em nega pietat.

DOCTOR

Vós doncs, esteu enamorat d'aquella noia?

MONSIEUR

L'estimo com a mi mateix. No miro altres ulls sinó els seus.

DOCTOR

Quan fa que esteu enamorat d'ella?

MONSIEUR

Fa pocs instants. Ara l'he vista per primera vegada en aquella finestra.

DOCTOR

És una meravella, que tan aviat s'hagi enamorat.

MONSIEUR

Nosaltres francesos tenim l'ànim a punt i el cor tendre. Amb una mirada n'hi pot haver prou per fer-nos morir.

DOCTOR

I quant dura aquest afecte?

MONSIEUR

Fins que mana l'amor, que és el sobirà dels nostres cors.

DOTTORE

E se amore comandasse che domani non se ne ricordasse più, le converrebbe obbedirlo?

MONSIEUR

Senza dubbio.

DOTTORE

Dunque può principiare adesso a dimenticarsi di Eleonora.

MONSIEUR

Perché dite questo?

DOTTORE

Perché io non voglio che Eleonora soggiaccia a questo pericolo.

MONSIEUR

Ma voi che parte avete negli affetti di mademoiselle Eleonora?

DOTTORE

Per levarla da ogni dubbio, sappia che io sono suo padre.

MONSIEUR

Ah monsieur, ah mio eccellente dottore, ah caro amico, venerato mio suocero, fatemi il piacere di non impedirmi ch'io possa amare le vostre figliuole.

DOTTORE

Tutte due?

MONSIEUR

Sì, caro, sono egualmente amabili.

DOTTORE

Questa sorta d'amore chi è che la comanda?

MONSIEUR

La cognizione del merito.

DOCTOR

I si l'amor manés que demà no se'n recordés, li convindria obeir-lo?

MONSIEUR

Sens dubte.

DOCTOR

I doncs pot començar ara a oblidar-se d'Elionor.

MONSIEUR

Per què dieu això?

DOCTOR

Perquè no vull que Elionor caigui en aquest perill.

MONSIEUR

Però vós quin paper hi teniu en l'afecte de mademoiselle Elionor?

DOCTOR

Per treure-us de dubtes, sapiguen que sóc el seu pare.

MONSIEUR

Ai monsieur, excel·lent doctor, estimat amic, venerat sogre meu, si us plau no impediu que jo pugui estimar les vostres filles.

DOCTOR

Totes dues?

MONSIEUR

Sí, estimat, totes dues són adorables.

DOCTOR

Aquesta classe d'amor qui la mana?

MONSIEUR

El coneixement del mèrit.

DOTTORE

Come si può mai amare più d'un oggetto?

MONSIEUR

Un francese ha fiamme bastanti per amarne anche cento.

DOTTORE

Vossignoria vada in Francia a dar pascolo alle sue fiamme.

MONSIEUR

Ah sì, conosco dalla bella vostra fronte serena, dai vostri occhi pietosi, che avete compassione di me. Su via, comandate che aprano quella porta.

DOTTORE

Questa non è casa mia, ma ciò non ostante la farò aprire.

MONSIEUR

Evviva la virtù, evviva il padre felice di due peregrine bellezze.

DOTTORE

(Batte e si fa aprire.)

MONSIEUR

Siatemi di scorta.

DOTTORE

In questi paesi il padre non fa la scorta agli amanti delle figliuole, con sua licenza. *(Entra e chiude la porta.)*

MONSIEUR

Monsieur, monsieur. Basta, basta, se il padre ha chiusa la porta, non la terranno sempre serrata le figlie. *(Parte.)*

DOCTOR

Com és possible estimar més d'un objecte?

MONSIEUR

Un francès té prou flames per estimar-ne cent.

DOCTOR

Vostra senyoria vagi a França a alimentar les seves flames.

MONSIEUR

Ja es coneix del vostre front serè i dels vostres ulls pietosos, que teniu compassió de mi. Au vinga, feu obrir aquella porta.

DOCTOR

Aquesta no és pas casa meva, però tanmateix la faré obrir.

MONSIEUR

Visca la virtut, visca el pare feliç de dues belleses exuberants.

DOCTOR

(Pica i es fa obrir.)

MONSIEUR

Feu-me d'escorta.

DOCTOR

Amb el vostre permís, en aquest país el pare no fa d'escorta als amants de les filles. *(Entra i tanca la porta.)*

MONSIEUR

Monsieur, monsieur. Bé, bé, si el pare ha tancat la porta, les filles no la tindran sempre tancada. *(Se'n va.)*

SCENA IX

Strada con bottega di caffè con sedili, e quanto occorre per servizio della bottega medesima.

Cafettiere e garzoni, MILORD ed il CONTE.

CONTE

Dammi il caffè. (*Portano il caffè al conte ed a Milord.*)
Eh, non date il caffè a Milord; egli è avvezzo a bere la cioccolata dalle dame; non gli piaceranno le bevande delle botteghe.

MILORD

(*Scuote il capo e beve.*)

CONTE

Ma di quelle cioccolate ne vogliamo bere più poche, Milord mio caro.

MILORD

(*Fa lo stesso.*)

CONTE

Con questo vostro non rispondere sembrate allevato più fra le bestie che non fra gli uomini.

MILORD

(*Lo guarda bruscamente.*)

CONTE

La signora Rosaura avrà conosciuto il vostro selvatico temperamento.

MILORD

(*S'alza da sedere ed esce fuori dalla bottega.*)

CONTE

Sì, fate bene a prendere un poco d'aria.

MILORD

Monsieur venite fuori.

ESCENA IX

Carrer amb un cafè, amb cadires, i tot el que cal per al servei del cafè.

Cafeter i cambrers del cafè, MILORD i el COMTE.

COMTE

Dóna'm un cafè. (*Porten el cafè al Comte i al Milord.*)
Ep, no doneu el cafè al Milord, ell està acostumat a beure xocolata a casa de les senyores, no li agradaran les begudes dels cafès.

MILORD

(Fa que no amb el cap, i beu.)

COMTE

Però d'aquelles xocolates, voldríeu fer el favor de beure'n menys, estimat Milord.

MILORD

(Torna a fer que no amb el cap.)

COMTE

Amb aquest vostre no respondre sembleu criat per les bèsties, no pels homes.

MILORD

(El mira brusquement.)

COMTE

La senyora Rosaura haurà conegut el vostre temperament salvatge.

MILORD

(S'aixeca de la cadira, i surt fora del cafè.)

COMTE

Sí, feu bé de prendre una mica d'aire.

MILORD

Monsieur, sortiu a fora.

CONTE

Con qual autorità mi comandate?

MILORD

Se siete cavaliere, dovete battervi meco.

CONTE

Son pronto a soddisfarvi. (*S'alza, ed esce di bottega.*)

MILORD

Imparate a parlar poco e bene.

CONTE

Non ho bisogno d'imparar a viver da voi.

MILORD

A noi. (*Mette mano e fa lo stesso il Conte.*)

CONTE

Come volete combattere?

MILORD

A primo sangue.

CONTE

Benissimo. (*Quelli di bottega tentano di separarli.*)

MILORD

Non vi movete, o vi taglio la faccia.

CONTE

Lasciateci combattere. La disfida è al primo sangue. (*Si battono, e il Conte resta ferito in un braccio.*)

CONTE

Ecco il sangue. Siete soddisfatto?

MILORD

Sì. (*Ripone la spada.*)

CONTE

Vado a farmi visitar la ferita (*Parte.*)

COMTE

Amb quina autoritat em maneua?

MILORD

Si sou un cavaller, us heu de batre amb mi.

COMTE

Estic disposat a satisfer-vos. (*S'aixeca i surt del cafè.*)

MILORD

Apreneu a parlar poc i bé.

CONTE

No tinc necessitat d'aprendre a viure de vós.

MILORD

Comencem. (*Posa la mà a l'espasa i el Comte fa el mateix.*)

COMTE

Com voleu combatre?

MILORD

A primera sang.

COMTE

Molt bé. (*Els del cafè intenten separar-los.*)

MILORD

No us moveu o us tallo la cara.

COMTE

Deixeu-nos combatre. El desafiament és a primera sang. (*Combaten i el Comte queda ferit en un braç.*)

COMTE

Aquí teniu la sang. Us doneu per satisfet?

MILORD

Sí. (*Guarda l'espasa.*)

COMTE

Vaig a fer-me curar la ferida. (*Se'n va.*)

SCENA X

MILORD, poi ROSAURA *mascherata all'inglese.*

MILORD

Se un'altra volta mi offende, la ferita non sarà sanabile al certo. Questo motteggiar italiano non mi piace. Gli uomini ben nati si debbono rispettare l'un l'altro; se la confidenza si avvanza troppo, degenera in disprezzo. Ma chi è questa maschera vestita all'inglese ?

ROSAURA

(S'avvanza, e fa una riverenza all'uso delle donne inglesi.)

MILORD

(Questa non è italiana. Quell'inchino grazioso fa conoscere ch'è d'Inghilterra.) (Da sé.)

ROSAURA

(S'accosta a Milord e gli fa un altro inchino.)

MILORD

Madama molto compita, volete caffè?

ROSAURA

(Fa cenno di no.)

MILORD

Cioccolata?

ROSAURA

(Fa cenno di no.)

MILORD

Volete ponce?

ROSAURA

(Fa cenno di sì.)

MILORD

(Oh, è inglese.) (Da sé.) Portate ponce. *(Ai caffettieri.)* Chi vi ha condotta in questo paese?

ESCENA X

MILORD, *després ROSAURA disfressada d'anglesa.*

MILORD

Si m'ofèn un altre cop, la ferida no es podrà pas curar. Aquest rondinar italià no m'agrada. Els homes ben nascuts s'han de respectar l'un a l'altre, perquè si hi ha excés de confiança, degenera en menyspreu. Però qui és que porta aquesta disfressa d'anglesa?

ROSAURA

(S'apropa i fa una reverència, com fan les dones angleses.)

MILORD

(Aquesta no és italiana. Amb aquesta graciosa inclinació es coneix que és d'Anglaterra.) (Per ell.)

ROSAURA

(S'acosta al Milord i li fa una altra inclinació.)

MILORD

Senyora de bons modals, voleu cafè?

ROSAURA

(Fa senyal que no.)

MILORD

Xocolata?

ROSAURA

(Fa senyal que no.)

MILORD

Voleu ponx?

ROSAURA

(Fa que sí.)

MILORD

(Oh! És anglesa.) (Per ell.) Porteu ponx. (Als cafeters.) Qui us ha portat a aquest país?

Mio padre. ROSAURA

Che mestiere fa? MILORD

Il mestiere che fate voi. ROSAURA

Siete dama? MILORD

Sì, Milord. ROSAURA

Oh sedete, sedete. (*Avanza una sedia e le dà la man dritta.*) Mi conoscete? MILORD

Pur troppo. ROSAURA

Che! Mi amate? MILORD

Con tutto il cuore. ROSAURA

Dove mi avete veduto? MILORD

In Londra. (*Le portano il ponce, ed essa beve.*) ROSAURA

Chi siete? MILORD

Non posso dirlo. ROSAURA

Io vi conosco? MILORD

ROSAURA
El meu pare.

MILORD
Quin ofici fa?

ROSAURA
L'ofici que feu vós.

MILORD
Sou dama?

ROSAURA
Sí, Milord.

MILORD
Oh, seieu, seieu. (*Apropa una cadira i li dóna la mà dreta.*) Em coneixeu?

ROSAURA
Massa i tot.

MILORD
Què, m'estimeu?

ROSAURA
Amb tot el cor.

MILORD
On m'heu vist?

ROSAURA
A Londres. (*Li portan el ponx, i beu.*)

MILORD
Qui sou?

ROSAURA
No puc dir-ho.

MILORD
Jo us conec?

Credo che sì. ROSAURA

Vi amai? MILORD

Non lo so. ROSAURA

Vi amerò adesso. MILORD

Siete impegnato. ROSAURA

Con chi? MILORD

Con Madama Rosaura. ROSAURA

Nulla ho promesso. MILORD

Siete in libertà? ROSAURA

Lo sono. MILORD

Posso sperare? ROSAURA

Sì, madama. MILORD

Mi amerete? ROSAURA

Ve lo prometto. MILORD

Crec que sí. ROSAURA

Us vaig estimar? MILORD

No ho sé. ROSAURA

Us estimaré ara. MILORD

Esteu compromès. ROSAURA

Amb qui? MILORD

Amb la senyora Rosaura. ROSAURA

No he promès res. MILORD

Sou lliure? ROSAURA

Ho sóc. MILORD

Puc esperar? ROSAURA

Sí senyora. MILORD

M'estimareu? ROSAURA

Us ho prometo. MILORD

Sarete mio? ROSAURA

Ma chi siete? MILORD

Non posso dirlo. ROSAURA

Alla cieca non m'impegno. MILORD

Stasera mi vedrete . ROSAURA

Dove? MILORD

Ad una conversazione. ROSAURA

Ma dove? MILORD

Lo saprete. ROSAURA

Avrò l'onore di servirvi. MILORD

E madama Rosaura? ROSAURA

Cederà il luogo ad una mia paesana. MILORD

Sarò in altr'abito. ROSAURA

Non vi conoscerò. MILORD

Sereu meu? ROSAURA

Però qui sou? MILORD

No puc dir-ho. ROSAURA

Cegament no em comprometo. MILORD

Aquesta nit em veureu. ROSAURA

On? MILORD

En una reunió. ROSAURA

Però on? MILORD

Ho sabreu. ROSAURA

Tindrè l'honor de servir-vos. MILORD

I la senyora Rosaura? ROSAURA

Cedirà el lloc a una paisana meva. MILORD

Portaré un altre vestit. ROSAURA

No us coneixeré. MILORD

ROSAURA

Datemi un segno per farmi conoscere.

MILORD

Mostratemi quest'astuccio. (*Le dà un astuccio d'oro.*)

ROSAURA

Tanto mi basta. (*S'alza.*)

MILORD

Volete partire?

ROSAURA

Sì.

MILORD

Vi servirò.

ROSAURA

Se siete cavaliere, non mi seguite.

MILORD

Vi obbedisco.

ROSAURA

Milord, addio. (*Gli fa il solito inchino e parte.*)

ROSAURA

Doneu-me una indicació perquè em podeu reconèixer.

MILORD

Mostreu-me aquest estoig. (*Li dona un estoig d'or.*)

ROSAURA

En tindrè prou. (*S'alça.*)

MILORD

Us en voleu anar? (*S'alça.*)

ROSAURA

Sí.

MILORD

Us serviré.

ROSAURA

Si sou un cavaller, no em seguiu.

MILORD

Us obeeixo.

ROSAURA

Milord, adéu. (*Li fa la mateixa reverència, i se'n va.*)

SCENA XI

MILORD *solo.*

Che piacere trovar una patriota fuor di paese! Quanta grazia si trova in quegl'inchini! Che dolce maniera di parlare senza superfluità! Questa dama mi conosce, mi ama e mi desidera; se è bella, quanto è gentile, è molto amabile; e merita ch'io le dia nel mio cuore la preferenza. Rosaura esige molto di stima; ma questa è dama ed è mia paesana, due condizioni che mi costringono a preferirla. (*Parte.*)

ESCENA XI

MILORD, sol.

Quin plaer trobar una compatriota fora del país! Quanta gràcia tenen aquelles reverències! Quina manera dolça de parlar sense superficialitats! Aquesta dama em coneix, m'estima i em desitja; si és tan bonica com gentil, és molt agradable; i mereix que jo li doni la preferència en el meu cor. Rosaura mereix molta estimació, però aquesta és dama i és paisana meva, dues condicions que m'obliguen a preferir-la. (*Se'n va.*)

SCENA XII

DON ALVARO, *poi* ARLECCHINO.

ALVARO

Monsieur le Blau m'è fuggito; trasportato dall'ira non mi voltai per vedere se mi seguiva. Non è azione da cavaliere; chi fugge i colpi della mia spada, proverà quelli del mio bastone. Lo cercherò, lo troverò. Porta il caffè! (*I garzoni del caffettiere portano a Don Alvaro il caffè con alquanti biscottini.*)

ARLECCHINO

(*Avanzandosi verso la bottega, osserva l'apparecchio del caffè per Don Alvaro.*) (Adess l'è tempo de refarme con el spagnol.) (*Da sé.*) Cavaliere, il cielo vi guardi per molti anni.

ALVARO

Buon giorno, Arlecchino.

ARLECCHINO

Ho da parlar con vostra signoria circa, se la me intende.

ALVARO

Circa a che? Non ti capisco.

ARLECCHINO

Per parte di donna Rosaura.

ALVARO

Caro Arlecchino, consolami con qualche sicurezza dell'amore della mia dama.

ARLECCHINO

La m'ha mandà a chiamar; l'era a tavola, com l'è ela a sto tavolin, che la magnava, e tra pianti e sospiri la confondeva coi più delicati bocconi el nome venerabile di don Alvaro di Castiglia.

ESCENA XII

DON ÁLVARO, *i després* ARLEQUÍ.

ÁLVARO

Monsieur le Blau m'ha fugit; cegat per la ira no em vaig girar per veure si em seguia. Un cavaller això no ho fa. El que fugí als cops de la meva espasa, tastarà els del meu bastó. El buscaré, el trobaré. Porta el cafè. (*Els mossos del cafeter porten a Don Álvaro el cafè amb algunes galetetes.*)

ARLEQUÍ

(*S'acosta al cafè i observa la cafetera per Don Álvaro.*)
(Ara és el moment de refer-me amb l'espanyol.) (*Per ell.*) Cavaller, que Déu us guardi molts anys.

ÁLVARO

Bon dia Arlequí.

ARLEQUÍ

Haig de parlar amb vostra senyoria respecte d'això, ja m'entén.

ÁLVARO

A quin respecte? No t'entenc.

ARLEQUÍ

Per part de donya Rosaura.

ÁLVARO

Estimat Arlequí, consola'm amb alguna prova de l'amor de la meva dama.

ARLEQUÍ

M'ha enviat a cridar-lo. Era a taula, com vostè ara en aquesta tauleta, que menjava, i entre plors i sospirs, confonia amb les queixalades més delicades el venerable nom de don Álvaro de Castella.

ALVARO

Cara Rosaura, preziosa parte di questo mio cuore. Dimmi, fedelissimo araldo dei miei contenti, dimmi che ha ella detto di me?

ARLECCHINO

Me dala licenza, che nell'atto che ghe rappresento le so parole, possa anca gestir come la fava ella?

ALVARO

Tutto ti accordo, tutto purché nulla mi occulti del suo amoroso ragionamento.

ARLECCHINO

Essendo al deser, la prese un biscottin, giusto sul disegno de questo, e bagnandol in un liquor alquanto tetro, come sto caffè, e magnandol delicatamente in sta graziosa maniera, (*mangia il biscottino*) la diss: Va, trova don Alvaro, e digli che di lui non me ne importa un fico. (*Ridendo fugge.*)

ÁLVARO

Estimada Rosaura, part preciosa d'aquest cor meu. Digue'm fidelíssim missatger de les meves alegries, digue'm què ha dit de mi?

ARLEQUÍ

Em dóna llicència per gesticular com ella, mentre li represento les seves paraules?

ÁLVARO

Tot, t'ho deixo fer, tot, si no m'ocultes res de la seva declaració amorosa.

ARLEQUÍ

Quan ja era a les postres, ha agafat una galleteta, just de la forma d'aquesta, i sucant-la en un licor més aviat llòbrec, com aquest cafè, i menjant-la delicadament d'aquesta graciosa manera, (*es menja la galeta*) diu: Vés a buscar don Álvaro i digues-li que ell no m'importa un rave. (*Rient, fuig.*)

SCENA XIII

DON ALVARO, *poi* MONSIEUR LE BLAU.

ALVARO

Ah villano, briccone! Fermatelo, ammazzatelo, portatemi la di lui testa. Donna Rosaura non è capace di questo, ella mi ama, ella mi stima; quell'indegno ha provocato i fulmini dell'ira mia.

MONSIEUR

Non mi ascrivete a mancanza....

ALVARO

A tempo giungeste. Ponete mano alla spada.
(*Pone a mano.*)

MONSIEUR

Mia bella Rosaura, consacro a te questa vittima
(*Fa lo stesso.*)

ALVARO

Fuggire è atto da uomo vile.

ALVARO

Ora mi proverete, s'io so fuggire. (*Si battono.*)

ESCENA XIII

DON ALVARO, *després* MONSIEUR LE BLAU.

ÁLVARO

Groller, pillastre! Pareu-lo, mateu-lo, porteu-me el seu cap. Donya Rosaura no és capaç d'això, m'estima, em considera, aquell indigne ha provocat els llamps de la meva ira.

MONSIEUR

No em trobeu a faltar?

ÁLVARO

Arribeu a temps. Preneu l'espasa. (*La pren.*)

MONSIEUR

Rosaura estimada, et consagro aquesta víctima. (*Agafa l'espasa.*)

ÁLVARO

Fugir és una acció d'homes vils.

MONSIEUR

Ara comprovareu si sé fugir. (*Combaten.*)

SCENA XIV

ROSAURA *in maschera alla francese, e detti.*

ROSAURA

(Entra in mezzo ai due, li fa fermare, e dice al francese:)
Monsieur, che fate voi?

MONSIEUR

Bella maschera, mi batto per la mia dama.

ROSAURA

E voi volete arrischiare la vita per un'italiana, mentre tante francesi penano, languiscono, muoiono per gli occhi vostri?

MONSIEUR

Ma se il rivale mi sfida, non posso ricusare il cimento.

ROSAURA

Il rivale cesserà di volere la vostra morte, se voi non gli contenderete il suo bene.

MONSIEUR

E dovrei così vilmente?...

ROSAURA

Se temete di cederla per viltà, cedetela per una dama di Francia che sospira per voi.

MONSIEUR

E chi è questa?

ROSAURA

Eccola ai vostri piedi. *(S'inginocchia.)* Abbiate pietà di chi vive sol per amarvi.

MONSIEUR

Alzatevi, mio tesoro, ché voi mi fate morire.

ROSAURA

Non fia vero ch'io mi alzi, se non mi assicurate dell'amor vostro.

ESCENA XIV

ROSAURA *disfressada de francesa, i dits.*

ROSAURA

(Entra enmig dels dos, els atura, i diu al francès:) Monsieur, què feu vós?

MONSIEUR

Disfressa bonica, em bato per la meva dama.

ROSAURA

I vós voleu arriscar la vida per una italiana, mentre tantes franceses, penen, llangueixen, moren pels vostres ulls?

MONSIEUR

Però si el rival em desafia, no m'hi puc negar.

ROSAURA

El rival deixarà de voler la vostra mort, si vós no li preneu el seu bé.

MONSIEUR

I jo hauria tan vilment de?...

ROSAURA

Si temeu cedir-la per vilesa, cediu-la per una dama de França, que sospira per vós.

MONSIEUR

I qui és aquesta?

ROSAURA

Als vostres peus la teniu. *(S'agenolla.)*
Tingueu pietat de qui viu sols per estimar-vos.

MONSIEUR

Alceu-vos, tresor meu, que em feu tornar boig.

ROSAURA

No m'alçaré si no m'assegureu el vostre amor.

MONSIEUR

(S'inginocchia anch'egli.) Sì mia cara, giuro di amarvi, prometto a voi la mia fede.

ROSAURA

Ah, che non posso credervi.

MONSIEUR

Credetelo mia speranza, ch'io sarò tutto vostro.

ROSAURA

Come? Se combattete per un'altra bellezza?

MONSIEUR

Lascerò quella per voi.

ROSAURA

Rinunziatele al vostro rivale.

MONSIEUR

Attendete: or ora sono da voi. *(Parte da Rosaura e si accosta a Don Alvaro.)* Amico, questa dama francese sospira per me e desidera l'amor mio. S'ella si dà a conoscere, s'ella mi piace, Rosaura è vostra. Piacciavi per un momento sospendere il nostro duello.

ALVARO

Invano sperate fuggirmi nuovamente di mano.

MONSIEUR

Son Cavaliere. O vi cedo Rosaura, o di qui non parto senza combattere. É lecito a' cavalieri il patteggiar col nemico.

ALVARO

Le regole di cavalleria da noi si studiano prima dell'alfabeto. Servitevi, che ve l'accordo *(Ripone la spada, e si ritira nella bottega.)*

MONSIEUR

Madama. Eccomi a voi. Cedo Rosaura, se' l comandate. Fatemi il piacere almeno, ch'io possa bearvi nel vostro volto.

MONSIEUR

(*Ell també s'agenolla.*) Sí, estimada meva, juro que us estimo. Us prometo la meva fe.

ROSAURA

No m'ho puc creure.

MONSIEUR

Creieu, esperança meva, que seré tot vostre.

ROSAURA

Com? Si combatheu per una altra enamorada?

MONSIEUR

La deixaré per vós.

ROSAURA

Comuniqueu la renúncia al vostre rival.

MONSIEUR

Espereu, ara seré amb vós. (*Deixa Rosaura, i s'acosta a don Álvaro.*) Amic, aquesta dona francesa sospira per mi i desitja el meu amor. Si es dóna a conèixer, m'agrada, Rosaura és vostra. Si us plau suspenguem un moment el duel.

ÁLVARO

No espereu fugir de mi altre cop.

MONSIEUR

Sóc un cavaller. O us cedeixo Rosaura, o d'aquí no me'n vaig sense combatre. És lícit, entre cavallers, pactar amb l'enemic.

ÁLVARO

Les regles de cavalleria a casa nostra s'estudien abans que l'alfabet. Feu com desitgeu. (*Embeina l'espasa i es retira al cafè.*)

MONSIEUR

Senyora. Aquí em teniu. Cedeixo Rosaura, si m'ho maneua. Feu-me el favor al menys de deixar-me gaudir del vostre rostre.

ROSAURA

Per ora non posso farlo.

MONSIEUR

Ma quando avrò il contento di vagheggiarvi?

ROSAURA

Fra poche ore.

MONSIEUR

Mi conoscete, mi amate , sospirate per me?

ROSAURA

Sì, e per voi lasciai Parigi, per voi abbandonai le delizie di Francia e venni peregrina in Italia.

MONSIEUR

(Grand'amore delle dame francesi! Gran fedeltà delle mie paesane! Gran forza delle mie attrattive!) (*Da sé.*)
Ma io non posso vivere, se non mi date il contento di vedervi per un momento.

ROSAURA

Questo è impossibile.

MONSIEUR

Chi ve lo vieta?

ROSAURA

Il mio decoro. Non conviene che una dama d'onore si faccia vedere in una bottega senza la maschera che la difenda dal guardo altrui.

MONSIEUR

Eh, in Francia non si osservano questi riguardi.

ROSAURA

Siamo in Italia, convien uniformarsi al paese.

MONSIEUR

Andiamo in luogo più ritirato. Non mi lasciate morire.

ROSAURA

Per ara no puc fer-ho.

MONSIEUR

Quan tindré l'alegria de desitjar-vos?

ROSAURA

D'aquí a poques hores.

MONSIEUR

Em coneixeu, m'estimeu, sospireu per mi?

ROSAURA

Sí, i per vós vaig deixar París. Per vós vaig abandonar les delícies de França i vaig venir, pelegrinant a Itàlia.

MONSIEUR

(Gran amor el de les dames franceses! Gran fidelitat de les meves paisanes! Gran poder de la meva seducció!)
(*Per ell.*) Però jo no puc viure si no em doneu la satisfacció de veure-us un moment.

ROSAURA

Això és impossible.

MONSIEUR

Qui us ho prohibeix?

ROSAURA

La meva dignitat. No convé que una dama d'honor es faci veure en un cafè, sense la màscara que la defensi de la mirada dels altres.

MONSIEUR

A França no es tenen aquestes consideracions.

ROSAURA

Som a Itàlia, ens hem d'ajustar al país.

MONSIEUR

Anem a un lloc retirat. No em deixeu morir.

ROSAURA

No, restate, ed io parto.

MONSIEUR

Vi seguirò assolutamente.

ROSAURA

Se ardirete di farlo , non mi vedrete mai più.

MONSIEUR

Siete venuta per tormentarmi?

ROSAURA

Stasera mi vedrete, e per meglio conoscermi, favoritemi qualche segno da potervi mostrare.

MONSIEUR

Eccovi una piccola bottiglia di *sans pareille*. (*Le dà una bottiglietta.*)

ROSAURA

Con questa mi darò a conoscere.

MONSIEUR

Dove, mia cara, potrò vedervi?

ROSAURA

Sarete avvisato.

MONSIEUR

Oh cielo! Fa volar presto queste ore importune.

ROSAURA

Oh stelle! Fate che il cuor sia contento.

MONSIEUR

Ah, madama, siete troppo crudele!

ROSAURA

Ah monsieur, mi avete mal conosciuta! (*Parte.*)

ROSAURA

No, quedeu-vos i jo me'n vaig.

MONSIEUR

Us seguiré com sigui.

ROSAURA

Si goseu fer-ho no em veureu més.

MONSIEUR

Heu vingut per turmentar-me?

ROSAURA

Aquesta nit em veureu, i per conèixer-me millor doneu-me algun objecte per poder-vos mostrar.

MONSIEUR

Aquí teniu una ampolleta de *sans pareille*. (Li dóna una ampolleta.)

ROSAURA

Amb això em faré reconèixer.

MONSIEUR

On podré veure-us, estimada?

ROSAURA

Sereu avisat.

MONSIEUR

Oh Déu! Feu volar aviat aquestes hores inoportunes.

ROSAURA

Oh estels! Feu que el cor estigui content.

MONSIEUR

Ai, senyora, sou massa cruel!

ROSAURA

Ai, monsieur em coneixeu malament! (Se'n va.)

SCENA XV

MONSIEUR LE BLAU e DON ALVARO.

MONSIEUR

E non posso seguirla? E mi è vietato vederla? Chi mai può esser costei? Una francese venuta per me a Venezia? Non è ch'io non lo meriti, ma duro fatica a crederlo. Non potrebbe darsi che fosse una di queste maschere del bel tempo, che si fosse presa divertimento di me? Ed io così francamente ho creduto, e mi sono sentito ardere d'amore per lei? Gran virtù del bel sesso! Gran calamita de' cuori! Ma io, sull'incertezza di un incognito oggetto, cederò Rosaura al rivale? Ah sarebbe troppo precipitosa la corsa, e inconsiderato l'impegno!. Sono in libertà di pretender Rosaura, né voglio perderla, senza assicurarmi di un acquisto migliore. Don Alvaro.

ALVARO

Che chiedete? (*S'alza e si fa avanti.*)

MONSIEUR

La dama francese negò di farsi conoscere, né sono in grado di preferirla a Rosaura così ciecamente.

ALVARO

La cederete vostro malgrado.

MONSIEUR

Saprà difenderla il mio valore.

ALVARO

Amore e la Vittoria sono due numi che servono al merito di don Alvaro.

MONSIEUR

Questa volta li avrete nemici. (*Si battono.*)

ESCENA XV

MONSIEUR LE BLAU i DON ÁLVARO.

MONSIEUR

I no puc seguir-la? I m'és prohibit veure-la? Qui pot ser aquesta? Una francesa que ha vingut per mi a Venècia? No és que no m'ho mereixi, però em costa de creure. No podria ser que fos una d'aquestes disfresses de carnaval que volgués divertir-se amb mi? I jo francament, m'ho he cregut i m'he encès d'amor per ella. Gran virtut del bell sexe! Gran iman dels cors! Però jo amb la incertesa, cediré Rosaura al rival? Seria precipitar-se massa i no considerar el compromís! Sóc lliure de pretendre Rosaura. I no vull perdre-la, sense assegurar-me d'una conquesta millor. Don Álvaro.

ÁLVARO

Què voleu? (*S'alça i s'apropa.*)

MONSIEUR

La senyora francesa es va negar a donar-se a conèixer, no puc escollir cegament entre ella i Rosaura.

ÁLVARO

La cedireu malgrat vós.

MONSIEUR

El meu valor sabrà defensar-la.

ÁLVARO

Amor i victòria són dos númens que il·luminen el mèrit de Don Álvaro.

MONSIEUR

Aquesta vegada us seran enemics. (*Combaten.*)

SCENA XVI

ROSAURA *mascherata alla spagnuola, e detti.*

ROSAURA
Cavalieri, trattenete i colpi.

ALVARO
(Una dama spagnuola!) (*Da sé.*)

MONSIEUR
Madama, il vostro cenno disarmo il mio braccio, e i vostri begli occhi accendono d'amor il mio cuore.

ROSAURA
Non vi conosco. Parlo a don Alvaro di Castiglia.

ALVARO
Che richiedete da un vostro servo?

ROSAURA
Fate partire il Francese. Voglio parlarvi con libertà.

ALVARO
(*A Monsieur.*) In grazia, ritiratevi per qualche momento.

MONSIEUR
Volentieri. (Ecco terminato il secondo duello.) (*Da sé e parte.*)

ESCENA XVI

ROSAURA, *disfressada d'espanyola, i dits.*

ROSAURA

Cavallers cesseu la lluita.

ÁLVARO

(Una dama espanyola!) (*Per ell.*)

MONSIEUR

Senyora, el vostre senyal desarma el meu braç, i els vostres ulls formosos encenen l'amor del meu cor.

ROSAURA

No us conec. Estic parlant a don Álvaro de Castella.

ÁLVARO

Què maneu a un vostre servidor?

ROSAURA

Feu marxar el francès. Us vull parlar lliurement.

MONSIEUR

Si us plau, retireu-vos un moment. (*A Monsieur.*)

MONSIEUR

Amb molt de gust. (Aquí ha acabat el segon duel.) (*Per ell, i se'n va.*)

SCENA XVII

ROSAURA e DON ALVARO.

ROSAURA

Don Alvaro, mi maraviglio di voi, e meco dovrà maravigliarsi la Spagna tutta, che, posta in non cale l'illustre nobiltà della vostra prosapia, vogliate abbassarvi a sposare la figlia d'un vil mercante. A voi, che siete nato in Ispagna, non fa orrore questo nome di mercante? Ah, se la Duchessa vostra madre ne fosse intesa, morirebbe dalla disperazione. Don Alvaro, il vostro sangue, la vostra patria, la vostra nazione v'intimano il pentimento; e se tutto ciò non avesse forza per dissuadervi, ve lo comanda una incognita dama, la quale, avendovi concesso segretamente l'onore della sua grazia, ha acquistato il diritto di comandarvi. (*Tutto questo discorso molto grave e sostenuto.*)

ALVARO

(Oimè! Son pieno di confusione. La voce di questa dama fa in me l'effetto che fece l'incantato scudo nell'animo di Rinaldo. Conosco l'errore, detesto la mia viltà. Rosaura è bella, ma non è nobile; merita affetto, ma non un castigliano.)(*Da sé.*) Nobilissima dama, che tale vi dimostra la maniera con cui mi avete parlato, dal rossor del mio volto comprenderete la confusion del mio cuore, e se la vostra bontà mi offerisce l'occasione d'emendarmi...

ROSAURA

Troppo presto pretendete d'aver purgata una macchia, che vi renderà il ridicolo delle Spagne. Si richiedono segni maggiori di pentimento.

ALVARO

Don Alvaro che non conosce altro sovrano che il Re suo signore, è pronto a sottomettersi all'impero d'una eroina.

ESCENA XVII

ROSAURA i DON ÁLVARO

ROSAURA

Don Álvaro, em sorpreneu, a mi i a tota Espanya, perquè voleu abaixar l'il·lustre noblesa de la vostra estirp casant-vos amb la filla d'un vil mercader. A vós, que heu nascut a Espanya, no us horroritza aquest nom de mercader? Oh! Si la vostra mare, la duquessa, n'estigués al corrent, moriria de la desesperació. Don Álvaro, la vostra sang, la vostra pàtria, i la vostra nació us ordenen el penediment. I per si tot això no tinguéssiu prou força per dissuadir-vos, us ho mana una dama incògnita, que secretament us ha concedit l'honor de la seva gràcia, i ha conquerit el dret de manar-vos. (*Tot aquest discurs amb molt d'aplom i serietat.*)

ÁLVARO

(Ai de mi! Estic terriblement confús. La veu d'aquesta dama té en mi l'efecte de l'escut encantat de Rinald. Reconec l'error i detesto la meua vilesa. Rosaura és bella però no és noble. Mereix afecte però no castellà.) (*Per ell.*) Nobilíssima dama, així ho demostra la manera en què m'heu parlat, per la vermellor del meu rostre coneixereu la confusió del meu cor. I si la vostra bondat m'oferís l'oportunitat de rectificar...

ROSAURA

Massa aviat preteneu esborrar una taca, que us declarava el ridícul de les Espanyes⁵. Són necessàries altres proves de major penediment.

ÁLVARO

Don Álvaro que no coneix cap altre sobirà si no el seu senyor el Rei, està disposat a sotmetre's a l'imperi d'una heroïna.

---

⁵L'autor emprà el terme *Espanyes*, com si a més d'emfasitzar fos conscient de les quatre Espanyes. En aquest sentit és curiosa la puntualització de Castella per a Álvaro, atès que és l'únic personatge que porta aquesta puntualització del lloc del país d'origen. *Runebif, le Bleau o Bosco Nero* no ho duen. Goldoni, que coneix *l'Art de Ramon Llull*, és segurament conscient del plurilingüisme hispànic, com ho és, i de manera escrupolosa, del plurilingüisme italià, que trobem reflectit en la seva obra.

ROSAURA

Per primo castigo del vostro vile e vergognoso affetto, dovete amarmi senza vedermi ed obbedirmi senza conoscermi.

ALVARO

Ah! Questo è troppo...

ROSAURA

E' poco al vostro delitto. Amar la figlia d'un mercadante!

ALVARO

Avete ragione. Sì lo farò.

ROSAURA

Dovete serbarmi fede coll'incertezza del premio.

ALVARO

Oimè voi mi fate tremare.

ROSAURA

Dovete dipendere da' miei cenni, senza chiedermi la ragion del comando.

ALVARO

Sì, lo farò. Ah! Che di sentimenti sì gravi e nobili non son capaci se non le dame spagnuole.

ROSAURA

Vi seguirò dappertutto, in modo da non esser conosciuta se non quando vorrò approvare o disapprovare la vostra condotta. Datemi un segno per poter ciò eseguire senza parlarvi.

ALVARO

Tenete questa mia tabacchiera. (*Le dà quella ch' ebbe da Rosaura.*)

ROSAURA

É forse regalo di qualche bella?

ALVARO

É un cambio di Rosaura; appunto me ne privo, perché la sprezzo.

ROSAURA

Per primer càstig del vostre vil i vergonyós afecte, heu d'estimar-me sense veure'm, i obeir-me sense conèixer-me.

ÁLVARO

Oh! Això és massa!

ROSAURA

És poc pel vostre delictes. Estimar la filla d'un mercader!

ÁLVARO

Teniu raó. Sí, ho faré.

ROSAURA

Heu d'observar fidelitat amb la incertesa del premi.

ÁLVARO

Pobre de mi, em feu tremolar.

ROSAURA

Heu de dependre dels meus senyals sense demanar-me raó del manament.

ÁLVARO

Sí, ho faré. Oh! De quins sentiments més nobles i assenyats són capaces les dames espanyoles.

ROSAURA

Us seguiré per tot arreu, de manera que seré coneguda només quan voldré aprovar o desaprovar la vostra conducta. Doneu-me alguna cosa per poder-ho fer sense parlar-vos.

ÁLVARO

Teniu aquesta tabaquera meva. (*Li dona la que li va regalar Rosaura.*)

ROSAURA

Que potser us l'ha regalada alguna estimada?

ÁLVARO

És un intercanvi amb la de Rosaura, us la dono, precisament perquè la menyspreo.

ROSAURA

Or cominciate a piacermi.

ALVARO

Lode al cielo.

ROSAURA

Don Alvaro, ricordatevi del vostro decoro e dell'amor mio.

ALVARO

Sarò fedele osservatore di mia parola.

ROSAURA

Ci rivedremo.

ALVARO

Potessi almeno saper chi siete!

ROSAURA

Quando voi lo saprete, vi prometto che stupirete.
(*Parte.*)

ALVARO

Ah! certamente questa è una delle prime dame di Spagna. Questa è una principessa di me invaghita, zelante dell'onor mio. Amore. Amore, tu mi volevi avvilito, ma il nume tutelare della mia nobiltà mandò la bella incognita a salvare l'onore della mia illustre famiglia. (*Parte.*)

ROSAURA

Ara comenceu a agradar-me.

ÁLVARO

Lloat sia Déu.

ROSAURA

Don Álvaro, recordeu-vos del vostre honor i de l'amor meu.

ÁLVARO

Seré fidel a la meva paraula.

ROSAURA

Ens tornarem a veure.

ÁLVARO

Si almenys pogués saber qui sou!

ROSAURA

Quan ho sabreu us prometo que us quedareu parat. (*Se'n va.*)

ÁLVARO

Oh! Ben segur que aquesta és una de les primeres dames d'Espanya. Aquesta és una princesa que s'ha encapritxat de mi, desitjosa del meu honor. Amor, amor, tu em volies abatut, però el numen que tutela la meva noblesa ha enviat l' enamorada incògnita per salvar l'honor de la meva il·lustre família. (*Se'n va.*)

SCENA XVIII

Strada remota.

Il CONTE ed ARLECCHINO.

CONTE

Che cosa mi vai dicendo, che non t'intendo?

ARLECCHINO

Digh cussì che la signora Rosaura ha mandà a invidar la locanda per la conversazion de stassera.

CONTE

Che diavolo dici! Ha mandata ad invitar la locanda?

ARLECCHINO

Vogio dir...Sia maledetto! Una burla che ho fatto a uno spagnuolo, m'ha fatto tanto rider, che rido ancora e no so cosa che me diga.

CONTE

Hai forse fatto qualche scherzo a Don Alvaro?

ARLECCHINO

Giusto a ello.

CONTE

E in che consiste?

ARLECCHINO

Finzendo de portarghe un'ambassada della signora Rosaura...

CONTE

Dunque don Alvaro ha l'accesso della signora Rosaura?

ARLECCHINO

Signor sì l'accesso, el secesso. E stassera l'è invidà anca lu alla conversazion della vedoa.

ESCENA XVIII

Carrer llunyà.

El COMTE i ARLEQUÍ.

COMTE

Què m'estàs dient, que no t'entenc?

ARLEQUÍ

Dic així que la senyora Rosaura ha manat convidar la fonda per la reunió d'aquest vespre.

COMTE

Què dimonis dius? Ha manat convidar la fonda?

ARLEQUÍ

Vull dir...Maleït sigui! Una burla que he fet a un espanyol, m'ha fet riure tant que encara ric ara, i no sé què em dirà.

COMTE

Que has fet una broma a don Álvaro?

ARLEQUÍ

Exactament a ell.

COMTE

En què consisteix?

ARLEQUÍ

Fent veure que portava un missatge de la senyora Rosaura...

COMTE

Així, don Álvaro té l'entrada concedida per la senyora Rosaura?

ARLEQUÍ

Sí senyor, l'entrada i la sortida. I aquest vespre ell també està convidat a la reunió de la vídua.

CONTE

Anch'egli? Ed io non sono del numero degl' invitati?

ARLECCHINO

Padron sì; questo è quello che voleva dir dell'ambassada fatta alla locanda.

CONTE

Ora ho capito. La signora Rosaura questa sera darà una conversazione in sua casa ?

ARLECCHINO

Signor sì.

CONTE

L'invito suo mi consola, ma temo di ritrovare ne' convitati altrettanti rivali.

ARLECCHINO

No ve dubitè gnente. Una donna de garbo sa soddisfar tutti senza difficoltà.

COMTE

Ell també? I jo no sóc un dels convidats?

ARLEQUÍ

Sí amo, això és el que havia de dir de l'encàrrec que he fet a l'hostal.

COMTE

Ara ho entenc. La senyora Rosaura aquest vespre farà una reunió a casa seva?

ARLEQUÍ

Sí senyor.

COMTE

La seva invitació em consola, però temo que trobaré altres rivals entre els convidats.

ARLEQUÍ

No tingueu por, una dona de prestigi sap satisfer a tots sense dificultat.

SCENA XIX

ROSAURA *mascherata con zendale alla veneziana, e detti.*

ROSAURA
(*Viene passeggiando con qualche caricatura, guardando vezzosamente il CONTE, senza parlare.*)

CONTE
Osserva, Arlecchino, come quella maschera mi guarda con attenzione.

ARLECCHINO
Guardevene, sior, perché delle volte se crede de trovar el sol d'agosto, e se trova la luna de marzo. (*Parte.*)

CONTE
E così signora maschera, che cosa comanda?

ROSAURA
(*Sospira.*)

CONTE
Questi sospiri con me sono inutili: alle finzioni donnesche una volta credevo. Ora è passato il tempo. Ho aperto gli occhi. Se vi era qui monsieur le Blau, era la vostra fortuna.

ROSAURA
Voi offendete una dama che non conoscete.

CONTE
Perdonate, signora, ma con quella maschera, in quell'abito, e sola, avevo ragion di credervi, anziché una dama, un'ordinaria pedina.

ROSAURA
Amore fa simili stravaganze.

CONTE
Siete innamorata di me?

ESCENA XIX

ROSAURA *disfressada, amb vestit de seda a la veneciana, i dits.*

ROSAURA

(Ve passejant, i amb un posat irònic contempla graciosament el COMTE, sense parlar.)

COMTE

Guaita, Arlequí, com em mira amb atenció aquella màscara.

ARLEQUÍ

Guardeu-vos-en, senyor, perquè de vegades es pensa de trobar el sol d'agost, i es troba la lluna de març. *(Se'n va.)*

COMTE

I així, senyora màscara, què mana?

ROSAURA

(Sospira.)

COMTE

Aquests sospirs, per mi, són inútils. Abans creia en les ficcions de les dones. Ara ja no. He obert els ulls. Si hi hagués en le Blau tindríeu més sort.

ROSAURA

Ofeneu una dama que no coneixeu.

COMTE

Perdoneu, senyora, però amb aquesta màscara, aquest vestit, i sola, em semblàveu una dona qualsevol.

ROSAURA

L'amor fa fer coses estranyes.

COMTE

Esteu enamorada de mi?

ROSAURA

Pur troppo.

CONTE

Ed io niente di voi.

ROSAURA

Se mi conosceste, non direste così.

CONTE

Foste anche la dea Venere, non vi sarebbe pericolo che vi amassi.

ROSAURA

Perché?

CONTE

Perché il mio cuore è già impegnato per altro oggetto.

ROSAURA

E per chi, se è lecito di saperlo?

CONTE

In questo posso soddisfarvi. Quella che adoro, è la signora Rosaura Balanzoni.

ROSAURA

La vedova?

CONTE

Per l'appunto.

ROSAURA

Quanto siete di cattivo gusto! Che ha di bello colei?

CONTE

Tutto; e poi piace a me, e tanto basta.

ROSAURA

Ella non è nobile.

ROSAURA

Per desgràcia.

COMTE

Jo no ho estic pas de vós.

ROSAURA

Si em coneguéssiu no diríeu això.

COMTE

Encara que fóssiu Venus, no hi hauria perill que us estimés.

ROSAURA

Per què?

COMTE

Perquè el meu cor ja està compromès.

ROSAURA

Amb qui, si es pot saber?

COMTE

Amb això us puc satisfer. La que adoro és la senyora Rosaura Balanzoni.

ROSAURA

La vídua?

COMTE

Justament.

ROSAURA

Quin mal gust que teniu! Què té de bonic aquella?

COMTE

Tot, i a més a mi m'agrada, i amb això ja n'hi ha prou.

ROSAURA

No és noble.

CONTE

É tanto savia e civile, che supplisce al difetto della nobiltà; ma ella nasce di casa nobile bolognese, e la famiglia de' Bisognosi è delle antiche di questa città.

ROSAURA

Rosaura credo sia impegnata con altri.

CONTE

Se lo credete voi, non lo credo io; e quando ciò fosse, saprei morire, ma non mancarle di fede.

ROSAURA

Siete troppo costante.

CONTE

Fo il mio dovere.

ROSAURA

Ma io che sospiro per voi non posso sperare pietà?

CONTE

Vi dissi che nulla potete sperare.

ROSAURA

Se mi darò a conoscere, forse sarete obbligato ad amarmi.

CONTE

Voi pensate male, e non vi consiglio a scoprirvi, per minorarvi il rossore della ripulsa.

ROSAURA

Dunque partirò.

CONTE

Andate pure.

ROSAURA

Vorrei almeno una memoria della vostra persona.

COMTE

La seva saviesa i la seva educació supleixen el defecte de la noblesa. Però ha nascut en una casa noble de Bolònia, i la família de' Bisognosi és de les antigues de Venècia.

ROSAURA

Crec que ja està compromesa amb algun altre.

COMTE

Si vós ho creieu, jo no. I si fos així, sabria morir però mai mancar-li de fidelitat.

ROSAURA

Sou massa persistent.

COMTE

Faig el meu deure.

ROSAURA

I jo que sospiro per vós, no puc esperar pietat?

COMTE

Us vaig dir que no podeu esperar res.

ROSAURA

Si em dono a conèixer, potser estareu obligat a estimar-me.

COMTE

Penseu malament, i no us aconsello de descobrir-vos, per rebaixar-vos a la humiliació del meu menyspreu.

ROSAURA

Doncs me n'aniré.

COMTE

I bé, marxeu.

ROSAURA

Almenys voldria un record de la vostra persona.

CONTE

Perché volete ricordarvi d'uno che non vi ama?

ROSAURA

Fatemi questo piacere, datemi qualche ricordo.

CONTE

Ho capito. (*Da sé.*) Se volete un mezzo ducato, ve lo posso dare.

ROSAURA

Non ho bisogno del vostro denaro.

CONTE

Dunque che pretendete?

ROSAURA

Questo fazzoletto mi serve. (*Gli leva il fazzoletto di mano e parte.*)

CONTE

Manco male. Me lo poteva dire alla prima, che faceva all'amore con il mio fazzoletto. Che razza di gente si trova in questo mondo! Così, a quest'ora, verso la sera, la Piazza è piena di queste bellezze incognite. Questa è delle più discrete, che si è contentata di un fazzoletto: vi sono quelle che tirano alla borsa. Io non saprei adattarmi a trattarle. La donna venale è una cosa troppo orrida agli occhi miei. (*Parte.*)

COMTE

Per què voleu recordar-vos d'un que no us estima?

ROSAURA

Feu-me aquest favor, doneu-me un record.

COMTE

(Ja ho entenc.) (*Per ell.*) Si voleu mig ducat, us el puc donar.

ROSAURA

No tinc necessitat dels vostres diners.

COMTE

Què preteneu?

ROSAURA

Aquest mocador m'és útil. (*Li treu el mocador de la mà i se'n va.*)

COMTE

Encara bo. M'ho podia dir abans que festejava amb el meu mocador. Quina classe de gent es troba en aquest món! De manera que, a aquesta hora, cap al tard, la Plaça és plena d'aquestes belleses incògnites. Aquesta és de les millors, perquè s'ha conformat amb un mocador. N'hi ha que voldrien la bossa. Jo no sabia com tractar-les. La dona venal és la cosa més esgarrifosa que es pot veure. (*Se'n va.*)

SCENA XX

*Camera di Rosaura accomodata per la conversazione,
con tavolini e sedie, e vari lumi.*

ELEONORA e MARIONETTE.

MARIONETTE

Che ne dite, eh? Il signor Pantalone come sfoggia a
cera? Tutto fa per voi.

ELEONORA

Eppure io, avendoci meglio pensato, non lo voglio
assolutamente.

MARIONETTE

Ditemi, come vi è piaciuto il francese?

ELEONORA

Ti dirò la verità. Il suo volto mi piace, il suo brio mi va a
genio, la sua disinvoltura mi rapisce, ma non mi fido
delle sue parole.

MARIONETTE

Perché?

ELEONORA

Perché fa troppo l'innamorato a prima vista, e dice cose
che non sono da credere.

MARIONETTE

Ma ai fatti credereste?

ELEONORA

Quel che è di fatto, non si può non credere.

MARIONETTE

Dunque, se vi desse la mano di sposo, non vi sarebbe
che dire.

ELEONORA

Ma non lo farà.

ESCENA XX

Cambra de Rosaura preparada per a la reunió, amb tauletes, cadires i diversos canelobres encesos.

ELIONOR i MARIONETTE.

MARIONETTE

Què en dieu, eh? Com presumeix el senyor Pantaló! Es desfà per vós.

ELIONOR

En canvi jo, pensant-ho millor no el vull per a res.

MARIONETTE

Digueu, què us ha semblat el francès?

ELIONOR

Et diré la veritat. La seva cara m'agrada, la seva sal em delecta, la seva desimboltura em captiva, però no em fio de les seves paraules.

MARIONETTE

Per què?

ELIONOR

Perquè fa massa l'enamorat a primera vista, i diu coses que no es poden creure.

MARIONETTE

Però en els fets hi creuríeu?

ELIONOR

El que és un fet no es pot ignorar.

MARIONETTE

Doncs si us donés la mà d'espòs, no hi tindríeu res en contra.

ELIONOR

Però no ho farà.

MARIONETTE

E se lo facesse, sareste contenta?

ELEONORA

Certo che sarei contenta; è un uomo assai ben fatto.

MARIONETTE

Che mi date di mancia , se vi fo avere questa fortuna?

ELEONORA

Senti, un buon regalo davvero.

MARIONETTE

Ma promettere e attendere non sono amici, è egli vero?

ELEONORA

Anzi attenderò più di quel che prometto.

MARIONETTE

Orsù, lasciate fare a me, ché spero sarete contenta.

ELEONORA

E mia sorella che dirà? So pure ch'ella ancora vi pretendeva.

MARIONETTE

Ella ne ha quattro da scegliere; ma per quello che io vedo, questo non è il suo più caro.

ELEONORA

Basta, mi fido di te.

MARIONETTE

Ed io son donna di parola. Ho fatti più matrimoni in questo mondo, che non ho capelli in testa. Ecco vostra sorella; per ora non le dite nulla.

ELEONORA

Mi lascio condurre dalla mia maestra.

MARIONETTE

I si ho fes, estaríeu contenta?

ELIONOR

És clar que estaria contenta, és un home força ben fet.

MARIONETTE

Què em doneu de propina si us porto aquesta sort?

ELIONOR

Escolta, un regal bo de veritat.

MARIONETTE

Però prometre i esperar no són gaire amics, oi?

ELIONOR

Al contrari, esperaré més del que prometo.

MARIONETTE

Au va, deixeu-me fer a mi, que quedareu contenta.

ELIONOR

I la meva germana què dirà? Sé que a ella també li interessava.

MARIONETTE

Ella en té quatre per escollir, però pel que veig, aquest no és el seu preferit.

ELIONOR

D'acord, em fio de tu.

MARIONETTE

Jo sóc dona de paraula. He fet tants matrimonis en aquest món com cabells tinc al cap. Mireu, la vostra germana; per ara no li digueu res.

ELIONOR

Em deixo portar per la meva mestra.

SCENA XXI

ROSAURA *e dette.*

ROSAURA

Sorella, siete sollecita a prender posto.

ELEONORA

Per l'appunto venivo ora da voi.

ROSAURA

Sentite se mi riesce, stasera voglio stabilire il mio nuovo accasamento; e voi che farete senza di me?

ELEONORA

Spero che non partirete di questa casa senza avere stabilito anche il mio.

ROSAURA

Volete il signor Pantalone?

ELEONORA

Il cielo me ne liberi.

ROSAURA

Dunque, che posso fare?

MARIONETTE

Diamine! Che in tanta gente non vi sia uno sposo per lei?

ROSAURA

Che! Si fa un matrimonio come una partita a tressette? Ecco gente.

ESCENA XXI

ROSAURA *i dites.*

ROSAURA

Germana, us convido a seure.

ELIONOR

Justament ara venia.

ROSAURA

Escolteu, si ho aconseguixo, aquest vespre vull establir el meu nou casament; i vós què fareu sense mi?

ELIONOR

Espero que no us en anireu d'aquesta casa sense haver establert el meu, també.

ROSAURA

Voleu el senyor Pantaló?

ELIONOR

Déu me'n guard!

ROSAURA

Doncs què puc fer?

MARIONETTE

Diantre! Amb tanta gent, és possible que no hi hagi un espòs per a ella?

ROSAURA

O et sembla que un matrimoni es fa com una partida de tresillo? Ara ve gent.

SCENA XXII

IL CONTE *e dette.*

CONTE

Eccomi, o signora, a ricever l'onore delle vostre grazie.

ROSAURA

Sono io l'onorata, se vi degnate di favorirmi.

MARIONETTE

(Il signor Conte geloso è venuto il primo.) (*Da sé.*)

ROSAURA

Sedete. (*Siede Rosaura appresso il Conte, ed Eleonora in altra parte.*)

CONTE

Obbedisco. Signora, vi ringrazio delle cortesi espressioni della vostra lettera.

ROSAURA

Assicuratevi che sono dettate dal cuore.

MARIONETTE

(Egli se l'ha tirata da vicino per non la perdere.) (*Da sé.*)

ESCENA XXII

EL COMTE *i dites.*

COMTE

Aquí em teniu, senyora, per rebre l'honor de les vostres gràcies.

ROSAURA

Sóc jo l'honorada, si us digneu a acompanyar-me.

MARIONETTE

(El senyor Comte gelós ha vingut primer.) (*Per ella.*)

ROSAURA

Seieu. (*Rosaura seu a la vora el Comte, i Elionor en una altra banda.*)

COMTE

Estic a la vostra disposició. Senyora, gràcies per l'amabilitat de la vostra carta.

ROSAURA

Podeu estar segur que m'ha sortit del cor.

MARIONETTE

(S'hi ha posat a la vora per no perdre-la.) (*Per ella.*)

SCENA XXIII

DON ALVARO *e detti.*

ALVARO

Riverisco donna Rosaura.

ROSAURA

Serva di don Alvaro. (*S'alza.*)

ALVARO

La buona notte a tutti.

ROSAURA

Favorite (*Accenna che sieda.*)

ALVARO

(Non vorrei che vi fosse la dama incognita.) (*Guarda qua e là, poi siede presso Rosaura.*)

MARIONETTE

(Anche questo sta bene.) (*Da sé.*)

ALVARO

Dove avete posto il mio albero?

ROSAURA

Nella mia camera.

ALVARO

Dovevate esporlo qui in sala, acciò fosse ammirato da tutta la conversazione.

MARIONETTE

Anzi lo metteremo sulla porta di strada, acciò sia meglio veduto.

ALVARO

(Francese impertinente.) (*Da sé.*)

ESCENA XXIII

DON ÁLVARO *i dits.*

ÁLVARO

Us presento els meus respectes, senyora Rosaura.

ROSAURA

Servidora de Don Álvaro. (*S'alça.*)

ÁLVARO

Bona nit a tothom.

ROSAURA

Seieu. (*Li indica la cadira.*)

ÁLVARO

(No voldria que hi hagués la dama incògnita.) (*Mira al voltant i després seu al costat de Rosaura.*)

MARIONETTE

(Aquest també s'hi ha posat bé.) (*Per ella.*)

ÁLVARO

On heu posat el meu arbre?

ROSAURA

A la meva cambra.

ÁLVARO

L'hauríeu d'haver exposat aquí a la sala, perquè tothom l'admirés.

MARIONETTE

No, el posarem a la porta del carrer, perquè es vegi millor.

ÁLVARO

(Francesa impertinent.) (*Per ell.*)

SCENA XXIV

MILORD *e detti.*

MILORD

Madama, mademoiselle. (A *Eleonora.*) Messieurs. (A *due cavalieri.*)

ROSAURA

Milord, umilissima. (S'alzano e tutti lo salutano.)
Compiacete d'accomodarvi. (A *Milord.*)

MILORD

Madama (Siede appresso il Conte.)

MARIONETTE

(Madama! Madama! Non sa dir altro che Madama.
Nella sua bocca stanno male anco le parole francesi).
(*Da sé.*)

ROSAURA

Milord s'è accomodato a favorirmi.

MILORD

Io sono il favorito.

MARIONETTE

(Oh, non ha detto poco.) (*Da sé.*)

ESCENA XXIV

MILORD *i dits.*

MILORD

Madame, mademoiselle. (A *Elionor.*) Messieurs. (*Als dos cavallers.*)

ROSAURA

Milord, humil servidora vostra. (*Tots s'aixequen i el saluden.*). Tingueu el gust d'aposenar-vos. (A *Milord.*)

MILORD

Madame. (*Seu a la vora el Comte.*)

MARIONETTE

(Madame! Madame! No sap dir res més que madame. A la seva boca també escauen malament les paraules franceses.) (*Per ella.*)

ROSAURA

Milord em complau amb la vostra companyia.

MILORD

Vós em complaeu a mi.

MARIONETTE

(Oh, ja és molt que ho digui.) (*Per ella.*)

SCENA XXV

MONSIEUR LE BLAU *e detti.*

MONSIEUR

Madama Rosaura, vostro umilissimo servitore. (*Le bacia la mano.*), Mademoiselle Eleonora, m'inchino alle vostre bellezze. (*Bacia la mano per forza anche ad essa, che la ritira.*) Amici, son vostro schiavo, Marionette buona sera. (*Tutti s'alzano e lo salutano.*)

MARIONETTE

(Questo almeno rallegra la conversazione.) (*Da sé.*)

ROSAURA

Monsieur, prendete posto.

MONSIEUR

Il posto è preso per quel ch'io vedo; ma non importa. Sederò vicino a questa bella ragazza. (*Siede fra Don Alvaro ed Eleonora.*) Madama Rosaura, io resto maravigliato.

ROSAURA

Di che?

MONSIEUR

Credevo di vedervi una gioja al petto, e non la vedo.

ROSAURA

Volete dire il ritratto?

MONSIEUR

Parlo di quello.

ROSAURA

Or ora ne sarete meglio informato.

MARIONETTE

(In quanto a questo, poi, la mia padrona fa poca giustizia al merito.) (*Da sé.*)

ESCENA XXV

MONSIEUR LE BLAU *i dits.*

MONSIEUR

Senyora Rosaura, vostre humil servidor. (*Li besa la mà.*) Senyoreta Elionor, m'inclino per la vostra bellesa. (*Li besa la mà, per força, a Elionor que la retira.*) Amics, estic a la vostra disposició. Marionette, bona tarda. (*Tots s'alcen i el saluden.*)

MARIONETTE

(Aquest almenys alegre la conversa) (*Per ella.*)

ROSAURA

Senyor, agafeu-vos un lloc.

MONSIEUR

El lloc ja està agafat, pel que veig; però no importa. Seuré al costat d'aquesta noia bonica. (*Seu entre Don Álvaro i Elionor.*) Senyora Rosaura, quedo parat.

ROSAURA

De què?

MONSIEUR

Em pensava que us veuria amb una joia al pit, i no la veig.

ROSAURA

Voleu dir el retrat?

MONSIEUR

Parlo d'això.

ROSAURA

Ara mateix ho entendreu tot.

MARIONETTE

(Respecte d'això, la meva mestressa valora poc el que és just.) (*Per ella.*)

ROSAURA

Signori miei, giacché vi siete degnati di favorirmi, ed io sono qui, sedendo in mezzo di tutti quattro, prima che si moltiplichi la conversazione, intendo di farvi un breve discorsetto. Io sono stata, benché senza merito, favorita ed ho da tutti riportato varie dimostrazioni di stima e di affetto. Don Alvaro coll'offerta del grand'albero della sua casa m'insuperbisce. Monsieur Le Blau col suo ritratto m'incanta. Milord con ricche gioie mi sorprende. Il Conte con espressioni di tenerezza, di rispetto e di amore mi obbliga e mi convince. Vorrei esser grata a tutti, ma dividermi non è possibile; onde converrà che ad un solo mi doni. La scelta ch'io farò non sarà capricciosa, né sconsigliata, ma figlia di buoni riflessi, giusta e doverosa. Milord non vuol prender moglie, ma tuttavia, se mai nel vedersi in confronto cogli altri, gli nascesse in mente qualche pretensione sopra di me, una dama inglese m'impone dirgli che si ricordi che a madama Rosaura nulla ha promesso, che con essa è in libertà, ma che all'incontro, innamorato dai begl' inchini della sua paesana, a quella ha promesso amore e fedeltà; e perché al mio discorso prestate fede, vi manda questo astuccio, e vi dice che chi ve lo rende, è quella stessa che lo ha ricevuto. (*Rende l'astuccio a Milord.*). Monsieur le Blau con generose espressioni, con amorse tenerezze e dolci sospiri, mi lusingava dell'amor suo; ed egli potea sperar la mia mano, ma una certa francese incognita mi ha data la commissione di ricordargli, che siccome ha ceduto Rosaura al suo rivale, così non la può più pretendere e quest'acqua *sans-pareille* gli farà risovvenire il suo impegno, e gli dirà che l'incognita è quella che lo rimprovera. (*Gli dà la bottiglietta di sans-pareille.*). Don Alvaro parimente si era guadagnata la mia stima e forse ancora la mia predilezione, ed abbagliata dagli splendori della sua nobiltà, quasi quasi mi ero dichiarata per lui; ma gli sovvenga che la dama spagnuola non conosciuta, mettendogli in orrore le nozze di una mercantessa, gli ha comandato d'abbandonarla e di amar lei, benché incognita e senza speranza; e per segno della sua rassegnazione e del suo pentimento, ecco la tabacchiera della vedova da lui disprezzata. (*Gli rende la tabacchiera.*). Al Conte poi, che con tanta inciviltà tratta le maschere e con tanta sprezza le donne civili, e nega un leggiero favore ad

ROSAURA

Senyors meus, ja que us heu dignat de venir i sóc aquí, seient enmig de tots quatre, abans que creixi la conversa, vull fer-vos un petit discurs. Jo he estat, encara que sense mèrit, afavorida. I tinc de tots, proves de valor i d'afecte. Don Álvaro amb l'ofrena del gran arbre de casa seva m'ensuperbeix. Monsieur le Blau amb el seu retrat m'encanta. Milord em sorprèn amb joies valuoses. El Comte amb paraules de tendresa, de respecte i d'amor em compromet i em convenç. Voldria ser grata a tots, però partir-me no és possible; així doncs convindrà que em doni a un de sol. L'opció que prendré no serà per caprici, ni mancada de consell, sinó ben pensada, justa i respectuosa. Milord no vol prendre muller, però tot i així, si mai, pel fet de veure's en competició amb els altres, li passés pel cap alguna pretensió per mi, una dama anglesa m'ha pregat de dir-li que es recordi que a la senyora Rosaura ell no ha promès res, que respecte d'ella és lliure, i que en trobar la seva paisana i enamorar-se de les seves maneres, li ha promès amor i fidelitat. I per la credibilitat del que us estic dient, us envia aquest estoig, i us diu que qui us el torna, és la mateixa que ho ha rebut. (*Torna l'estoig a Milord.*) Monsieur le Blau amb paraules generoses, amb tendresa amorosa i dolços sospirs, m'afalagava i podia esperar la meva mà, però una certa francesa incògnita m'ha donat l'encàrrec de fer-li present que com que ha cedit Rosaura al seu rival, ja no la pot pretendre, i aquesta aigua sans pareille el farà recordar del seu compromís, i li dirà que la incògnita és la que el reprotxa. (*Li dona l'ampolleta de sans pareille.*) Don Álvaro també s'havia guanyat la meva estima i potser fins i tot la meva predilecció, i enlluernada per l'esplendor de la seva noblesa, quasi em declaro per ell, però li faig memòria de que la dama espanyola desconeguda, horroritzant-lo de les noces amb una mercadera, li ha manat d'abandonar-la i d'estimar-la a ella, encara que fos incògnita i sense esperança, i per mostra de la seva resignació i del seu penediment, aquí té la tabaquera de la vídua que ell menysprea. (*Li torna la tabaquera.*) Al Comte, que tant incivilitat tracta les dones disfressades i tant asprament les dones civils, i que nega un petit favor a una que sospira per ell, sabent-li greu, fins i tot, perdre un vil mocador de seda; li faig saber que aquella dona disfressada que li ha robat, en

una che sospira per lui rincrescendogli sino la perdita sì vile d'un fazzoletto di seta, fo a sapere che quella maschera che gliel'ha involato, alla presenza dei suoi rivali gli dà la mano e lo dichiara suo sposo. (*Porge la mano al Conte, il quale con tenerezza d'affetto l'accoglie.*)

CONTE

Oh me beato! Oh momento felice! Oh mano che mi consola!

MILORD

Viva il Conte, vi sarò buon amico.

MARIONETTE

L'ho detto che avrebbe fatto come la mosca d'oro. (*Da sé.*)

ALVARO

Non credevo che le donne italiane fossero così maliziose, (*s'alza*) né che arrivassero con una finzione a profanare il carattere delle Spagnuole. Questo delitto vi rende orribile agli occhi miei; parto per non più rimirarvi; e, per castigo del vostro avanzato ardimento, vi privo dell'onore della mia protezione. (*Parte.*)

MONSIEUR

Madama Rosaura, la perdita della vostra persona mi costerebbe qualche sospiro, se vi maritaste nell'Indie, ma siccome vi siete maritata al nostro Conte, e resterete con lui in Italia, la facilità di vedervi mi scema il dolore d'essere escluso dalle vostre nozze. Vi sarò il medesimo onesto amante, e se il Conte non vorrà essere nemico della gran moda, avrò l'onore di essere il vostro servente.

CONTE

No, Monsieur vi ringrazio. La signora Rosaura non ha bisogno di voi.

MONSIEUR

Fate un viaggio a Parigi e vi sanerete di questa malinconia.

presència dels seus rivals li dona la mà i el declara el seu espòs. (*Ofereix la mà al Comte, el qual l'acull amb tendresa i afecte.*)

COMTE

Oh, benaurat de mi! Quin moment més feliç! La seva mà em consola!

MILORD

Visca el Comte, us seré un bon amic.

MARIONETTE

Ho he dit que s'hauria fet valer. (*Per ella.*)

ÁLVARO

No hauria dit mai que les dones italianes fossin tan malicioses, (*s'alça*) ni que arribessin a fingir d'aquesta manera per profanar el caràcter de les espanyoles. Aquest delicte us fa horrible als meus ulls, me'n vaig per no mirar-vos més i per càstig del vostre atreviment, us privo de l'honor de la meva protecció. (*Se'n va.*)

MONSIEUR

Senyora Rosaura, la pèrdua de la vostra persona em costaria algun sospir, si us caséssiu a l'Índia, Però com que us heu casat amb el nostre Comte, i us quedareu amb ell a Itàlia, la facilitat de veure-us em fa minvar el dolor de ser exclòs de les vostres noces. Seré el mateix amant honest, i si el Comte no voldrà ser enemic de la gran moda, tindrè l'honor de ser el vostre servent.

COMTE

No, monsieur, gràcies. La senyora Rosaura no us necessita.

MONSIEUR

Feu un viatge a París, i us passaran aquestes manies.

MARIONETTE

Monsieur Le Blau, mi dispiace di vedervi fare una cattiva figura, e per il zelo della mia nazione e del vostro merito, bramo di far qualche cosa per voi. La signora Rosaura , è già impegnata; se voi non voleste digiunare, quand'altri cenano, vi sarebbe la bella occasione.

MONSIEUR

Sì, cara Marionette, fammi questo piacere: maritami tu alla francese. Così senza pensarvi.

MARIONETTE

Ecco la vostra sposa.

MONSIEUR

Mademoiselle? Volesse il cielo! Ma ella non mi crede e non ha amore per me.

MARIONETTE

La conoscete poco. Anzi arde per voi.

MONSIEUR

Ditelo, mio tesoro, è vero quanto Marionette mi dice?

ELEONORA

É verissimo.

MONSIEUR

Volete esser mia sposa?

ELEONORA

Se vi degnate...

MONSIEUR

Viva Amore, viva Imeneo. Signora cognata , io sono doppiamente contento. Conte, ora non sarete di me geloso.

CONTE

Ciò non ostante mi farete piacere a prendervi un alloggio separato dal mio.

MARIONETTE

Povera signora Rosaura, quanto vi conpiango!

MARIONETTE

Monsieur le Blau, em sap greu de veure-us fer un mal paper. Pel zel de la meva nació i del vostre mèrit, desitjo fer alguna cosa per vós. La senyora Rosaura ja està compromesa, i si vós no voleu dejunar quan d'altres sopen, ara tindríeu una bona ocasió.

MONSIEUR

Si, estimada Marionette, fes-me aquest favor, casa'm tu a la francesa. Sense pensar-hi més.

MARIONETTE

Aquí teniu la vostra esposa.

MONSIEUR

Mademoiselle? Déu ho volgués! Però ella no em creu i no té amor per mi.

MARIONETTE

La coneixeu poc. Més ben dit, està anhelosa de vós.

MONSIEUR

Digueu, tresor, és veritat el que em diu Marionette?

ELIONOR

És ben veritat.

MONSIEUR

Voleu ser la meva esposa?

ELIONOR

Si us digneu.

MONSIEUR

Visca l'amor, visca Himeneu. Senyora cunyada, sóc doblement feliç. Comte, ara ja no tindreu gelosia de mi.

COMTE

Tot i així em fareu favor si preneu un estatge separat del meu.

MARIONETTE

Pobra senyora Rosaura, com us planyo!

ROSAURA

Pazza! Tu non conosci la mia felicità.

ROSAURA

Boja! tu no coneixes la meva felicitat.

SCENA ULTIMA

PANTALONE, *il* DOTTORE *e detti.*

PANTALONE

Come va la conversazion, patroni?

DOTTORE

Che mai avete fatto a Don Alvaro, che va dicendo imprecazioni contro tutte le donne d'Italia?

MONSIEUR

Signor Pantalone, signor Dottore, mio amatissimo suocero, mio venerabile cognato, lasciate che con un tenero abbraccio vi partecipi aver io avuta la fede di sposa da questa bella ragazza.

PANTALONE

Come? Che novità xe questa?

DOTTORE

Senza dirlo a me che son suo padre?

ROSAURA

Avevasi destinato di farlo prima di concludere le loro nozze. Ecco in una conversazione stabiliti due matrimoni, il mio col conte di Bosco Nero e quello di mia sorella con monsieur le Blau: avete voi niente in contrario?

DOTTORE

Ho sempre lasciato a fare voi; se lo credete ben fatto, io non mi oppongo.

PANTALONE

(Bisogna parer bon, e far de necessità virtù.) (*Da sé.*) Mi ho desiderà le nozze de siora Eleonora, ma colla speranza che la lo fasse de cuor. Co no la aveva per mi inclinazion, no gh'ho perso gnente a lassar una putta che me poteva far morir desperà.

MONSIEUR

Evviva il signor Pantalone!

ESCENA ÚLTIMA

PANTALONE, *el* DOCTOR *i dits*.

PANTALONE

Com va la reunió, senyors?

DOCTOR

Què li heu fet a Don Álvaro que va dient blasfèmies contra totes les dones d'Itàlia?

MONSIEUR

Senyor Pantaló, senyor Doctor, estimadíssim sogre, venerable cunyat, permeteu que amb una tendra abraçada us faci partícips del meu casament amb aquesta bella damisel·la.

PANTALÓ

Com! Quina novetat és aquesta?

DOCTOR

Sense dir-m'ho a mi que sóc el seu pare?

ROSAURA

Havíem decidit de fer-ho abans d'acordar les seves noces. En aquesta reunió hem establert dos matrimonis, el meu amb el Comte de Bosco Nero i el de la meva germana amb monsieur le Blau. Hi teniu res en contra?

DOCTOR

Sempre us he deixat fer, si ho creieu ben fet no m'hi oposo.

PANTALÓ

(Haig de fer un bon posat, i transformar la meva necessitat en virtut.) (*Per ell.*) Jo desitjava casar-me amb la senyora Elionor, però amb l'esperança que ho fes de bon cor. Si per a mi no sentia cap atracció, no he perdut res deixant una noia que em podia fer morir desesperat.

MONSIEUR

Visca el senyor Pantaló.

MILORD

Egli pensa con ragione veramente inglese.

ROSAURA

Ecco dunque condotto felicemente a fine ogni mio disegno. Ecco assicurato lo stato di una vedova e di una fanciulla, stati egualmente pericolosi. Confesso di aver operato nelle mie direzioni da scaltra ma siccome la mia scaltrezza non è mai stata abbandonata dalle massime d'onore e dalle leggi della civil società, così spero che sarò, se non applaudita, compatita almeno, e forse forse invidiata.

Fine della Commedia

MILORD

Veritablement, raona com un anglès.

ROSAURA

Així doncs, hem portat a terme feliçment tots els meus desitjos. Aquí tenim assegurat l'estat d'una vídua i d'una donzella, estats igualment perillosos. Confesso d'haver actuat sagaçment però com que la meva sagacitat no ha estat mai lluny de l'honor i de les lleis d'una societat educada, espero que si no m'aplaudiu, almenys em compadiu, o potser fins i tot m'envegeu.

Fi de la Comèdia

PROLOGO APOLOGETICO ALLA COMMEDIA
INTITOLATA

LA VEDOVA SCALTRA

Contro le Critiche contenute nella Commedia intitolata

LA SCUOLA DELLE VEDOVE

PERSONAGGI

PRUDENZIO *Riformator de' Teatri.*

POLISSENO *Poeta.*

PRUDENZIO

Signor Polisseno, ho inteso dire che vogliate nuovamente espor sulle scene la vostra *Vedova Scaltra*; ella è piena di difetti e d'improprietà, onde, prima di riprodurla, convien correggerla, se fia possibile.

POLISSENO

Come, Signor Prudenziò! Ci avete pensato un anno, ed ora uscite con questa bellissima novità? Dovrò io avere de' scrupoli a riprodurre la mia *Vedova Scaltra*, dopo esser ella stata rappresentata l'anno passato ventidue sere in Venezia, dopo esser ella stata sentita con tutto applauso e replicatamente a Modona, a Bologna, a Parma, a Verona; dopo esser ella stata portata in trionfo e recitata da quei medesimi che in oggi si fanno lecito di pronunciarle contro critiche e ingiurie; dopo tutto questo dovrò correggerla, dovrò pentirmi d'averla fatta? Non è facile indurmi a ciò, se voi non me ne date una vera e concludente ragione.

PRUDENZIO

La ragione vi sarà nota, senza che io mi affatichi a ripeterla. Avete veduta la *Scuola delle Vedove*?

PRÒLEG APOLOGÈTIC A LA COMÈDIA
INTITULADA

LA VÍDUA SAGAÇ

*Contra les crítiques contingudes en la comèdia
intitulada*

L'ESCOLA DE LES VÍDUES

PERSONATGES⁶

PRUDENZIO *Reformador dels teatres.*

POLISSENO *Poeta.*

PRUDENZIO

Senyor Polisseno, he sentit a dir que altra vegada voleu posar en escena la vostra *Vídua sagaç*; és plena de defectes i d'impropietats, per la qual cosa, abans de tornar-la a representar, convindria corregir-la, si això fos possible.

POLISSENO

I ara, Senyor Prudenzio! Hi heu pensat tot un any, i em sortiu ara amb aquesta gran novetat? Jo hauria de tenir escrúpols de reproduir la meua *Vídua sagaç*, després que fou representada l'any passat vint-i-dues nits a Venècia, després que fou escoltada amb tants aplaudiments i repetidament a Mòdena, a Bolonya, a Parma, a Verona; després que va triomfar i que la van representar els mateixos que ara es creuen amb el dret de pronunciar en contra seva crítiques i injúries; després de tot això l'hauré de corregir, m'hauré de penedir d'haver-la fet? No és fàcil induir-me a això, si no em doneu una raó veritable i convincent.

PRUDENZIO

La raó la sabreu, sense que jo m'escarrassi a repetir-vos-la. L'heu vista, l'*Escola de les Vídues*?

---

⁶ *Prudenzio*, representa a Girolamo Medebach, director del teatre Sant' Angelo, i *Polisseno Fegejo* era el nom de *Goldoni* en la colònia de l'Arcàdia a *Pisa*. GOLDONI (1936, 1218).

POLISSENO

Signor sì; l'ho veduta.

PRUDENZIO

Che ve ne pare? è una bella Commedia ?

POLISSENO

Bellissima, quando il popolo l'applaudisce.

PRUDENZIO

Ma che dite della critica che si fa alla vostra *Vedova Scaltra*?

POLISSENO

Io dico che l'autore di quella si è diportato in guisa, come se fosse venuto a saziarsi alla mia tavola e poi avesse detto male delle mie vivande. *Facile inventis addere*. Ma inventare, creare: *Hoc opus, hic labor*.

PRUDENZIO

Tutto questo è vero, e se saprà inventare, lo vedremo. Intanto egli vi ha toccato sul vivo.

POLISSENO

Almeno ha preteso di farlo, non ostanti le belle dichiarazioni fatte precorrere colla stampa del suo Argomento, in cui si protestava non voler prender di mira alcuna commedia di *fresco prodotta*; ma non è meraviglia, s'egli ha mancato in ciò di parola, mentre ha proposto la sua Vedova di un carattere, e poi è comparsa su la scena d'un altro.

PRUDENZIO

Lasciamo ciò da una parte, che adesso non è tempo di parlarne.

POLISSENO

Sì, sì, lo faremo quando averà stampata la sua bella Commedia.

POLISSENO

Sí senyor; l'he vista.

PRUDENZIO

Què us sembla? És una bona Comèdia?

POLISSENO

Boníssima, quan el poble l'aplaudeix.

PRUDENZIO

Però què me'n dieu, de la crítica que es fa de la vostra *Vídua sagaç*?

POLISSENO

Jo dic que l'autor d'aquella obra s'ha divertit tant com ha volgut, com si hagués vingut a sadollar-se a la meua taula i després hagués parlat malament de les meves viandes. *Facile inventis addere*. Però inventar, crear: *Hoc opus, hic labor*.

PRUDENZIO

Tot això és cert, i si sap inventar, ja es veurà. De moment ell us ha tocat el viu.

POLISSENO

Si més no és el que pretenia, no obstant les boniques declaracions que es van avançar amb la publicació del seu Argument, en què declarava no voler tenir-se-les amb cap comèdia *nova de trinca*; però no és gens estrany, si en això ha faltat a la seva paraula, mentre ha atorgat a la seva *Vídua* un caràcter, i després ha aparegut en l'escena d'un altre.

PRUDENZIO

Deixem això de banda, que ara no és el moment de parlar-ne.

POLISSENO

Sí, sí, ho farem quan tingui publicada la seva magnífica Comèdia⁷.

---

⁷ *Chiari* no la va publicar mai.

PRUDENZIO

Venite qua, difendetevi, se potete. Un Inglese, un Francese ed uno Spagnuolo parlano perfettamente italiano: ecco il primo *Sproposito*.

POLISSENO

Sproposito sarebbe stato il farli parlare diversamente. Prima di tutto non è difficile che gli Oltramontani parlino perfettamente italiano, ed io, che in Livorno, in Genova ed in Venezia ho lungamente e familiarmente con tali nazioni trattato e conversato, vi assicuro che ve ne sono di quelli, che sembrano nati in Italia. Io nella mia Commedia non propongo tre Forastieri venuti di fresco da' loro Paesi ed arrivati con una *Nave* sino alla riva della Locanda, coll'autorità di far fare il vento a modo loro, per arrivare appunto in quel giorno, in cui erano dall'amico aspettati.

PRUDENZIO

Questa è critica della critica. Signori Poeti, se farete così, la finirete male.

POLISSENO

Credetemi che, se volessi, anch'io saprei rendere pan per focaccia. Ma torniamo al nostro proposito. Se avessi io voluto che i miei tre Oltramontani parlassero la loro lingua e balbettassero malamente la nostra, non mi sarebbe stato difficile; poiché, quand'io non fossi stato pratico dell'inglese, come lo sono della francese, avrei trovato un amico che in inglese mi avrebbe l'italiano tradotto. Ma io non l'ho fatto, e non lo dovevo fare, per varie ragioni. Prima d'ogn'altra, perché sarebbe necessario trovar tre Personaggi, che sapessero così bene affettar la lingua oltramontana, mista coll'italiana, come sapeva egregiamente fare quel Comico italiano che chiamar si faceva *MONSIEUR della Petite*. Un uomo che parli coi denti stretti, e poi dica tutte parole italiane, con frasi meramente italiane, non può dirsi che parli inglese. Né basta, per dar ad intendere che parli inglese, un pazzo d'un barcaruolo che finge di non capirlo, per cavar la risata alle spalle del Personaggio più serio, messo in ridicolo. Un Comico che malamente pronuncia dieci o dodici parole francesi, e affetta con sgarbo e mala grazia il carattere di quella nazione, non può dirsi che sostenga il

PRUDENZIO

Veniu aquí, defenseu-vos, si podeu. Un anglès, un francès i un espanyol parlen perfectament l'italià: heus aquí el primer *Despropòsit*.

POLISSENO

Despropòsit hauria estat el fer-los parlar d'altra manera. Primer de tot que no és difícil que els Ultramuntans parlin perfectament l'italià, i jo, que a Livorno, a Gènova i a Venècia he tractat i conversat llargament i familiarment amb tals nacions, us asseguro que n'hi ha que semblen nascuts a Itàlia. Jo a la meva Comèdia no proposo tres Forasters nouvinguts de llurs Països i arribats amb un Vaixell fins a la riba de la Fonda, amb l'autoritat de fer aixecar el vent, per arribar justament aquell dia, en què l'amic els esperava.

PRUDENZIO

Això és crítica de la crítica. Senyors Poetes, si feu així, acabareu malament.

POLISSENO

Creieu-me que, si volgués, jo també sabria tornar la pilota. Però anem al nostre propòsit. Si jo hagués volgut que els meus tres Transalpins parlessin amb la seva llengua i xampurregessin de mala manera la nostra, no m'hauria estat difícil; atès que, allà on no tingués prou domini de l'anglès, com el tinc del francès, hauria trobat un amic que a l'anglès m'hauria traduït l'italià. Però no ho vaig fer pas, i no ho havia de fer, per vàries raons. Abans que qualsevol altra, perquè hauria calgut trobar tres Personatges, que sabessin destrossar tan bé la llengua ultramuntana, barrejada amb la italiana, com sabia fer de manera excel·lent aquell Còmic italià que es feia dir *Mons. della Petite*. Un home que parli amb les dents serrades, i que no digui sinó paraules italianes, amb frases merament italianes, no es pot dir que parli anglès. Ni n'hi ha prou, per donar a entendre que parla anglès, un barquer boig que fingeix de no entendre'l, per arrencar les rialles a espatlles del Personatge més seriós, posat en ridícul. Un Còmic que pronuncia malament deu o dotze paraules franceses, i simula amb feixuguesa i poca gràcia el caràcter d'aquella nació, no es pot dir que

Francese, ma più tosto, come disse improvvisamente e con spirito il celebre *Truffaldino*, rassembra un venditore di *candele di Cattaro*. Se tutti parlassero come parla lo Spagnuolo nella *Scuola delle Vedove*, la cosa andrebbe bene; mentre avendo questo buon Personaggio la lingua spagnuola in pratica, la sa parlare e la sa, a tempo e a luogo, rendere intelligibile coll'innesto di qualche parola italiana; ma questo è merito dell'attore, non del Poeta. Pure questo medesimo attore ha recitata la stessa parte dello Spagnuolo nella mia *Vedova Scaltra*, ed io l'ho anzi pregato astenersi dalle parole spagnuole, per non fare una dissonanza cogli altri. Eh Signor Prudenziò, *la lingua non fa la Commedia*, ma il carattere. Li Francesi rappresentano tutte le commedie in francese. A Parigi sul Teatro Francese i Personaggi, di qualunque nazione siano, tutti si fanno parlar francese. Parlano francese il Pantalone, l'Arlichino, il Dottore, sendo persuasi i Francesi da questa stessa ragione, *che la lingua non fa la Commedia*. Il *Francese in Londra*, dato per esemplare dall'autor della critica, fa parlare egualmente i Francesi e gl'Inglesi tutti in francese, e tradotta questa Commedia in italiano, e rappresentata dagli Accademici Fiorentini, i Francesi e gl'Inglesi tutti parlano italiano, e gli uditori si figurano di sentirli parlare nelle loro materne lingue, come figurasi nella mia Commedia che tutti parlino nel proprio loro linguaggio, in italiano tradotto; e ciò per la più comoda intelligenza di chi l'ascolta, per non far scomparire il personaggio con parole stroppiate, e per non mettere soverchiamente in ridicolo le nazioni. Ciascuno si lusinga di parlar bene; niuno ha piacere di sentirsi burlare, siccome non v'è nissun Inglese, che abbia piacere sentirsi da un barcarolo chiamar col nome di *Panimbruo*. Questa parola vuol dir *Eretico*: sulla scena non si parla così. Evvi, oltre ciò, una ragione per la mia Commedia, che non s'adatta alla *Scuola delle Vedove*. Io introduco un Cameriere inglese ed una Cameriera francese, la quale non sostiene il carattere per *tenere le mani in fianco come i manichi di pignatta*, ma con sentimenti propri di quella nazione. Se avessi io introdotte le lingue straniere, l'Inglese doveva parlar col suo cameriere in una maniera che chi non sa quella lingua non l'averebbe capito; così incontrandosi con la donna, il Francese avrebbe dovuto servirsi del suo

representi un francès, sinó que més aviat, com va dir d'improvís i amb gràcia el cèlebre *Truffaldino*, sembla un venedor d'*espelmes de Cattar*. Si tots parlessin com parla l'espanyol a l'*Escola de les Vídues*, la cosa aniria bé; tenint aquest bon Personatge la llengua espanyola per la mà, la sap parlar, al temps i al lloc adequats, i la sap fer intel·ligible inserint alguna paraula italiana; però això és mèrit de l'actor, no pas del Poeta. En canvi aquest mateix actor ha interpretat el mateix paper de l'espanyol en la meua *Vídua sagaç*, i li he demanat d'abstenir-se de les paraules espanyoles, per no fer una dissonància amb els altres. Ei Senyor Prudenzio, *la llengua no fa la Comèdia* sinó el caràcter. Els francesos representen totes les comèdies en francès. A París al Teatre Francès els Personatges, de qualsevol nació que siguin, han de parlar tots en francès. Parlen francès el Pantaló, l'Arlequí, el Doctor, essent persuadits els francesos d'aquesta mateixa raó, que *la llengua no fa la Comèdia*. El *Francès a Londres*⁸, considerada exemplar per l'autor de la crítica, fa parlar tant als francesos com als anglesos en francès, i aquesta comèdia traduïda a l'italià, i representada pels Acadèmics Florentins, francesos i anglesos parlen tots italià i els oients s'imaginen de sentir-los parlar en llurs llengües maternes, tal com s'imagina en la meua Comèdia que tots parlen en llur propi idioma, traduït a l'italià; i això per a la més còmoda intel·ligència dels qui escolten, per no fer desaparèixer el personatge amb paraules trabucades, i per no posar exageradament en ridícul les nacions. Cadascú està content de parlar bé; A cap li agrada sentir-se burlat, com tampoc no hi ha cap anglès que li agradi de sentir-se dir *Panimbruo* per un barquer. Aquesta paraula vol dir *Herètic*: a escena no es parla així. Hi ha, a més d'això, una raó per a la meua Comèdia, que no s'adapta a l'*Escola de les Vídues*. Jo introdueixo un Cambrer anglès i una Cambrera francesa, la qual no sosté el caràcter per *tenir les mans als malucs com els mànecs d'una olla* sinó amb sentiments propis d'aquella nació. Si jo hagués introduït les llengües estrangeres, l'anglès hagués hagut de parlar amb el seu cambrer d'una manera que qui no sap aquella llengua no l'hauria entès; així, trobant-se amb la dona, el francès

---

⁸De De Boissy.

linguaggio, da tutti non perfettamente capito. Ma il bravo Critico ha conosciuto lo scoglio e lo ha bravamente schivato; anzi, per non mettere in impegno né l'Inglese, né gli altri due nazionali, di parlar nelle loro lingue, li ha fatti venir di Livorno in una nave, senza un servitore. Tre cavalieri senza un servitore? Ma saranno gente di basso rango e di poche monete, mentre persone nobili e ricche non fanno il viaggio di Livorno a Venezia per mare, in cui vi vogliono ordinariamente due mesi e talvolta più, dovendo far la nave il giro di quasi tutto lo stivale d'Italia, in tempo che in cinque o sei giorni si vien per terra da Livorno a Venezia. Il Critico ha poco viaggiato; il Critico non ha osservato la Carta Geografica.

PRUDENZIO

Questa vostre ragioni mi persuadono, e spero persuaderanno quelli che sono di savio discernimento. Ma un'altra critica vi è più forte, dalla quale non so come vi riuscirà difendervi. Voi fate fare una mascherata alla vostra Vedova, la fate vestire tre volte da oltramontana, e pretendete che sia presa per patriota dai Forastieri, tuttoché ella parli italiano. Pare a voi che l'abito basti a farla credere una straniera?

POLISSENO

Lo so ancor io che *l'abito non fa il monaco*, ma l'osservanza e i buoni costumi. Facilmente però mi difendo da questa critica. Voi dite che la mia *Vedova* parla italiano, ed io vi dico di no. Ella parla inglese, francese e spagnuolo, tradotto in italiano, come s'intende parlino i tre nazionali, e le ragioni che ho dette di loro, fanno per la *Vedova* istessamente. Che piacere averebbe il popolo sentir quella dama parlare e non intendere cosa dica? Quel che la fa distinguere in quelle tre diverse figure, per una donna che parla dei linguaggi tradotti, è la frase di cui distintamente si serve in un personaggio più che nell'altro; così il popolo intende cosa ella dice, capisce il fine per cui prende l'abito e l'aria delle nazioni, e gode nel vederla si ben condurre la sua scaltrezza, e giubila nel fine ottenuto da' suoi onesti raggiri. Ella è una donna scaltra, ma onesta, che non insegna adescar gli uomini alle fanciulle semplici. Ella non è una pazza, che si mascheri senza ragione, voglia

s'hauria hagut de servir del seu idioma, que no tots entenen totalment. Però el gran Crític ha reconegut l'escull i l'ha esquivat perfectament; més aviat, per no comprometre ni l'anglès, ni els altres dos nacionals, de parlar amb llurs llengües, els ha fet venir de Livorno en un vaixell, sense cap servent. Tres cavallers sense servent? Doncs deuen ser gent de baix rang i de poques monedes, quan persones nobles i riques no fan el viatge de Livorno a Venècia per mar, perquè calen normalment dos mesos i tal vegada més, havent de fer el vaixell la volta de quasi tota la bota d'Itàlia, mentre que en cinc o sis dies s'arriba per terra de Livorno a Venècia. El Crític ha viatjat poc; el Crític no ha observat el Mapa.

PRUDENZIO

Aquestes raons vostres em persuadeixen, i espero que persuadiran aquells que són de savi discerniment. Però hi ha una altra crítica més forta, de la qual no sé com aconseguireu de defensar-vos. Feu fer una mascarada a la vostra Vídua, la feu vestir tres cops d'ultramuntana, i preteneu que els Forasters la prenguin per patriota, malgrat que parli italià. Us sembla que amb el vestit n'hi hagi prou per fer-la passar per estrangera?

POLISSENO

També ho sé jo que *l'hàbit no fa al monjo*, sinó l'observança i els bons costums. Fàcilment, però, em defenso d'aquesta crítica. Dieu que la meua Vídua parla l'italià, i jo us dic que no. Ella parla anglès, francès i espanyol, traduït a l'italià, com es pretén que parlin els tres nadius, i les raons que he dit per a ells, valen també per a la Vídua. Quin gaudi hi trobaria el poble, de sentir parlar aquella dona i no entendre què diu? Allò que permet distingir-la en aquelles tres figures diferents, per a una dona que parla llengües traduïdes, és la frase de què se serveix distintament en un personatge més que en l'altre; així el poble entén què diu ella, comprèn la finalitat per la qual adopta el vestit i l'aire de les diferents nacions, i gaudeix veient-la portar tan bé la seva sagacitat, i frueix quan obté els seus propòsits amb els seus honestos enganys. Es una dona sagaç, però honesta, que no ensenya els homes a seduir les donzelles senzilles. No és una boja, que es disfressi sense motiu, que es vulgui acostar als forasters en un

abboccarsi coi forastieri su un Caffè, colla sicurezza di non ottener cosa in favore de' suoi disegni, come appunto la *Vedova della Scuola*, la quale si traveste unicamente per farsi vedere al popolo briosa e gaia, senza che i suoi vestimenti contribuischino all'intreccio della Commedia, mostrando ella di farlo per i consigli di una serva pettegola e di una scimunita cognata.

PRUDENZIO

Non eschiamo dal seminato, per carità. Voi dite bene: Se gli uomini parlano i linguaggi tradotti, ciò si deve intendere ancor della donna. Ma la voce, come la salverete? Come potete dar ad intendere, che i quattro rivali non la conoschino alla voce?

POLISSENO

La maschera altera alquanto la voce.

PRUDENZIO

Non avete sentito esclamare a questo passo *spropositi*, *spropositi*?

POLISSENO

Non me ne ricordo bene: chi l'ha eletto ?

PRUDENZIO

Angelica.

POLISSENO

Angelica Ella detto, e poi va ella stessa al Caffè, parla con tutti quattro, e non è conosciuta alla voce? Né meno il *Marchese Ottavio* la conosce, che è il suo Cavaliere servente? Non la conosce forse, perché parla veneziano? Se ne' personaggi stampati non si legge espressamente, non si presume che la nuora di Pantalone sia forastiera, onde sarà quello il suo parlar naturale, ma si fa dal Poeta nella Commedia parlar toscano, come anco la figlia semplice di Pantalone, unicamente per osservar il costume, e per quella stessa ragione per cui parlano italiano li tre stranieri nella *Vedova Scaltra*. Il fatto si è che niuno di loro l'ha conosciuta, onde è vero che la maschera puol alterare la voce, e ch'io non ho detto *spropositi*, e che la critica non fa a proposito.

Cafè amb la seguretat de no obtenir res segons els seus plans traçats, com precisament la *Vídua de l'Escola*, la qual es disfressa únicament per mostrar-se al poble airosa i gaia, sense que la seva vestimenta contribueixi a la trama de la Comèdia, i que només ho fa pels consells d'una serva xafardera i d'una cunyada estòlida.

PRUDENZIO

No fugim d'estudi, si us plau. Teniu raó: Si els homes parlen els idiomes traduïts, també ha de ser així per a la dona. Però la veu, com la salvareu? Com ho podreu fer entendre, que els quatre rivals no li reconeixin la veu?

POLISSENO

La màscara altera bastant la veu.

PRUDENZIO

No heu sentit exclamar en aquest fragment *despropòsits, despropòsits?*

POLISSENO

No me'n recordo bé: qui ho ha dit?

PRUDENZIO

Angelica

POLISSENO

Ho ha dit *Angelica*, i després ella mateixa va al Cafè, parla amb tots quatre, i no li reconeixen la veu? Ni tan sols el *Marquès Ottavio* la coneix, que és el seu Cavaller fidel? No la reconeix, potser, perquè parla venecià? Si en els personatges impresos no es llegeix expressament, no se suposa que la jove de Pantaló sigui forastera, i doncs serà aquest el seu parlar natural, sinó que el Poeta en la Comèdia la fa parlar en toscà, com també a la filla simple de Pantaló, únicament per observar el costum, i és per aquest mateix motiu que parlen italià els tres estrangers en la *Vídua Sagaç*. El fet és que cap d'ells l'ha reconeguda, per la qual cosa és veritat que la màscara pot alterar la veu, i que jo no he dit *despropòsits*, i que la crítica no ve al cas.

PRUDENZIO

Evviva, evviva; mi piacete da galantuomo. Non è però finito il vostro processo. Si pretende che voi non abbiate ben conosciuti i caratteri, e non li abbiate ben sostenuti.

POLISSENO

Dirò come disse Cornelio, a cui veniva criticato il *Cid nelle Spagne*: M'appello al popolo. Sian giudici gli uditori, e al loro giudizio mi sottometto. So che per tutto l'anno passato non si facea per Venezia che decantare i caratteri della *Vedova Scaltra* a meraviglia dipinti, e non si facea che lodare i Comici che esattamente li sostenevano, li quali Comici, *se sono da buon mercato*, vagliono quanto gli altri, ed hanno fatto pianger, chi ora non si crede in istato di poter ridere. Circa all'Inglese, anco dall'autor della *Scuola* si caratterizza di poche parole, e poi nella stessa Commedia si fa parlar più degli altri. La generosità di quella nazione non è contesa; circa il modo e il tempo di donare, convien considerare gli impegni e le circostanze. Pretende il mio Inglese essere preferito agli altri dalla *Vedova Scaltra*, ed egli per mettersi in grazia le offerisce un anello, da essa al festino lodato molto, e mirato con qualche passione. Io ho rappresentato un Inglese viaggiatore, non un Inglese filosofo. Del Francese non so che dire, quello della *Scuola* non è tanto brillante quanto il mio. Ma il mio non è come quello furioso, bastante egli solo a porre a soqquadro una casa. Il mio è un *Petit-mâitre* che, pieno di galanteria e politezza, aspira a frisar le Dame, l'altro è un pazzo che si fa assettare dallo sciocco suo servitore, il quale corre a frisarlo collo stampo delli cialdoni; e collo staccio lo carica di farina. Lo Spagnuolo nella Commedia critica ha tanto poco che fare, che oltre l'idioma, non v'ha altra cosa che lo distingua. Ma il povero Italiano, strapazzato, vilipeso, trattato da impostor, da falsario, mi fa pietà. Misera Italia, se così ti trattano i tuoi Poeti! Bel concetto faranno di Te gli Oltramontani (se anderanno tant'oltre le loro Commedie. A fronte di tre stranieri un Italiano deriso? Bella gloria, bell'onore per noi! Pare che l'Italia non sappia produrre che i Cavalieri impostori e gli *Avventurieri alla moda*.

PRUDENZIO

Visca, visca; m'agradeu quan sou galant. Però no ha acabat el vostre processament. Es pretén dir que vós no coneixeu bé els caràcters, i que no els heu sostingut.

POLISSENO

Diré el que va dir Corneli, a qui se li va criticar el *Cid a les Espanyes*: M'adreço al poble. Siguin jutges els oients, i a llur judici em sotmeto. Sé que durant tot l'any passat no es feia altra cosa per Venècia que exaltar els personatges de la *Vídua sagaç* pintats a meravella, i no es feia més que lloar els Còmics que els interpretaven a la perfecció, els quals Còmics, *si costen poc*, valen tant com els altres, i han fet plorar qui ara no es creu en estat de poder riure. Pel que fa a l'anglès, també en l'autor de l'*Escola* es caracteritza per ser de poques paraules, i en la mateixa Comèdia es fa parlar més que els altres. La generositat d'aquella nació no es discuteix; pel que fa a la manera i al moment de donar, cal considerar els compromisos i les circumstàncies. El meu anglès pretén ser el preferit de la *Vídua sagaç* davant dels altres, i per caure-li en gràcia li ofereix un anell, que ella a la festa ha lloat molt, i se'l mira amb certa passió. Jo he representat un anglès viatger, no pas un anglès filòsof. Del francès no sé què dir, el de l'*Escola* no és tan brillant com el meu. Però el meu no és furiós com aquell, que tot sol posa de cap per avall una casa. El meu és un *Petit-maître* que, amb gran galanteria i educació, desitja apropar-se a les Dames, l'altre és un boig que es fa abillar pel ximple del seu servent, el qual el persegueix amb el motlle dels cucurutxos i amb el sedàs l'omple de farina. L'espanyol en la Comèdia crítica té tan poc a fer, que tret de l'idioma, no hi ha res més que el distingeixi. Però el pobre italià, maltractat, humiliat, pres per impostor, per farsant, em fa pena. Pobra Itàlia, si et tracten així els teus Poetes! Bon concepte tindran de Tu els Ultramuntans (si és que van més enllà de llurs Comèdies). Davant de tres estrangers, un italià burlat? Quina glòria, quin honor per a nosaltres! Sembla que Itàlia no sàpiga produir sinó Cavallers impostors i *Aventurers a la moda*⁹.

---

⁹ *L'Avventuriere alla moda*, és la primera comèdia que Chiari, que va gosar presentar al teatre *San Samuele* l'octubre del 1749 com a rival i *reformador* de Goldoni, amb fracàs clamorós. Vegeu GOLDONI (1936, 1218).

PRUDENZIO

Piano, piano, Signor Polisseno; vi siete ingolfato senza avvedervene. Voi criticate a rotta di collo.

POLISSENO

Chi stuzzica il vespaio, non si dolga se sentesi puncicare. Sarei *tondo come la luna*, o per dir meglio *come una pignatta*, se stessi colle mani alla cintola e non mi scuotessi. Gli uomini che sanno, fanno col suo; non prendono il capitale dagli altri. Io sin ora ho fatto così. Facciano gli altri quello che sanno.

PRUDENZIO

Dunque vi dichiarate voler criticare ancor voi la Commedia che pretende di criticarvi?

POLISSENO

Non è tempo adesso di farlo. S'egli la stamperà, e vi farà un bel margine, vi scriverò sopra ad ogni pagina i suoi difetti, ma sarebbe necessario che il margine fosse più spazioso della pagina stessa.

PRUDENZIO

Eppure il popolo, qualor sentiva criticare, batteva le mani e rideva.

POLISSENO

Il popolo, che allora rideva, non rideva di me, ma di sé medesimo; quando il Poeta diceva per bocca dell'Attore *spropositi, spropositi*, intendeva riprendere il popolo che li ha applauditi. Purtroppo è vero: piace sentir dir male, e vi sono di quelli che s'accordano co' maldicenti a biasimar quelle stesse cose che hanno lodato.

PRUDENZIO

Dunque volete che si reciti la *Vedova Scaltra*?

POLISSENO

Perché no? anzi si ha da recitare senza mutarvi una sillaba. Se mi fosse stata corretta prima di esporla, avrei creduto ch'ella meritava la correzione; ora farei torto al pubblico, se la ritoccassi. Chi la critica? Intendetemi, senza ch'io parli. Se avessi io altrettanto veleno in corpo, v'assicuro che lo saprei vomitare a

PRUDENZIO

Poc a poc, Senyor Polisseno; us heu encès sense adonar-vos-en. Vós critiqueu desenfrenadament.

POLISSENO

Qui burxa el vesper, que no s'exclami si el piquen. Seria *rodó com la lluna*, o més ben dit *com una olla*, si m'estés amb les mans a la cintura i no em mogués. Els homes que saben, fan amb el que tenen; no agafen el capital dels altres. Jo fins ara ho fet així. Que els altres facin el que saben.

PRUDENZIO

Així doncs declareu voler criticar la Comèdia que pretén criticar-vos?

POLISSENO

Ara no és hora de fer-ho. Si ell la publica, i hi deixa un bon marge, escriuré damunt de cada pàgina els seus defectes, però convindria que el marge fos més espaiós que la mateixa pàgina.

PRUDENZIO

Tanmateix el poble, quan sentia criticar, picava de mans i reia.

POLISSENO

El poble, que aleshores reia, no reia de mi, sinó de si mateix; quan el Poeta deia per boca de l'Actor *despropòsits, despropòsits*, pretenia cridar l'atenció al poble que els ha aplaudit. Malauradament és veritat: agrada sentir dir malament, i n'hi ha que es posen d'acord amb els maldients per criticar aquelles mateixes coses que havien elogiat.

PRUDENZIO

Llavors voleu que es representi la *Vídua Sagaç*?

POLISSENO

I per què no? Fins i tot s'ha de representar sense canviar ni una síl·laba. Si se m'hagués corregit abans de presentar-la, hauria cregut que mereixia la correcció; ara no respectaria el públic si la retoqués. Qui la critica? Enteneu-me sense que parli. Si jo també tingués tant de

tempo. Ma il buon Poeta, temendo ch'io sia di *veleno infettato*, mi ha preparata una *triacca*, composta di soggetto rubato, caratteri copiati, frasi da altri rivedute e corrette, periodi di vario stile intrecciati, con una inorpellatura di novità, che può realmente dirsi Mumia travestita.

PRUDENZIO

Non so che dire; se volete che si reciti la vostra Commedia, fatelo, io non mi oppongo, ma avvertite non innestarvi critiche, o maldicenze.

POLISSENO

Io non sono capace di mettere in ridicolo le persone sopra il Teatro, tutt'oché avessi ragion di farlo. I miei Comici non hanno l'ardire di spiar de' Poeti, conoscendo il loro dovere; né mai mi sarei io aspettato un contegno tale, da chi si è nutrito per tanto tempo col latte della mia Musa, ed ha riportati gli evviva col merito delle povere mie fatiche. Signor Prudenzio, voi che siete il Reformatore de' Teatri, troncate per tempo questo pessimo abuso. Dir male in un Teatro dell'altro, maltrattarsi i Comici fra di loro, sono cose da ciarlatani, e se la cosa seguiterà di questo piede, i Teatri diventeranno berline. Signor Prudenzio, vi riverisco.

PRUDENZIO

Dove andate così di furia ?

POLISSENO

Vado al mio tavolino a scrivere le mie Commedie.

PRUDENZIO

Non vi siete punto avvilito per questa critica?

POLISSENO

Non sono audace per insuperbirmi, né vile io sono per atterrirmi. Fo il mio dovere, e aspetto di piè fermo nell'arringo il nemico. Ma che! inimicizia fra due Poeti che scrivono non per la gloria, ma per il lucro? Frascherie, frascherie. Chi ha giudizio, riderà più di noi, che della Commedia. Critiche? Pane quotidiano, e non critiche. Chi ha volontà di vivere allegramente, e con poca fatica, scriva per i Teatri, ma scriva da uomo, non

verí al cos, us asseguro que el sabria vomitar a temps. Però el bon Poeta, tement que estigui *infestat de verí*, m'ha preparat una *triaga*, que es compon de tema robat, personatges copiats, frases d'altres revisades i corregides, períodes d'estil diferent entrelaçats, tot falsejat amb aire de novetat, que pot verdaderament dir-se Mòmia disfressada.

PRUDENZIO

No sé què dir; si voleu que es reciti la vostra Comèdia, feu-ho, jo no m'hi oposo, però procureu no endur-vos crítiques, o malediccions.

POLISSENO

Jo no sóc capaç de posar en ridícul les persones dalt de l'Escenari, encara que tingués motius per fer-ho. Els meus Còmics no tenen la gosadia de malparlar dels Poetes, i coneixen llur deure; ni mai m'esperaria una conducta tal, de qui s'ha nodrit tant de temps amb la llet de la meva Musa, i s'ha endut els visques amb el mèrit de les meves pobres fadigues¹⁰ Senyor Prudenzio, vós que sou el Reformador dels Teatres, talleu a temps aquest pèssim abús. Dir malament en un Teatre de l'altre, que els Còmics es maltractin entre ells, són coses de xarlatans, i si la cosa segueix d'aquesta manera, els Teatres esdevindran picotes. Senyor Prudenzio, us presento els meus respectes.

PRUDENZIO

On aneu amb tanta pressa?

POLISSENO

Vaig a la meva tauleta a escriure les meves Comèdies.

PRUDENZIO

No us haureu pas desanimat per aquesta crítica?

POLISSENO

No sóc audaç per ensuperbir-me, ni sóc vil per abatrem. Faig el meu deure. I a la lliça espero amb peu ferm,

---

¹⁰ *Goldoni* es refereix als actors del teatre San Samuele als quals va beneficiar durant molts anys donant papers de les seves obres. (GOLDONI 1936, 1218).

da ragazzo. (*Parte.*)

PRUDENZIO

Il Signor Polisseno è partito, ed io pure me ne anderò. Veramente, s'egli si scalda un poco, lo compatisco. Ha egli il merito d'aver introdotto il buon gusto delle Commedie, ed ora lo vorrebbero gettar a terra. Ma non sarà, non sarà; a Venezia gli vogliono bene; a Venezia si fa Giustizia. Critiche? Foco di paglia, foco di paglia.

l'enemic. I ara! Enemistat entre dos Poetes que escriuen no per la glòria, sinó pel lucre? Bestieses, bestieses. Qui té seny, riurà més de nosaltres que de la Comèdia. Crítiques? El pa de cada dia, i no pas crítiques. Qui pretengui viure alegrement, i sense escarrassar-se, que escrigui per als Teatres, però que escrigui com un home, no com un noi. (*Se'n va.*)

PRUDENZIO

El Senyor Polisseno se n'ha anat, i jo també me n'aniré. Realment, si ell s'excita una mica el compadeixo. És mèrit seu haver introduït el bon gust de les Comèdies, i ara el voldrien abatre. Però no serà així, no serà així; a Venècia l'aprecien; a Venècia es fa Justícia. Crítiques? Foc d'encenalls, foc d'encenalls.

CONCLUSIONS

En l'estudi general introductori ha quedat reflectit tot el que envolta el text manuscrit de Menorca, que per extensió o per aproximació té un moviment de l'autor al traductor, del traductor a l'escena, del petit gran moviment cultural de la Societat Maonesa de Cultura cap als illencs i el seu teatre i cap a la difusió de la llengua de Menorca.

L'estudi també té es fixa en el camí de les traduccions d'Albertí i en la seva opció goldoniana com a pionera i prolífica, per la quantitat d'obres de Goldoni que va traduir, cosa que ningú més ha aconseguit de fer a casa nostra.

Es relaciona Albertí amb Ramis i Febrer. S'elabora la trama per a situar l'obra goldoniana dins la reforma del teatre italià, la qual el comediògraf va dur a terme amb molt d'èxit precisament amb aquesta segona comèdia de caràcter, que representa un salt de qualitat respecte a la primera, i que va marcar un abans i un després en el teatre italià, que veia morir les fossilitzades màscares de la Comèdia de l'Art i donava pas als papers veritables amb els caràcters perfilats.

S'ha fet menció dels rols dels personatges principals, que queden reduïts i canviats, per força del context, en el manuscrit.

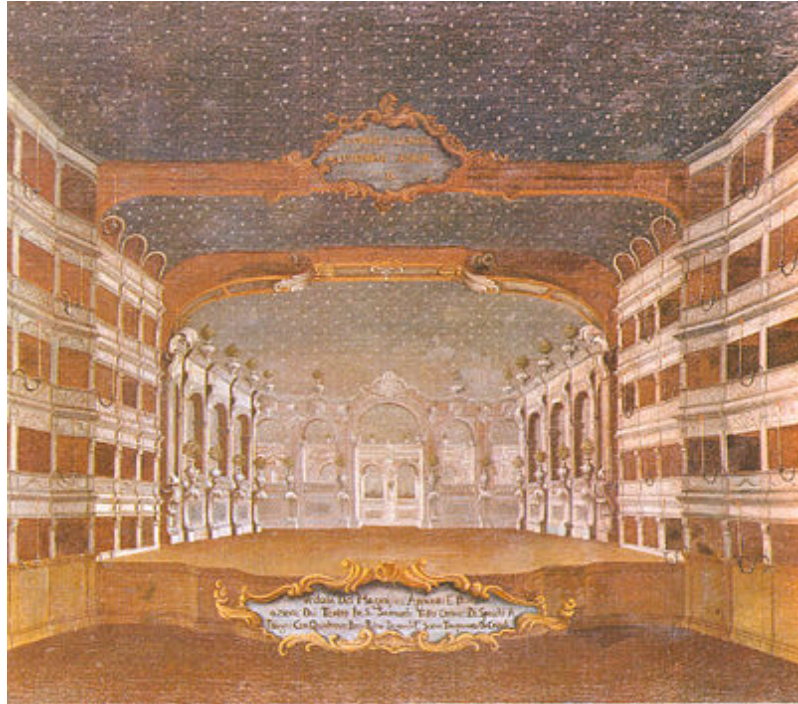
S'ha estudiat tota la casuística entre la traducció de *La vedova scaltra* i *La viuda astuta*.

Pel que fa la transcripció del manuscrit s'ha cercat la màxima fidelitat, tot assenyalant el que té un valor propi d'estructura gramatical o de lèxic que fa diferència en traducció. S'han apuntat les variacions dels canvis de personatges, el significat de les paraules desafortunades o transformades, s'han comparat certs modismes o locucions. S'ha observat amb detall la part censurada amb papers blancs enganxats al damunt, però que per sort deixen veure perfectament el text a sota, i estant remarcant la part important que Goldoni atorga a la dona,

que la censura vol suprimir i Albertí ometre o tergiversar depèn dels casos. I s'han indicat tanmateix les solucions reeixides del traductor.

També s'han comentat els llocs i les províncies de certs noms simbòlics dins el llenguatge goldonià.

La traducció ha estat elaborada dues vegades per tal d'acabar-la amb el màxim de cura. La riquesa de vocabulari de Goldoni fa esdevenir molt exigent aquest exercici que ha de buscar corresponents igual de variats i frescos per tal de donar la vivesa d'un text que encara avui és molt actual i continua essent revolucionari, tot i utilitzar girs italians del Set-cents.

ANTIC TEATRE *SAN SAMUELE*. On Goldoni va tenir els primers triomfs i on va veure amb careta la *Scuola delle Vedove*.

CASA GOLDONI, VENÈCIA